

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Νίκη Θανασιά • Κωνσταντίνος Πανούσης
Σταύρος Παπαδόπουλος

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ' Δημοτικού

ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ιστορία

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ' Δημοτικού

Βιβλίο Μαθητή

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Αναστάσιος Ζόμπολας
Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Αγγελική Χατήρα
Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Γαλατιανή Γαλούζη
Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Μαρία Χρόνη
Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Χαραλαμπία Παπαδάτου - Ψημάρη
Πτυχιούχος Γραφιστικής

**Υπεύθυνος Διδακτικού Πακέτου
για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Γεώργιος Καψάλης
Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνος Πράξης

Διονύσιος Μουρελάτος

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Πράξης

Στυλιανός Μαυρατζάς

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα
Ανθρώπινο Δυναμικό και
Κοινωνική Συνοχή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Νίκη Θανασιά • Κωνσταντίνος Πανούσης • Σταύρος Παπαδόπουλος

Ιστορία

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ΄ Δημοτικού

Βιβλίο Μαθητή

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: πεδίο

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Νίκη Θανασιά, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΠΕ70), MSc Ιστορίας και Διδακτικής Ιστορίας, Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ΕΚΠΑ, Διευθύντρια Δημοτικού Σχολείου Αθηνών

Κωνσταντίνος Πανούσης, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΠΕ70)

Δρ Σταύρος Παπαδόπουλος, Σύμβουλος Εκπαίδευσης (ΠΕ70), Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΠΕ70)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Νίκος Γιαννακόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Αρχαίας Ιστορίας, ΕΚΠΑ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ – ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σίνος Γκιώκας, Φυσικός
Τέτη Παλαιοθοδώρου, Φιλολόγος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΛΛΗΨΗ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΧΑΡΤΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΧΑΡΤΩΝ ΜΑΚΕΤΑ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Εκδόσεις Πεδίο
Σοφία Μακρινού, Γραφίστρια

Συγγραφική ομάδα
Σωτήρης Λαγός, Graphic Designer

Στέλλα Κατεργιαννάκη, Γραφίστρια

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΣΥΛΛΗΨΗ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

Συγγραφική ομάδα

Connection3 IKE

Εισαγωγή

Αγαπητοί μαθητές και αγαπητές μαθήτριες της Δ' Δημοτικού,

Καλώς ήρθατε σε ένα συναρπαστικό ταξίδι στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, από την ομηρική εποχή μέχρι τα ελληνοιστικά χρόνια! Μαζί θα ανακαλύψουμε πώς κατέρρευσε ο λαμπρός μυκηναϊκός πολιτισμός και πώς οι αρχαίοι Έλληνες μετακινήθηκαν και εξαπλώθηκαν σε νέα εδάφη. Θα μάθουμε για την εμφάνιση του ελληνικού αλφαβήτου και πώς αυτό άλλαξε τον τρόπο που οι άνθρωποι κατέγραφαν τις γνώσεις και τις ιστορίες τους, οδηγώντας έτσι σε νέες μορφές την τέχνη, τη θρησκεία και την επικοινωνία.

Κατόπιν, θα εξερευνήσουμε την αρχαϊκή περίοδο, όπου άκμασαν οι πόλεις-κράτη όπως η Αθήνα και η Σπάρτη, δημιουργώντας πολιτεύματα και κοινωνίες που θα ορίσουν την ιστορία τους. Θα δούμε πώς η Σπάρτη οργανώθηκε σε μια στρατιωτική κοινωνία, ενώ η Αθήνα εξελίσσονταν το πολίτευμά της κατέληξε στη δημοκρατία.

Καθώς περνάμε στα κλασικά χρόνια, θα εξετάσουμε τις επικές μάχες των Περσικών Πολέμων και τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες αντιμετώπισαν με επιτυχία τις εκστρατείες των Περσών. Θα γνωρίσουμε τον χρυσό αιώνα της δημοκρατικής Αθήνας, με τις τέχνες, τη φιλοσοφία και τη δημοκρατία που έφτασαν στο απόγειό τους. Θα μάθουμε για τον μεγαλύτερο πόλεμο της εποχής, τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, και τις καταστροφικές συνέπειές του.

Το ταξίδι μας θα κορυφωθεί με την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο οποίος επέκτεινε τον ελληνικό κόσμο και τον ελληνικό πολιτισμό μέχρι τις πιο απόμακρες γωνιές της Γης. Θα πληροφορηθούμε τι συνέβη στο μεγάλο βασίλειό του μετά τον ξαφνικό του θάνατο και την ανάπτυξη των τεχνών και των επιστημών εκείνη την περίοδο. Στο τέλος του συναρπαστικού μας ταξιδιού θα μάθουμε για τη Ρώμη και το πόσο ισχυρή γίνεται κατακτώντας νέες περιοχές.

Ετοιμαστείτε να βυθιστείτε σε αυτό το συναρπαστικό παρελθόν και να ανακαλύψετε το πώς οι αρχαίοι Έλληνες έθεσαν τις βάσεις για τον σύγχρονο κόσμο!

Η συγγραφική ομάδα του βιβλίου

Η ταυτότητα του βιβλίου

Αγαπητοί εκπαιδευτικοί, αγαπητοί μαθητές και αγαπητές μαθήτριες, στα χέρια σας κρατάτε το βιβλίο Ιστορίας της Δ΄ Δημοτικού. Είναι γραμμένο σύμφωνα με τα νέα Προγράμματα Σπουδών Ιστορίας και αναφέρεται σε μια από τις πιο ενδιαφέρουσες περιόδους της Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας, από τα Ομηρικά έως τα Ελληνιστικά Χρόνια. Στόχος της συγγραφικής ομάδας του βιβλίου είναι να ταξιδέψετε, να εξερευνήσετε, να ανακαλύψετε και να κατανοήσετε τα βασικά ιστορικά γεγονότα αυτής της περιόδου. Για να το πετύχετε αυτό, το βιβλίο είναι γραμμένο με ελκυστικό και κατανοητό τρόπο, με σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις και τεχνολογικά μέσα. Αναλυτικότερα, το κάθε κεφάλαιο του βιβλίου έχει την παρακάτω δομή:

Κεφαλίδα (Τίτλος): αναφέρεται το θέμα της διδακτικής ενότητας.

Προοργανωτής: σε τρεις-τέσσερις προτάσεις μαθαίνουμε τα βασικά σημεία του περιεχομένου της ενότητας.

Γραμμή του χρόνου: σε αυτήν είναι τοποθετημένα τα εξεταζόμενα γεγονότα των κεφαλαίων, ενισχύοντας την κατανόηση της ιστορικής συνέχειας.

Κείμενο αφήγησης: με απλή και σαφή γλώσσα, οι παράγραφοι, οι πλαγιότιτλοι, ο τονισμός των νέων ιστορικών εννοιών και λέξεων σας βοηθάνε να κατανοήσετε και να απολαύσετε τα γεγονότα της ενότητας.

Πηγές: το κείμενο συνοδεύεται, συμπληρώνεται, «συνομιλεί και φωτίζεται» με τα μικρά σε έκταση και απλά στη διατύπωση παραθέματα, δίνοντας πολύπλευρη πληροφόρηση.

Εικονογράφηση: στο πλάι των σελίδων, σε χρωματιστό πλαίσιο, βρίσκονται οι εικόνες, τα διαγράμματα, τα έργα τέχνης και οι πίνακες, που επεξηγούν και διευκρινίζουν την αφήγηση, δίνοντας αφορμές για περαιτέρω σκέψη και ερευνητικές δραστηριότητες.

Χάρτες και σχεδιαγράμματα: συνοδεύουν όλες τις διδακτικές ενότητες με εικόνες, χρώματα και υπομνήματα που σας ταξιδεύουν στον τόπο και τον χρόνο των πολιτικών, στρατιωτικών, οικονομικών αλλά και των γεγονότων της τέχνης και του πολιτισμού.

Ερωτήσεις κατανόησης και δραστηριότητες: βρίσκονται στο τέλος κάθε κεφαλαίου και δίνουν τη δυνατότητα να αναπλάθεται η αφήγηση και οι πηγές με προφορικό ή γραπτό λόγο, με κριτικούς συλλογισμούς αλλά και με εικαστικούς, θεατρικούς ή ψηφιακούς τρόπους.

Αποτιμητής: στο τέλος του κεφαλαίου δίνονται ερωτήσεις που βοηθούν στον έλεγχο κατανόησης της ενότητας.

Γλωσσάρι: εξηγούνται όροι και έννοιες που σχετίζονται με το περιεχόμενο της αφήγησης.

Ψηφιακές επεκτάσεις: οι QR κωδικοί σας δίνουν πρόσθετο, δημιουργικό υλικό, με εικονικές περιηγήσεις, διαδραστικές εφαρμογές και πολυμεσικό περιεχόμενο.

Αλφαβητικό ευρετήριο όρων και ονομάτων: βρίσκεται στο τέλος του βιβλίου.

Χρονολογικός πίνακας: βρίσκεται στο τέλος του βιβλίου και περιλαμβάνει τα σημαντικότερα γεγονότα.

Η συγγραφική ομάδα του βιβλίου

Περιεχόμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ 1. ΟΜΗΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

1.1	Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού	9
1.2	Μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα και στις ακτές της Μικράς Ασίας	12
1.3	Η επανεμφάνιση της γραφής: Η ομηρική ποίηση, η θρησκεία και η τέχνη των Ελλήνων	16

ΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

2.1	Η πόλη-κράτος	21
2.2	Ο ελληνικός αποικισμός	25
2.3	Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα	29
2.4	Σπάρτη: Κοινωνική και πολιτική οργάνωση	33
2.5	Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη	37
2.6	Αθήνα: Η εξέλιξη του πολιτεύματος	41
2.7	Αθήνα: Η νομοθεσία του Σόλωνα και οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη	45
2.8	Η τέχνη της αρχαϊκής περιόδου	49
2.9	Τα γράμματα	55

ΕΝΟΤΗΤΑ 3. ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

3.1	Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μικράς Ασίας	61
3.2	Ο περσικός κίνδυνος. Η μάχη του Μαραθώνα	65
3.3	Η μάχη των Θερμοπυλών	70
3.4	Η ναυμαχία της Σαλαμίνας	75
3.5	Η μάχη των Πλαταιών, η ναυμαχία της Μυκάλης και το τέλος των Περσικών Πολέμων	80

ΕΝΟΤΗΤΑ 4. ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

4.1	Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή δύναμη	86
4.2	Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή	90
4.3	Η κοινωνία και η ζωή στην αρχαία ελληνική πόλη	94
4.4	Ο χρυσός αιώνας της τέχνης	99
4.5	Η Αθήνα γίνεται σχολείο της Ελλάδας	104

ΕΝΟΤΗΤΑ 5. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ – ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ – ΘΗΒΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

5.1	Τα αίτια του Πελοποννησιακού Πολέμου	110
5.2	Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου και το τέλος του	113
5.3	Η ηγεμονία της Σπάρτης	117
5.4	Η ηγεμονία της Θήβας	121

ΕΝΟΤΗΤΑ 6. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

6.1	Η Μακεδονία μια νέα ελληνική δύναμη	127
6.2	Μέγας Αλέξανδρος: Η προσωπικότητα και το έργο του	131
6.3	Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου	136

ΕΝΟΤΗΤΑ 7. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

7.1	Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου διασπάται	141
7.2	Η καθημερινή ζωή στα ελληνιστικά χρόνια	145
7.3	Οι τέχνες και τα γράμματα	149
7.4	Το ρωμαϊκό κράτος	153
7.5	Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη	157
7.6	Η υποταγή του ελληνικού κόσμου	161
	Ευρετήριο ονομάτων και όρων	165
	Χρονολογικός πίνακας	166
	Βιβλιογραφία	167

ΕΝΟΤΗΤΑ 1 ΟΜΗΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

- 1.1 Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού
- 1.2 Μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα και στις ακτές της Μικράς Ασίας
- 1.3 Η επανεμφάνιση της γραφής: Η ομηρική ποίηση, η θρησκεία και η τέχνη των Ελλήνων

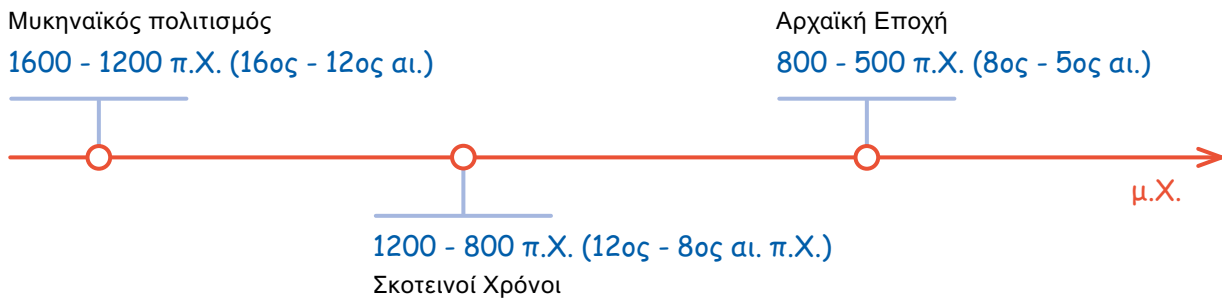

Αμφορέας του Διπύλου με γεωμετρική διακόσμηση, 8ος αιώνας π.Χ.,
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.
Πηγή: Wikimedia Commons

1.1

Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού

Η καταστροφή του μυκηναϊκού πολιτισμού υπήρξε για την Ελλάδα ένα πολύ σημαντικό γεγονός. Για την εποχή που ακολούθησε, παίρνουμε πληροφορίες κυρίως από τα ευρήματα των αρχαιολόγων. Η περίοδος αυτή είναι γνωστή και ως Σκοτεινοί Χρόνοι, επειδή παλαιότερα οι γνώσεις μας γι' αυτήν ήταν περιορισμένες.

Η παρακμή των μυκηναϊκών ανακτόρων

Γύρω στο 1200 π.Χ. ο μυκηναϊκός πολιτισμός βρίσκεται πλέον σε **παρακμή**. Σταδιακά τα μεγάλα ανακτορικά κέντρα στην Πελοπόννησο και στη Στερεά Ελλάδα καταστρέφονται. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές αποκαλύπτουν μείωση του πλούτου και του πληθυσμού. Η γραφή δεν χρησιμοποιείται πια. Η τέχνη και ο πολιτισμός της Εποχής του Χαλκού ανήκουν στο παρελθόν.

Αιτίες της καταστροφής

Για τους λόγους κατάρρευσης του μυκηναϊκού πολιτισμού διατυπώθηκαν πολλές θεωρίες. Σύμφωνα με την αρχαία παράδοση, μετά τον Τρωικό Πόλεμο η **κάθοδος των Δωριέων** προκάλεσε πολλές αναταραχές και μετακινήσεις πληθυσμών. Την ίδια περίοδο οι λαοί της Ανατολικής Μεσογείου υπέφεραν από επιδρομές ξένων φυλών, των «**λαών της θάλασσας**». Το εμπόριο με την Ανατολή, που ήταν σημαντικό για τους Μυκηναίους, γινόταν με μεγάλη δυσκολία.

1. Κέντρα μυκηναϊκού πολιτισμού

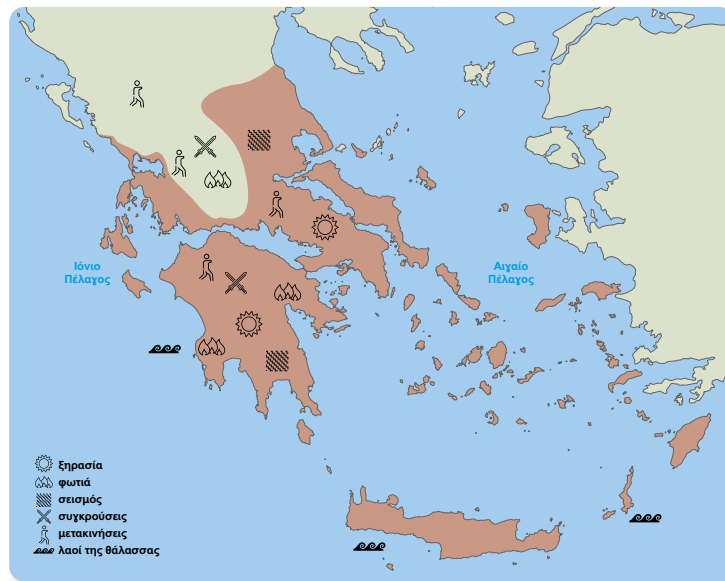
Επιπλέον, σημειώθηκαν φυσικές καταστροφές, πυρκαγιές και σεισμοί τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στη Θεσσαλία. Οι πληθυσμοί, όμως, ίσως εγκατέλειψαν τα ανακτορικά κέντρα και από την πείνα την οποία προκάλεσαν η αλλαγή στο κλίμα και η μεγάλη ξηρασία που παρουσιάστηκε στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Η καταστροφή πιθανότατα ολοκληρώθηκε από εσωτερικές συγκρούσεις ανάμεσα στα μυκηναϊκά κέντρα.

2. Σπίτι από τούβλα, λάσπη και ξύλα. Σχέδιο συγγραφικής ομάδας

Οι νέες συνθήκες ζωής στα Σκοτεινά Χρόνια

Η εποχή που ακολούθησε ονομάστηκε Σκοτεινοί Χρόνοι, καθώς δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες για αυτή. Καθώς κατέρρεαν τα μυκηναϊκά κέντρα, πολλοί Έλληνες μετανάστευαν σε απομακρυσμένες περιοχές. Στην ίδια την Ελλάδα οι οικισμοί ήταν μικροί και απομονωμένοι, με σπίτια από τούβλα και λάσπη. Οι κάτοικοί τους, οργανωμένοι σε οικογένειες, χωρίς ισχυρή κρατική εξουσία, ήταν κυρίως γεωργοί, κτηνοτρόφοι ή ψαράδες. Το εμπόριο περιορίστηκε πολύ. Παρ' όλα αυτά, οι Σκοτεινοί Χρόνοι έχουν τη δική τους αξία. Οι άνθρωποι προσαρμόστηκαν στις νέες συνθήκες και άρχισαν να ανασυγκροτούνται. Στη θέση του μυκηναϊκού πολιτισμού σταδιακά δημιούργησαν έναν νέο πολιτισμό με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η Εποχή του Σιδήρου διαδεχόταν την Εποχή του Χαλκού.

Ταίριαξε τις ψηφίδες και γνώρισε τη Μυκηναία

Η κατάρρευση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού (σταυρόλεξο)

Πηγή 1

3. Οι αιτίες κατάρρευσης του μυκηναϊκού πολιτισμού

Η ζωή στην Ελλάδα μετά την πτώση του μυκηναϊκού πολιτισμού

Τότε δεν υπήρχε ούτε εμπόριο ούτε ασφάλεια στις χερσαίες και θαλάσσιες μεταφορές και επικοινωνίες και οι κάτοικοι καλλιεργούσαν τόση μόνο γη, όση τους ήταν απαραίτητη για να ζουν.

Θουκυδίδης, *Ιστορία*, Α, 2.

Πηγή 2

Ο ερχομός του σιδήρου

Μακάρι να μην ανήκα σε αυτήν τη δύσκολη γενιά ανθρώπων. Θα προτιμούσα να πεθάνω νωρίτερα ή να γεννιόμουν αργότερα. Τώρα όμως ήρθε η εποχή του σιδήρου και υπάρχουν πολλές δυσκολίες για τους ανθρώπους. Δεν θα σταματήσουν ποτέ να κοπιάζουν και να αγωνίζονται κατά τη διάρκεια της ημέρας και να βασανίζονται τη νύχτα. Οι θεοί θα τους δίνουν σκληρές δοκιμασίες.

Ησίοδος, *Έργα και Ημέρες*, 174-1.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιες θεωρίες για την παρακμή του μυκηναϊκού πολιτισμού διατυπώνονται με βάση τις αρχαιολογικές ανασκαφές και την αρχαία παράδοση;
2. Πώς συνδέονται η κάθοδος των Δωριέων, οι επιδρομές των «λαών της θάλασσας» και οι φυσικές καταστροφές με την περίοδο παρακμής και καταστροφής;
3. Εξηγήστε με ποιον τρόπο προσαρμόστηκαν οι κάτοικοι κατά την περίοδο των Σκοτεινών Χρόνων.

Αποτιμητής

Η κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού –
Σύνθετη διαδραστική δραστηριότητα

1. Ποιοι ήταν οι λόγοι της κατάρρευσης του μυκηναϊκού πολιτισμού;
2. Ποιες ήταν οι συνθήκες ζωής μετά την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού;

Γλωσσάρι

Ανασυγκροτούμαι: συγκεντρώνω και οργανώνω από την αρχή τα πράγματα γύρω από τον εαυτό μου για να τα βελτιώσω.

Αχαιοί: Κατοίκησαν στην ηπειρωτική Ελλάδα και την Πελοπόννησο και δημιούργησαν τα ισχυρά βασίλεια του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Εποχή του Σιδήρου: Η περίοδος κατά την οποία οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν κυρίως σίδηρο για την κατασκευή εργαλείων και όπλων.

Κάθοδος των Δωριέων: Σύμφωνα με τους αρχαίους μύθους, οι Δωριείς ήταν ελληνικό φύλο και πήραν το όνομά τους από τον βασιλιά Δώρο. Προέρχονταν από τη Βόρεια Ελλάδα, είχαν όπλα από σίδηρο και βοήθησαν τους απογόνους του Ηρακλή, τους Ηρακλείδες, να επιστρέψουν στην πατρίδα τους, την Πελοπόννησο, όπου οι Δωριείς εγκαταστάθηκαν.

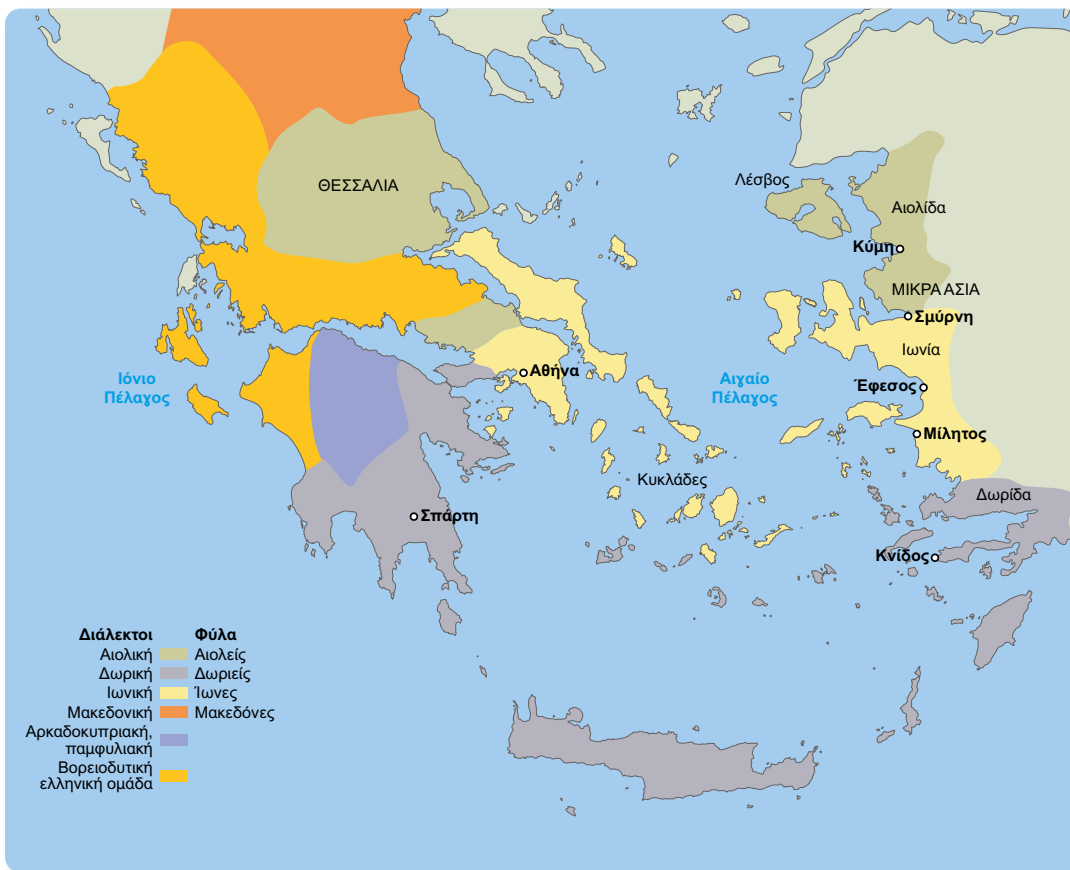
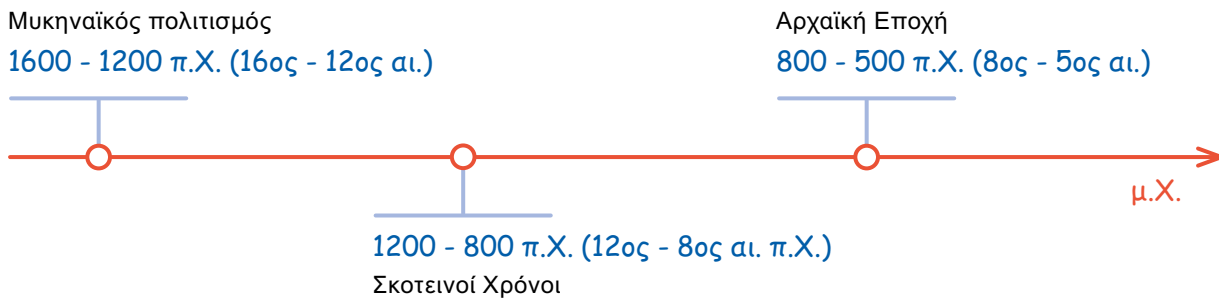
Λαοί της θάλασσας: Λαοί που αναστάτωσαν την Ανατολική Μεσόγειο με τις επιδρομές τους τον 12ο αιώνα π.Χ. Η προέλευσή τους δεν είναι σαφής.

Παρακμή: Σταδιακή μείωση και φθορά της ακμής, της ανάπτυξης, της ισχύος ή επιρροής ενός κράτους ή ενός πολιτισμού.

1.2

Μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα και στις ακτές της Μικράς Ασίας

Την κατάρρευση του μυκηναϊκού πολιτισμού ακολούθησε μια περίοδος γεμάτη αναστάτωση από τις μετακινήσεις των ελληνικών φύλων, που κράτησε περίπου τρεις αιώνες. Έλληνες από διάφορα φύλα μετακινήθηκαν από την ηπειρωτική Ελλάδα προς τα νησιά του Αιγαίου και τα παράλια της Μικράς Ασίας, όπου εγκαταστάθηκαν εκεί.

1. Πρώτες αποικίες Ελλήνων

Τα αίτια των μετακινήσεων

Καθώς η γραφή έπαψε να χρησιμοποιείται στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν γραπτές πηγές από την περίοδο μετά την κατάρρευση των μυκηναϊκών ανακτόρων. Μεταγενέστεροι συγγραφείς καταγράφουν παραδόσεις για μεγάλες μεταναστεύσεις ελληνικών φύλων στην Ελλάδα και τη Μικρά Ασία. Οι αιτίες δεν είναι ξεκάθαρες. Ίσως όσοι άφηναν τις πατρίδες τους είχαν εκδιωχθεί από εισβολείς ή αναζητούσαν νέες περιοχές, περισσότερο κατάλληλες για τη γεωργία, την κτηνοτροφία και το εμπόριο.

Οι μετακινήσεις των ελληνικών φύλων

Σύμφωνα με την παράδοση, οι Δωριείς έφυγαν από την ορεινή Πίνδο και κατέκτησαν την Πελοπόννησο. Στη συνέχεια, ομάδες Δωριέων μετακινήθηκαν στην Κρήτη, στη Ρόδο και στις απέναντι μικρασιατικές ακτές, στη Δωριδα. Εκεί ίδρυσαν τη **Δωρική Εξάπολη**, με κέντρο το ιερό του Απόλλωνα κοντά στην Κνίδα.

Ξεκινώντας από τη Θεσπρωτία, οι Θεσσαλοί εκτόπισαν τους Αιολείς από τη Θεσσαλία και έδωσαν το όνομά τους στην περιοχή. Κράτησαν όμως τη διάλεκτο των παλιών κατοίκων. Οι Αιολείς κατέφυγαν στα νησιά Λέσβο και Τένεδο και στις απέναντι μικρασιατικές ακτές, στην Αιολία.

Ομάδες Ιώνων από την Αττική και την Εύβοια κινήθηκαν προς τη Χίο, τη Σάμο και απέναντι στη Μικρά Ασία, στην Ιωνία. Εκεί ίδρυσαν τη δωδεκάπολη (**Πανιώνιο**), με κέντρο το ιερό του Ποσειδώνα στη Μυκάλη.

Δεν είναι σίγουρο αν οι μεταναστεύσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν όπως αναφέρουν οι μύθοι. Οι περιοχές πάντως όπου εγκαταστάθηκαν τα **ελληνικά φύλα** αντιστοιχούν στη διαίρεση των Ελλήνων σε διαλεκτικές ομάδες.

Τα αποτελέσματα των μετακινήσεων

Οι **μετακινήσεις** αυτές δεν ήταν πάντα ειρηνικές. Συχνά οι νέοι κάτοικοι έπρεπε να αντιμετωπίσουν τους ντόπιους. Στις ακτές της Μικράς Ασίας οι Έλληνες έφεραν τις δικές τους συνήθειες και προόδευσαν. Ήρθαν σε επαφή με άλλους λαούς και έχτισαν εντυπωσιακούς ναούς όπου λάτρευαν τους θεούς τους. Έλληνες εγκαταστάθηκαν μόνιμα και στις δύο πλευρές του Αιγαίου που έγινε ελληνική θάλασσα.

Διαδραστικός χάρτης
μετακινήσεων των ελληνικών
πληθυσμών στην Ελλάδα και στα
παράλια της Μ. Ασίας

Μετακινήσεις πληθυσμών
στην Ελλάδα και στις ακτές
της Μ. Ασίας

2. Πολεμικό πλοίο και ναύτες αποβιβάζονται στη στεριά.

Παράσταση μελανόμορφου σκύφου, 8ος αιώνας π.Χ.,
Αρχαιολογικό Μουσείο Ελευσίνας.

Πηγή: <https://shorturl.at/WQQmL>

Γεωμετρικός σκύφος με παράσταση πλοίου. Courtesy
of Archaeological Receipts and Expropriations Fund,
under CC BY-ND 4.0.

Πηγή 1

Τα αίτια των μετακινήσεων των ελληνικών φύλων

Στη χώρα που ονομάζεται Ελλάδα οι κάτοικοι συχνά μετανάστευαν επειδή τους ανάγκαζαν νεότερα φύλα. Δεν υπήρχε ασφάλεια σε στεριά και θάλασσα. Ούτε τείχη προστάτευαν τα σπίτια από τους επιδρομείς. Οι κάτοικοι καλλιεργούσαν μόνο τα απαραίτητα για να ζήσουν. Πολλές φορές οι ισχυροί προκαλούσαν διαμάχες μεταξύ τους. Άλλοι μετανάστευαν, επειδή πίστευαν ότι σε άλλους τόπους θα ζούσαν καλύτερα ή επειδή ο πληθυσμός αυξανόταν και ο χώρος ήταν περιορισμένος. Μετά από πολλά χρόνια η Ελλάδα ησύχασε και οι Έλληνες μπόρεσαν να προοδεύσουν.

Θουκυδίδης, *Ιστορία Α*, 1,2,1-12 (διασκευή).

Πηγή 2

Αιτίες και συνέπειες των μετακινήσεων

Αιτίες μετακίνησης	Συνέπειες μετακίνησης
Εσωτερικές διαμάχες και συγκρούσεις	Αναστάτωση με ανακατανομές πληθυσμών στις περιοχές προέλευσης
Αναζήτηση νέων και πλουσιότερων εδαφών	Ανασφάλεια και οικονομικά προβλήματα στο νέο περιβάλλον
Ανάπτυξη του εμπορίου, της γεωργίας και της κτηνοτροφίας	Δημιουργία νέων οικισμών και πολιτιστικές αλληλεπιδράσεις με τους ντόπιους πληθυσμούς
Δυσκολίες πώλησης των προϊόντων από τεχνίτες και εμπόρους και εύρεση νέων αγορών	Ενίσχυση της γνώσης και της κατανόησης για τους λαούς άλλων περιοχών

Αλλαγές στη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά των περιοχών ίδρυσης των αποικιών

Σχεδιάγραμμα από τη συγγραφική ομάδα

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποια ήταν τα τρία κύρια ελληνικά φύλα που μετακινήθηκαν και ποιες δυσκολίες συνάντησαν οι άποικοι στην αναζήτηση νέας πατρίδας;
2. Ποιες είναι οι αιτίες και οι συνέπειες των μετακινήσεων που αναφέρονται στην Πηγή 2; Πιστεύετε ότι ισχύουν και σήμερα σε ανθρώπους που αναζητούν νέα πατρίδα; Βρείτε τις ομοιότητες και τις διαφορές. Μπορείτε να τις καταγράψετε σε σχεδιάγραμμα ή σε σύντομο κείμενο.

3. Παιχνίδι ρόλων: Δημιουργία σκηνών μετακινήσεων ελληνικών φύλων

- α. Χωριστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα θα είναι υπεύθυνη για ένα από τα φύλα που μετακινήθηκαν.
- β. Κάθε ομάδα, αφού μελετήσει το κείμενο, να συγκεντρώσει πληροφορίες σχετικά με το φύλο της, τις αιτίες της μετακίνησής του και τις αντιδράσεις του.
- γ. Κάθε ομάδα πρέπει να δημιουργήσει μια σύντομη σκηνή που απεικονίζει μια συγκεκριμένη στιγμή από τη μετακίνηση του φύλου της. Οι σκηνές μπορούν να είναι δραματικές, αστείες ή πληροφοριακές.
- δ. Ετοιμάστε υλικά για τη δημιουργία των σκηνών. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει κοστούμια, αξεσουάρ, κατασκευές και ζωγραφική.
- ε. Οι ομάδες πρέπει να παρουσιάσουν τις σκηνές τους στην τάξη. Κατά τη διάρκεια της παρουσίασης, οι μαθητές πρέπει να εξηγήσουν τις αιτίες της μετακίνησης, τις αντιδράσεις των ανθρώπων και τις συνέπειες της μετακίνησης.
- στ. Ολοκληρώστε τη δραστηριότητα με μια συζήτηση σχετικά με τις διαφορές μετακινήσεις και το πώς επηρέασαν τους πληθυσμούς και τις περιοχές.

Αποτιμητής

1. Για ποιους λόγους ομάδες Ελλήνων μετανάστευσαν στη Μικρά Ασία;
2. Ποια ήταν τα αρχαία ελληνικά φύλα;
3. Από ποιες πηγές μαθαίνουμε για τις μετακινήσεις των αρχαίων ελληνικών φύλων; Είναι αυτές εντελώς αξιόπιστες;

Ακολούθησε τις σωστές διακλαδώσεις για να ολοκληρώσεις την πορεία των μετακινήσεων των ελληνικών φύλων

Διαδραστικό βίντεο μετακινήσεων των ελληνικών πληθυσμών στην Ελλάδα και στα παράλια της Μ. Ασίας

Γλωσσάρι

Δωρική Εξάπολη: Θρησκευτική ένωση έξι δωρικών πόλεων των Δωδεκανήσων και της απέναντι μικρασιατικής ακτής.

Ελληνικά φύλα: Επιμέρους ομάδες Ελλήνων που πίστευαν ότι κατάγονταν από τον μυθικό πρόγονο Έλληνα, γιο του Δευκαλίωνα και της Πύρρας. Τα κύρια ελληνικά φύλα (Αχαιοί, Αιολείς, Ίωνες, Δωριείς) μιλούσαν τη δική τους διάλεκτο (παραλλαγή της ελληνικής γλώσσας). Οι διάλεκτοι της βορειοδυτικής ομάδας έμοιαζαν με τη δωρική και τη διάλεκτο των Μακεδόνων και η διάλεκτος της Αρκαδίας έμοιαζε με την κυπριακή.

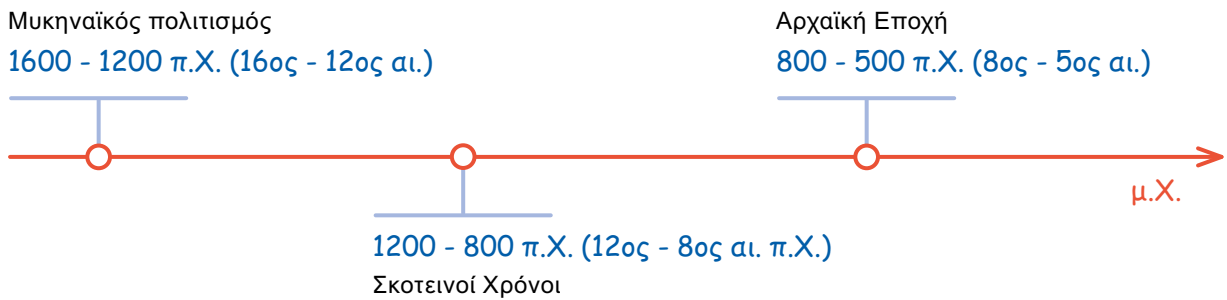
Μετακινήσεις πληθυσμών: Ομαδικές μεταναστεύσεις ανθρώπων από μία περιοχή σε μία άλλη για οικονομικούς, κοινωνικούς ή πολιτικούς λόγους.

Πανιώνιο: Θρησκευτική ένωση δώδεκα πόλεων της Ιωνίας.

1.3

Η επανεμφάνιση της γραφής: Η ομηρική ποίηση, η θρησκεία και η τέχνη των Ελλήνων

Η επανεμφάνιση της γραφής υπήρξε σημαντικό γεγονός. Τα ποιήματα του Ομήρου και τα αρχαιολογικά ευρήματα μας πληροφορούν για την οικονομία, την κοινωνία και τη θρησκεία της εποχής. Η τέχνη ονομάστηκε «γεωμετρική» από τα γεωμετρικά σχήματα που ζωγράφιζαν οι τεχνίτες πάνω στα πήλινα **αγγεία**.

1. Διάδοση φοινικικού αλφάβητου

Το ελληνικό αλφάβητο

Τρεις αιώνες μετά την καταστροφή του μυκηναϊκού πολιτισμού μια νέα γραφή εμφανίστηκε στον ελληνικό κόσμο. Οι Έλληνες δημιούργησαν το ελληνικό αλφάβητο, αφού πρόσθεσαν τα φωνήεντα στο φοινικικό, που είχε μόνο σύμφωνα. Ήταν απλό, το μάθαιναν εύκολα και έτσι αναπτύχθηκαν σταδιακά η ποίηση, η επιστήμη και οι τέχνες.

Με τη νέα γραφή, και με βάση προφορικά ποιήματα που τραγουδούσαν οι **αιδοί**, ο ποιητής Όμηρος δημιούργησε δύο μεγάλα έπη, την **Ιλιάδα** και την **Οδύσσεια**. Χρησιμοποίησε γλώσσα με στοιχεία από διάφορες ελληνικές διαλέκτους. Οι **ραψωδοί** απήγγελλαν τα έπη σε γιορτές και αγώνες, και έτσι τα αγάπησαν όλοι οι Έλληνες.

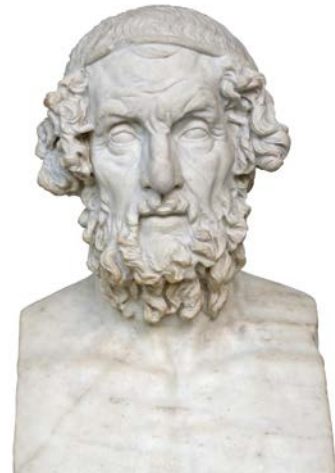
Ομηρική εποχή

Τα ομηρικά έπη δίνουν πληροφορίες για την οικονομία, την κοινωνία και τη θρησκεία της εποχής. Από αυτά μαθαίνουμε ότι υπήρχαν μεγάλες ανισότητες. Σε κάθε κοινότητα πλούσιοι **ευγενείς** με κτήματα, ζώα και δούλους ήταν αρχηγοί ισχυρών οίκων (οικογενειών). Ο λαός αποτελούνταν από γεωργούς, κτηνοτρόφους και τεχνίτες που εξυπηρετούσαν τους οίκους της περιοχής.

Οι βασιλιάδες, σπουδαίοι πολεμιστές και ηγέτες με μεγάλη επιρροή, συνεργάζονταν με το συμβούλιο των γερόντων, δηλαδή των ευγενών, οι οποίοι περιόριζαν την εξουσία τους. Ορισμένες φορές συγκαλούνταν συνελεύσεις στην αγορά, ώστε να ενημερωθεί ο λαός για σημαντικά ζητήματα. Από αυτούς τους θεσμούς προέκυψε αργότερα η πόλη-κράτος. Στην ομηρική εποχή λατρεύονταν οι θεοί του Ολύμπου. Κάθε περιοχή ξεχώριζε έναν θεό ή ήρωα, που τον τιμούσαν σε ναούς με προσφορές και τελετές. Ορισμένοι τοπικοί θεοί αποκτούσαν τόσο μεγάλη φήμη ώστε τα ιερά τους να γίνουν πανελλήνια, καθώς συγκέντρωναν ανθρώπους από όλο τον ελληνικό κόσμο.

Η γεωμετρική τέχνη

Οι τεχνίτες ζωγράφιζαν γεωμετρικά σχέδια. Γραμμές, κύκλοι, τρίγωνα, μαϊάνδροι, ρόδακες και σταυροί κάλυπταν αρμονικά, με τη βοήθεια του διαβήτη, την επιφάνεια των αγγείων. Σταδιακά εμφανίστηκαν και παραστάσεις ανθρώπων και ζώων. Όλα έδειχναν μια πρόοδο. Ο κόσμος άλλαζε αναζητώντας κάτι καινούργιο.

2. Προτομή του Ομήρου.
Ρωμαϊκό αντίγραφο έργου
του 2ου αιώνα π.Χ.
(Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο).

3. Αμφορέας του Διπύλου
με γεωμετρική διακόσμηση,
8ος αιώνας π.Χ., Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο.
Πηγή: Wikimedia Commons

Δημιούργησε τον αμφορέα
ενώνοντας τα κομμάτια του

4. Πανελλήνια ιερά

Πηγή 1

Όμηρος, ο ποιητής όλων των Ελλήνων

Ο Όμηρος κοιτούσε στο παρελθόν. Στα δύο έπη, την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*, υπάρχουν στοιχεία από τη μυκηναϊκή εποχή αλλά και από την περίοδο που γράφτηκαν, τον 8ο αιώνα π.Χ. Σε αυτά αποτυπώνονται ιδέες, αξίες και συνήθειες που θα σφράγιζαν την αρχαία ελληνική ιστορία στο σύνολό της. Ο Όμηρος ανήκε σε όλους τους Έλληνες και ο κόσμος του τόνιζε την κοινή ταυτότητά τους. Με τον Όμηρο οι νέοι διδάσκονταν γραφή και ανάγνωση έως το τέλος της αρχαιότητας. Ποτέ δεν έπαψαν, μάλιστα, να φιλονικούν οι πόλεις που τον θεωρούσαν δικό τους γέννημα και θρέμμα.

Ράγκος, Σ.Ι., Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (διασκευή).

Πηγή 2

Ιερά κέντρα λατρείας και επικοινωνίας

Οι άνθρωποι συγκεντρώθηκαν σε φυλές, επειδή από τη φύση τους έχουν τη συνήθεια να μοιράζονται τα πράγματα, αλλά και επειδή χρειάζονται ο ένας τον άλλον. Για τους ίδιους λόγους μαζεύονται και στα ιερά για να γιορτάσουν και να πανηγυρίσουν μαζί.

Στράβων, 9,3,5 (419).

Πηγή 3

Τα γράμματα των Φοινίκων

Οι Φοινίκες, λοιπόν, όταν εγκαταστάθηκαν σε τούτη τη χώρα, δίδαξαν τους Έλληνες πολλά καινούρια πράγματα και πρώτα πρώτα τα γράμματα, που κατά τη γνώμη μου δεν τα είχαν πριν οι Έλληνες. Αρχικά, ήταν αυτά που χρησιμοποιούσαν οι Φοινίκες. Με τον καιρό όμως άλλαξαν την προφορά και το σχήμα των γραμμάτων και άρχισαν να τα χρησιμοποιούν. Έτσι, λοιπόν, επειδή οι Φοινίκες τα είχαν φέρει στην Ελλάδα, όπως είναι σωστό, τα ονόμασαν φοινικία.

Στράβων, 9,3,5 (419).

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Πώς παρουσιάζεται η κοινωνία και η πολιτική της οργάνωση στα έπη του Ομήρου;
2. Φτιάξτε μια πήλινη κούκλα, στολίστε τη με γεωμετρικά σχέδια και διηγηθείτε την ιστορία της. Ακόμα, μπορείτε να ζωγραφίσετε ή να φτιάξετε με πηλό ειδώλια με γεωμετρικό τρόπο.
3. Η κοινωνική και θρησκευτική ζωή αποτυπώνεται στα αρχαία αγγεία. Οι πλούσιοι αριστοκράτες αγόραζαν μεγάλα αγγεία και τα τοποθετούσαν σε τάφους. Πολλά ανακαλύφθηκαν στο νεκροταφείο κοντά στο Δίπυλο της Αθήνας. Μπορείτε να σχεδιάσετε κι εσείς τον αμφορέα της Εικόνας 3 και να τον ζωγραφίσετε με γεωμετρικό τρόπο;

Αποτιμητής

1. Ποια ήταν η σημασία της επανεμφάνισης της γραφής;
2. Για ποια ζητήματα παρέχουν πληροφορίες τα ομηρικά έπη; Τι μαθαίνουμε από αυτά;
3. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της γεωμετρικής τέχνης;

Γλωσσάρι

Αγγεία: Αντικείμενα από πηλό που χρησιμοποιούνταν για τις καθημερινές ανάγκες των ανθρώπων, αλλά και σε θρησκευτικές τελετές.

Αοιδοί: Πλανόδιοι τραγουδιστές που τραγουδούσαν τα έπη με τη συνοδεία κιθάρας ή φόρμιγγας.

Έπος: Μεγάλο ποίημα που αφηγείται ηρωικά κατορθώματα.

Ευγενείς: Κοινωνική ομάδα ανθρώπων με πλούτο και κύρος οι οποίοι ανήκαν σε ισχυρές οικογένειες και θεωρούσαν συχνά ότι είχαν θεϊκούς προγόνους.

Ιλιάδα: Έπος που αφηγείται τους αγώνες των Ελλήνων να κατακτήσουν την Τροία.

Οδύσσεια: Έπος που αφηγείται τις περιπέτειες του Οδυσσέα ώσπου να φτάσει στην αγαπημένη του πατρίδα, την Ιθάκη.

Ραψωδοί: Καλλιτέχνες που κρατούσαν ραβδί και απήγγελλαν με ρυθμικό τρόπο τα έπη σε γιορτές και αγώνες.

Η επανεμφάνιση της γραφής: Η ομηρική ποίηση, η θρησκεία και η τέχνη των Ελλήνων

ΕΝΟΤΗΤΑ 2 ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

- 2.1 Η πόλη-κράτος
- 2.2 Ο ελληνικός αποικισμός
- 2.3 Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα
- 2.4 Σπάρτη: Κοινωνική και πολιτική οργάνωση
- 2.5 Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη
- 2.6 Αθήνα: Η εξέλιξη του πολιτεύματος
- 2.7 Αθήνα: Η νομοθεσία του Σόλωνα και οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη
- 2.8 Η τέχνη της αρχαϊκής περιόδου
- 2.9 Τα γράμματα

Ο ναός της Ομόνοιας (440-430 π.Χ.) στην Κοιλιάδα των Ναών
στον Ακράγαντα της Σικελίας.
Πηγή: Shutterstock

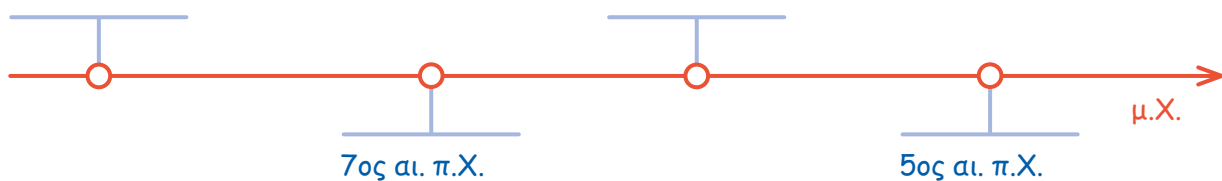
2.1 Η πόλη-κράτος

Κατά τον 8ο αιώνα π.Χ., οι Έλληνες δημιούργησαν πόλεις-κράτη με στόχο την αυτονομία, την πρόοδο και την ευημερία. Υπήρχαν πολλές πόλεις-κράτη που συχνά πολεμούσαν μεταξύ τους. Ωστόσο, ο συλλογικός τρόπος διακυβέρνησης στις πόλεις-κράτη επηρέασε την παγκόσμια ιστορία.

Ολυμπιακοί Αγώνες

776 π.Χ. (8ος αι. π.Χ.)

6ος αι. π.Χ.

Δημιουργία της πόλης-κράτους

Κατά τον 8ο αιώνα π.Χ. δημιουργείται στην Ελλάδα η πόλη-κράτος, καθώς ενώνονται πολιτικά συνοικισμοί γύρω από μια οχυρή θέση, την **ακρόπολη**. Η ακρόπολη, όπου χτίζονταν ναοί και **δημόσια κτίρια**, προστατευόταν με τείχη. Γύρω και κάτω από την ακρόπολη βρίσκονταν οι κατοικίες, η αγορά και τα καταστήματα. Τεχνίτες, ξυλουργοί, αγγειοπλάστες και έμποροι κάλυπταν τις ανάγκες της **πόλης-κράτους**, που σταδιακά περιβαλλόταν και αυτή με τείχη. Έξω από το αστικό κέντρο απλωνόταν η ύπαιθρος με τα χωριά, την καλλιεργήσιμη γη και τα δάση. Οι γεωργοί και οι κτηνοτρόφοι τροφοδοτούσαν την πόλη-κράτος με προϊόντα.

Σκοπός και οργάνωση της πόλης-κράτους

Σκοπός της πόλης-κράτους ήταν οι **πολίτες** να νιώθουν ελεύθεροι, ασφαλείς και να έχουν καλή ζωή. Επιδίωκαν να αποκτούν τα αγαθά που χρειαζόνταν (**αυτάρκεια**), να προσπαθούν ενωμένοι για την πρόοδο της πόλης-κράτους και να θεσπίζουν τους νόμους μόνοι τους (**αυτονομία**). Για να έχουν γνώμη στο πώς θα κυβερνιέται η πόλη-κράτος και να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα μαζί, δημιούργησαν συνελεύσεις πολιτών (**Εκκλησία του Δήμου**) που συνεργάζονταν με πιο ολιγάριθμα συμβούλια (**βουλή**). Όσοι μπορούσαν με δικά τους μέσα να αποκτήσουν

1. Η πόλη-κράτος. Εικονογράφηση με χρήση τεχνητής νοημοσύνης (ΑΙ). Συγγραφική ομάδα

πανοπλία συγκροτούσαν την **οπλιτική φάλαγγα**. Όταν η πόλη-κράτος κινδύνευε, οι πολίτες γίνονταν **οπλίτες** και πολεμούσαν σε σχηματισμό οπλιτικής φάλαγγας. Πολίτες όμως ήταν μόνο οι ελεύθεροι άνδρες. Οι γυναίκες και οι δούλοι θεωρούνταν κατώτεροι και αποκλείονταν.

Η σημασία της πόλης-κράτους

Υπήρχαν πολλές πόλεις-κράτη και ο ανταγωνισμός μεταξύ τους συχνά προκαλούσε πολέμους. Ωστόσο, οι Έλληνες διαμόρφωσαν την αίσθηση μιας πολιτιστικής ενότητας με βάση την κοινή γλώσσα, την κοινή θρησκεία και την πεποίθηση της κοινής καταγωγής. Στις πόλεις-κράτη σταδιακά αναπτύχθηκαν η δημοκρατία, η ποίηση, το θέατρο, η φιλοσοφία, οι επιστήμες και οι τέχνες. Αυτά τα γνωρίσματα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού επηρεάζουν θετικά ακόμη και σήμερα τους λαούς σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η πόλη-κράτος
(σταυρόλεξο)

Πηγή 1

2. Οι πόλεις-κράτη στον ελλαδικό χώρο

Η προέλευση της πόλης-κράτους και οι λόγοι ύπαρξής της

Πόλη δεν είναι μόνο μια συγκατοίκηση ανθρώπων στον ίδιο τόπο όπου δεν επιτρέπονται οι αδικίες και διευκολύνονται οι συναλλαγές. Ακόμα και αν υπάρχουν αυτά, δεν υπάρχει πόλη. Πόλη είναι μια κοινότητα που εξασφαλίζει την καλή ζωή (το **ευ ζην**). Τελικός σκοπός του κράτους είναι ο καλός τρόπος ζωής των πολιτών, όπου όλοι ζουν μια ζωή τέλεια και αυτάρκη. Κι αυτό κατά τη γνώμη μας σημαίνει να ζει κανείς ευτυχισμένα και ηθικά.

Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1280b, 32-45', 1281a 1-4.

3. Η αρχαία Ελλάδα αποτελούνταν από πολλές πόλεις-κράτη

Πηγή 2

Ο άνθρωπος είναι πολιτικό ζώο

Η μορφολογία του εδάφους της Ελλάδος διευκόλυνε τη δημιουργία πολλών πόλεων-κρατών. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, οι Έλληνες πέρασαν από τρία στάδια. Το πρώτο είναι η οικογένεια (οικία). Από την οικογένεια δημιούργησαν το χωριό (ή κώμη). Τέλος, με την ένωση πολλών χωριών σχηματίστηκε ένα ολόκληρο κράτος, η τέλεια κοινωνία, η πόλη. Να, λοιπόν, γιατί ο άνθρωπος, ενώ μεγαλώνει στην οικογένεια, μόνο στην πόλη ολοκληρώνεται, γεγονός που σημαίνει ότι είναι από τη φύση του πολιτικό ζώο (ον πολιτικόν).

Gloltz, G., *Η ελληνική «πόλις»*, σσ. 11, 12.

Πηγή 3

Η οπλιτική φάλαγγα: Ένας για όλους και όλοι για έναν

Ήταν ένας σχηματισμός μάχης τον οποίο χρησιμοποιούσαν οι πόλεις-κράτη. Οι στρατιώτες φορούσαν πανοπλίες, κρατούσαν μεγάλες ασπίδες και δόρατα που τους προστάτευαν από τους εχθρούς. Η φάλαγγα, για να λειτουργήσει αποτελεσματικά, χρειαζόταν ομαδική προσπάθεια σε άμυνα ή επίθεση. Όλοι μαζί κινούνταν δίπλα δίπλα σαν ένα σώμα και ο ένας χρειαζόταν την προστασία του άλλου.

Κάθε άνδρας με την ασπίδα του προστάτευε την αριστερή πλευρά σώματός του και τη δεξιά του διπλανού του. Αν η φάλαγγα διαλυόταν, χανόταν και η μάχη.

Middleton, H. (2003), *Ο πόλεμος και τα όπλα στην αρχαία Ελλάδα*

4. Η οπλιτική φάλαγγα σε παράταξη μάχης. Εικονογράφηση με χρήση τεχνητής νοημοσύνης (AI). Συγγραφική ομάδα

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Τώρα που μελετήσατε το κείμενο, πώς θα περιγράφατε την πόλη-κράτος; Στις Πηγές 1 και 2 θα ανακαλύψετε τα χαρακτηριστικά της πόλης-κράτους αλλά και γιατί, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι η καλύτερη μορφή κοινωνίας για τον άνθρωπο.
2. Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε το γεγονός ότι, παρόλο που οι αρχαίοι Έλληνες ήταν χωρισμένοι σε πολλές πόλεις-κράτη, ακόμα ένιωθαν ενωμένοι;
3. «Αναπαράσταση της οπλιτικής φάλαγγας»
Συζητήστε πώς αισθάνονταν οι οπλίτες ο ένας για τον άλλον; Σε τι νομίζετε ότι έδιναν μεγαλύτερη σημασία: στον εαυτό τους ή στην ομάδα; (Πηγή 3, Εικόνα 4). Χρησιμοποιήστε χαρτόνια για να φτιάξετε μικρές ασπίδες. Διακοσμήστε τις ασπίδες με δικά σας σύμβολα. Σε μια γραμμή σταθείτε ο ένας δίπλα από τον άλλο. Κινηθείτε συγχρονισμένα ώστε να προστατεύεστε από επιθέσεις εχθρών.

Αποτιμητής

1. Πώς θα περιγράφατε την πόλη-κράτος;
2. Ποια σημασία είχε η πόλη-κράτος για τους αρχαίους Έλληνες; Γιατί θεωρείται σημαντική για την παγκόσμια ιστορία;
2. Είχαν οι αρχαίοι Έλληνες ένα ενιαίο κράτος; Ποια στοιχεία τούς ένωναν;

Γλωσσάρι

Η πόλη- κράτος

Ακρόπολη (άκρον + πόλις): Το ψηλότερο σημείο της πόλης.

Αυτάρκεια: Η απόκτηση των αγαθών που ήταν αναγκαία για να καλύπτουν τις ανάγκες της πόλης.

Αυτονομία: Διακυβέρνηση με νόμους που έχουν θεσπίσει οι ίδιοι οι πολίτες.

Βουλή: Συμβούλιο πολιτών που προετοιμάζε τι θα συζητηθεί στην Εκκλησία του Δήμου.

Δημόσια κτίρια: Τα κτίρια στα οποία λειτουργούν οι υπηρεσίες του κράτους.

Εκκλησία του Δήμου: Η συνέλευση των πολιτών της πόλης-κράτους.

Ευ ζην: Η καλή ζωή που κάνει τον άνθρωπο να είναι ευτυχισμένος.

Οπλιτική φάλαγγα: Πυκνή παράταξη στρατιωτών. Η ασπίδα του κάθε οπλίτη κάλυπτε την αριστερή δική του πλευρά και τη δεξιά του διπλανού του.

Οπλίτης: Στρατιώτης που φορούσε πανοπλία και κρατούσε μικρή ξύλινη ασπίδα ενισχυμένη με χαλκό.

Πόλη ή άστυ: Το αστικό κέντρο της πόλης-κράτους, όπου οι πολίτες συνεδρίαζαν και έπαιρναν αποφάσεις.

Πολίτες: Οι κάτοικοι της πόλης που έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στις συνελεύσεις και να αποφασίζουν για τα θέματα της πόλης.

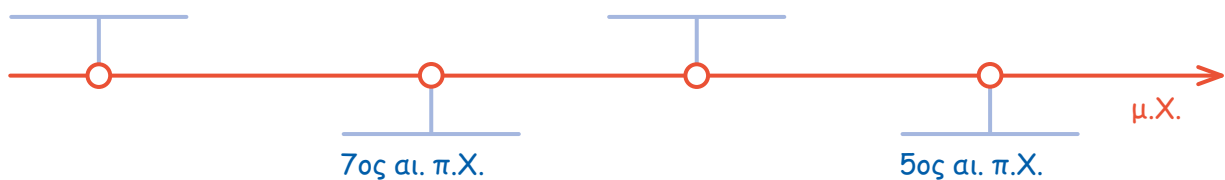
2.2 Ο ελληνικός αποικισμός

Από τον 8ο έως τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. πολλοί Έλληνες μετακινήθηκαν οργανωμένα προς τις ακτές του Εύξεινου Πόντου και της Μεσογείου, όπου ίδρυσαν αποικίες. Δημιούργησαν σχέσεις με άλλους λαούς και μετέδωσαν στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού σε αυτούς. Ταυτόχρονα διατήρησαν τους κοινούς τους δεσμούς με τη διοργάνωση πανελλήνιων θρησκευτικών γιορτών και αθλητικών αγώνων.

Ολυμπιακοί Αγώνες

776 π.Χ. (8ος αι. π.Χ.)

6ος αι. π.Χ.

Αίτια του αποικισμού

Στα αρχαϊκά χρόνια ο πληθυσμός στην Ελλάδα αυξήθηκε και η καλλιεργήσιμη γη δεν αρκούσε για όλους. Τεχνίτες και έμποροι αναζητούσαν νέες αγορές για να προμηθευτούν μέταλλα και να πουλήσουν τα προϊόντα τους. Επιπλέον, εσωτερικές συγκρούσεις μέσα στις πόλεις δημιουργούσαν ομάδες δυσαρεστημένων πολιτών. Αναζητώντας μια καλύτερη ζωή, πολλοί Έλληνες μετανάστευσαν και δημιούργησαν **αποικίες**. Το θαλάσσιο εμπόριο τούς είχε μάθει πώς να ταξιδεύουν στη Μεσόγειο Θάλασσα όπως ο ρισοκίνδυνος Οδυσσέας.

1. Οι αποικίες γέμισαν τα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου (σήμερα ονομάζεται και Μαύρη Θάλασσα)

Μητροπόλεις και αποικίες

Οι αποικίες ιδρύθηκαν στις ακτές της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου. Στη Νότια Ιταλία ήταν τόσο πολλές, ώστε η περιοχή ονομάστηκε Μεγάλη Ελλάδα. Σύμφωνα με παραδόσεις που κατέγραψαν μεταγενέστεροι συγγραφείς, η μετακίνηση οργανωνόταν από τη **μητρόπολη**. Ο **οικιστής** ρωτούσε το Μαντείο των Δελφών πού έπρεπε να δημιουργηθεί αποικία. Οι άποικοι έπαιρναν μαζί τους το «**ιερό πυρ**», που συμβόλιζε τους δεσμούς τους με τη μητρόπολη. Δεν γνωρίζουμε πόσο αξιόπιστες είναι αυτές οι παραδόσεις. Σίγουρα οι αποικίες ήταν ανεξάρτητες πόλεις. Διατηρούσαν όμως πολιτικές και θρησκευτικές σχέσεις με τις μητροπόλεις τους.

Αποτελέσματα αποικισμού

Συχνά οι άποικοι πολεμούσαν με τους ντόπιους κατοίκους. Αναπτύχθηκαν όμως και εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους. Έτσι, πολλές αποικίες πλούτισαν. Ο τρόπος ζωής και η θρησκεία των Ελλήνων επηρέασε τους ντόπιους, αλλά και επηρεάστηκε από αυτούς, ενώ το ελληνικό αλφάβητο διαδόθηκε στην Ιταλία.

Οι κοινοί δεσμοί μεταξύ των Ελλήνων ενισχύονταν στα πανελλήνια ιερά, όπου Έλληνες από διάφορες πόλεις συμμετείχαν σε γιορτές και πανελλήνιους αγώνες. Κατά τη διάρκειά τους κηρυσσόταν **ιερή εκχειρία**. Οι πιο σημαντικοί αγώνες ήταν τα **Ολύμπια**, τα **Πύθια**, τα **Ίσθμια** και τα **Νέμεα**. Εξέφραζαν το **ευ αγωνίζεσθαι** και το αθλητικό ιδεώδες της ελληνικής κοινωνίας. Ακόμη και σήμερα οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούν ένα παγκόσμιο αθλητικό γεγονός και οι αξίες του ολυμπισμού ενώνουν όλους τους λαούς.

Πηγή 1

Τα κυριότερα αίτια του αποικισμού

Ο Θουκυδίδης αναφέρει πως το πιο σημαντικό αίτιο του αποικισμού ήταν η αναζήτηση γης, και αυτό φαίνεται να είναι σωστό. Σε πολλά μέρη στη Δύση, όπως στις Συρακούσες, οι ντόπιοι αγόραζαν κεραμικά είδη προτού φτάσουν εκεί οι άποικοι. Επομένως, το εμπόριο βοήθησε αποφασιστικά στην αποστολή των αποίκων. Είδαμε πως αυτή την εποχή κυβερνούσαν κυρίως οι αριστοκράτες. Πολλοί άνθρωποι εγκατέλειπαν την πόλη που γεννήθηκαν για να ιδρύσουν μια νέα πόλη, όπου θα μπορούσαν οι ίδιοι να την κυβερνούν.

Bury, J.B. & Meiggs, R., *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος μέχρι τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, σσ. 106-107 (διασκευή).

Μαντείο Δελφών Οικιστής ιερό πυρ αναχώρηση

2. Η μετακίνηση ήταν οργανωμένη από τη μητρόπολη.
Εικονογράφηση με χρήση τεχνητής νοημοσύνης (ΑΙ), Συγγραφική ομάδα

Πηγή 2

Η σχέση της αποικίας με τη μητρόπολη

Οι αποικίες ιδρύθηκαν από πόλεις. Ο αποικισμός γινόταν τώρα από μια μητρόπολη, με την οποία η νέα κοινότητα διατηρούσε τη σχέση μητέρας-παιδιού. Η νέα κοινότητα ήταν πόλη όπως ακριβώς η μητρόπολη, ήταν όμως ανεξάρτητη από αυτήν. Ο πολίτης της αποικίας δεν ανήκε πλέον στο σώμα των πολιτών της μητρόπολης. Επίσης, το γεγονός ότι αυτές δεν διοικούσαν από τη μητρόπολη, αλλά από τους πολίτες που ήταν εγκατεστημένοι εκεί, τις βοήθησε να αναπτυχθούν.

Wilcken, U., *Αρχαία ελληνική Ιστορία*, σσ. 119-120 (διασκευή).

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Με ποιον τρόπο και γιατί μετακινήθηκαν οι Έλληνες τον 8ο αιώνα π.Χ.; Πού ταξίδεψαν και ίδρυσαν αποικίες; Εσείς, ακολουθώντας τα θαλασσινά ταξίδια, ποιο μέρος θα επιλέγατε για να ιδρύσετε μια αποικία; (Χάρτης 1)

2. Παιχνίδι ρόλων: «Μια αποικιακή αποστολή»

Ο Αρχίας, ο οικιστής, ανέλαβε αρχηγός της αποστολής για την ίδρυση μιας αποικίας. Όλοι είναι συγκεντρωμένοι στο λιμάνι για την αναχώρηση. Μοιράστε ρόλους και με βάση τις πληροφορίες από τα κείμενα και τους χάρτες ζωντανέψτε την αποστολή. Εναλλακτικά, μπορείτε να γράψετε και να ζωγραφίσετε την ιστορία σας. Θα σας βοηθήσουν οι λέξεις: *προετοιμασία, μαντείο, άποικοι, ταξίδι, άφιξη στον νέο τόπο, ντόπιοι, επαγγέλματα, συναισθήματα και φιλοδοξίες των προσώπων.*

3. Ομαδική δραστηριότητα: «Ιερά και πανελλήνιοι αγώνες»

Χωριστείτε σε ομάδες και γράψτε σε καρτέλες τα ονόματα των πανελλήνιων αγώνων, των θεών στους οποίους ήταν αφιερωμένοι, τα έπαθλα των αθλητών και τις αξίες των αγώνων. Στη συνέχεια, αφού η κάθε ομάδα παρουσιάσει την εργασία της, τοποθετήστε τις καρτέλες στον χάρτη της Ελλάδας στην κατάλληλη θέση. Εμπλουτίστε την εργασία σας με ζωγραφιές ή εικόνες.

Αποτιμητής

1. Ποια ήταν τα αίτια του ελληνικού αποικισμού; Πού ιδρύθηκαν ελληνικές αποικίες;
2. Με ποιον τρόπο ιδρύονταν μια αποικία; Ποιες ήταν οι σχέσεις αποικίας και μητρόπολης;
3. Ποιες ήταν οι συνέπειες του αποικισμού; Ποιες ήταν οι σχέσεις των Ελλήνων αποίκων με τους ντόπιους κατοίκους;
4. Τι ήταν οι πανελλήνιοι αγώνες και γιατί ήταν σημαντικοί;

Γλωσσάρι

Αθλητικό ιδεώδες: Η μεγάλη αξία την οποία έδινε η αρχαία ελληνική κοινωνία στον αθλητισμό, που θεωρούνταν μέσο εκπαίδευσης. Οι αθλητές αγωνίζονταν για τη χαρά της συμμετοχής, της προσπάθειας και της νίκης, και τα βραβεία ήταν συμβολικά.

Αποικία: Η νέα πόλη που ίδρυσαν οι άποικοι σε ξένους τόπους.

Ευ αγωνίζεσθαι: Η συμμετοχή στους αγώνες με σεβασμό στους κανόνες, στους συναθλητές και αντιπάλους, στους φιλάθλους και σε όλη την αθλητική διαδικασία.

Ιερή εκεχειρία: Η παύση των πολέμων κατά τη διάρκεια των αγώνων, ώστε να μπορέσουν οι αθλητές να συμμετάσχουν σε αυτούς και να επιστρέψουν στο σπίτι τους ασφαλείς.

Ιερό πυρ: Η φλόγα της θεάς Εστίας, που έκαιγε ασταμάτητα στο κέντρο του σπιτιού ή ενός ναού στην πόλη.

Μητρόπολη: Η πόλη-κράτος η οποία δημιουργούσε μια αποικία.

Ίσθμια: Αγώνες που διεξάγονταν κάθε δύο χρόνια στο Ιερό του Ποσειδώνα στην Ισθμία. Οι αθλητές στεφανώνονταν με στεφάνι (κότινο) από πεύκο.

Νέμεα: Αγώνες που διεξάγονταν κάθε δύο χρόνια στο Ιερό του Διός στη Νεμέα. Οι αθλητές στεφανώνονταν με στεφάνι (κότινο) από άγριο σέλινο.

Οικιστής: Ο αρχηγός της αποστολής των αποίκων, που αναζητούσε τόπο κοντά σε θάλασσα με εύφορα εδάφη.

Ολύμπια: Αγώνες που διεξάγονταν κάθε τέσσερα χρόνια στην αρχαία Ολυμπία προς τιμήν του Δία. Οι αθλητές στεφανώνονταν με στεφάνι (κότινο) αγριελιάς. Σύμφωνα με την παράδοση, ξεκίνησαν το 776 π.Χ. Το 393 μ.Χ. αποφασίστηκε να σταματήσει η διεξαγωγή τους. Το 1896 αναβίωσαν στην Αθήνα οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες που διεξάγονται έως τις μέρες μας.

Πύθια: Αγώνες που διεξάγονταν κάθε τέσσερα χρόνια στους Δελφούς προς τιμήν του Απόλλωνα. Οι αθλητές στεφανώνονταν με στεφάνι (κότινο) από φύλλα δάφνης.

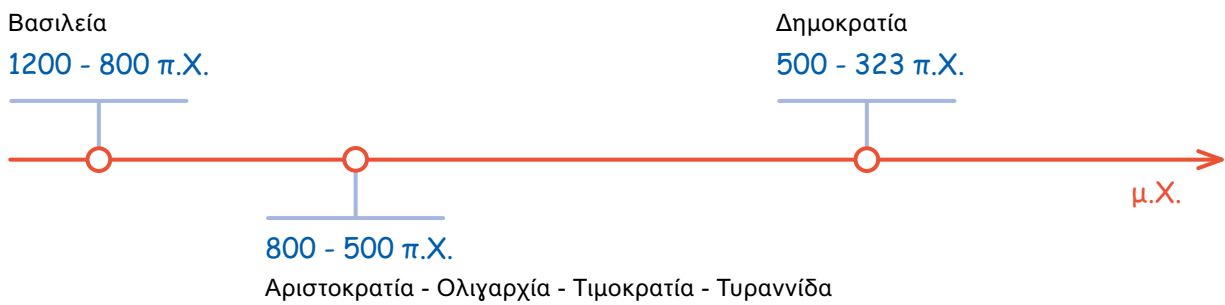
Ανακάλυψε τον αμφορέα από τη Μήλο ενώνοντας τα κομμάτια του.

Ο ελληνικός αποικισμός

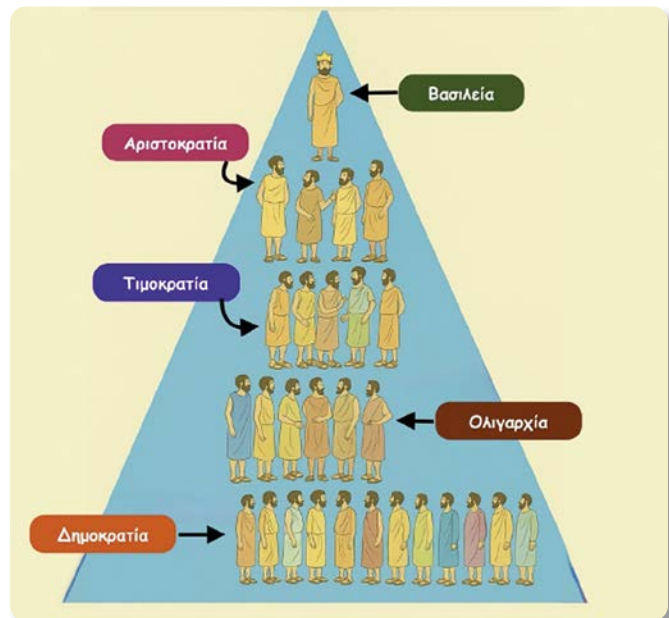
2.3 Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα

Το πολίτευμα σε κάθε ανεξάρτητη πόλη-κράτος άλλαζε καθώς άλλαζαν και οι συνθήκες ζωής των πολιτών της. Από τα Σκοτεινά Χρόνια, που σηματοδεύτηκαν από τις μετακινήσεις και τις αναστατώσεις των ελληνικών φύλων, μέχρι τον μεγάλο αποικισμό τον 8ο έως τον 6ο αιώνα π.Χ. με την ίδρυση των πόλεων-κρατών, οι ελληνικοί πληθυσμοί αναζητούσαν τις συνθήκες που θα έκαναν καλύτερη τη ζωή τους.

Αριστοκρατία

Σύμφωνα με τα στοιχεία που μας δίνουν τα ομηρικά έπη, στις πρώτες ελληνικές κοινότητες την εξουσία ασκούσαν βασιλείς. Αργότερα όμως το πολίτευμα που επικρατούσε στις ελληνικές πόλεις του 7ου και του 6ου αιώνα ήταν αριστοκρατικό. Την εξουσία και τα αξιώματα μοιράζονταν μεταξύ τους μόνο οι άριστοι, ευγενείς μεγαλοκτηματίες που συχνά ισχυρίζονταν ότι κατάγονταν από θεούς ή μυθικούς ήρωες.

1. Η εξέλιξη των πολιτευμάτων.
Εικονογράφηση με χρήση τεχνητής νοημοσύνης (ΑΙ), Συγγραφική ομάδα

Εμφανίστηκαν όμως σημαντικά προβλήματα. Ανάμεσα στους αριστοκράτες υπήρχαν φιλονικίες. Εύποροι αγρότες και έμποροι που δεν ανήκαν στους αρίστους διεκδικούσαν μερίδιο στην εξουσία. Τέλος, φτωχοί αγρότες ήταν δυσαρεστημένοι, καθώς, προκειμένου να επιβιώσουν, αναγκάζονταν να δανειστούν, με αποτέλεσμα να χάσουν τη γη τους. Προέκυψαν επομένως συγκρούσεις, που δεν είχαν όμως την ίδια κατάληξη σε όλη την Ελλάδα.

Τυραννίδα

Σε ορισμένες πόλεις δημιουργήθηκαν τυραννίδες: ένας αριστοκράτης εκμεταλλευόταν τη λαϊκή δυσαρέσκεια, καταλάμβανε την εξουσία με τη βία και κυβερνούσε ως **τύραννος**, χωρίς να ελέγχεται από κανέναν. Ο λαός στην αρχή υποστήριζε τους τυράννους, αλλά τελικά οι τυραννίδες ανατρέπονταν έπειτα από επαναστάσεις των πολιτών.

Η εξέλιξη των πολιτευμάτων

Σε άλλες πόλεις οι πολίτες συμφώνησαν ένας άνδρας να οριστεί νομοθέτης ή συμφιλιωτής και να μοιράσει τα αξιώματα ανάλογα με την περιουσία του καθενός. Έτσι στην εξουσία συμμετείχαν όχι μόνο αριστοκράτες, αλλά και άλλοι πολίτες που διέθεταν αρκετή περιουσία. Τα πολιτεύματα αυτά ήταν **ολιγαρχικά** (διότι και πάλι την εξουσία ασκούσαν λίγοι) ή **τιμοκρατικά** (διότι τα αξιώματα μοιράζονταν ανάλογα με το τίμημα, δηλαδή το εισόδημα κάποιου). Όταν όλοι οι πολίτες συμμετείχαν στην Εκκλησία του Δήμου και εξέλεγαν τους άρχοντες της πόλης, επικρατούσε **ισονομία**, έστω και αν άρχοντες γίνονταν μόνο οι πλούσιοι. Όμως τον 5ο αιώνα π.Χ. σε ορισμένες πόλεις, όπως η Αθήνα, και οι φτωχοί πολίτες μπορούσαν πλέον να αναλαμβάνουν αξιώματα. Έτσι δημιουργήθηκε η **δημοκρατία**.

Πηγή 1

Η εξουσία της αριστοκρατίας

Σε πολλές περιοχές της Ελλάδας τον 8ο αιώνα π.Χ. οι μικροί γαιοκτήμονες έχαναν τα κτήματά τους από τους πλούσιους γαιοκτήμονες που συνεχώς μεγάλωναν τις περιουσίες τους και την εξουσία τους.

Austin, M.M. & Vidal-Naquet, P., *Οικονομία και κοινωνία στην αρχαία Ελλάδα* (διασκευή).

Ένωσε τα κομμάτια της πήλινης πυξίδας

2. Πήλινη πυξίδα με διακόσμηση αλόγων στο πώμα, σύμβολο της αριστοκρατικής τάξης των ιππέων, 8ος αιώνας π.Χ., Μουσείο Κεραμεικού. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 2

Η δύναμη των οπλιτών

Μετά τη βασιλεία το παλαιότερο πολίτευμα στους Έλληνες στηρίχθηκε στους πολεμιστές. Αυτοί στην αρχή ήταν οι **ιππείς**, στη συνέχεια όμως που αυξήθηκαν οι πόλεις, η δύναμη των οπλιτών μεγάλωσε και έπαιρναν και αυτοί μέρος στο πολίτευμα.

Αριστοτέλης, *Πολιτικά IV*, 1297b 1-15 (διασκευή).

Πηγή 3

Ο τύραννοι και το συμφέρον τους

Όσες ελληνικές πόλεις είχαν τυράννους αυτοί σκέφτονταν μόνο το συμφέρον τους, δηλαδή να είναι ασφαλείς και να μεγαλώνουν την περιουσία τους. Τελικά, όμως, στις περισσότερες πόλεις της Ελλάδας οι τύραννοι ανατράπηκαν, με εξαίρεση τους τυράννους της Σικελίας.

Θουκυδίδου *Ιστορία*, Α' 17-18.

Πηγή 4

Τα μεγάλα δημόσια έργα και οι τύραννοι

Οι τύραννοι προσπαθούσαν να κερδίσουν τη συμπάθεια του λαού με την κατασκευή μεγάλων έργων, όπως ο Πολυκράτης της Σάμου που έφτιαξε το ευπαλίνειο όρυγμα (υδραγωγείο). Ήταν μια σήραγγα 1.036 μ. που περνούσε μέσα από βουνό και μετέφερε νερό στην πόλη της Σάμου.

Πηγή: Wikipedia.

3. Το ευπαλίνειο όρυγμα της Σάμου, έργο του αρχιτέκτονα Ευπαλίνου (6ος αιώνας π.Χ.).

Πηγή: Shutterstock

Πηγή 5

Δημοκρατία, το ωραιότερο όνομα

Προτείνω να αφήσουμε τη μοναρχία και να δώσουμε τη δύναμη στην πλειοψηφία. Τότε το πολίτευμα έχει το ωραιότερο όνομα, δημοκρατία, δηλαδή τις αποφάσεις τις παίρνει ο λαός.

Ηρόδοτος, *Ιστορία*, Γ', 80 (διασκευή).

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Πώς η εξέλιξη των πολιτευμάτων καθόριζε την καθημερινή ζωή των πολιτών και πώς αυτοί επηρέασαν την εξέλιξή τους; Χωριστείτε σε ομάδες και δημιουργήστε πίνακες με τα πολιτεύματα και τα χαρακτηριστικά τους.
2. **Δραστηριότητα: «Αγώνες λόγου»**
Ποιο από τα πολιτεύματα, κατά τη γνώμη σας, προάγει τη δικαιοσύνη και το κοινό συμφέρον του λαού; Χωριστείτε σε τόσες ομάδες όσα και τα πολιτεύματα. Επιλέξτε τις κατάλληλες λέξεις ή φράσεις από τα κείμενα και το γλωσσάρι και αναπτύξτε τα επιχειρήματά σας για κάθε πολίτευμα. Τέλος, ψηφίστε το πολίτευμα που απαντά στο παραπάνω ερώτημα.
3. **Παιχνίδι ρόλων: «Με λένε Δημοκρατία!»**
Τι πολίτευμα έχουμε σήμερα; Ποιες ομοιότητες και διαφορές υπάρχουν με τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα; Παρουσιάστε το σημερινό μας πολίτευμα με εικόνα, παντομίμα, ζωγραφιά ή σκίτσο.

Αποτιμητής

Βρείτε τις λέξεις της εξέλιξης των πολιτευμάτων στην αρχαϊκή Ελλάδα

1. Ποια προβλήματα εμφανίστηκαν στα αριστοκρατικά πολιτεύματα;
2. Με ποιον τρόπο κάποιοι αριστοκράτες γίνονταν τύραννοι;
3. Ποια ήταν η διαφορά μεταξύ των αριστοκρατικών πολιτευμάτων και των ολιγαρχικών-τιμοκρατικών πολιτευμάτων;

Γλωσσάρι

Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα

Δημοκρατία: (δήμος + κράτος): Το πολίτευμα στο οποίο ο λαός ασκεί την εξουσία και αποφασίζει με βάση την αρχή της πλειοψηφίας.

Ιππέας: Στρατιώτης που πολεμάει πάνω σε άλογο.

Ισονομία: Το πολίτευμα στο οποίο κυριαρχεί ο νόμος και όλοι οι πολίτες μπορούν ισότιμα να συμμετέχουν στην Εκκλησία του Δήμου.

Τιμοκρατία: Το πολίτευμα στο οποίο τα δικαιώματα του πολίτη είναι ανάλογα με το εισόδημά του. Στην Αθήνα, ο νομοθέτης Σόλων διαίρεσε τους πολίτες σε τέσσερις τάξεις ανάλογα με το εισόδημά τους, το τίμημα.

Τύραννος: Έτσι ονομάζονταν στην αρχαία Ελλάδα όσοι αποκτούσαν την εξουσία με βία και κυβερνούσαν απολυταρχικά, δίχως να δίνουν λογαριασμό σε κανέναν. Σήμερα τύραννοι ονομάζονται οι δικτάτορες, αυτοί που αποκτούν την εξουσία παράνομα και την ασκούν καταπιεστικά, ενώ ως τυραννία χαρακτηρίζεται η δικτατορία και η καταπίεση των πολιτών.

Ολιγαρχία: Το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία και τα αξιώματα ασκούν οι ολίγοι, δηλαδή οι πλούσιοι πολίτες.

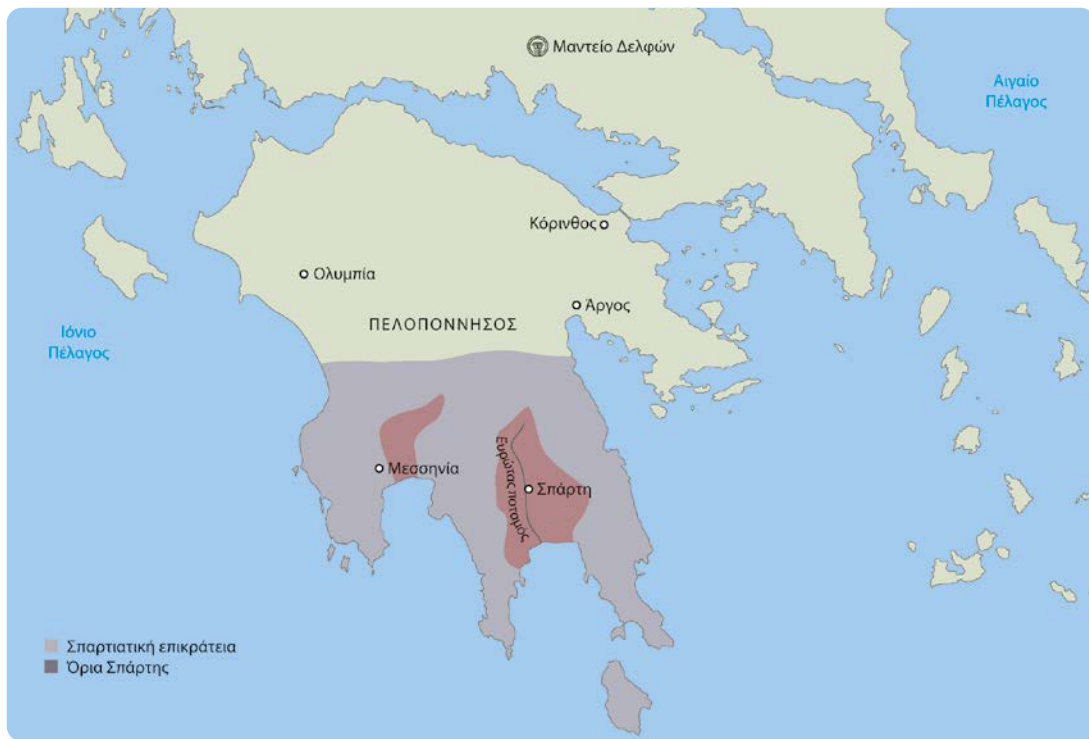
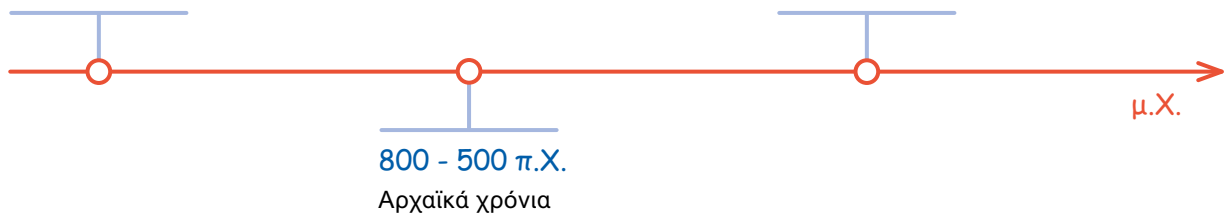
2.4

Σπάρτη: Κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Οι Δωριείς που εγκαταστάθηκαν στη Σπάρτη, στην κοιλάδα του ποταμού Ευρώτα, δημιούργησαν το ισχυρό κράτος των Λακεδαιμονίων. Οργάνωσαν την κοινωνία και το πολίτευμα με τέτοιον τρόπο ώστε η πόλη-κράτος της Σπάρτης να γίνει μια πολύ ισχυρή δύναμη στον αρχαίο ελληνικό κόσμο.

Σκοτεινοί Χρόνοι
1100 - 800 π.Χ.

Κλασικά χρόνια
500 - 300 π.Χ.

1. Η σπαρτιατική επικράτεια

Κοινωνική οργάνωση της Σπάρτης

Στα αρχαϊκά χρόνια οι Δωριείς της Σπάρτης κατέκτησαν ολόκληρη τη Λακωνία και τη Μεσσηνία με μακροχρόνιους πολέμους. Έτσι, δημιούργησαν το ισχυρό κράτος των **Λακεδαιμονίων**. Η κοινωνία τους διαιρέθηκε σε τρεις ομάδες, άνισες μεταξύ τους.

- **Οι όμοιοι ή Σπαρτιάτες:** Ήταν οι πολίτες-οπλίτες της Σπάρτης, γεννημένοι από γονείς Σπαρτιάτες. Κατείχαν το μεγαλύτερο μέρος της γης. Ζούσαν χωρίς να εργάζονται. Ασχολούνταν μόνο με την πολιτική και την τέχνη του πολέμου.
- **Οι περίοικοι:** Ζούσαν ελεύθεροι σε οικισμούς έξω από τη Σπάρτη. Ήταν γεωργοί, κτηνοτρόφοι, έμποροι και βιοτέχνες. Δεν συμμετείχαν στις συνελεύσεις των Σπαρτιατών, αλλά υπηρετούσαν στον στρατό της Σπάρτης και πλήρωναν φόρο.
- **Οι είλωτες:** Κάτοικοι της Λακωνίας και της Μεσσηνίας που υποτάχθηκαν στους Σπαρτιάτες και έγιναν δούλοι. Εργάζονταν σκληρά και καλλιεργούσαν τα κτήματα των Σπαρτιατών. Αποτελούσαν όμως απειλή για τους Σπαρτιάτες, καθώς ήταν πολύ περισσότεροι από αυτούς και συχνά επαναστατούσαν.

Πολιτική οργάνωση της Σπάρτης

Σύμφωνα με την παράδοση, το πολίτευμα της Σπάρτης θεσπίστηκε από τον νομοθέτη **Λυκούργο**, ο οποίος έλαβε τη **Μεγάλη Ρήτρα** από το Μαντείο των Δελφών. Βασικά στοιχεία του σπαρτιατικού πολιτεύματος ήταν:

- **Οι δύο βασιλείς:** Ήταν οι θρησκευτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί της πόλης.
- **Η Γερουσία:** Ήταν ένα συμβούλιο γερόντων, άνω των 60 ετών, όπου συμμετείχαν 28 ευγενείς και οι δύο βασιλείς. Είχε δικαστική εξουσία και προετοιμάζε τα θέματα που συζητούσαν οι Σπαρτιάτες στη συνέλευση.
- **Η Απέλλα:** Ήταν η συνέλευση των ομοίων Σπαρτιατών άνω των 30 ετών. Αποφάσιζε για τα σημαντικά ζητήματα της πόλης, όπως ο πόλεμος και οι συμμαχίες με άλλες πόλεις.
- **Οι πέντε έφοροι:** Εκλέγονταν για έναν χρόνο από την Απέλλα και φρόντιζαν να εφαρμόζονται οι αποφάσεις της. Έλεγχαν τη δημόσια τάξη, τα ήθη, την εκπαίδευση και τη συμπεριφορά όλων των Σπαρτιατών, ακόμη και των βασιλέων.

Πηγή 1

Το πολίτευμα των Λακεδαιμονίων

Μερικοί υποστηρίζουν ότι το καλύτερο πολίτευμα είναι εκείνο που έχει στοιχεία απ' όλα τα πολιτεύματα. Γι' αυτό επαινούν το πολίτευμα των Λακεδαιμονίων, γιατί κατά τη γνώμη τους συνδυάζει στοιχεία από τη μοναρχία, την ολιγαρχία και τη δημοκρατία. Από τη μοναρχία έχει τους δύο βασιλείς, από την ολιγαρχία τη γερουσία και από τη δημοκρατία τους εφόρους που εκλέγονται από τον λαό.

Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1265b, 38-47 (διασκευή).

Πηγή 2

Οι Έφοροι εξασφαλίζουν την πειθαρχία των πολιτών

Ο Λυκούργος, για να πείσει τους πολίτες να πειθαρχούν, ρώτησε τον θεό Απόλλωνα στο Μαντείο εάν είναι καλύτερο οι Σπαρτιάτες να πειθαρχήσουν στους νόμους που ο ίδιος θέσπισε. Αφού ο θεός συμφώνησε, τους έδωσε στους πολίτες να τους τηρούν, διαφορετικά έδειχναν ασέβεια στον θεό που έδωσε την έγκρισή του. Οι Σπαρτιάτες, λοιπόν, έδωσαν δύναμη στους Εφόρους γιατί πίστευαν ότι η πειθαρχία στους νόμους είναι το μεγαλύτερο αγαθό για την πόλη. Αυτοί είχαν το δικαίωμα, αν κάποιος παρανομούσε, αμέσως να τον τιμωρούν, ακόμα και τους άρχοντες.

Ξενοφώντας, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία* 8.1, 8.5 (διασκευή).

Πηγή 3

Ήταν ή επί τας: Ή θα γυρίσεις νικητής ή θα σε φέρουν νεκρό πάνω στην ασπίδα

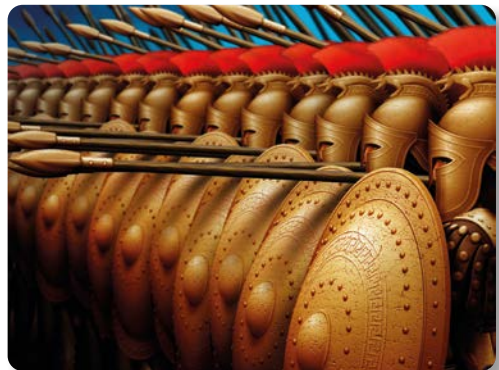
Οι Σπαρτιάτες άφηναν μακριά μαλλιά, τα οποία άλειφαν με λάδι και τα χτένιζαν πριν από τη μάχη. Φορούσαν πάντα κόκκινο μανδύα που κάλυπτε το αίμα εάν πληγώνονταν, αλλά και για να τρομάζει τον αντίπαλο. Στη μάχη πήγαιναν ξυπόλυτοι σε σχηματισμό φάλαγγας και οι ασπίδες τους έλαμπαν στον ήλιο από τον γυαλισμένο χαλκό. Η μητέρα έδινε την ασπίδα στον γιο της λέγοντας «ήταν ή επί τας».

Σπάρτη: Κοινωνική
και πολιτική οργάνωση

3. Σπαρτιάτες πολεμιστές. Η πανοπλία του Σπαρτιάτη έφτανε ακόμα και τα 27 κιλά. Αποτελούνταν από χάλκινο κράνος κορινθιακού τύπου με λοφίο από πάνω, θώρακα από χαλκό ή δέρμα, ασπίδα ξύλινη με επένδυση χαλκού, δόρυ έως 3,5 μ. και ξίφος από ατσάλι, επωμίδες (στους ώμους) και κνημίδες (στα πόδια). Πηγή: Shutterstock

2. Η σπαρτιατική φάλαγγα. Εικονογράφηση με χρήση τεχνητής νοημοσύνης (AI), Συγγραφική ομάδα

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του πολιτεύματος της Σπάρτης σύμφωνα με την άποψη του Αριστοτέλη;
2. Ποια είναι τα κύρια γνωρίσματα των Σπαρτιατών και για ποιες αξίες αγωνίζονταν;
3. Το πολίτευμα της Σπάρτης, όπως το θέσπισε ο Λυκούργος, πώς επηρέασε την καθημερινή ζωή και τα καθήκοντα των Σπαρτιατών, των περιοίκων και των ειλώτων;

Αποτιμητής

1. Σε ποιες κοινωνικές ομάδες διαιρούνταν η σπαρτιατική κοινωνία;
2. Ποια ήταν τα βασικά στοιχεία του σπαρτιατικού πολιτεύματος;

Γλωσσάρι

Είλωτες: Οι δούλοι των Σπαρτιατών. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις ένας είλωτας μπορούσε να αποκτήσει την ελευθερία του. Η φράση «δουλεύει σαν είλωτας» ακόμη και σήμερα χρησιμοποιείται για κάποιον που εργάζεται πολύ σκληρά.

Λακεδαιμόνιοι: Οι Σπαρτιάτες και οι περίοικοι μαζί ονομάζονταν Λακεδαιμόνιοι. Σύμφωνα με τον μύθο, ο Λακεδαίμονας ήταν βασιλιάς της Λακωνίας, γιος του Δία και της Νύμφης.

Λυκούργος: Σύμφωνα με την παράδοση, ήταν ο νομοθέτης της Σπάρτης. Αφού θέσπισε τους νόμους της πόλης, έφυγε, έχοντας ορκίσει τους Σπαρτιάτες να μην αλλάξουν το πολίτευμα μέχρι να γυρίσει. Δεν επέστρεψε όμως ποτέ.

Μεγάλη Ρήτρα: Ο χρησμός του Μαντείου των Δελφών, που σύμφωνα με την παράδοση δόθηκε στον Λυκούργο και όριζε το πολίτευμα της Σπάρτης.

Οι δύο βασιλείς: Σύμφωνα με τον μύθο, κατάγονταν από τους δίδυμους απογόνους του Ηρακλή, τον Ευρυσθένη και τον Προκλή. Είχαν ευγενική καταγωγή και το αξίωμά τους ήταν κληρονομικό.

Περίοικοι: Κάτοικοι οικισμών έξω από τη Σπάρτη.

Ταυγέτης (από τον οποίο πήρε το όνομά του το όρος Ταΰγετος): Παντρεύτηκε τη Σπάρτη, κόρη του Ευρώτα, τον οποίο διαδέχτηκε στον θρόνο.

2.5

Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη

Η ζωή στη Σπάρτη στηρίχτηκε στην **αγωγή**, σύμφωνα με τους νόμους του Λυκούργου. Η Σπάρτη έμεινε γνωστή στην ιστορία για τη στρατιωτική ικανότητα, την πειθαρχία και την κοινή εκπαίδευση των πολιτών της, για την ανεξαρτησία των γυναικών της, αλλά και για την καταπίεση των ειλώτων. Στον αρχαίο ελληνικό κόσμο οι Σπαρτιάτες κατάφεραν να υπερέχουν στρατιωτικά για μεγάλο χρονικό διάστημα.

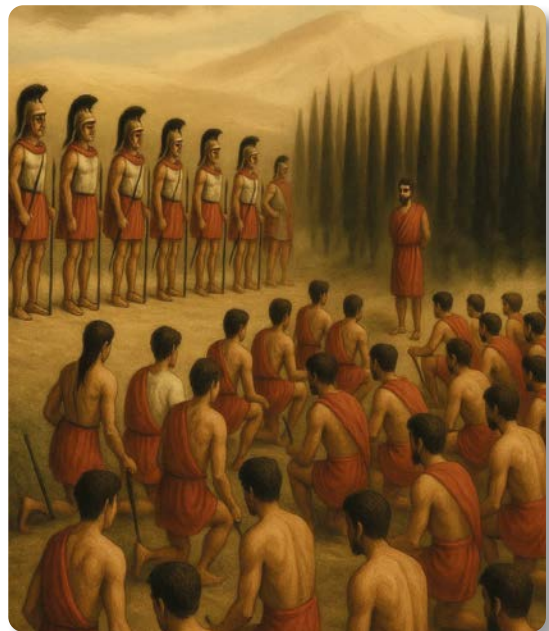
Η αγωγή και η ζωή των Σπαρτιατών

Η Σπάρτη ήταν μια ολιγαρχική πόλη. Συμμετοχή στην εξουσία είχε μόνο μια μικρή ομάδα του πληθυσμού, οι όμοιοι. Αυτοί ακολουθούσαν έναν κοινό τρόπο στρατιωτικής ζωής. Εκπαιδεύονταν καθημερινά, ώστε να υπερέχουν στον πόλεμο, και έτρωγαν όλοι μαζί στα **φιδίτια**. Έτσι προετοιμάζονταν να αντιμετωπίσουν τις απειλές των εχθρών τους, όπως το **Άργος**, και τις εξεγέρσεις των ειλώτων.

Η πόλη αναλάμβανε την αγωγή των αγοριών από επτά έως είκοσι ετών. Χωρισμένα σε ηλικιακές ομάδες, μάθαιναν ανάγνωση, γραφή, μουσική και χορό. Ξεκινούσαν με παιχνίδια και ασκήσεις και ολοκλήρωναν με τη δύσκολη δοκιμασία της «**κρυπτείας**». Γενναιότητα, πειθαρχία, **φιλοπατρία**, **λιτότητα** και «**λακωνισμός**» ήταν οι βασικές αρχές της εκπαίδευσης.

Οι γυναίκες

Οι γυναίκες στη Σπάρτη ήταν πιο ανεξάρτητες από τις άλλες Ελληνίδες. Τα κορίτσια εκπαιδεύονταν όπως τα αγόρια. Γυμνάζονταν για να δυναμώσει το σώμα τους, ώστε

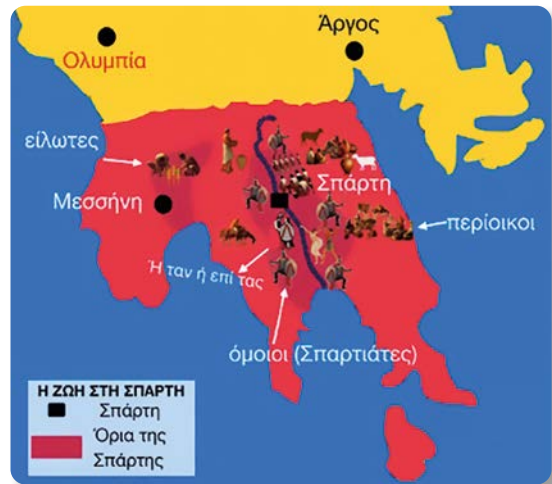

1. Η εκπαίδευση των αγοριών. Εικονογράφηση με χρήση τεχνητής νοημοσύνης (AI), Συγγραφική ομάδα

να γεννήσουν υγιή παιδιά. Οι ενήλικες γυναίκες έλεγχαν τους είλωτες που εργάζονταν στα χωράφια, καθώς οι άνδρες ασχολούνταν με στρατιωτικές ασκήσεις. Μπορούσαν μάλιστα να κληρονομήσουν την περιουσία των πατεράδων και των συζύγων τους. Συμμετείχαν στις θρησκευτικές γιορτές της πόλης και μετέδιδαν στα παιδιά τους τις αξίες της Σπάρτης.

Περίοικοι και είλωτες

Οι περίοικοι ήταν κατώτεροι από τους Σπαρτιάτες, δεν συμμετείχαν στην αγωγή ούτε στα φιδίτια, αλλά υπηρετούσαν στον στρατό. Είχαν τα δικά τους χωράφια και κοπάδια ζώων. Όσοι από αυτούς ήταν έμποροι, βιοτέχνες, ξυλουργοί και σιδεράδες προμήθευαν με όπλα και άλλα προϊόντα τους Σπαρτιάτες. Πάντως, οι κοινότητές τους διέθεταν αυτονομία. Στη χειρότερη θέση βρίσκονταν οι είλωτες, που καλλιεργούσαν τα κτήματα των Σπαρτιατών, κρατώντας ένα μέρος της σοδειάς για να θρέψουν τις οικογένειές τους. Στις εκστρατείες ακολουθούσαν τους Σπαρτιάτες, μεταφέροντας τον εξοπλισμό τους. Οι Σπαρτιάτες τους καταπίεζαν πολύ, καθώς φοβόντουσαν μήπως επαναστατήσουν.

2. Η ζωή στην πόλη

3. Χάλκινο αγαλματίδιο Σπαρτιάτισσας να τρέχει σε αγώνα δρόμου. Μαλλιά ελεύθερα, ρούχο λίγο πάνω από το γόνατο και ένας ώμος γυμνός. Η παράδοση λέει ότι, όταν η Γοργώ ρωτήθηκε γιατί μόνο οι γυναίκες της Λακωνίας εξουσιάζουν τους άνδρες, απάντησε: «Επειδή είμαστε οι μόνες που γεννάμε άνδρες» (520-500 π.Χ., Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο). Πηγή: Wikimedia Commons

Πηγή 1

Η απλότητα και λιτότητα των Σπαρτιατών

Οι Σπαρτιάτες ζούσαν με απλότητα και λιτότητα στα ρούχα και το φαγητό. Τα συνηθισμένα εδέσματα ήταν τα ξερά φρούτα, τα σύκα, οι ελιές, το τυρί και το ψωμί. Το κυριότερο όμως φαγητό ήταν ο «μέλανας ζωμός», που γινόταν πιθανότατα από χοιρινό κρέας. Τα Σπαρτιατόπουλα, μετά τα δώδεκά τους χρόνια, δεν φορούσαν πια **χιτώνα** παρά μόνο **ιμάτιο**, το ίδιο χειμώνα καλοκαίρι.

Flaceliere, R., *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων*, σσ. 190-191.

Πηγή 2

Ο σεβασμός στους ηλικιωμένους

Ένας ηλικιωμένος στο στάδιο της Ολυμπίας ψάχνει να βρει άδειο κάθισμα. Περνά από τα Αθηναϊόπουλα και άλλα παιδιά, τίποτα... Στο τέλος φτάνει στα Σπαρτιατόπουλα, που σηκώνονται όλα μεμιάς. Τα Αθηναϊόπουλα χειροκροτούν και ο ηλικιωμένος λέει: «Μόνο στη Σπάρτη ωφελεί κάποιος να γερνάει. Όλοι οι Έλληνες ξέρουν το καλό, όμως μόνο οι Λακεδαιμόνιοι το εφαρμόζουν».

Πλούταρχος, *Περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής, Λακωνικά Αποφθέγματα*, σ. 459.

Πηγή 3

Η αγάπη για την πατρίδα

Για την πατρίδα στην πρώτη γραμμή πολεμώντας, να πέσει σαν παλικάρι κανείς, είναι μεγάλη τιμή.

Τυρταίος, α', μτρφ. Θ. Σταύρου.

Πηγή 4

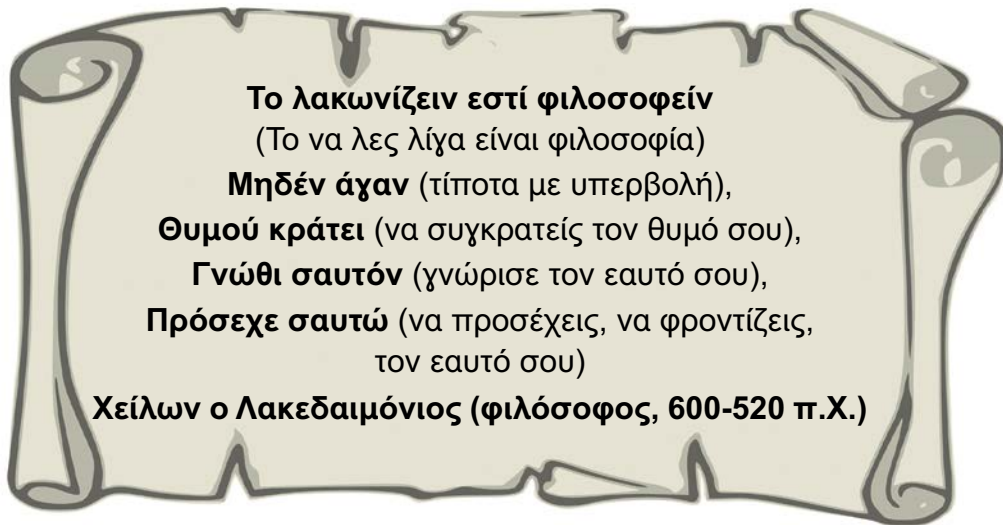
Ο πολεμικός πυρρίχιος χορός

Τον μάθαιναν από μικρή ηλικία και τον χόρευαν πριν αναχωρήσουν για τον πόλεμο, αλλά και σε θρησκευτικές γιορτές. Οι χορευτές, χωρισμένοι σε δύο ομάδες, επίθεση και άμυνα, μιμούνταν τις κινήσεις των πολεμιστών την ώρα της μάχης με ζωηρές κινήσεις, έντονο ρυθμό, σεμνότητα και μεγαλοπρέπεια.

Αθανασιάδης, Δ., *Πυρρίχιος Χορός*, σ. 35.

4. Γυμνοί νέοι χορεύουν πυρρίχιο. Τμήμα βάσης αγαλμάτων που αφιέρωσε ο Άταρβος μετά τη νίκη της ομάδας του στους αγώνες πυρρίχιου και κυκλικού χορού (323-322 π.Χ., Μουσείο Ακρόπολης, Αθήνα).

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά της ζωής στη Σπάρτη και με ποιες βασικές αρχές εκπαιδεύονταν τα αγόρια;
2. Ποια ήταν η θέση της γυναίκας στην κοινωνία της Σπάρτης;
3. **Παιχνίδι ρόλων: «Καθημερινές σκηνές από την κοινωνία της Σπάρτης»**
Αναπαραστήστε σκηνές από τις κοινωνικές ομάδες της Σπάρτης.

Αποτιμητής

1. Ποιος ήταν ο τρόπος ζωής των Σπαρτιατών;
2. Ποια ήταν η θέση της γυναίκας στη Σπάρτη;
3. Ποιος ήταν ο ρόλος και η θέση των περιοίκων και των ειλωτών;

Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη (διαδραστική παρουσίαση)

Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη

Γλωσσάρι

Αγωγή: Η εκπαίδευση που έχει σκοπό τη σωματική, πνευματική και ψυχική ανάπτυξη του ανθρώπου.

Άργος: Ισχυρή πόλη της Πελοποννήσου, που πολεμούσε συχνά εναντίον της Σπάρτης.

Ιμάτιο: Ορθογώνιο ύφασμα, που τύλιγαν γύρω στο σώμα πάνω από τον χιτώνα.

Κρυπτεία: Άσκηση των Σπαρτιατών νέων κατά την οποία μάθαιναν να επιβιώνουν σε δύσκολες συνθήκες στην ύπαιθρο.

Λακωνισμός: Το να μιλά κάποιος με λίγα λόγια και έξυπνο περιεχόμενο.

Λιτότητα: Ο απλός τρόπος ζωής, χωρίς να επιδεικνύει κανείς τον πλούτο του.

Φιδίτια: Κοινά συσσίτια, δηλαδή γεύματα των Σπαρτιατών πολιτών.

Φιλοπατρία: Η αγάπη για την πατρίδα.

Χιτώνας: Μακρύ εσωτερικό ρούχο χωρίς ζώνη και μανίκια.

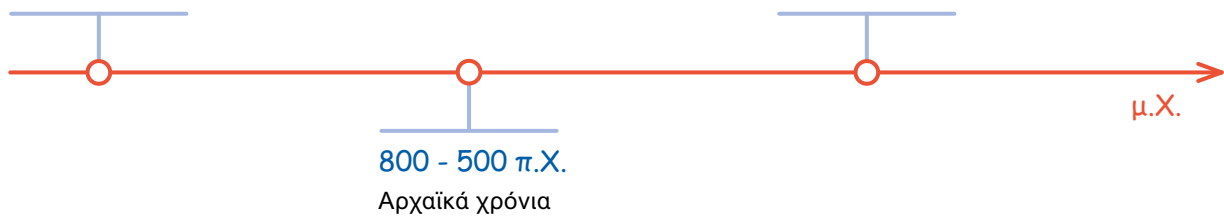
2.6

Αθήνα: Η εξέλιξη του πολιτεύματος

Το παλαιότερο πολίτευμα στην Αθήνα ήταν η βασιλεία. Μετά τον θάνατο του τελευταίου βασιλιά, του Κόδρου, οι ευγενείς μοιράστηκαν μεταξύ τους τις εξουσίες και το πολίτευμα έγινε αριστοκρατικό. Τον 7ο αιώνα π.Χ., όμως, η αριστοκρατική Αθήνα αντιμετώπισε πολλές κοινωνικές εντάσεις. Όσοι δεν ανήκαν στην αριστοκρατία διαμαρτύρονταν γιατί βρίσκονταν σε κατώτερη θέση και ζητούσαν να λυθούν τα προβλήματα με γραπτούς νόμους.

Σκοτεινοί Χρόνοι
1100 - 800 π.Χ.

Κλασικά χρόνια
500 - 300 π.Χ.

1. Κράτος της Αθήνας

Αν ενώσεις τα κομμάτια του αγγείου, θα γνωρίσεις τον τελευταίο βασιλιά της Αθήνας

Θησέας και Κόδρος

Σύμφωνα με την παράδοση, ο ήρωας Θησέας ένωσε τους οικισμούς της Αττικής σε μία πόλη-κράτος με κέντρο την Αθήνα. Οι Αθηναίοι γιόρταζαν την ένωσή τους με τα Παναθήναια. Ο τελευταίος βασιλιάς της Αθήνας, ο Κόδρος, θυσιάστηκε για να σωθεί η πόλη του από την εισβολή των Δωριέων.

Το αριστοκρατικό πολίτευμα

Μετά τους βασιλείς τη διακυβέρνηση της Αθήνας ανέλαβαν οι αριστοκράτες. Ήταν πλούσιοι μεγαλοκτηματίες και αποκαλούνταν ευπατρίδες (από καλή γενιά), γνώριμοι (γνωστοί) και αγαθοί (καλοί). Τον 7ο αιώνα π.Χ. από αυτούς προέρχονταν οι **εννέα άρχοντες** οι οποίοι ασκούσαν την πολιτική, στρατιωτική και δικαστική εξουσία. Το αριστοκρατικό συμβούλιο του **Αρείου Πάγου** επόπτευε την πόλη. Οι υπόλοιποι Αθηναίοι, το πλήθος, βρίσκονταν σε κατώτερη θέση. Όσοι είχαν πλουτίσει από το εμπόριο, τη βιοτεχνία και τη γεωργία, αλλά δεν ανήκαν στους ευπατρίδες, ζητούσαν μερίδιο στην εξουσία. Οι φτωχότεροι αδικούνταν από τους άρχοντες, που δίκάζαν με **άγραφους νόμους**, τους οποίους ερμήνευαν όπως ήθελαν.

Κύλων και Δράκων

Οι αριστοκράτες όμως βρίσκονταν και σε ανταγωνισμό μεταξύ τους. Ένας από αυτούς, ο Κύλων, προσπάθησε το 632 π.Χ. να εκμεταλλευτεί τις κοινωνικές εντάσεις και έγινε τύραννος. Ο λαός, με τη βοήθεια άλλων αριστοκρατών, αντιστάθηκε και τον έδιωξε. Στη συνέχεια ο Δράκων ανέλαβε να συντάξει για πρώτη φορά γραπτούς νόμους, που έμειναν γνωστοί ως **δρακόντειοι νόμοι**, οι οποίοι θα ίσχυαν για όλους. Για τους νόμους αυτούς γνωρίζουμε κυρίως ότι ήταν πολύ αυστηροί. Το γεγονός βέβαια ότι ήταν πια γραπτοί αποτελούσε πρόοδο. Όμως η θέση των φτωχών Αθηναίων δεν βελτιώθηκε. Η περισσότερη γη ανήκε ακόμα στους ευπατρίδες, από τους οποίους οι φτωχοί αγρότες αναγκάζονταν να παίρνουν δάνεια. Αν δεν τα εξοφλούσαν, έχαναν την ελευθερία τους και γίνονταν δούλοι των δανειστών τους, οι οποίοι μπορούσαν ακόμη και να τους πουλήσουν σε άλλες πόλεις, εκτός της Αθήνας.

2. Οι νόμοι του Δράκοντα γράφτηκαν σε μαρμάρινες πλάκες και τοποθετήθηκαν στην Αγορά για να τους βλέπουν όλοι.

Πηγή: Εθνικό Επιγραφικό Μουσείο, Βικιπαίδεια

3. Ο Κόδρος πάνοπλος αποχαιρετά τον Αίνετο. Πώς μεταμορφώθηκε για να σωθεί η πόλη του; Παράσταση σε ερυθρόμορφη κύλικα (440-430 π.Χ., Museo Civico Archeologico di Bologna).

4. Μάζεμα ελιάς. Παράσταση αττικού μελανόμορφου αμφορέα του ζωγράφου Αντιμένη (περ. 520 π.Χ.), σε γραμματόσημο. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 1

Από ελεύθερος πολίτης, δούλος

Οι φτωχοί ήταν δούλοι των πλουσίων, αυτοί και οι γυναίκες και τα παιδιά τους. Όλη η γη ανήκε σε λίγους, τους ευγενείς. Όταν οι αγρότες δεν μπορούσαν να πληρώσουν τα χρέη τους, μπορούσαν να πουλήσουν τον εαυτό τους και τα παιδιά τους και να γίνουν δούλοι. Αυτό ήταν το σκληρότερο πράγμα του πολιτεύματος της αριστοκρατίας, που οι φτωχοί έχαναν την ελευθερία τους και δεν συμμετείχαν σε τίποτα.

Αριστοτέλης, *Αθηναίων Πολιτεία, II*, μτφρ. Α. Βλάχου (διασκευή).

Πηγή 2

Ο Κύλωνας προσπαθεί να γίνει τύραννος

Υπήρχε κάποιος Ολυμπιονίκης, ο Κύλωνας ο Αθηναίος, που με μια ομάδα οπαδών του προσπάθησε να καταλάβει την Ακρόπολη και να γίνει τύραννος. Μόλις το έμαθαν οι Αθηναίοι, έτρεξαν όλοι από τους αγρούς γύρω από την Ακρόπολη εναντίον του. Επειδή όμως οι μέρες περνούσαν χωρίς αποτέλεσμα, άφησαν τους εννέα άρχοντες να τακτοποιήσουν τα πράγματα όπως νόμιζαν καλύτερα για την πόλη.

Θουκυδίδης, I 126, μτφρ. Φ. Παππά (διασκευή).

Πηγή 3

Τα Παναθήναια

Γιορτή όλων των Αθηναίων προς τιμήν της θεάς Αθηνάς. Η μεγάλη πομπή από τον Κεραμεικό προς την Ακρόπολη ξεκινούσε με το συμβολικό καράβι, που στο κατάρτι του ανέμιζε ο χρυσοκέντητος πέπλος (φόρεμα) της θεάς. Ακολουθούσαν οι άρχοντες, οι ιερείς, τα ζώα, τα αντικείμενα της θυσίας και οι ξένες αντιπροσωπεΐες. Ο γλύπτης Φειδίας στη **ζωφόρο** του ναού Παρθενώνα (160 μέτρα) απαθανάτισε σκηνές από την πομπή των Μεγάλων Παναθηναίων.

5. Ιππείς από τον λίθο 2 της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνα (Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο).

Πηγή: www.ime.gr/chronos/05/gr/culture/4130panathenaia.html
(διασκευή, ανακτήθηκε 2/12/2023)

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Με βάση τα κείμενα και τα παραθέματα, ποια είναι η εξέλιξη του πολιτεύματος στην Αθήνα; Να συγκρίνετε την κατάσταση του λαού στην Αθήνα πριν και μετά την έλευση των νέων νόμων του Δράκοντα. Διαπιστώνετε την αναγκαιότητα για την επικράτηση της δημοκρατίας;
2. Φέτος η σοδειά της ελιάς δεν ήταν καλή. Ο γεωργός Αριστομένης δεν θα μπορέσει να ξεπληρώσει το δάνειο που πήρε από τον αριστοκράτη Κλεόβουλο. Μπορείτε να του προτείνετε λύσεις με δεδομένο ότι δεν υπάρχουν γραπτοί νόμοι; Χρησιμοποιήστε πληροφορίες από το κείμενο και τα παραθέματα.
3. **Δραστηριότητα: «Γιορτάζουμε τα Παναθήναια».** Συγκεντρώστε πληροφορίες για τα Παναθήναια. Φτιάξτε το συμβολικό καράβι της πομπής χρησιμοποιώντας χαρτί, χρώματα και άλλα υλικά. Σε ένα παιχνίδι ρόλων κάθε μαθητής να αναλάβει έναν ρόλο (άρχοντας, ιερέας, ξένος κ.λπ.) και με κατάλληλη προετοιμασία να παρουσιαστεί η πορεία. Τέλος, ζωγραφίστε τη μεγάλη πομπή των Παναθηναίων εστιάζοντας στις λεπτομέρειες και στα χρώματα που θα χρησιμοποιήσετε.

Αποτιμητής

1. Στην Αθήνα πώς η βασιλεία έδωσε τη θέση της στην αριστοκρατία;
2. Πώς ήταν οργανωμένο το αριστοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας;
3. Ποια ήταν τα προβλήματα των φτωχών Αθηναίων;

Αθήνα: Η εξέλιξη του πολιτεύματος

Γλωσσάρι

Άγραφοι νόμοι: Ήταν σεβαστοί και προστατεύονταν από τους θεούς. Οι ευγενείς όμως τους εφάρμοζαν όπως ήθελαν, γι' αυτό οι πολίτες απαιτούσαν να γίνουν γραπτοί.

Άρειος Πάγος [Άρης (θεός του πολέμου) + πάγος (βράχος)]: Αριστοκρατικό συμβούλιο και δικαστήριο που συνεδρίαζε στον βράχο του Άρη, βορειοδυτικά της Ακρόπολης.

Δράκων: Η παράδοση λέει ότι ο πρώτος νομοθέτης της Αθήνας έγραψε τους νόμους όχι με μελάνι αλλά με αίμα, καθώς όρισε για όλα τα αδικήματα μία τιμωρία, τον θάνατο.

Ζωφόρος: Το ανώτερο μέρος του εξωτερικού τοίχου του ναού με ανάγλυφες παραστάσεις.

Κόδρος: Σύμφωνα με την παράδοση, ήταν ο τελευταίος βασιλιάς της Αθήνας. Οι Δωριείς εισέβαλαν στην Αττική και απειλούσαν να την κατακτήσουν. Είχαν πάρει έναν χρησμό που έλεγε ότι για να νικήσουν δεν έπρεπε να σκοτωθεί ο βασιλιάς της Αθήνας. Όταν το έμαθε ο Κόδρος, ντύθηκε ζητιάνος, πήγε στο στρατόπεδο των Δωριέων, τους προκάλεσε, και εκείνοι, χωρίς να τον αναγνωρίσουν, τον σκότωσαν. Έτσι σώθηκε η Αθήνα.

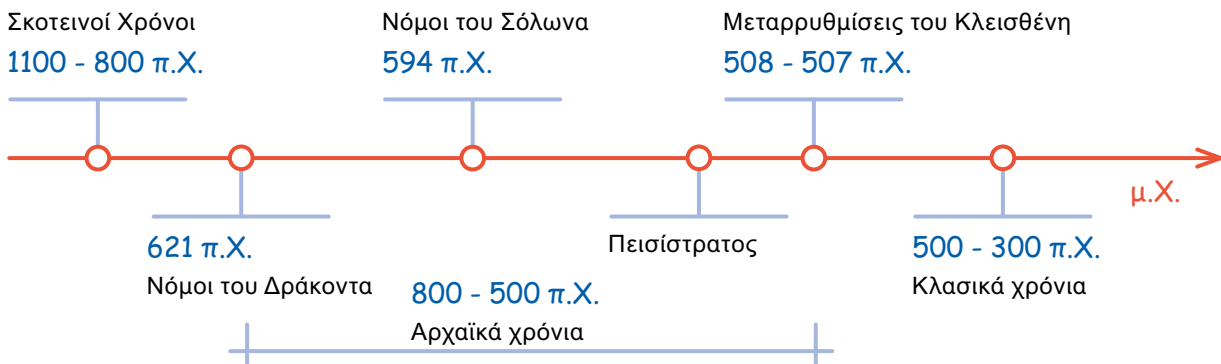
Οι δρακόντειοι νόμοι: Πολύ αυστηροί νόμοι. Σήμερα χρησιμοποιούμε και τον όρο «δρακόντεια μέτρα».

Οι εννέα άρχοντες: Ήταν εννέα αριστοκράτες. Ο επώνυμος άρχοντας έδινε το όνομα στο έτος, ο βασιλιάς είχε θρησκευτικά καθήκοντα, ο πολέμαρχος ήταν αρχηγός του στρατού και οι έξι θεσμοθέτες είχαν δικαστικές αρμοδιότητες. Η θητεία τους ήταν αρχικά ισόβια, μετά έγινε δεκαετής και τελικά ετήσια.

2.7

Αθήνα: Η νομοθεσία του Σόλωνα και οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη

Στην Αθήνα η ανάγκη για γραπτούς νόμους οδήγησε το πολίτευμα προς την εξέλιξή του σε δημοκρατικό. Χρειάστηκαν κοινωνικές πιέσεις, η νομοθεσία του Σόλωνα και οι **μεταρρυθμίσεις** του Κλεισθένη, ώστε η κυριαρχία των λίγων να αντικατασταθεί από την κυριαρχία των πολλών, δηλαδή του λαού. Η δημοκρατία της Αθήνας αποτελεί έως τις μέρες μας πρότυπο πολιτειακής οργάνωσης με παγκόσμια ακτινοβολία.

Οι νόμοι του Σόλωνα

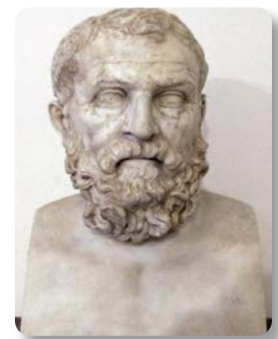
Στις αρχές του 6ου αιώνα π.Χ. η κοινωνική κρίση στην Αθήνα οδήγησε σε εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα στους αριστοκράτες και στον λαό, που ζητούσε να καταργηθούν τα χρέη και να ξαναμοιραστεί η γη. Συμφωνήθηκε τελικά να εκλεγεί άρχοντας ο Σόλωνας για να συμφιλιώσει τις αντιμαχόμενες πλευρές, συντάσσοντας νέους νόμους.

Ο Σόλων με τη **σεισάχθεια** χάρισε όλα τα χρέη στους αγρότες. Απαγόρευσε επίσης να γίνονται δούλοι όσοι δεν μπορούσαν να εξοφλήσουν τους δανειστές τους.

Τέλος, χώρισε τους Αθηναίους σε τέσσερις τάξεις ανάλογα με το εισόδημα και όχι την καταγωγή τους. Οι πλουσιότεροι αναλάμβαναν αξιώματα, αλλά και οι φτωχότεροι συμμετείχαν στην Εκκλησία του Δήμου, που εξέλεγε και έλεγχε τους άρχοντες, ώστε να μην παρανομούν και αδικούν.

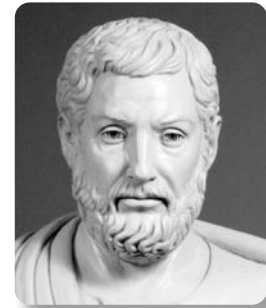
Ωστόσο, οι νόμοι του Σόλωνα δεν ικανοποίησαν ούτε τους αριστοκράτες ούτε τους αγρότες, εφόσον η γη δεν ξαναμοιράστηκε. Τη συνεχιζόμενη κοινωνική αναστάτωση εκμεταλλεύτηκε ο Πεισίστρατος, που έγινε τύραννος. Κυβέρνησε ευνοώντας τους αγρότες, αλλά ο γιος του Ιππίας ήταν πιο αυταρχικός. Έτσι, ομάδες αριστοκρατών τον ανέτρεψαν.

1. Σόλων (630-560 π.Χ.): Αθηναίος ποιητής, νομοθέτης, φιλόσοφος. Με τους στίχους του τα έβαζε με τους αριστοκράτες: «Μαλακώστε τις καρδιές σας χορτασμένοι από πλούτη, δεν θα σκύψουμε κεφάλι και όσα έχετε θα χάσετε» (4ος αιώνας π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης).

Οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη

Μετά την ανατροπή της τυραννίας ο αθηναϊκός λαός, με ηγέτη τον Κλεισθένη, αγωνίστηκε για την ισονομία όλων των πολιτών. Πολλοί Αθηναίοι ζούσαν στους **δήμους** (χωριά) της υπαίθρου και επηρεάζονταν από τους αριστοκράτες που είχαν εκεί τα αγροκτήματά τους. Για να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα, ο Κλεισθένης δημιούργησε δέκα φυλές. Κάθε **φυλή** περιλάμβανε πολίτες από δήμους και των τριών γεωγραφικών διαμερισμάτων της Αττικής (**άστυ, παραλία, μεσογαία**). Έτσι, οι αριστοκράτες δεν μπορούσαν πια να ελέγχουν τους πολίτες. Πενήντα αντιπρόσωποι κάθε φυλής συγκροτούσαν τη **Βουλή των Πεντακοσίων**, που προετοιμάζε τις συνεδριάσεις της **Εκκλησίας του Δήμου**. Εκεί όλοι οι πολίτες συζητούσαν και αποφάσιζαν μαζί για την πόλη τους. Για πρώτη φορά στην ιστορία η δημοκρατία γινόταν πραγματικότητα.

2. Ο Κλεισθένης ήταν Αθηναίος πολιτικός του 6ου αιώνα π.Χ. Για τις δημοκρατικές του ιδέες εξορίστηκε τρεις φορές και όταν επέστρεψε στην Αθήνα έβαλε στόχο να θεμελιώσει τη δημοκρατία. Η προτομή είναι έργο της Άννας Χριστοφορίδου (Πολιτειακό Μέγαρο του Οχάιο, Κολόμπους).

Πηγή 1

Σεισάχθεια: Όλοι οι πολίτες είναι ελεύθεροι

Ξανάφερα στην πόλη πολλούς Αθηναίους που πουλήθηκαν άδικα ή έφυγαν από ανάγκη σε πολλά μέρη. Κι εκείνους που έτρεμαν την οργή του κυρίου τους και έγιναν δούλοι τούς ελευθέρωσα. Αυτά τα έκανα, όπως υποσχέθηκα με νόμους, που ίσχυαν το ίδιο για όλους και για τους ευγενείς και για τον λαό.

Σόλωνας, *Ελεγείες*, μτφρ. Α. Βλάχου, στο *Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία*, XII (διασκευή).

3. Με τον νόμο της σεισάχθειας χαρίστηκαν όλα τα χρέη στους αγρότες, που πήραν πίσω τα κτήματά τους. Εικονογράφηση με χρήση τεχνητής νοημοσύνης (AI), Συγγραφική ομάδα

Πηγή 2

Κλεισθένης, η δημοκρατία θεμελιώνεται

Όλοι οι πολίτες έπαιρναν μέρος στα αξιώματα της πόλης. Μοίρασε τον πληθυσμό σε δέκα φυλές, την Αττική σε τρία γεωγραφικά διαμερίσματα (άστυ, μεσογαία, παραλία) και τριάντα μέρη (τριττύες, δέκα από το άστυ, δέκα από τα μεσογαία και δέκα από τα παραλία). Σε κάθε φυλή δόθηκαν με κλήρο τρεις τριττύες, μία από κάθε τομέα (άστυ, μεσογαία, παραλία). Αύξησε τους βουλευτές από τετρακόσιους σε πεντακόσιους (πενήντα από κάθε φυλή). Οι Αθηναίοι ανέφεραν το όνομα του δήμου, ώστε να μην ξεχωρίζουν οι παλιοί από τους νέους κατοίκους.

Αριστοτέλης, *Αθηναίων Πολιτεία*, XXI, μτφρ. Α. Βλάχου (διασκευή).

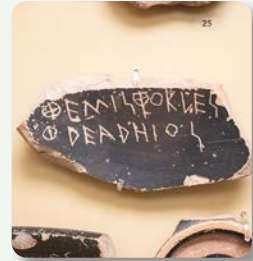
Πηγή 3

Ο οστρακισμός: Ένα μέτρο προστασίας της δημοκρατίας

Κάθε χρόνο η Εκκλησία του Δήμου αποφάσιζε σε συνεδρίαση αν έπρεπε ή όχι να εφαρμοστεί το μέτρο του οστρακισμού. Αν η απόφαση ήταν θετική, γινόταν δεύτερη συνεδρίαση, όπου οι πολίτες έγραφαν πάνω σε **όστρακα** το όνομα εκείνου που ήθελαν να φύγει από την Αθήνα. Αν όλα τα όστρακα μαζί ήταν λιγότερα από 6.000, δεν υπήρχε αποτέλεσμα. Αν ήταν περισσότερα, έπρεπε να φύγει από την Αθήνα για δέκα χρόνια εκείνος ο πολίτης του οποίου το όνομα είχε γραφτεί στα περισσότερα όστρακα.

Σακελλαρίου, Μ.Β. (2004), *Ηαθηναϊκήδημοκρατία*, σ.397 (διασκευή).

© ID 170029477 © Londonaddict | Dreamstime.com

4. Όστρακο με το όνομα του Θεμιστοκλή (5ος αιώνας π.Χ., Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα).

5. Το κράτος της Αθήνας με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποια ήταν τα μέτρα που πρότεινε ο Σόλωνας με τους γραπτούς νόμους για να αντιμετωπίσει την εσωτερική κρίση στην Αθήνα;
2. Πώς προχώρησε ο Κλεισθένης σε μεταρρυθμίσεις που στόχευαν στην ισονομία των πολιτών; Να συμβουλευτείτε το κείμενο, την Πηγή 2 και τον Χάρτη 5.

3. Δραστηριότητα: «Ανοιχτή συζήτηση πολιτών»

Ο οστρακισμός (Πηγή 3) έχει θεωρηθεί ένα μέτρο με το οποίο οι Αθηναίοι πολίτες μπορούσαν να εμποδίσουν κάποιον να γίνει τύραννος. Συμφωνείτε με την άποψη αυτή; Ήταν κατά τη γνώμη σας ένα δίκαιο μέτρο;

α. Διοργανώστε μια ανοιχτή συζήτηση πολιτών όπου θα παραθέσετε τις απόψεις σας σχετικά με τους νόμους του Σόλωνα, την τυραννία του Πεισίστρατου και τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη.

β. Στη συνέχεια κάθε «πολίτης» μπορεί να καταθέσει μια πρόταση και οι υπόλοιποι μπορούν να τη συζητήσουν και να ανταλλάξουν απόψεις. Στο τέλος, μπορείτε να ψηφίσετε για τις ιδέες που θα θεωρήσετε ότι θα έδιναν λύσεις στα προβλήματα των πολιτών της αρχαίας Αθήνας.

Αποτιμητής

1. Για ποιους λόγους ο Σόλωνας ορίστηκε νομοθέτης; Τι προέβλεπαν οι νόμοι του;
2. Ποιοι λόγοι οδήγησαν στη μεταρρύθμιση του Κλεισθένη; Τι πέτυχε αυτή;

Γλωσσάρι

Αθήνα, η νομοθεσία του Σόλωνα
και οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη

Άστυ: Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Αττικής που περιλάμβανε την Αθήνα, τον Πειραιά και τα προάστια.

Βουλή των Πεντακοσίων: Νέος θεσμός του Κλεισθένη. Αποτελούνταν από πενήντα βουλευτές από καθεμία από τις δέκα φυλές των Αθηναίων. Η θητεία των βουλευτών ήταν για έναν χρόνο.

Δήμοι: Τοπικές κοινότητες στην Αττική.

Εκκλησία του Δήμου: Ήταν η δημοκρατική συνέλευση των πολιτών άνω των είκοσι ετών. Συνεδρίαζε στην Αγορά και στον λόφο της Πνύκας.

Λαϊκό δικαστήριο: Δικαστήριο που αποτελείται από απλούς πολίτες. Στην αρχαία Αθήνα ονομαζόταν Ηλιαία.

Μέδιμος: Μονάδα μέτρησης του βάρους αγροτικών προϊόντων.

Μεσογαία: Το γεωγραφικό διαμέρισμα που περιλάμβανε το εσωτερικό της Αττικής.

Μεταρρύθμιση: Ενέργεια που έχει σκοπό την αλλαγή προς το καλύτερο.

Όστρακο: Κομμάτι πήλινου αγγείου.

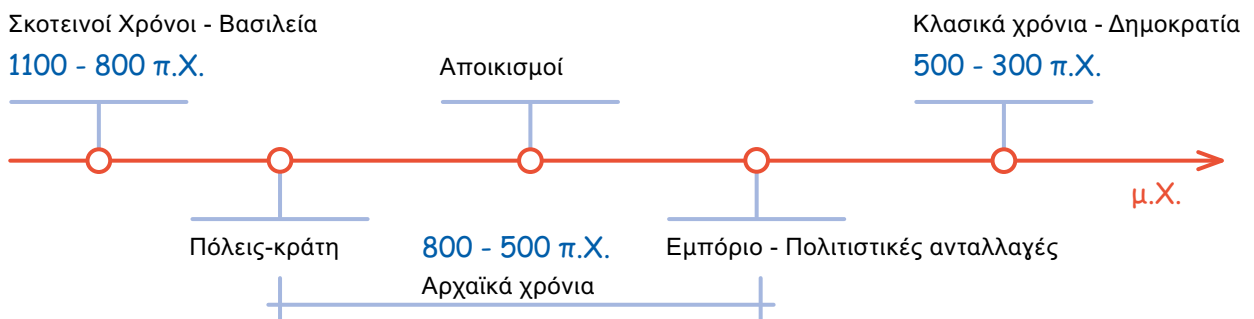
Παραλία: Το γεωγραφικό διαμέρισμα που περιλάμβανε τα παράλια της Αττικής.

Σεισάχθεια: Σύνθετη λέξη από το ρήμα «σειώ» (ταρακουνώ) και το ουσιαστικό «άχθος» (βάρος, χρέος). Έτσι είναι γνωστοί οι νόμοι του Σόλωνα που διέγραψαν τα χρέη των αγροτών και τους ανακούφισαν από τα βάρη τους.

Φυλή: Υποδιαίρεση των πολιτών μιας αρχαίας ελληνικής πόλης. Κάθε πολίτης ανήκε σε μία από τις φυλές της πόλης του. Συνήθως οι φυλές μιας πόλης ήταν από τέσσερις έως έξι.

2.8 Η τέχνη της αρχαϊκής περιόδου

Η ανάπτυξη των πόλεων-κρατών σε ολόκληρη τη Μεσόγειο έφερε εντυπωσιακή άνθηση στις τέχνες. Οι μεγάλοι **ναοί** στην αρχιτεκτονική, τα πρώτα μεγάλα αγάλματα στη γλυπτική, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της **κεραμικής τέχνης**, επηρέασαν τις τέχνες όλου του κόσμου έως τις μέρες μας.

Αρχιτεκτονική

Στα αρχαϊκά χρόνια η ελληνική τέχνη, επηρεασμένη από αυτή των λαών της Ανατολής, εξέφρασε νέες ιδέες, εικόνες και συναισθήματα με νέους τρόπους και τεχνικές.

Η **αρχιτεκτονική** των ναών ήταν **μνημειακή**. Εκείνη την εποχή εμφανίστηκαν δύο **ρυθμοί**: ο δωρικός και ο ιωνικός. Ο δωρικός ρυθμός χαρακτηρίζεται από αυστηρή μεγαλοπρέπεια, αρμονική ομορφιά και τήρηση των κανόνων. Οι **κίονες** δεν είχαν βάση, ο κορμός τους είχε ραβδώσεις και κατέληγε σε τετράγωνο κιονόκρανο. Η ζωφόρος είχε

1. Οι επιδράσεις της αρχαϊκής τέχνης στη Μεσόγειο παράλληλα με την ανάπτυξη των πόλεων-κρατών και των αποικιών

ανάγλυφες παραστάσεις, χωριζόταν σε **τρίγλυφα** και **μετόπες**, ενώ τα τριγωνικά **αετώματα** είχαν **εναέτια αγάλματα**. Ο ιωνικός ρυθμός ήταν κομψότερος, με πλουσιότερο διάκοσμο. Οι κίονες είχαν βάση, πιο ψηλό και λεπτό κορμό, και στήριζαν ελικοειδή κιονόκρανα. Η ζωφόρος ήταν συνεχής με ανάγλυφες παραστάσεις όπως και τα αετώματα.

Γλυπτική

Στη γλυπτική ξεχωρίζουν τα μαρμάρινα αγάλματα νεαρών γυναικών (Κόρες) και ανδρών (Κούροι). Προορίζονταν για αφιερώματα στους θεούς ή τοποθετούνταν πάνω σε τάφους. Οι Κόρες, με χαρακτηριστικό **μειδίωμα**, ήταν όρθιες ή καθιστές σε θρόνους, κομψά ντυμένες, με βαμμένα ρούχα και κοσμήματα. Οι Κούροι, γυμνοί, ψηλοί, σε όρθια στάση, πρόβαλλαν το γυμνασμένο δυνατό σώμα, με το αριστερό πόδι μπροστά και ελαφρά σφιγμένες γροθιές στους μηρούς. Άλλα γλυπτά παρίσταναν ιππείς και πολεμιστές, θεές και θεούς, όρθιους ή καθιστούς, και ανθρώπους να ασκούν κάποιο επάγγελμα. Οι γλύπτες βρήκαν επίσης τρόπους να κατασκευάζουν χάλκινα αγάλματα χωνευτά (κούφια εσωτερικά), μια τεχνική που κυριάρχησε τους επόμενους αιώνες.

Αγγειογραφία-Αγγειοπλαστική

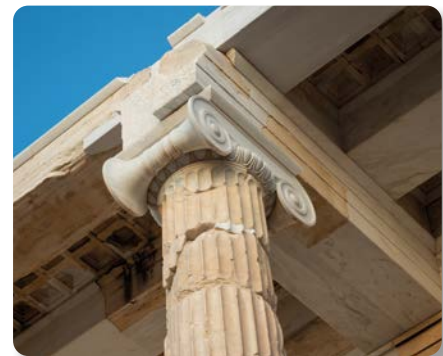
Οι τεχνίτες δημιούργησαν πηλίνα αγγεία σε διάφορα σχήματα. Τα διακοσμούσαν με τις τεχνικές του **μελανόμορφου** και του **ερυθρόμορφου ρυθμού**. Παρουσίαζαν σκηνές από τα έπη, τους μύθους και τις περιπέτειες ηρώων, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αθλούνταν, παντρεύονταν, έθαβαν τους νεκρούς, πολεμούσαν, έκαναν εμπόριο και εργάζονταν. Έτσι μεταφέρονταν μηνύματα για το πώς ήταν οργανωμένη η αρχαία ελληνική κοινωνία και πώς έβλεπε τους θεούς της.

2. Κούρος από μάρμαρο της Πάρου, ύψος 1.95 μ. Βρέθηκε στην Ανάβυσσο Αττικής (περ. 530 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα).
Πηγή: Shutterstock

3. Ο ναός της Ομόνοιας (440-430 π.Χ.) στην Κοιλιάδα των Ναών στον Ακράγαντα της Σικελίας, την ομορφότερη πόλη των ανθρώπων, σύμφωνα με τον ποιητή Πίνδαρο. Στον χώρο υπήρχαν επτά ναοί δωρικού ρυθμού που χτίστηκαν την εποχή της Μεγάλης Ελλάδας στην Ιταλία. Πηγή: Shutterstock

4. Κιονόκρανο ιωνικού ρυθμού. Παρθενώνας, Ακρόπολη Αθηνών.
Πηγή: Shutterstock

5. Παραλλαγή του ιωνικού είναι ο κορινθιακός ρυθμός. Το κιονόκρανο έχει σχήμα καλαθίου με σκαλιστά φύλλα και έλικες. Είναι μεταγενέστερος και χρησιμοποιήθηκε κυρίως στα Ελληνιστικά και Ρωμαϊκά Χρόνια. Λέγεται ότι το επινόησε ο γλύπτης Καλλίμαχος, ο οποίος δούλευε το μάρμαρο με λεπτότητα και τέχνη. Τυχαία περνούσε από το μνήμα που είχε τοποθετηθεί το καλάθι όπου μεγάλωναν τα τρυφερά φύλλα. Γοητευμένος από την εικόνα, έφτιαξε το κιονόκρανο για τους Κορινθίους. Στην εικόνα, κιονόκρανο κορινθιακού ρυθμού από τον ναό του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα.

Πηγή: Shutterstock

6. Το αγγείο Φρανσουά ή κρατήρας του Κλειτία. Ο Εργοτίμος «εποίησεν» και ο Κλειτίας «έγραψεν» τον μεγάλο κρατήρα (δοχείο για ανάμειξη κρασιού με νερό) με τις ελικοειδείς λαβές για τα μεγάλα συμπόσια των αριστοκρατών. Η διακόσμηση απλώνεται σε έξι σειρές που αφηγούνται σκηνές από τα έπη και τη μυθολογία με 270 εικόνες και 121 χαραξίσεις. Θεωρείται η αποκορύφωση του μελανόμορφου αττικού ρυθμού (570 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Φλωρεντίας).

Χτίσε τον ναό της Ήρας στην Ολυμπία ενώνοντας τα κομμάτια

Πηγή 1

Μελανόμορφα και ερυθρόμορφα αγγεία. Μία τεχνική, δύο ρυθμοί

Ο αγγειοπλάστης «ΕΠΟΙΗΣΕΝ», έφτιαξε το αγγείο. Το λείανε, το έβαλε να στεγνώσει και το γυάλισε. Ο αγγειογράφος «ΕΓΓΡΑΦΣΕΝ» το αγγείο. Έφτιαξε το σχέδιο της παράστασης και τη ζωγράφισε. Όταν το αγγείο στέγνωσε, χάραξε τις λεπτομέρειες και το έβαλε τρεις φορές να ψηθεί στον κεραμικό κλίβανο. Μετά έδωσε στην παράσταση το μαύρο της χρώμα, πάνω στο κόκκινο χρώμα του πηλού. Το μελανόμορφο αγγείο ήταν έτοιμο. Αν ζωγράφιζε το φόντο μαύρο και η παράσταση παρέμενε στο κόκκινο χρώμα του πηλού, θα έφτιαχνε ένα ερυθρόμορφο αγγείο.

7. Ερυθρόμορφος ρυθμός (αριστερά) και μελανόμορφος (δεξιά) ρυθμός.
Πηγή: Wikimedia Commons

Ψαρράκη-Μπελεσιώτη, Ν. (2008), *Αρχαία τέχνη για παιδιά δημοτικού*, Μουσείο Μπενάκη, Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Αθήνα 2000 (διασκευή).

Πηγή 2

Η πόλη των εικόνων της αρχαίας Ελλάδας

Η αρχαία ελληνική πόλη ήταν η πόλη των εικόνων: γλυπτική, ζωγραφική, χρυσά και αργυρά σκεύη, είδη υφαντουργίας, ζωγραφική σε αγγεία, γλυπτά σε ξύλο και ελεφαντοστό. Οι κάτοικοι, όπου και αν κοίταζαν στις ακροπόλεις, έβλεπαν όχι μόνο ναούς, αλλά και αγάλματα θεών, ζώων, στρατηγών, πολιτικών, έργα ζωγραφικής και πλούσια αναθήματα. Παντού όπου και αν έστρεφες το βλέμμα, είχε κάτι να δεις: Η Ακρόπολη ήταν μια πανδαισία. Μόνο από την Αθήνα, για τρεις περίπου αιώνες, διασώθηκαν περισσότερα από 50.000 διακοσμημένα, γραπτά αγγεία, μελανόμορφα και ερυθρόμορφα.

Rasmussen, T. & Spivey, N. (1997), *Προσεκτικές ματιές στα ελληνικά αγγεία* (διασκευή).

Πηγή 3

Η υπέροχη Κόρη Φρασίκλεια

«Θα καλούμαι για πάντα Κόρη, αφού οι θεοί, αντί για γάμο μου έδωσαν αυτό το όνομα». Με έφτιαξε ο γλύπτης Αριστίων 1,79 μ. ύψος. Με το δεξί χέρι κρατώ τον χιτώνα, ενώ με το αριστερό ένα λουλούδι μπροστά στο στήθος. Τον χιτώνα τον συγκρατεί η ζώνη και στα πόδια φοράω όμορφα σανδάλια. Πολύχρωμα ρούχα, ταινίες, μαϊάνδροι, κοσμήματα και άνθη με στολίζουν αρμονικά. Σας κοιτάζω με αμυγδαλωτά μάτια και σας καλώ να προσέξετε τα καλοχτενισμένα με βοστρύχους (μπούκλες) μαλλιά μου.

Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα (διασκευή).

8. Επιτύμβιες Κόρες από την Αττική.

Πηγή: *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 68, σελ.64.

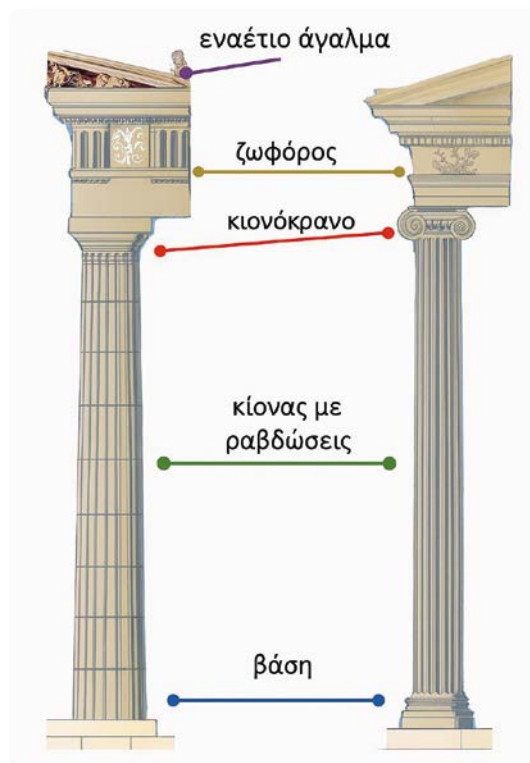
9. Η Κόρη Φρασίκλεια. Βρέθηκε σε τάφο στη Μυρρινούντα (σήμερα Μερέντα), στα Μεσόγεια Αττικής (540 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα).
Πηγή: Shutterstock

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποια ήταν τα κύρια χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής και της γλυπτικής και πώς εξελίχτηκε η κεραμική στα αρχαϊκά χρόνια;
2. **Δραστηριότητα:** «Στάσου και θρήνησε δίπλα στο μνήμα του Κροίσου που πολεμούσε στην πρώτη γραμμή όταν τον εξολόθρευε ο μανιασμένος Άρης». Συνεχίστε την αφήγηση της ιστορίας του Κούρου της Αναβύσσου, που μας παρουσιάζει και περιγράφει τον εαυτό του. Τοποθετήστε τον Κούρο στην «πόλη των εικόνων» της αρχαϊκής εποχής που θα δημιουργήσετε ή θα ζωγραφίσετε.
3. **Δραστηριότητα:** Ο αγγειοπλάστης Νικοσθένης έλαβε μια παραγγελία για το συμπόσιο ενός αριστοκράτη. Κουράστηκε πολύ, αλλά τα κατάφερε. Τώρα ανάβει τη φωτιά στο καμίνι για να ψήσει τα αγγεία. Αφού κάνετε τη δική σας έρευνα, μπορείτε να αναφέρετε τα αγγεία που είχε η παραγγελία του;

Αποτιμητής

1. Ποια χαρακτηριστικά είχε ο δωρικός και ποια ο ιωνικός ρυθμός;
2. Τι είδους έργα τέχνης δημιουργήθηκαν στα αρχαϊκά χρόνια;
3. Ποια χαρακτηριστικά είχαν οι Κούροι και ποια οι Κόρες;

Η τέχνη της
αρχαϊκής περιόδου

10. Ο λιτός και αυστηρός δωρικός ρυθμός (αριστερά) δίπλα στον περίτεχνο και εκλεπτυσμένο ιωνικό ρυθμό (δεξιά). Πηγή: Συγγραφική ομάδα

Γλωσσάρι

Αέτωμα: Ο τριγωνικός χώρος που σχηματίζεται από τη στέγη στις δύο στενές πλευρές του ναού και μοιάζει με αετό που έχει ανοιχτά φτερά.

Αρχαϊκό μειδίαμα: Το ελαφρό χαμόγελο, που μόλις που γίνεται αντιληπτό, χαρακτηριστικό στις Κόρες και στους Κούρους.

Αρχαίος ναός: Ήταν τα σπουδαιότερα κτίσματα της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής, με αρμονία και τελειότητα. Ξεχώριζε από κάθε άλλο κτίριο για τρεις λόγους: ήταν το αφιέρωμα της πόλης στους θεούς, έδειχνε τον πλούτο και τη φήμη της πόλης, έδινε τη δυνατότητα στους πολίτες να θαυμάζουν έργα τέχνης και πολιτισμού και να συμμετέχουν σε εκδηλώσεις.

Εναέτια αγάλματα: Τα ολόκληρα αγάλματα των αετωμάτων του ναού.

Ερυθρόμορφος ρυθμός: Η τεχνική με την οποία ζωγραφίζονταν πάνω στα αγγεία μορφές με το φυσικό κοκκινωπό χρώμα του πηλού πάνω σε μαύρο βάθος (φόντο).

Κεραμική τέχνη: Η τέχνη κατασκευής αντικειμένων από πηλό.

Κίονες: Κολόνες με κορμό και κιονόκρανο που τοποθετούνται σε σειρές γύρω από τον κυρίως ναό.

Μελανόμορφος ρυθμός: Η τεχνική με την οποία ζωγραφίζονταν μελανές (μαύρες) μορφές πάνω στο ανοιχτόχρωμο βάθος (φόντο) του πηλού των αγγείων.

Μετόπη: Τετράγωνη πλάκα με ανάγλυφη διακόσμηση, που εναλλάσσεται με τα τρίγλυφα στους ναούς δωρικού ρυθμού.

Μνημειακή αρχιτεκτονική: Οικοδόμηση πολύ μεγάλων κτιρίων με μεγαλοπρεπή τρόπο.

Ρυθμός: Συνδυασμός αρχιτεκτονικών στοιχείων που χρησιμοποιούνται για την οικοδόμηση κτηρίων. Στα αρχαϊκά χρόνια ο δωρικός ρυθμός εμφανίστηκε στην Πελοπόννησο και ο ιωνικός στη Μικρά Ασία.

Τρίγλυφο: Στοιχείο του πάνω μέρους της μπροστινής όψης ενός ναού, με τρεις κάθετες αυλακώσεις. Τα τρίγλυφα εναλλάσσονταν με τις μετόπες.

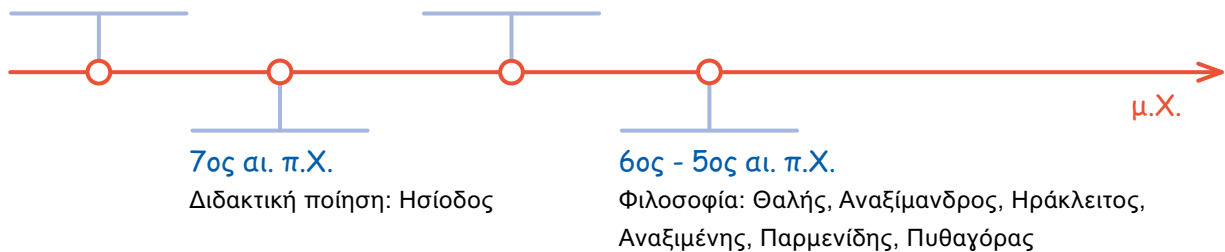
Η τέχνη της αρχαϊκής
περιόδου (σταυρόλεξο)

2.9 Τα γράμματα

Κατά τη διάρκεια των αρχαϊκών χρόνων, παρατηρήθηκε μεγάλη άνθηση στην ποίηση και τη φιλοσοφία. Η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και σε κοινωνικούς αγώνες, σε συνδυασμό με την ανάγκη για προσωπική έκφραση και ελευθερία, δημιούργησαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να γεννηθεί, για την Ελλάδα αλλά και για ολόκληρη την ανθρωπότητα, η λυρική ποίηση και η **φιλοσοφία**.

Επική ποίηση: Όμηρος
8ος αι. π.Χ.

Λυρική ποίηση: Σαπφώ, Αλκαίος, Αρχίλοχος
7ος - 6ος αι. π.Χ.

Το διδακτικό έπος

Αν ο Όμηρος υμνούσε τα ηρωικά κατορθώματα του παρελθόντος, ο **Ησίοδος** ασχολήθηκε με το παρόν και τα καθημερινά ανθρώπινα προβλήματα. Στο διδακτικό έπος *Έργα και Ημέρες* συμβούλευε και τόνιζε στον αδελφό του τον Πέρση την αξία της εργασίας, της δικαιοσύνης και της ειρηνικής ζωής.

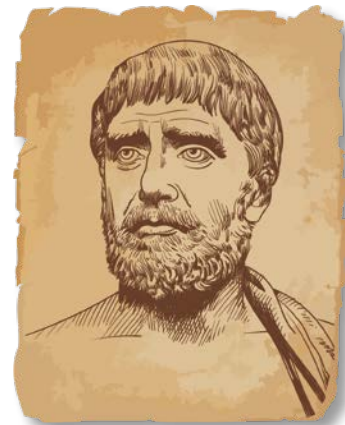
1. Τα πρόσωπα που ξεχώρισαν στα γράμματα στα αρχαϊκά χρόνια

Η λυρική ποίηση

Οι λυρικοί ποιητές, σε αντίθεση με τους επικούς, ένιωσαν την ανάγκη να εκφράσουν προσωπικά συναισθήματα και ιδέες των καθημερινών ανθρώπων. Τραγουδούσαν τα ποιήματα ατομικά (**μονωδία**) ή ομαδικά (χορική ποίηση), με τη συνοδεία λύρας ή αυλού (φλογέρας). Στις γιορτές ύμνησαν τους θεούς (**παιάνες**) ή τους νικητές των αθλητικών αγώνων (**επινίκια**). Η Σαπφώ τραγούδησε την αγάπη και τον γάμο με τρυφερότητα και ευγένεια. Για τη χαρά των συμποσίων αλλά και την ανατροπή των τυράννων έγραψε ο Αλκαίος. Τα πλούτη δεν ζήλεψε ο Αρχίλοχος και στη μάχη έσωσε τη ζωή του, επιλέγοντας να πετάξει την ασπίδα του. Άλλοτε οι ποιητές ύμνησαν τον άνδρα που υπερασπίζεται την πόλη του και τον δίκαιο άνθρωπο. Άλλοτε πάλι γέμισαν τα ποιήματά τους με τη γαλήνη της φύσης, την ομορφιά της νιότης ή τη μελαγχολία των γηρατειών.

Η γένεση της φιλοσοφίας

Στη Μικρά Ασία και στη Μεγάλη Ελλάδα οι Έλληνες φιλόσοφοι αναζήτησαν την αρχή του κόσμου όχι στον μύθο αλλά στην παρατήρηση της φύσης. Ο κόσμος προήλθε από το νερό, πίστευε ο Θαλής, από το άπειρο ο Αναξίμανδρος και από τον αέρα ο Αναξίμενης. Με τους αριθμούς μπορούμε να εξηγήσουμε τον κόσμο, έλεγε ο Πυθαγόρας. Τα πάντα αλλάζουν και τίποτα δεν μένει το ίδιο, υποστήριξε ο Ηράκλειτος. Ο Παρμενίδης χάραξε νέους δρόμους ψάχνοντας την αλήθεια με τη δύναμη του νου, πέρα από αυτό που βλέπουμε. Οι φυσικοί φιλόσοφοι με τις αναζητήσεις τους έκαναν τα πρώτα βήματα προς την επιστήμη.

Τα γράμματα στα αρχαϊκά χρόνια

2. Πορτρέτο του Θαλή του Μιλήσιου, βασισμένο σε προτομή του 4ου αιώνα π.Χ. Ο Θαλής έζησε τον 7ο-6ο αιώνα π.Χ. και ήταν ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας. Ταξίδεψε στην Αίγυπτο και γνώρισε τη σοφία και άλλων λαών. Υπήρξε μεγάλος αστρονόμος και μαθηματικός. Προέβλεψε την έκλειψη του ήλιου (Μάιος 585 π.Χ.).

Πηγή: Shutterstock

Πηγή 1

Πέρση, να είσαι εργατικός και δίκαιος

Εγώ θα σου μιλήσω, Πέρση, που σταλιά μυαλό δεν έχεις, σαν άνθρωπος που θέλει το καλό σου. Να αγαπάς την τίμια δουλειά και καμία δουλειά δεν είναι ντροπή, η τεμπελιά είναι. Να καλείς στο τραπέζι αυτούς που σε αγαπούν και όσους βρίσκονται κοντά σου. Ο καλός γείτονας είναι μεγάλος θησαυρός, ενώ ο κακός μεγάλη συμφορά. Να είσαι δίκαιος, γιατί η αδικία είναι καταστροφή και κανένας δεν μπορεί να την αντέξει.

Ησίοδος, *Έργα και Ημέρες*, μτφρ. Π. Λεκατσάς (διασκευή).

Πηγή 2

Αποσπάσματα ποιημάτων μελικής ποίησης (μονωδία)

Τώρα ταιριάζει να μεθύσουμε όλοι,
να πιούμε το κρασί με το κανάτι
ο (τύραννος) Μυρσίλος πέθανε!

Αλκαίος, 332, μτφρ. Σ. Κακίσης (διασκευή)
Όμορφη κόρη που 'χω εγώ — Κλειδα αγάπη μου!
Το πρόσωπό της λάμπει σαν τα χρυσολούλουδα·
δεν την αλλάζω με τα πλούτη ολάκερης
της Λυδίας ουδέ...

Σαπφώ, 132, μτφρ. Ι.Θ. Κακριδής (διασκευή).

3. Ο Αλκαίος και η Σαπφώ στον
ερυθρόμορφο κάλαθο του Βρύχου.
Φορούν χιτώνα και μανδύα,
κρατούν λύρα κι έχουν μπουκλωτά
καλοχτενισμένα μαλλιά
(470 π.Χ., Κρατικές Συλλογές
Αρχαιοτήτων, Μόναχο).

Πηγή 3

Αποσπάσματα ποιημάτων χορικής ποίησης (συναισθηματική, μελαγχολική ποίηση)

Κοιμούνται κορφοβούνια και φαράγγια,
και ρεματιές κοιμούνται και ψηλώματα,
κι όσα που η γης η μαύρη θρέφει ερπετά,
και του βουνού τ' άγρια θεριά, κι οι μέλισσες
και τ' άγρια τέρατα της θάλασσας της σκοτεινής.

Αλκμάνας, 89, μτφρ. Ι.Θ. Κακριδής

Φόρμιγα χρυσή! Ο Απόλλωνας σε ορίζει,
μα κι οι Μούσες, θεές μενεξεδομαλλούσες.
ο δικός σου αχός τα βήματα ρυθμίζει
τα χορευτικά που ανοίγουν το γιορτάσι.

Πίνδαρος, 1ος Πυθιόνικος, στ. 1-4,
μτφρ. Θ. Σταύρου.

4. Η Σαπφώ (6ος αιώνας π.Χ.) υπήρξε η διασημότερη Ελληνίδα της αρχαιότητας και όλοι την τιμούσαν για την προσφορά της στα γράμματα. Ο φιλόσοφος Πλάτωνας την ύμνησε ως «σοφή» και «δέκατη μούσα». Τα ποιήματά της τα μελοποιούσε και τα τραγουδούσε με τη συνοδεία άρπας. Στην εικόνα, πλήλινη ερυθρόμορφη υδρία της ομάδας του Πολύγνωτου που απεικονίζει τη Σαπφώ καθισμένη να διαβάζει κάποιο ποίημα στις φίλες της (440-430 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα).

Πηγή 4

Αποσπάσματα ποιημάτων ελεγειακής ποίησης (ποίηση με θέματα την πατρίδα, την ανδρεία ή τη νεότητα)

Την αφεγάδιαστη ασπίδα μου, που άθελα πλάι σ' ένα θάμνο
πέταξα, κάποιος οχτρός Σάιος τη χαίρεται· ναι.
Έσωσα εγώ τη ζωή μου; Για ασπίδα λοιπόν δε με μέλει.
Άσ' τη κι ας πάει στο καλό· θα 'βρω καλύτερη εγώ.

Αρχίλοχος, 5, μτφρ. Θ. Σταύρου.

Όπως τα φύλλα που η άνοιξη φέρνει η πολύανθη,
λίγο καιρό, πολύ λίγο, της νιότης χαιρόμαστε τ' άνθη
ο καρπός μένει λίγο της νιότης,
όσο μονάχα στη γη του ήλιου σκορπιέται το φως

Μίμνερμος, 2, μτφρ. Θ. Σταύρου (διασκευή).

Πηγή 5

Αποσπάσματα ποιημάτων ιαμβικής ποίησης (ποίηση με αστείο, περιπαικτικό περιεχόμενο)

Για τα αγαθά του Γύγη δε σκοτίζομαι,
της τύχης έργα δεν εζήλεψα ποτέ,
και δε φθονώ, δε θέλω να 'μαι βασιλιάς
είν' όλα τούτα πέρα από τα μάτια μου.

Αρχίλοχος, 22, μτφρ. Σ. Μενάρδος.

Σπίτι μου ο Πλούτος –είν' ολόστραβος, βλέπεις–
ποτέ δεν ήρθε να μου πει: «Ιππώναχτά μου,
σου δίνω τριάντα μνες ασήμι, να κι άλλα
πράγματα πλήθος». Τέτοιος άκαρδος είναι.

Ιππώνακτας, 29, μτφρ. Θ. Σταύρου.

5. Ηράκλειτος σε λεπτομέρεια της «Σχολής των Αθηνών» του Ραφαήλ.
Ο Ηράκλειτος (6ος-5ος αιώνας π.Χ.) ήταν φυσικός φιλόσοφος από την
Έφεσο. «Κανείς δεν μπορεί να μπει στο ίδιο ποτάμι δύο φορές», έλεγε,
καθώς όλα στη φύση αλλάζουν. Πηγή: Shutterstock

ΠΗΓΗ (για όλα τα αποσπάσματα):

Ανθολογία Αρχαίας Λυρικής Ποίησης, Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, www.greek-language.gr

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποιο είναι το κύριο θέμα του έπους *Έργα και Ημέρες* του Ησίοδου, πώς εκφράστηκαν οι λυρικοί ποιητές και πώς εξήγησαν τον κόσμο οι Έλληνες φυσικοί φιλόσοφοι;
2. Διαβάστε τα ποιήματα που υπάρχουν στις Πηγές 1-5 και γράψτε ποιες αξίες αναδεικνύονται. Τα μηνύματα των ποιητών αφορούν μόνο τις αξίες, τις ανθρωπινες σχέσεις και τη ζωή στην αρχαία Ελλάδα ή και τη σημερινή εποχή;
3. Ποια ήταν η Σαπφώ στην αρχαιότητα; Τι την έκανε τόσο ξακουστή; Σήμερα υπάρχουν πολλές γυναίκες ποιήτριες, ενώ στην αρχαιότητα ήταν ελάχιστες. Τι σημαίνει αυτό;

Αποτιμητής

1. Ποιο ήταν το περιεχόμενο του διδακτικού έπους;
2. Τι εξέφραζαν οι λυρικοί ποιητές;
3. Με τι ασχολήθηκαν οι φιλόσοφοι της εποχής και ποιες ήταν οι απόψεις τους;

Τα γράμματα στα αρχαϊκά χρόνια

Γλωσσάρι

Επινίκια τραγούδια: Δοξαστικά τραγούδια για τους νικητές των πανελλήνιων αθλητικών αγώνων. Τα παράγγελλαν οι αριστοκράτες στους ποιητές έναντι μεγάλης αμοιβής, για να θυμίζουν τη δόξα τους στις επόμενες γενιές.

Ησίοδος (τέλη 8ου αιώνα π.Χ.): Γεννήθηκε στην Άσκη της Βοιωτίας και θεωρείται ο σπουδαιότερος αρχαίος ποιητής μετά τον Όμηρο. Στο έπος του *Θεογονία* αφηγείται πώς ο κόσμος και οι θεοί δημιουργήθηκαν από το Χάος. Για τον Ησίοδο λέγεται ότι κέρδισε τον Όμηρο σε ραψωδικό αγώνα με το ποίημά του *Έργα και Ημέρες*, που είναι αφιερωμένο στα ειρηνικά έργα της γεωργίας.

Μονωδία ή μελική ποίηση: Διαδέχτηκε το έπος και γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση στη Λέσβο από τον Αλκαίο και τη Σαπφώ. Με τη συνοδεία λύρας, είναι ποίηση προσωπική, φιλική, μοναχική ή σε συντροφίες και συμπόσια, σε γιορτές ή τελετές.

Παιάνας: Θρησκευτικό τραγούδι, ύμνος αφιερωμένος ιδιαίτερα στον θεό Απόλλωνα. Παιάνες τραγουδούσαν και χόρευαν με τη συνοδεία λύρας, κιθάρας ή αυλού και πριν από τη μάχη, σε συμπόσια ή σε γάμους.

Φιλοσοφία: Αρχικά σήμαινε την αγάπη για σοφία, μάθηση και γνώση. Ο φιλόσοφος ήταν ο άνθρωπος της μάθησης, που προσπαθούσε να αποκτήσει γνώσεις για τη φύση. Η φιλοσοφία εμφανίστηκε στην Ιωνία, στην Κάτω Ιταλία και στη Σικελία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3 ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

- 3.1 Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μικράς Ασίας
- 3.2 Ο περσικός κίνδυνος. Η μάχη του Μαραθώνα
- 3.3 Η μάχη των Θερμοπυλών
- 3.4 Η ναυμαχία της Σαλαμίνας
- 3.5 Η μάχη των Πλαταιών, η ναυμαχία της Μυκάλης και το τέλος των Περσικών Πολέμων

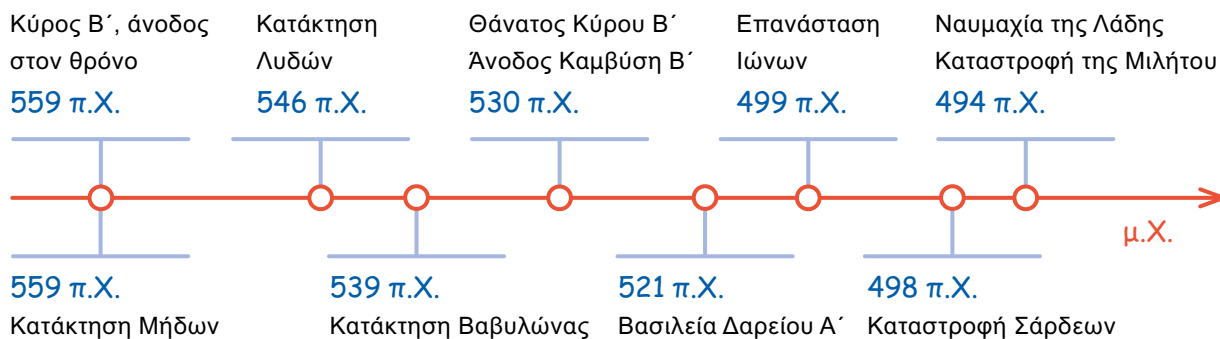

Έφιππη Αμαζόνα επιτίθεται σε οπλίτη.
Ερυθρόμορφος κρατήρας της ομάδας του Πολύγνωτου (440-430 π.Χ.),
Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα

3.1

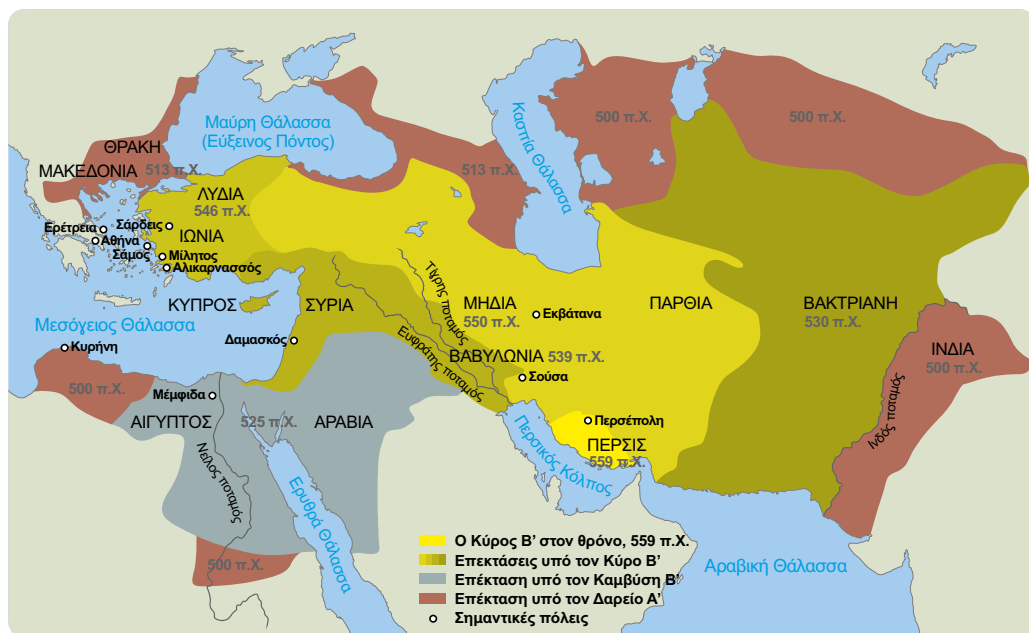
Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μικράς Ασίας

Στα τέλη του βου αιώνα π.Χ. το περσικό κράτος απλωνόταν από την Ινδία έως τη Μεσόγειο και από την Κασπία Θάλασσα έως τον Ινδικό Ωκεανό. Αποτελούσε τη μεγαλύτερη δύναμη του τότε γνωστού κόσμου. Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας, αφού κατακτήθηκαν από τους Πέρσες, επαναστάτησαν, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Το περσικό κράτος

Ο Πέρσης βασιλιάς Κύρος Β', αφού απελευθέρωσε τον λαό του από τους **Μήδους**, δημιούργησε μια μεγάλη αυτοκρατορία, κατακτώντας πολλές άλλες χώρες. Η Περσική Αυτοκρατορία ήταν χωρισμένη σε μεγάλες περιφέρειες, τις σατραπείες. Οι σατράπες τις διοικούσαν σύμφωνα με τα διατάγματα του βασιλιά, συγκεντρώνοντας φόρους από

1. Η σταδιακή επέκταση της Περσικής Αυτοκρατορίας και η εξέγερση των Ιώνων

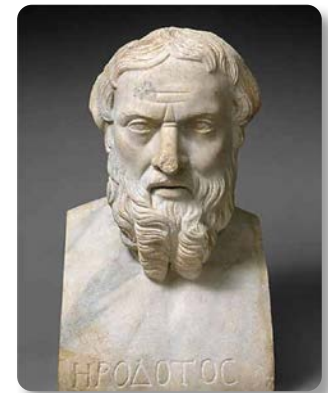
τους κατακτημένους λαούς. Οι **Πέρσες** πίστευαν στον θεό της σοφίας Αχουραμάσδα και τιμούσαν ιδιαίτερα την αλήθεια. Μάλιστα, σύμφωνα με τον **Ηρόδοτο**, τα παιδιά τους από μικρά τα μάθαιναν να ιππεύουν, να τοξεύουν και να λένε την αλήθεια.

Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας και οι Πέρσες

Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας είχαν αναπτύξει σπουδαίο πολιτισμό με εμπορικές δραστηριότητες και αποικίες στη Μεσόγειο και στον Εύξεινο Πόντο. Αρχικά οι **Λυδοί** και στη συνέχεια οι Πέρσες κατέκτησαν τις ιωνικές πόλεις. Σε αυτές τοποθέτησαν Έλληνες τυράννους, περιορίζοντας την ελευθερία και την αυτονομία τους. Οι φόροι υποτέλειας και η υποχρέωση να ακολουθούν τους Πέρσες στις εκστρατείες μεγάλωσε τη δυσαρέσκεια των Ελλήνων, που επιθυμούσαν την ελευθερία τους.

Η Ιωνική Επανάσταση

Όταν ο τύραννος της **Μιλήτου** Αρισταγόρας απέτυχε να υποτάξει τη Νάξο για λογαριασμό των Περσών, προκειμένου να γλιτώσει από τον θυμό του Πέρση βασιλιά Δαρείου ξεσήκωσε τους Ίωνες εναντίον του. Η επανάσταση εξαπλώθηκε γρήγορα, αλλά ανοργάνωτα, σε όλες τις ιωνικές πόλεις. Οι επαναστάτες τότε ζήτησαν βοήθεια από την Ελλάδα. Ανταποκρίθηκε μόνο η Αθήνα, καθώς η Μίλητος ήταν αποικία της, και έστειλε είκοσι πολεμικά πλοία, ενώ άλλα πέντε έστειλε η Ερέτρια. Αρχικά οι Έλληνες κατέλαβαν και κατέστρεψαν τις **Σάρδεις**, στη συνέχεια όμως νικήθηκαν στη ναυμαχία της **Λάδης**. Η επανάσταση απέτυχε και η είδηση της καταστροφής της Μιλήτου συγκλόνισε τους Αθηναίους. Λέγεται ότι ο Δαρείος έβαλε έναν υπηρέτη τρεις φορές κάθε μέρα να του θυμίζει να μην ξεχάσει να τους τιμωρήσει για τη βοήθεια που πρόσφεραν.

2. Προτομή του Ηρόδοτου

(2ος αιώνας μ.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη).

Ο ίδιος γράφει για τον σκοπό του έργου του: «Ο Ηρόδοτος από την Αλικαρνασό γράφει εδώ τις έρευνές του για να μη σβήσουν με τον καιρό αυτά που έγιναν από τους ανθρώπους, τα μεγάλα και αξιοθαύμαστα, εκτελεσμένα άλλα από Έλληνες και άλλα από αλλόγλωσσους, να μη χάσουν τη φήμη τους, και ακόμα ποια ήταν η αιτία που πολέμησαν μεταξύ τους».

Πηγή 1

«Τίποτα δεν είναι πιο σπουδαίο για τους Έλληνες από την ελευθερία»

Όταν ο Κύρος κατέκτησε τη Μικρά Ασία, οι Πέρσες κατάλαβαν ότι οι Έλληνες έδιναν μεγάλη σημασία στην ελευθερία τους. Τους αντιμετώπισαν με σοβαρότητα, γιατί ήταν άριστοι πολεμιστές τόσο στη στεριά όσο και στη θάλασσα. Οι ελληνικές πόλεις ήταν ανεξάρτητες και καθεμία αποφάσιζε ανάλογα με τα συμφέροντά της. Άλλες συμφώνησαν να υποταχτούν στους Πέρσες, άλλες ενώθηκαν ώστε να τους αντιμετωπίσουν καλύτερα, ενώ σε άλλες οι κάτοικοι τις εγκατέλειψαν.

Κυρτάτας, Δ., *Η Ελληνική Αρχαιότητα: Πόλεμος – Πολιτική – Πολιτισμός*, στο www.greek-language.gr (διασκευή)

Πηγή 2

Ο οπλισμός των Ελλήνων

Οι οπλίτες μάχονταν σώμα με σώμα σε σχήμα φάλαγγας. Φορούσαν κράνος κορινθιακού τύπου, που κάλυπτε τον αυχένα και τον λαιμό, αφήνοντας ελεύθερα τη μύτη και το στόμα, και μεταλλικό θώρακα που τους προστάτευε από τα βέλη. Κρατούσαν στο δεξί χέρι στρογγυλή ασπίδα που τη στερέωναν στο χέρι σε δύο σημεία με δερμάτινες λαβές. Με το δεξί χέρι κράδαιναν το δόρυ, μήκους 1,80 μ., που επέτρεπε χτυπήματα στον εχθρό από απόσταση. Όταν έχαναν το δόρυ, χρησιμοποιούσαν το ξίφος.

Πηγή: <https://2500years.culture.gov.gr/chapters/oplismos>

3. Μαρμάρινο ανάγλυφο στο οποίο απεικονίζεται Αθηναίος οπλίτης (περ. 500 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα).

Πηγή 3

Το περσικό κράτος και
οι Έλληνες της Μικράς
Ασίας (σταυρόλεξο)

Το περσικό κράτος και
οι Έλληνες της Μικράς Ασίας
(διαδραστικές κάρτες)

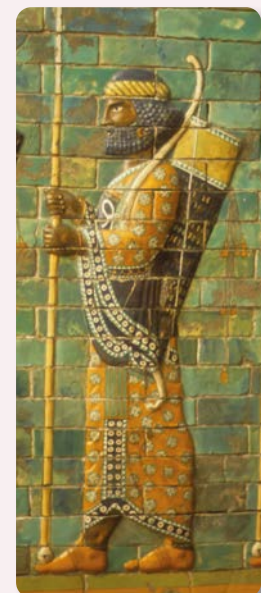

Ο οπλισμός των Περσών

Τα έθνη που πήραν μέρος στην εκστρατεία ήταν τα εξής: Οι Πέρσες, με την ακόλουθη εξάρτυση: στο κεφάλι φορούσαν τις τιάρες, μαλακά σκουφιά. Ήταν ντυμένοι με πολύχρωμους χιτώνες, με μεγάλα μανίκια και με θώρακες από σιδερένια λέπια, σαν ψαριού. Αντί για ασπίδες είχαν τα γέρρα, που από το κάτω μέρος τους κρέμονταν οι φαρέτρες. Είχαν δόρατα κοντά, τόξα μεγάλα και βέλη από καλάμι. Είχαν ακόμα κοντά μαχαίρια κρεμασμένα από τη ζώνη τους δίπλα στο δεξιό μέρος.

Ηρόδοτος, *Ιστορία*, 7, 7.61.1 (διασκευή).

4. Πέρσης τοξότης από το παλάτι του Δαρείου στα Σούσα (510 π.Χ., Μουσείο Λούβρου, Παρίσι). Πηγή: Shutterstock

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιος ήταν ο ιδρυτής του μεγάλου κράτους των Περσών, ποιους κατέκτησε πρώτα και πώς οργάνωσε την απέραντη Περσική Αυτοκρατορία;
2. Πώς αντιμετωπίστηκαν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας από τους Πέρσες μετά την κατάκτησή τους; Γιατί εξεγέρθηκαν;
3. Πώς ήταν εξοπλισμένοι οι Πέρσες στη μάχη, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο; Περιγράψτε τον οπλισμό των Ελλήνων οπλιτών και την τακτική τους στη μάχη. Συγκρίνετε τους οπλισμούς τους (Πηγές 2 και 3).

Αποτιμητής

1. Πώς ήταν οργανωμένη η Περσική Αυτοκρατορία;
2. Πώς οι Έλληνες της Μικράς Ασίας έγιναν υποτελείς στους Πέρσες;
3. Γιατί ξέσπασε η Ιωνική Επανάσταση και ποιο ήταν το αποτέλεσμα της;

Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μικράς Ασίας

Γλωσσάρι

Ηρόδοτος (490-422 π.Χ.): Θεωρείται ο πατέρας της Ιστορίας και της Γεωγραφίας. Όταν απέτυχε να ανατρέψει τον τύραννο της πατρίδας του, άνθρωπο του Πέρση βασιλιά, έφυγε και ταξίδεψε σε πολλά μέρη. Από τις περιγραφές του μαθαίνουμε για πολλούς λαούς της εποχής του. Στην Αθήνα διάβασε δημόσια τις ιστορίες του για τα γεγονότα των Μηδικών (Περσικών) Πολέμων και τιμήθηκε από τους Αθηναίους.

Λάδη: Νησάκι κοντά στη Μίλητο.

Λυδοί: Αρχαίος λαός που ζούσε στη Λυδία της Μικράς Ασίας. Ο βασιλιάς τους Κροίσος έμεινε γνωστός στην ιστορία για τα αμύθητα πλούτη, και το παλάτι του στις Σάρδεις ήταν ένα από τα μεγαλύτερα οικοδομήματα της εποχής. Από αυτόν έμεινε μέχρι τις μέρες μας η φράση «είναι πλούσιος σαν Κροίσος».

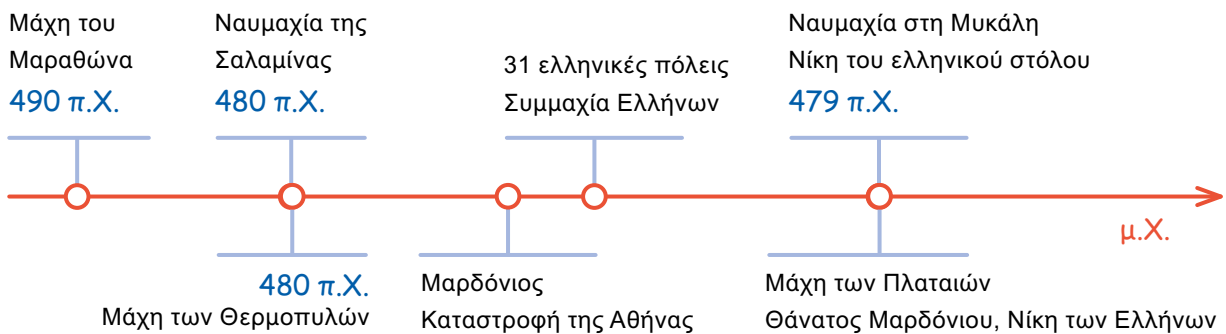
Μήδοι και Πέρσες: Λαοί που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Ιράν το 2000 π.Χ. Αρχικά δημιούργησαν ισχυρό κράτος οι Μήδοι, έως τον 6ο αιώνα π.Χ., όταν οι Πέρσες τους υπέταξαν. Οι Πέρσες δανείστηκαν πολλά πολιτιστικά στοιχεία από τους κατεκτημένους λαούς της Μεσοποταμίας. Προσπάθησαν να επεκταθούν δυτικά του Αιγαίου, αλλά νικήθηκαν από τους Έλληνες.

Μίλητος: Μία από τις σπουδαιότερες ελληνικές πόλεις στην Ιωνία.

Σάρδεις: Η παλιά πρωτεύουσα του βασιλείου των Λυδών. Μετά την περσική κατάκτηση έγινε πρωτεύουσα περσικής σατραπείας.

3.2 Ο περσικός κίνδυνος. Η μάχη του Μαραθώνα

Η Ιωνική Επανάσταση υπήρξε η αρχή των πολέμων ανάμεσα στους Πέρσες και στους Έλληνες. Στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. η Ελλάδα αντιμετώπισε περσικές εισβολές, με πρώτη την πόλη της Αθήνας να υπερασπίζεται την ελευθερία της. Στον **Μαραθώνα**, σε μια από τις σημαντικότερες μάχες της εποχής, οι Αθηναίοι με επικεφαλής τον Μιλτιάδη πέτυχαν μια νίκη **ορόσημο** για την ιστορία τους.

1. Οι διαδρομές των περσικών δυνάμεων και τα σημεία πολεμικών συγκρούσεων. Η πορεία των περσικών δυνάμεων κατά την α' και β' εκστρατεία και τα σημεία των πολεμικών συγκρούσεων.

Πρώτη εκστρατεία του Μαρδόνιου

Μετά το τέλος της Ιωνικής Επανάστασης ο Δαρείος έθεσε στόχο να τιμωρήσει την Αθήνα και την Ερέτρια που βοήθησαν τους Ίωνες. Αρχικά, ο στρατηγός Μαρδόνιος κατέλαβε τη Θράκη και τη Μακεδονία. Όμως μια τρικυμία κατέστρεψε τον στόλο του στον Άθω της Χαλκιδικής και επέστρεψε στην Ασία.

Δεύτερη εκστρατεία του Δάτη και του Αρταφέρνη

Μετά την εκστρατεία του Μαρδόνιου ο Δαρείος επέμενε να υποτάξει την Ελλάδα αλλά μάταια ζητούσε από τους Έλληνες «**γη και ύδωρ**». Τελικά οι στρατηγοί του Δάτης και Αρταφέρνης επιτέθηκαν με πολυάριθμες δυνάμεις στα νησιά του Αιγαίου. Αφού κατέστρεψαν τη Νάξο και πυρπόλησαν την Ερέτρια, αποβιβάστηκαν στον Μαραθώνα της Αττικής, έχοντας μαζί τους τον **Ιππία**.

Η μάχη στον Μαραθώνα (490 π.Χ.)

Οι Αθηναίοι, διαθέτοντας δέκα χιλιάδες οπλίτες και άλλους χίλιους από τις γειτονικές Πλαταιές, δίσταζαν να αντιμετωπίσουν τους παντοδύναμους Πέρσες. Η βοήθεια που ζήτησαν από τη Σπάρτη καθυστερούσε. Όμως ο στρατηγός Μιλτιάδης τούς έπεισε να πολεμήσουν στην πεδιάδα του Μαραθώνα και με ευφυές στρατηγικό σχέδιο τους οδήγησε σε θρίαμβο.

Οι Αθηναίοι επιτέθηκαν τρέχοντας, για να αποφύγουν τα βέλη των Περσών. Στην αρχή της μάχης το κέντρο του ελληνικού στρατού υποχωρούσε, αλλά τα δύο ενισχυμένα άκρα νίκησαν τους Πέρσες που είχαν απέναντί τους και περικύκλωσαν τον περσικό στρατό. Μέσα σε σύγχυση και πανικό, οι Πέρσες τράπηκαν σε φυγή και πολλοί πνίγηκαν στους γειτονικούς βάλτους. Μπήκαν στα πλοία με σκοπό να αποβιβαστούν στο Φάληρο και να καταλάβουν την απροστάτευτη Αθήνα, όμως οι Αθηναίοι είχαν επιστρέψει από τον Μαραθώνα, έτοιμοι για μια ακόμη μάχη. Φοβισμένοι, οι Πέρσες έφυγαν για την Ασία. Οι Αθηναίοι έθαψαν τους 192 νεκρούς τους με τιμές ηρώων. Η νίκη στον Μαραθώνα γέμισε με υπερηφάνεια τους Έλληνες, διαλύοντας τον μύθο ότι οι Πέρσες είναι ανίκητοι. Η ανωτερότητα των ελληνικών όπλων ενίσχυσε την αποφασιστικότητά τους να αντιμετωπίσουν ενωμένοι την επόμενη περσική απειλή.

2. Χάλκινο κράνος του Μιλτιάδη, με χαραγμένο το όνομά του, αφιερωμένο από τον ίδιο στον Δία στην Ολυμπία (490 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας). Η νίκη στον Μαραθώνα τον ανέδειξε στρατιωτικό ηγέτη με ισχυρό χαρακτήρα, αποφασιστικότητα και ευφυΐα. Είναι ο πρώτος μεγάλος στρατηγός που εμφανίζεται στη Δύση. Πέτυχε λαμπρή νίκη απέναντι σε έναν τουλάχιστον διπλάσιο στρατό εφαρμόζοντας στρατηγική και νέα τακτική. Μελέτησε το έδαφος πριν από τη μάχη γνωρίζοντας πολύ καλά τόσο τον τρόπο που πολεμούσαν οι Πέρσες όσο και τη γενναιότητα και πειθαρχία των Ελλήνων όταν μάχονται για την ελευθερία.

Η μάχη του Μαραθώνα.
(σταυρόλεξο)

Η μάχη του Μαραθώνα

Πηγή 1

Τα αίτια και η αφορμή των Περσικών Πολέμων

Η Περσική Αυτοκρατορία, χωρίς ισχυρό αντίπαλο, ήταν έτοιμη να στραφεί προς την Ελλάδα και την Ευρώπη. Αυτό που την κρατούσε ενωμένη δεν ήταν ούτε τα σύνορά της, ούτε ο λαός της, ούτε μια κοινή θρησκεία, ούτε μια κοινή γλώσσα, ούτε ένας κοινός πολιτισμός. Ενωμένη την κρατούσε ο μεγάλος της βασιλιάς που διαρκώς μεγάλωνε τη δύναμή του. Την αφορμή για τις νέες επιχειρήσεις έδωσαν στους Πέρσες οι ίδιοι οι Έλληνες, που αποφάσισαν να αποτινάξουν τον ζυγό των Περσών.

Κυρτάτας Δ., *Η ελληνική αρχαιότητα: Πόλεμος-Πολιτική-Πολιτισμός*,
www.greek-language.gr

3. Ο Κυναίγειρος κρατά ένα περσικό πλοίο. Χαρακτικό του Bartolomeo Pinelli (1834). Η παράδοση αναφέρει ότι, όταν οι Πέρσες μπήκαν στα πλοία για να φύγουν, οι Αθηναίοι τους κυνήγησαν. Ο Κυναίγειρος, αδελφός του ποιητή Αισχύλου, προσπάθησε με το δεξί του χέρι να εμποδίσει ένα περσικό πλοίο. Όταν ένας Πέρσης τού έκοψε το χέρι, αυτός συνέχισε με το αριστερό και στη συνέχεια με το στόμα, ώσπου έπεσε νεκρός. Ο θρύλος του θανάτου του Κυναίγειρου υπήρξε παράδειγμα ανδρείας στις επόμενες εποχές.

Πηγή: Helle Nanny Brendstrup, © Thorvaldsens Museum, <https://kataloget.thorvaldsensmuseum.dk/>

Πηγή 2

Η σημασία της μάχης του Μαραθώνα

Η μάχη του Μαραθώνα ήταν ένα καθοριστικό γεγονός στην παγκόσμια ιστορία. Αποτέλεσε τον νικηφόρο πρόλογο για την μελλοντική σωτηρία της Ελλάδας. Ο Πλάτωνας παρατήρησε ότι στον Μαραθώνα επιβλήθηκε η αρετή (ανδρεία) στο πλήθος και τον πλούτο, δηλαδή στη δύναμη των αριθμών. Ο σύγχρονος Άγγλος ιστορικός Χάμμοντ υποστήριξε ότι ο Μαραθώνας ανύψωσε το μαχητικό πνεύμα της Αθήνας στο υψηλότερο σημείο. Έδειξε στη Σπάρτη πώς το ελληνικό πεζικό μπορούσε να νικήσει το περσικό και ενέπνευσε τις άλλες ελληνικές πόλεις-κράτη με τη θέληση να αντισταθούν.

Μπουραζέλης, Κ. (2010), *Μαραθών: Η Μάχη και ο Αρχαίος Δήμος*, σσ.19-31 (διασκευή).

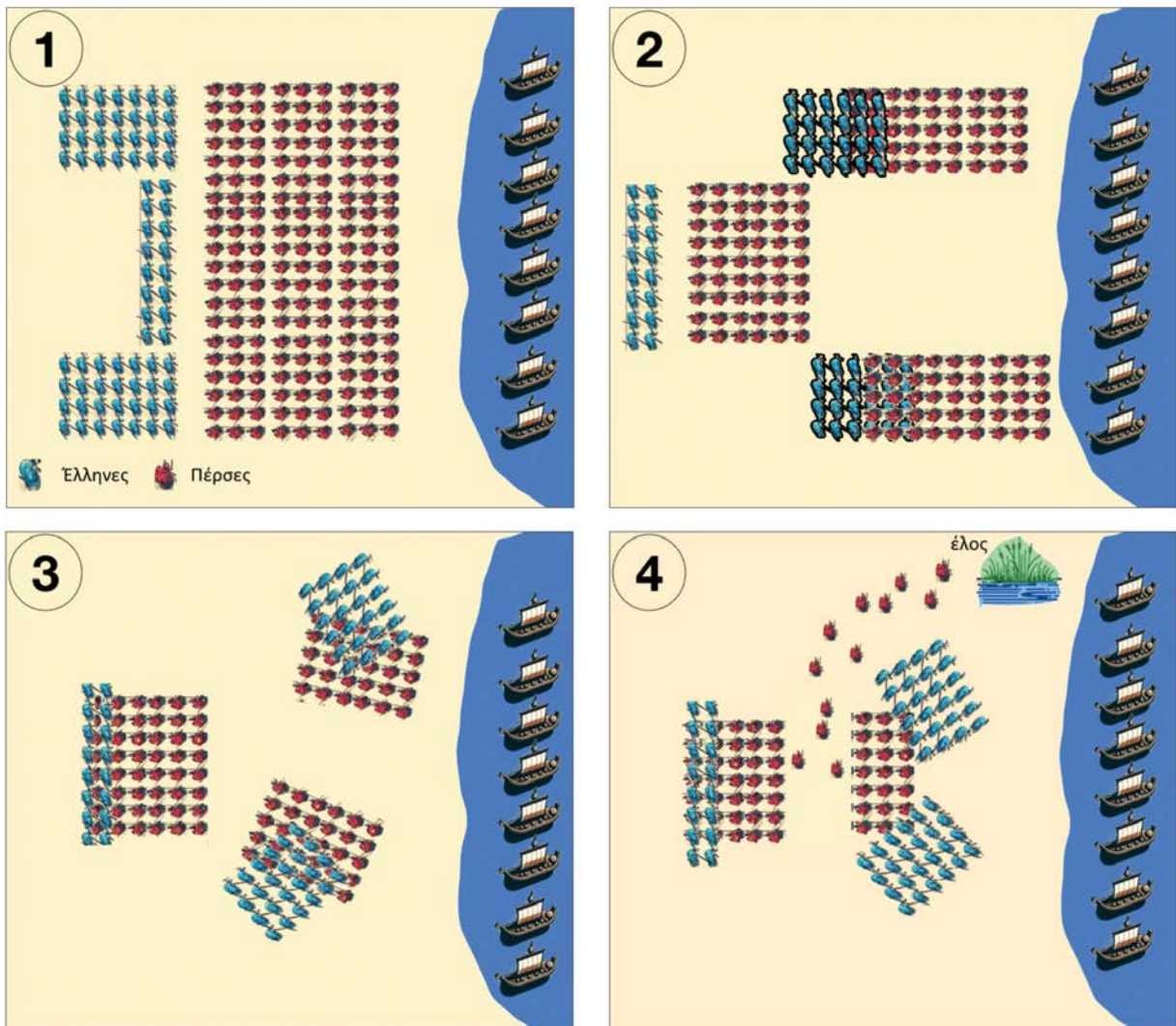
4. Αναμνηστικό νόμισμα 2 ευρώ για την επέτειο των 2.500 χρόνων από τη μάχη του Μαραθώνα. Απεικονίζεται ο δρομέας/πολεμιστής με την ασπίδα που συμβολίζει τον αγώνα για την ελευθερία και την αρετή. Το πουλί στην ασπίδα συμβολίζει τη γέννηση του δυτικού πολιτισμού στη σημερινή του μορφή. Στην περίμετρο του κέρματος απεικονίζονται τα 12 αστέρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 3

Το σχέδιο του στρατηγού Μιλτιάδη

Η μάχη στον Μαραθώνα κράτησε ώρες πολλές. Στο κέντρο του μετώπου νικούσαν οι **βάρβαροι**, οι Πέρσες και οι Σάκες· αλλά στη μία και στην άλλη πτέρυγα που νικούσαν οι Αθηναίοι και οι Πλαταιείς, αφού ενώθηκαν σ' ένα σώμα, μάχονταν με τους Πέρσες που νικούσαν στο κέντρο του μετώπου. Νίκησαν οι Αθηναίοι και κυνηγούσαν τους Πέρσες, ώσπου έφτασαν στη θάλασσα κι έψαχναν να βρουν φωτιά να τους κάψουν τα καράβια και γαντζώνονταν σ' αυτά να μη φύγουν.

Ηρόδοτος, *Ιστορίες*, 6.113.1-6.113.2 (διασκευή).

5. Το σχέδιο του Μιλτιάδη:

- ① Παράταξη Ελλήνων και Περσών. ② Υποχώρηση του κέντρου των Ελλήνων. ③ Κυκλωτική κίνηση των άκρων. ④ Η επιτυχία της στρατηγικής της «λαβίδας» και η άτακτη υποχώρηση των Περσών.

Πηγή: Συγγραφική ομάδα

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποια ήταν τα αίτια και ποια η αφορμή των Περσικών Πολέμων; (Πηγή 1)
2. Ποια ήταν η σημασία της νίκης του Μαραθώνα για τους Αθηναίους και για τους Έλληνες; Ποιες αξίες και ιδανικά συμβολίζει μέχρι και τις μέρες μας η μάχη του Μαραθώνα; (Πηγή 2, Εικόνα 4)
3. **Παιχνίδι ρόλων: «Ο Μιλτιάδης καθοδηγεί τους Αθηναίους»**
Μοιράστε ρόλους (Μιλτιάδης, Κυναίγειρος, Αθηναίοι, επίγραμμα) και κάντε αναπαράσταση πώς ο Μιλτιάδης ενθαρρύνει τους Αθηναίους να δώσουν μάχη, τους εξηγεί το σχέδιό του και τους καθοδηγεί στη μεγάλη νίκη του Μαραθώνα. Συμβουλευτείτε για την αναπαράσταση τις πηγές, τον χάρτη και το σχέδιο της μάχης.

Αποτιμητής

1. Ποια πορεία ακολούθησε η εκστρατεία του Μαρδόνιου;
2. Ποια πορεία ακολούθησε η εκστρατεία του Δάτη και του Αρταφέρνη;
3. Πώς το σχέδιο του Μιλτιάδη συνέβαλε στη νίκη των Αθηναίων στη μάχη του Μαραθώνα;
4. Ποια ήταν τα αποτελέσματα της μάχης του Μαραθώνα;

Γλωσσάρι

Βάρβαρος: Για τους αρχαίους Έλληνες ήταν ο ξένος που δεν μιλούσε την ελληνική γλώσσα. Η λέξη προήλθε από τον ήχο «βαρ-βαρ», καθώς έτσι ακούγονταν στους Έλληνες οι γλώσσες των άλλων λαών. Ο Όμηρος τους έλεγε βαρβαρόφωνους.

«Γη και ύδωρ»: Δηλαδή χώμα και νερό. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι οι Πέρσες ζητούσαν χώμα και νερό από τους άλλους λαούς. Αυτά συμβόλιζαν την υποταγή τους στην εξουσία του Πέρση βασιλιά. Όταν οι Πέρσες αγγελιαφόροι ζήτησαν γη και ύδωρ από την Αθήνα και τη Σπάρτη, οι Αθηναίοι τούς έριξαν σε έναν γκρεμό και οι Σπαρτιάτες σε ένα πηγάδι, λέγοντάς τους να τα βρουν εκεί.

Επίγραμμα: Σύντομο ποίημα, όπως του ποιητή Σιμωνίδη που έγραψε για τους Μαραθωνομάχους: «Υπέρ των Ελλήνων οι Αθηναίοι μαχόμενοι στον Μαραθώνα συνέτριψαν τη δύναμη των χρυσοφόρων Μήδων».

Ιππίας: Τύραννος της Αθήνας, γιος του Πεισίστρατου. Όταν ανατράπηκε από τους Αθηναίους, κατέφυγε στην Περσία και ο Δαρείος ήθελε να τον κάνει ξανά τύραννο στην Αθήνα.

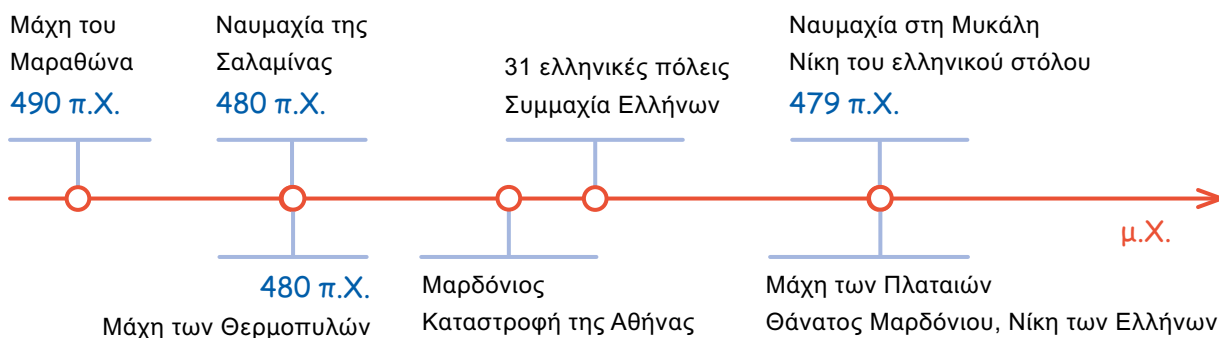
Μαραθώνας: Δήμος της αρχαίας Αττικής όπου έγινε η περίφημη μάχη. Από αυτόν πήρε το όνομά του το σύγχρονο αγώνισμα του μαραθώνιου δρόμου. Σύμφωνα με την παράδοση, μετά τη μάχη, ένας Αθηναίος οπλίτης έτρεξε πάνοπλος από τον Μαραθώνα στην Αθήνα και είπε στους Αθηναίους «Νικήσαμε», αφήνοντας αμέσως μετά την τελευταία του πνοή. Αυτό το γεγονός αποτέλεσε την έμπνευση για το σύγχρονο άθλημα του μαραθώνιου δρόμου, με χιλιάδες διοργανώσεις σε όλο τον κόσμο. Είναι το μόνο ολυμπιακό αγώνισμα που έχει ιστορική αφετηρία και τοπωνύμιο.

Ορόσημο: Πολύ σημαντικό γεγονός.

3.3

Η μάχη των Θερμοπυλών

Ο μεγάλος βασιλιάς Ξέρξης την άνοιξη του 480 π.Χ. συγκέντρωσε από όλα τα μέρη της αυτοκρατορίας του τεράστιο στρατό και στόλο αποφασισμένος να κατακτήσει την Ελλάδα. Οι Έλληνες, με αρχηγό τον Σπαρτιάτη Λεωνίδα, τον αντιμετώπισαν στις Θερμοπύλες, σε μια μάχη η οποία, παρά την ήττα των Ελλήνων, παραμένει έως τις μέρες μας σύμβολο ελευθερίας, ανδρείας και υπερηφάνειας.

1. Η εκστρατεία του Ξέρξη από ξηρά και θάλασσα και οι τόποι πολεμικών συγκρούσεων

2. Κόμικ των Frank Miller και Lynn Varley: «300»

Ακόμα και οι Αθάνατοι των Περσών υποχωρούσαν στο αδιαπέραστο τείχος από ασπίδες και δόρατα της σπαρτιατικής οπλιτικής φάλαγγας. Εφάρμοζαν την τακτική στην οποία εκπαιδεύονταν σε όλη τους τη ζωή. Προσποιούνταν ότι οπισθοχωρούν για να παρασύρουν τους Πέρσες στο στενό και με ξαφνικό ελιγμό έκαναν αντεπίθεση, τους αιφνιδίαζαν και τους έτρεπαν σε φυγή. Το δημοφιλές κόμικ εμπνέεται από την επική ταινία *Οι 300* και δείχνει το μεγάλο ενδιαφέρον του κοινού για γεγονότα της ελληνικής ιστορίας. Εκδ. Anubis, 1998

Η τρίτη εκστρατεία του Ξέρξη

Το 480 π.Χ. πολυάριθμος περσικός στρατός με αρχηγό τον ίδιο τον βασιλιά Ξέρξη πέρασε τον **Ελλάσποντο** από τις γέφυρες που είχαν κατασκευαστεί. Γεμάτοι φόβο λαοί και πόλεις από τη Θράκη έως τη Θεσσαλία διαδοχικά παραχωρούσαν «γη και ύδωρ». Ο στόλος που ακολουθούσε από τα παράλια, περνώντας από μια τεχνητή διώρυγα που κατασκευάστηκε στον Άθω, έφτασε στον Μαλιακό κόλπο.

Η μάχη των Θερμοπυλών

Σε συνέδριο στην Κόρινθο, η Αθήνα και η Σπάρτη για πρώτη φορά συμφώνησαν ενωμένες με άλλες πόλεις να οργανώσουν τον μεγαλύτερο αμυντικό πόλεμο της ιστορίας τους. Ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Λεωνίδα, αρχηγός του στρατού, θα εμπόδιζε τους Πέρσες στο δύσβατο πέρασμα στις **Θερμοπύλες** και ο ελληνικός στόλος θα έκλεινε τα στενά στη Βόρεια Εύβοια. Ο Ξέρξης έστειλε αγγελιαφόρο στους Έλληνες να παραδώσουν τα όπλα. Ο Λεωνίδα απάντησε αποφασιστικά «Μολών λαβέ» (κόπιασε να τα πάρεις) και η επίθεση άρχισε. Οι Πέρσες έχαναν το αριθμητικό τους πλεονέκτημα στο στενό πέρασμα απέναντι στην αδιαπέραστη οπλιτική φάλαγγα. Τότε ένας ντόπιος, ο **Εφιάλης**, παρουσιάστηκε στον Ξέρξη και οδήγησε τους Πέρσες σε ένα μονοπάτι από όπου περικύκλωσαν τους Έλληνες. Ο Λεωνίδα, ξέροντας ότι θα πεθάνουν, έδιωξε τους υπόλοιπους Έλληνες, μένοντας ο ίδιος στις Θερμοπύλες με 300 Σπαρτιάτες, 700 Θεσπιείς και 400 Θηβαίους. Πολεμώντας σε φάλαγγα, έπεσαν όλοι στο πεδίο της μάχης από τα περσικά βέλη, προκαλώντας όμως στον εχθρό μεγάλες απώλειες. Οι Έλληνες τίμησαν την αφοσίωσή τους στην ελευθερία και ο ποιητής Σιμωνίδης έγραψε το επίγραμμα: «Διαβάτη, μήνυμα να πας στους Λακεδαιμόνιους: Σ' αυτή εδώ τη γη πέσαμε και κειτόμαστε στον νόμο τους πιστοί». Η αντίσταση του Λεωνίδα, παρά την ήττα, έδωσε χρόνο στον ελληνικό στόλο να αποχωρήσει από το Αρτεμίσιο, όπου γινόταν ναυμαχία, και να προετοιμαστεί για την επόμενη αναμέτρηση.

3. Μαρμάρινο άγαλμα οπλίτη, γνωστό ως «Λεωνίδα» (480-470 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης). Ο Σπαρτιάτης βασιλιάς υπερασπίστηκε τα στενά των Θερμοπυλών μέχρι τέλους, κερδίζοντας στην Ιστορία μια θέση πιο ένδοξη και από εκείνη του νικητή. Αν και οι πηγές δεν είναι ξεκάθαρες, οι σύγχρονοι ιστορικοί υπολογίζουν τον περσικό στρατό από 70.000 έως 300.000, ανάμεσά τους και οι 10.000 Αθάνατοι, ενώ τον ελληνικό σε 7.000. Πηγή: Shutterstock

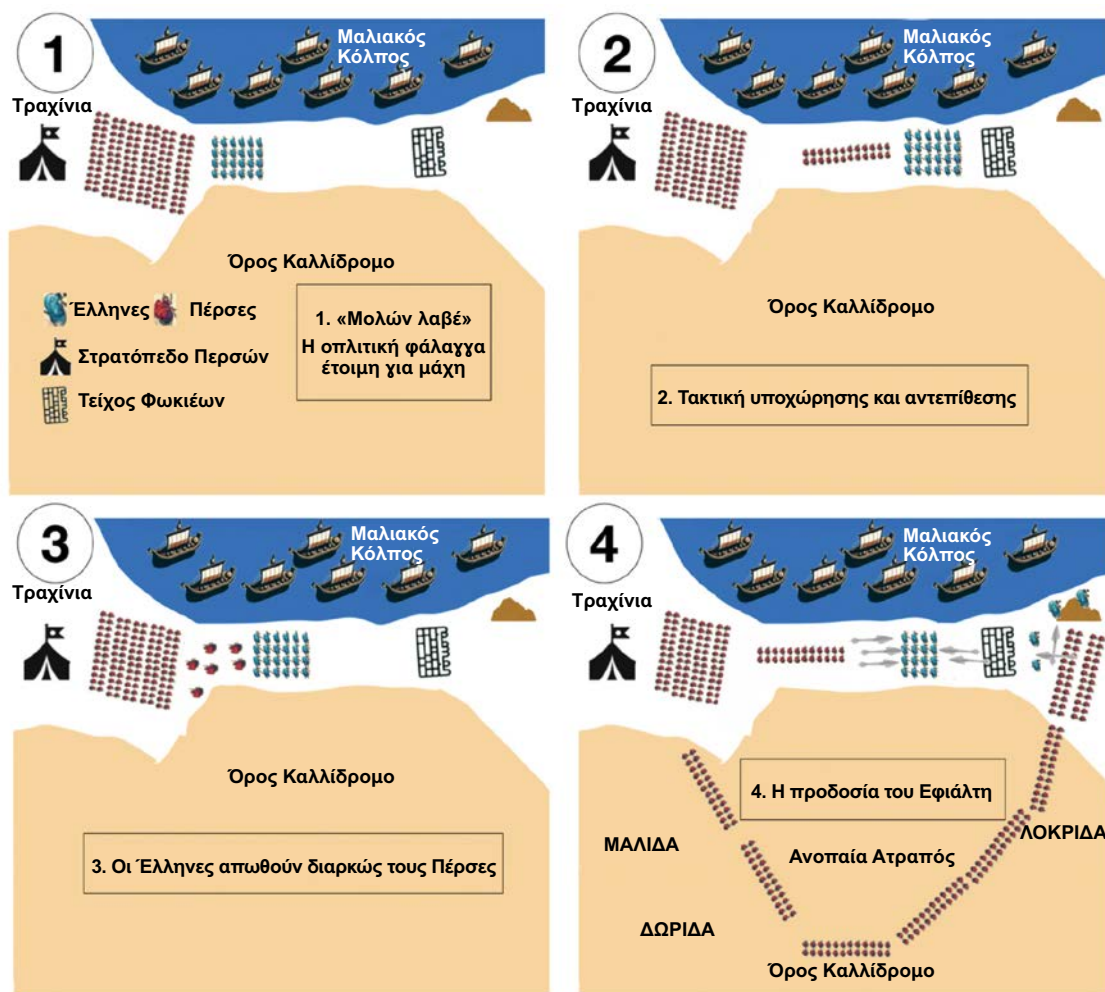
Πηγή 1

Το σχέδιο του Ξέρξη

Έναν χρόνο πριν από το 480 π.Χ., 31 ελληνικές πόλεις έκαναν για πρώτη φορά συμμαχία στην Κόρινθο. Έμαθαν ότι ο Ξέρξης ετοιμάζε στρατό με σχέδιο να κατακτήσει την Ευρώπη. Είχε καταλάβει όλη τη Βαλκανική και όλοι περίμεναν να νικήσει και τις ελληνικές πόλεις. Μέχρι τότε δεν είχε δώσει μάχη. Η πρώτη αληθινή μάχη ήταν αυτή στις Θερμοπύλες. Ο Λεωνίδας πρότεινε να κρατήσουν τα στενά, και κάθε μέρα που οι Πέρσες δεν μπορούσαν να τα σπάσουν, θα ήταν κέρδος για τους Έλληνες.

Χαραλαμπίτσου Ν.,

Οι άγνωστοι πρωταγωνιστές και τα παρασκήνια της μάχης των Θερμοπυλών,
<https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/6056477/oi-agnostoi-protagonistes-kai-ta-paraskinia-tis-machis-ton-thermopylon> (διασκευή).

4. Απεικόνιση της μάχης των Θερμοπυλών. Πηγή: Συγγραφική ομάδα

Πηγή 2

Ο Λεωνίδας και οι Λακεδαιμόνιοι στις Θερμοπύλες

Ο Ξέρξης έστειλε καβαλάρη κατάσκοπο να δει πόσοι ήταν οι Λακεδαιμόνιοι και τι έκαναν. Έκπληκτος άκουσε τις εξηγήσεις του εξόριστου βασιλιά Δημάρατου που τον ακολουθούσε: «Οι άνδρες αυτοί προετοιμάζονται να πολεμήσουν και όταν δίνουν μάχη για ζωή ή θάνατο, τότε στολίζουν το κεφάλι τους. Αν τους υποδουλώσεις, δεν υπάρχει κανένα άλλο έθνος στον κόσμο που θα τολμήσει να σηκώσει χέρι εναντίον σου· γιατί τώρα πας να χτυπηθείς με τον πρώτο και καλύτερο βασιλιά των Ελλήνων και τους άνδρες με την ανώτερη πολεμική αρετή».

Ηρόδοτος, *Ιστορίες*, Πηγή: greek-language.gr (διασκευή).

Πηγή 3

Έπαινος στους αγωνιστές των Θερμοπυλών

Ποιος δεν θα θαύμαζε τις αρετές αυτών των ανδρών που πρόσφεραν πρόθυμα τη ζωή τους για τη σωτηρία όλων των Ελλήνων; Ποιος θα έκρινε καλύτερους άλλους άνδρες από εκείνους που τόλμησαν να παρατάξουν τη δική τους ανδρεία απέναντι σε απίστευτα πλήθη; Ποιος από τους μεταγενέστερους δεν θα ζηλέψει την ανδρεία τους, γιατί μπορεί να υπέκυψαν σωματικά όμως έμειναν αήττητοι στην ψυχή; Γιατί μόνο αυτοί που ασκούν την αρετή μπορούν να δίνουν τέτοιους αγώνες.

Διόδωρος ο Σικελιώτης, *Ιστορική Βιβλιοθήκη*, 11,11 (διασκευή).

5. Αιχμές από περσικά βέλη που βρέθηκαν στον λόφο Κολωνό, εκεί όπου έπεσαν οι τελευταίοι υπερασπιστές στη μάχη των Θερμοπυλών. Οι Πέρσες, καθώς είχαν μεγάλες απώλειες, και σκοτώθηκαν και δύο αδέρφια του βασιλιά Ξέρξη, προτίμησαν να χτυπήσουν τους Έλληνες από απόσταση με αμέτρητα βέλη. Η παράδοση αναφέρει ότι, όταν ένας Έλληνας τόνιζε πως τα βέλη των Περσών ήταν τόσο πολλά, που σκέπαζαν τον ήλιο, ο Σπαρτιάτης Διηνέκης απάντησε: «Καλύτερα, θα πολεμήσουμε στη σκιά».
Πηγή: <https://2500years.culture.gov.gr/>

Η μάχη των Θερμοπυλών
(σταυρόλεξο)

Η μάχη των
Θερμοπυλών

Η μάχη των Θερμοπυλών
(διαδραστικός χάρτης)

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιο ήταν το σχέδιο του Ξέρξη για να κατακτήσει τους Έλληνες και πώς αντέδρασαν οι ελληνικές πόλεις;
2. Ποια ήταν τα πλεονεκτήματα του Λεωνίδα στο στενό των Θερμοπυλών και ποιος ο ρόλος του Εφιάλτη στην έκβαση της μάχης; Ποια σημασία έχει η λέξη μέχρι σήμερα;
3. Τι συμβολίζουν οι Θερμοπύλες και πώς εμπνέονται από αυτές οι καλλιτέχνες έως τις μέρες μας; Επιλέξτε και εσείς εκφραστικά μέσα για να τις αποτυπώσετε (κείμενο, επίγραμμα, ποίημα, ζωγραφιά, κόμικ, νόμισμα κ.ά.).

Αποτιμητής

1. Γιατί οι Έλληνες επέλεξαν τις Θερμοπύλες για να αντισταθούν στους Πέρσες;
2. Γιατί ο Λεωνίδας επέλεξε να μείνουν οι Σπαρτιάτες στις Θερμοπύλες παρά το γεγονός ότι είχαν περικυκλωθεί; Τι ήθελε να δείξει και να πετύχει με αυτή την απόφαση;

Γλωσσάρι

Αθάνατοι: Ήταν η προσωπική φρουρά του Μεγάλου Βασιλιά των Περσών. Αριθμούσε 10.000 πολεμιστές. Τους αποκαλούσαν «Αθάνατους», γιατί ο αριθμός ήταν σταθερός. Όταν ένας από αυτούς σκοτωνόταν, αμέσως τον αντικαθιστούσαν.

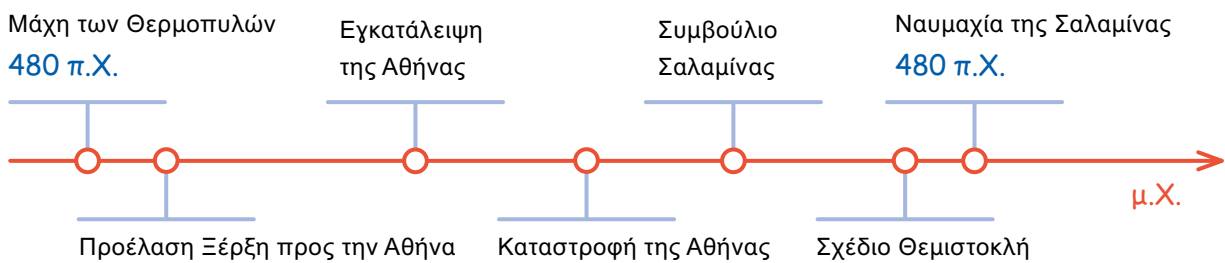
Ελλάσποντος (Έλλη + πόντος = θάλασσα της Έλλης): Η αρχαία ονομασία των στενών των Δαρδανελίων (σήμερα Τσανάκκαλε). Ο Ξέρξης, για να επιτεθεί στην Ελλάδα, κατασκεύασε τη μεγαλύτερη πλωτή γέφυρα της αρχαιότητας. Λέγεται ότι την πρώτη φορά που την κατέστρεψε η θαλασσοταραχή, διέταξε να τιμωρήσουν τη θάλασσα με μαστίγωμα και να τη δέσουν με αλυσίδες.

Εφιάλτης: Έλληνας κάτοικος από την τοπική Μαλίδα. Παίρνοντας από τον Ξέρξη πλούσια δώρα, οδήγησε τους Πέρσες τη νύχτα από την Ανοπαία Ατραπό (μυστικό μονοπάτι), και το πρωί βρέθηκαν πίσω από τους Σπαρτιάτες. Μέχρι σήμερα το όνομα σημαίνει το «άσχημο όνειρο».

Θερμοπύλες: Παραθαλάσσιο πέραςμα (πύλες) από τη Θεσσαλία προς τη νότια Ελλάδα. Στα αρχαία χρόνια ο δρόμος ήταν στενός, με μήκος 9 χιλιόμετρα και πλάτος 20 μέτρα, ανάμεσα στις απότομες πλαγιές του όρους Καλλιδρομου και τη θάλασσα. Επιπλέον, το στενό ήταν δύσβατο και με βάλτους που δημιουργούσαν οι θερμές πηγές της περιοχής, οι οποίες υπάρχουν ακόμη και σήμερα.

3.4 Η ναυμαχία της Σαλαμίνας

Οι Πέρσες του Ξέρξη, αφού πέρασαν από τις Θερμοπύλες, κατευθύνθηκαν προς την Αθήνα που την παρέδωσαν στις φλόγες. Τον Σεπτέμβριο του 480 π.Χ. οι Έλληνες, ενωμένοι στη Σαλαμίνα και ακολουθώντας το ευφυές σχέδιο του Αθηναίου Θεμιστοκλή, κατατρόπωσαν τον πολυάριθμο περσικό στόλο, πετυχαίνοντας την πιο καθοριστική νίκη των Περσικών Πολέμων.

Η καταστροφή της Αθήνας

Μετά τις Θερμοπύλες ο Ξέρξης, καίγοντας πόλεις και χωριά, έφτασε στην Αθήνα. Οι περισσότεροι Αθηναίοι κατέφυγαν στα γειτονικά νησιά με «τα ξύλινα τείχη», δηλαδή τα καράβια τους. Λίγοι είχαν κλειστεί πίσω από τα πραγματικά ξύλινα τείχη της Ακρόπολης. Οι Πέρσες τούς εξόντωσαν εύκολα και έκαψαν την πόλη.

1. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας

Η ναυμαχία της Σαλαμίνας (σταυρόλεξο)

Η ναυμαχία της Σαλαμίνας

Στον ελληνικό στόλο που βρισκόταν στη Σαλαμίνα επικρατούσε μεγάλη ένταση. Ο Σπαρτιάτης Ευρυβιάδης, αρχηγός του στόλου, πρότεινε να αντιμετωπίσουν τον περσικό στόλο στον Ισθμό της Κορίνθου, ώστε σε περίπτωση αποτυχίας να προστατεύσουν την Πελοπόννησο. Ο Αθηναίος στρατηγός Θεμιστοκλής επέμενε να γίνει η ναυμαχία στα στενά της Σαλαμίνας, για να μην εγκαταλειφθεί η Αττική, αλλά και γιατί εκεί τα ελληνικά πλοία, που ήταν λιγότερα, θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά τα περσικά. Η διαφωνία αυτή έδειχνε τον ανταγωνισμό μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης, που αργότερα θα γινόταν εντονότερος. Μάλιστα λέγεται ότι ο Θεμιστοκλής χρησιμοποίησε τον δούλο του **Σίκινο** για να ξεγελάσει τον Ξέρξη, ο οποίος πείστηκε να φέρει τη νύχτα τα πλοία του στο στενό. Οι Έλληνες δεν μπορούσαν πια να φύγουν από τη Σαλαμίνα, αλλά ήταν υποχρεωμένοι να πολεμήσουν εκεί.

Καθισμένος σε χρυσό θρόνο στο όρος Αιγάλεω, ο Ξέρξης περίμενε να απολαύσει από ψηλά το θέαμα της νίκης του. Πρώτοι επιτέθηκαν οι Έλληνες, τραγουδώντας με σάλπιγγες πολεμικά άσματα. Πολέμησαν όλοι γενναία, αλλά ξεχώρισαν οι Αθηναίοι, που γνώριζαν πολύ καλά τα ρεύματα στα νερά της Σαλαμίνας, χτυπούσαν τα αντίπαλα πλοία από τα πλάγια, τα βύθιζαν και υποχρέωναν τον αντίπαλο στόλο σε άτακτη υποχώρηση. Στο τέλος της ημέρας ο Ξέρξης, έχοντας χάσει πολλά πλοία, εγκατέλειψε την Ελλάδα. Οι Έλληνες, με την ανωτερότητα στη ναυτική τέχνη και το ελεύθερο φρόνημά τους, ανέτρεψαν πάλι τη λογική των αριθμών, γράφοντας ιστορία.

2. Οι Φοίνικες περικυκλώθηκαν από τους Αθηναίους και τράπηκαν σε φυγή παρασύροντας όλο τον περσικό στόλο. Άλλα καράβια βυθίζονταν και άλλα χτυπιούνταν μεταξύ τους στην προσπάθειά τους να ξεφύγουν από τα ελληνικά που το καταδίωκαν. Οι Έλληνες, γνωρίζοντας πολύ καλά τα μέρη, μάχονταν απελπισμένα για την ελευθερία τους, αφανίζοντας ακόμη και τους Αθανάτους των Περσών που είχαν αποβιβαστεί στην Ψυττάλεια. Αναφέρεται ότι οι Πέρσες έχασαν 200 πλοία, ενώ οι Έλληνες έχασαν 40.

Πηγή: Walter Crane, *The Story of Greece: Told to Boys and Girls*, σ. 171 (1914).

Πηγή 1

Η διορατικότητα του Θεμιστοκλή

Λένε ότι ο Θεμιστοκλής ποθούσε τη δόξα και τα μεγάλα κατορθώματα. Ήταν νέος όταν έγινε η μάχη στον Μαραθώνα και διαφημίστηκε η στρατηγία του Μιλτιάδη. Παράτησε τα συμπόσια, φαινόταν σκεφτικός και έλεγε: «Δεν μ' αφήνει να κοιμηθώ ο θρίαμβος του Μιλτιάδη!». Γιατί οι άλλοι νόμιζαν ότι η νίκη στον Μαραθώνα ήταν το τέλος του πολέμου, όμως ο Θεμιστοκλής πίστευε ότι ήταν η αρχή μεγαλύτερων αγώνων και προετοίμαζε τον εαυτό του και τους συμπολίτες του να υπερασπιστούν ολόκληρη την Ελλάδα.

Πλούταρχος, *Θεμιστοκλής*, 3,4-5, μτφρ. Μ.Χ. Οικονόμου (διασκευή).

Πηγή 2

Η δημιουργία της ναυτικής δύναμης των Αθηναίων

Άλλη μια γνώμη του Θεμιστοκλή αποδείχτηκε αξιοθαύμαστη. Όταν συγκεντρώθηκαν στο ταμείο των Αθηναίων πολλά χρήματα από τα έσοδα των μεταλλείων του Λαυρίου, ο Θεμιστοκλής έπεισε τους Αθηναίους να μην τα μοιραστούν, αλλά να κατασκευάσουν διακόσια καράβια για τον πόλεμο με τους Αιγινήτες. Έτσι οι Αθηναίοι αναγκάστηκαν να γίνουν ναυτικοί και με αυτά τα πλοία, που τα είχαν ναυπηγήσει από πριν, έσωσαν την Ελλάδα. Γιατί αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τους βάρβαρους με τα καράβια, μαζί με όσους Έλληνες ήθελαν το ίδιο.

Ηρόδοτος, *Ιστορίες*, 7.1-3, μτφρ. Η. Σπυρόπουλος (διασκευή).

3. Ομοίωμα αθηναϊκής τριήρους (Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, Χανιά). Η τριήρης ήταν το πολεμικό πλοίο που συνδέθηκε με τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα. Είχε τρεις σειρές κουπιά σε κάθε πλευρά, δύο ιστία και πλήρωμα 200 ανδρών. Ο Θεμιστοκλής τοποθέτησε τα ελληνικά πλοία απέναντι στα εχθρικά στον κατάλληλο τόπο και χρόνο. Την ώρα που φύσηξε δυνατός άνεμος σηκώνοντας κύματα, τα χαμηλά και ευκίνητα ελληνικά πλοία δεν επηρεάζονταν. Αντίθετα, τα εχθρικά, ψηλά και βαριά, έχαναν τον προσανατολισμό τους και οι Έλληνες, αφού τα εμβόλιζαν με δύναμη, τα βύθιζαν. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 3

Το συμβούλιο των Ελλήνων στη Σαλαμίνα

Όταν ο Ευρυβιάδης, που χάρη στο μεγάλο κύρος της Σπάρτης είχε την αρχηγία του στόλου, ήθελε να ξεκινήσουν προς τον Ισθμό, όπου ήταν και το πεζικό των Πελοποννησίων, ο Θεμιστοκλής διατύπωσε αντίρρηση. Τότε λένε πως ο Ευρυβιάδης είπε τα περίφημα λόγια: «Θεμιστοκλή, στους αγώνες, όσους ξεκινούν πριν από την ώρα τους τούς ραβδίζουν». «Ναι, αλλά όσους μένουν πίσω δεν τους στεφανώνουν», απάντησε ο Θεμιστοκλής. Σηκώνοντας το ραβδί να τον χτυπήσει, ο Θεμιστοκλής τού λέει: «Χτύπησέ με, μα άκουσέ με!».

Πλούταρχος, *Θεμιστοκλής*, 11.2-11.3, μτφρ. Μ.Χ. Οικονόμου (διασκευή).

Πηγή 4

Εμπρός, παιδιά των Ελλήνων, ελευθερώστε την πατρίδα!

Γιατί δεν ήταν για φυγή ο ιερός παιάνας που έψαλλαν οι Έλληνες, μα γενναία στη μάχη να ορμήσουν. Κι αμέσως, με το πρόσταγμα, χτυπούν την άρμη τη βαθιά και τα κουπιά βυθίζουν με κρότο και ρυθμό. Πρώτα με τάξη πήγαινε το δεξί κέρας κι ακολουθούσε όλος ο στόλος. Κι άκουγες μια δυνατή κραυγή: «Εμπρός, παιδιά των Ελλήνων, ελευθερώστε την πατρίδα, ελευθερώστε τα τέκνα, τις γυναίκες, τα ιερά των πατρικών θεών, τους τάφους των προγόνων! Τώρα για όλα είναι που πολεμάτε».

Αισχύλος, *Πέρσες*, στ. 392-405, μτφρ. Π. Μουλλάς (διασκευή).

Πηγή 5

Ο αγγελιαφόρος αναγγέλλει την ήττα στην Αυλή του Πέρση βασιλιά

Ο Ξέρξης καθόταν στην κορφή του ψηλού λόφου και επόπτευε όλο τον στόλο στο στενό. Τότε οι ελληνικές τριήρεις με τέχνη μάς χτυπούσαν και μας αναποδογύριζαν, γεμίζοντας τη θάλασσα και τις ακτές με ναυαγούς και συντρίμια. Αν ήταν απ' τον αριθμό των πλοίων, θα κερδίζαμε, γιατί τα ελληνικά πλοία ήταν τριακόσια, ενώ ο Ξέρξης οδηγούσε χίλια διακόσια. Βλέποντας το κακό, ο Βασιλιάς έβγαλε κραυγή σπαρακτική και σκίζοντας τη φορεσιά του διέταξε το πεζικό του σε άτακτη φυγή.

Αισχύλος, *Πέρσες*, στ. 337-470, μτφρ. Π. Μουλλάς (δισκευή).

4. Οι Έλληνες πήραν μέρος στη ναυμαχία της Σαλαμίνας με περίπου 300 πολεμικά πλοία. Τα 180-200 ήταν αθηναϊκές τριήρεις. Στην εικόνα, ομοίωμα αθηναϊκής τριήρους με την ονομασία «Ολυμπιάς», η οποία ναυπηγήθηκε για λογαριασμό του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού. Πηγή: Shutterstock

Ενώστε τις ψηφίδες και θαυμάστε μια αρχαία τριήρη

5. Η ναυμαχία της Σαλαμίνας. Ελαιογραφία του Wilhelm von Kaulbach (1868, Μαξιμιλιάνεουμ, Μόναχο).

6. Απεικόνιση της ναυμαχίας. Πηγή: Συγγραφική ομάδα

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποιο ήταν το σχέδιο του Θεμιστοκλή στη ναυμαχία της Σαλαμίνας; Μπορείτε να το συσχετίσετε με το σχέδιο του Μιλτιάδη στο Μαραθώνα;
2. **Παιχνίδι ρόλων: «Το συμβούλιο στη Σαλαμίνα»**
Στη Σαλαμίνα το ελληνικό συμβούλιο συγκαλείται με τους ηγέτες Αθήνας και Σπάρτης να έρχονται σε ανταγωνισμό. Αναπτύξτε σε αναπαράσταση τα επιχειρήματα των πρωταγωνιστών του συμβουλίου. Ποια στοιχεία της προσωπικότητας του Θεμιστοκλή διακρίνετε που ωφέλησαν τον αγώνα των Ελλήνων; (Πηγές 1, 2, 3)
3. **Θεατρική δραστηριότητα: «Ο Πέρσης αγγελιαφόρος στο παλάτι του Μεγάλου Βασιλιά»**
Με ποια συναισθήματα, λέξεις και εικόνες αναγγέλλει ο Πέρσης αγγελιαφόρος στο παλάτι του Μεγάλου Βασιλιά την καταστροφή στη Σαλαμίνα (Πηγή 5); Συμπληρώστε τα λόγια του αγγελιαφόρου με τις αξίες που πολεμούσαν οι Έλληνες. Δημιουργήστε το κατάλληλο σκηνικό με ζωγραφιές και εικόνες από τη ναυμαχία. (κείμενα, Πηγή 4, εικόνες)

Αποτιμητής

1. Για ποιον λόγο διαφώνησαν ο Ευρυβιάδης και ο Θεμιστοκλής; Τι δείχνει αυτή η διαφωνία;
2. Πώς συνέβαλε ο Θεμιστοκλής στη νίκη των Ελλήνων στη Σαλαμίνα;
3. Ποιο αποτέλεσμα είχε η νίκη των Ελλήνων στη Σαλαμίνα;

Η ναυμαχία της Σαλαμίνας

Γλωσσάρι

«Τα ξύλινα τείχη»: Όταν ο Ξέρξης αφάνιζε τον ελλαδικό χώρο με τα στρατεύματά του, οι Αθηναίοι πήραν από το Μαντείο των Δελφών τον χρησμό: «Τα ξύλινα τείχη θα μας σώσουν». Σε αυτόν τον χρησμό δόθηκαν δύο ερμηνείες. Κάποιοι Αθηναίοι έφτιαξαν γύρω από την Ακρόπολη φράχτη από θυρόφυλλα και ξύλα. Η δεύτερη ιδιοφυής ερμηνεία του Θεμιστοκλή έπεισε τους περισσότερους Αθηναίους ότι τα καράβια είναι τα ξύλινα τείχη και αυτά θα έσωζαν την Αθήνα.

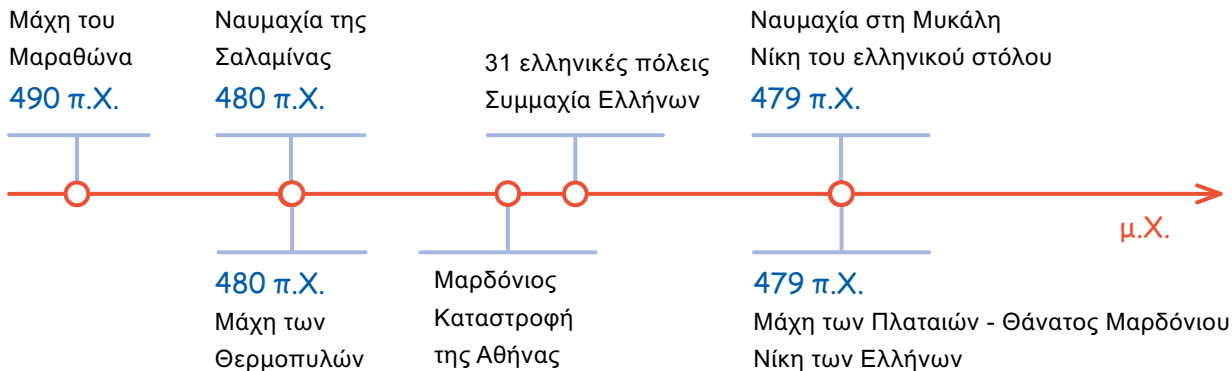
Σίκιννος: Πέρσης δούλος του Θεμιστοκλή και παιδαγωγός των παιδιών του. Λέγεται ότι ο Αθηναίος στρατηγός τον έστειλε κρυφά στον Ξέρξη και του μετέφερε το μήνυμα ότι ο Θεμιστοκλής ήταν φίλος του Πέρση βασιλιά, ότι οι Έλληνες σκέφτονται να φύγουν προς τον Ισθμό και ότι αυτή ήταν η κατάλληλη ευκαιρία να τους επιτεθεί και να καταστρέψει τον στόλο τους.

Φοίνικες: Αρχαίος ναυτικός λαός που ζούσε στην περιοχή του σημερινού Λιβάνου. Είχαν υποταχθεί στους Πέρσες και τους ακολουθούσαν στις εκστρατείες τους. Τα φοινικικά πλοία αποτελούσαν σημαντικό μέρος του περσικού στόλου.

3.5

Η μάχη των Πλαταιών, η ναυμαχία της Μυκάλης και το τέλος των Περσικών Πολέμων

Μετά την ήττα στη Σαλαμίνα, ο στρατηγός των Περσών Μαρδόνιος ανέλαβε να υποτάξει τους Έλληνες. Τον Αύγουστο του 479 π.Χ. οι Έλληνες διέλυσαν τις περσικές στρατιές στη μάχη των Πλαταιών με αρχηγό τον Σπαρτιάτη Πausanία. Την ίδια χρονιά η καταστροφή του περσικού στόλου στη Μυκάλη θα βάλει οριστικό τέλος στους Περσικούς Πολέμους και στα σχέδια του Ξέρξη να κατακτήσει την Ελλάδα.

Οι τοποθεσίες και οι πρωταγωνιστές των Περσικών Πολέμων

1. Η μάχη των Πλαταιών

Ο Μαρδόνιος στις Πλαταιές

Ο Μαρδόνιος, αφού ξεχειμώνιασε με τον πολυάριθμο στρατό του στη Θεσσαλία, ετοιμάστηκε ξανά να επιτεθεί στην Αθήνα. Με αγγελιαφόρο πρότεινε στους Αθηναίους ειρήνη, αλλά αυτοί αρνήθηκαν. Τότε ο Μαρδόνιος κατέστρεψε για δεύτερη φορά την Αττική και στη συνέχεια στρατοπέδευσε στην πεδιάδα των Πλαταιών.

Η μάχη των Πλαταιών και η ναυμαχία της Μυκάλης

Ορισμένοι Έλληνες **μήδισαν**, αλλά οι Σπαρτιάτες και πολλοί άλλοι ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα των Αθηναίων να αντιμετωπίσουν ενωμένοι τους Πέρσες. Με αρχηγό τον Σπαρτιάτη Πausανία ο ελληνικός στρατός παρατάχτηκε και αυτός στις Πλαταιές. Πριν από την κρίσιμη μάχη λέγεται ότι ο βασιλιάς της Μακεδονίας **Αλέξανδρος Α΄**, αν και υποταγμένος στους Πέρσες, έδωσε πολύτιμες πληροφορίες στους Έλληνες για τα σχέδια του Μαρδόνιου.

Η αναμέτρηση που ακολούθησε ήταν σκληρή, αλλά η ανωτερότητα της ελληνικής οπλιτικής φάλαγγας οδήγησε στην ήττα των Περσών. Ο Μαρδόνιος μαζί με πολλούς Πέρσες έχασαν τη ζωή τους και οι υπόλοιποι εγκατέλειψαν οριστικά την Ελλάδα. Τις ίδιες ημέρες, ο ελληνικός συμμαχικός στόλος εξουδετέρωσε τα περσικά πλοία στη χερσόνησο της Μυκάλης όπου είχαν καταφύγει μετά τη Σαλαμίνα. Μετά τη νίκη στις Πλαταιές οι Έλληνες μοιράστηκαν τα λάφυρα και τίμησαν τους θεούς και τους πολεμιστές που έπεσαν στη μάχη.

Η σημασία των Περσικών Πολέμων

Για τους Έλληνες οι Περσικοί Πόλεμοι ήταν το καθοριστικό γεγονός της ιστορίας τους. Μπροστά στον περσικό κίνδυνο διαμόρφωσαν ένα αίσθημα κοινής ταυτότητας. Πολίτες που τους κυβερνούσαν οι νόμοι είχαν συντρίψει τον τεράστιο στρατό ενός δεσποτικού βασιλιά. Μέσα σε ένα περιβάλλον ελευθερίας, μπόρεσαν στη συνέχεια να αναπτύξουν περαιτέρω τα γράμματα και τον πολιτισμό τους. Ο ελληνικός θρίαμβος αποτυπώθηκε στην τέχνη και στις παραδόσεις των ίδιων των Ελλήνων, γοήτευσε τους Ρωμαίους και εξακολουθεί ακόμη και σήμερα να εμπνέει καλλιτέχνες και συγγραφείς σε όλο τον κόσμο.

2. Οι Έλληνες αφιέρωσαν στον Απόλλωνα έναν χρυσό τρίποδα που τον στήριζαν τα κεφάλια τριών χάλκινων φιδιών, τα οποία συμπλέκονταν μεταξύ τους σε χάλκινη στήλη περίπου 6 μ. Στη βάση του τρίποδα ήταν χαραγμένα τα ονόματα των 31 ελληνικών πόλεων που έλαβαν μέρος στη μάχη των Πλαταιών. Η στήλη σήμερα βρίσκεται στην περιοχή του Ιππόδρομου της Κωνσταντινούπολης.
Πηγή: Shutterstock

Πηγή 1

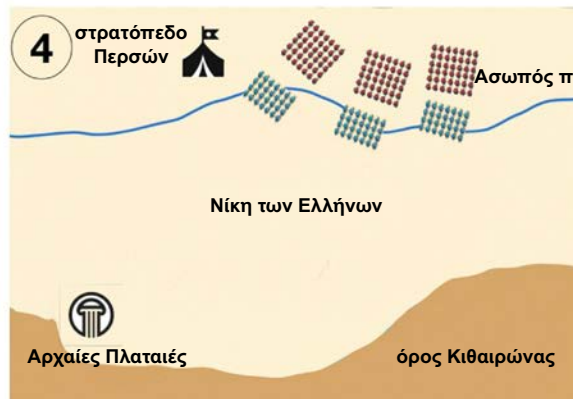
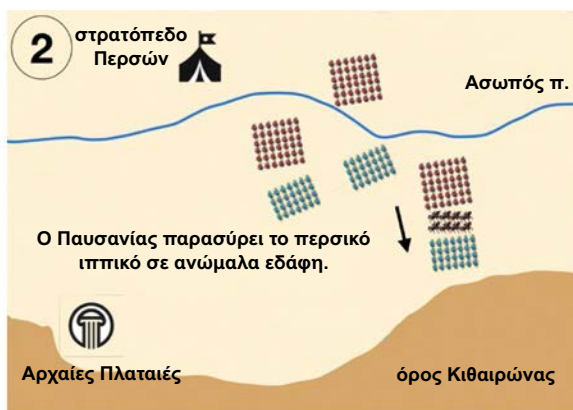
Οι Αθηναίοι καθησυχάζουν τους Σπαρτιάτες ότι δεν θα δεχθούν τις προτάσεις του Μαρδόνιου

Δεν υπάρχει τόσο χρυσάφι στον κόσμο να το δεχτούμε ως αντάλλαγμα για να υποδουλώσουμε την Ελλάδα. Δεν θα συμμαχήσουμε με αυτούς που πυρπόλησαν και γκρέμισαν τους ναούς και τα αγάλματα των θεών μας. Οι Έλληνες έχουν το ίδιο αίμα και την ίδια γλώσσα, κοινούς ναούς και θυσίες, και κοινό τρόπο ζωής. Η Αθήνα δεν θα μπορούσε ποτέ να τα προδώσει όλα αυτά. Όσο παραμένει ζωντανός έστω και ένας Αθηναίος, δεν θα συνάψει καμιά ειρήνη με τον Ξέρξη.

Ηρόδοτος, *Ιστορίες*, 8.144, μτφρ. Η. Σπυρόπουλος (διασκευή).

3. Σκηνή μάχης σε μελανόμορφη λήκυθο (490-480 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα). Έλληνας οπλίτης αντιμετωπίζει νικηφόρα τρεις Πέρσες τοξότες. Η μάχη ενός εναντίον τριών τονίζει το μέγεθος της ελληνικής νίκης στους Περσικούς Πολέμους, παρά την αριθμητική υπεροχή του εχθρού. Η ανδρεία, ο βαρύς οπλισμός και το φρόνημα του ελεύθερου οπλίτη ήταν τα πλεονεκτήματα των Ελλήνων στη μάχη στις Πλαταιές.

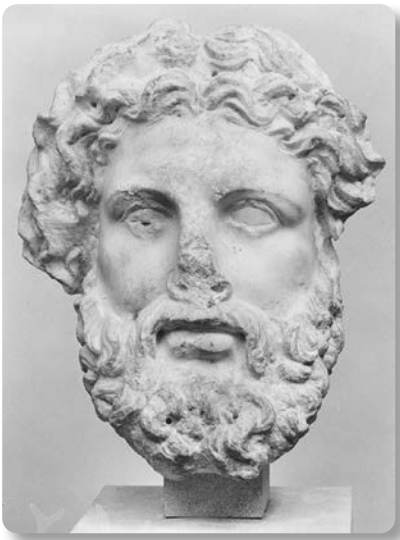
4. Απεικόνιση της μάχης των Πλαταιών. Πηγή: Συγγραφική ομάδα

Πηγή 2

Η έπαρση των Περσών

ΔΑΡΕΙΟΣ: Γιατί σαν ήρθαν στην Ελλάδα, δεν ντράπηκαν ν' αρπάξουν τ' αγάλματα των θεών, να βάλουν φωτιά στους ναούς και τα ιερά να γκρεμίσουν πάνω στη γη. Τα κακά που έφεραν πληρώνουν, γιατί ξεπέρασαν το μέτρο από αλαζονεία που φέρνει συμφορές. Μην ξεχνάτε την Αθήνα ούτε την Ελλάδα να περιφρονείτε, γιατί ο Δίας τιμωρεί αυστηρά την έπαρση που ξεπερνά το μέτρο. Γι' αυτό, συνεντίστε τον γιο μου τον Ξέρξη, να πάψει επιτέλους να προσβάλλει τους θεούς με μεγάλο θράσος.

Αισχύλος, *Πέρσες*, στ. 809-833, μτφρ. Δανιήλ Ι. Ιακώβ (διασκευή).

5. Μαρμάρινο κεφάλι του Δία (3ος-2ος αιώνας π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο, Νέα Υόρκη). Ο Ελευθέριος Δίας συνδέθηκε με τους Περσικούς Πολέμους, καθώς προστάτευε την ελευθερία των ανθρώπων και των πόλεων. Μετά τη νίκη στις Πλαταιές, οι Έλληνες του αφιέρωσαν βωμό. Πολλές παραδόσεις συνδέονται με τη βοήθεια των θεών και απεικονίζονται σε αγάλματα, αγγεία ή ναούς. Όπως ο θεός Διόνυσος, που λένε ότι η φωνή του από την Ελευσίνα έφτασε μέσα από πομπή και σκόνη μέχρι τη Σαλαμίνα σαν σημάδι της νικηφόρας ναυμαχίας.

Πηγή: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/252511>

Η σημασία των
Περσικών Πολέμων

6. Έφιππη Αμαζόνα επιτίθεται σε οπλίτη. Ερυθρόμορφος κρατήρας της ομάδας του Πολύγνωτου (440-430 π.Χ., Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα). Μετά τους Περσικούς Πολέμους, οι ζωγραφικές παραστάσεις με τις Αμαζόνες κοσμούσαν τα αγγεία και τα δημόσια κτίρια της Αθήνας, συμβολίζοντας τη νίκη των Ελλήνων κατά των Περσών. Ο θρίαμβος του μυθικού Θησέα εναντίον των Αμαζόνων, οι οποίες θέλησαν να καταλάβουν την Ακρόπολη της Αθήνας, συνδέεται με τον αθηναϊκό θρίαμβο εναντίον των Περσών. Η Αμαζόνα φορά ανατολίτικη ενδυμασία, ενώ ο οπλίτης μάχεται σαν τον ήρωα Θησέα, πεζός με δόρυ και ασπίδα.

7. Αργυρό τετράδραχμο «γλαύκα» (κουκουβάγια), νόμισμα της Αθήνας (β' μισό 5ου αιώνα π.Χ.). Με τη λήξη των Περσικών Πολέμων, οι μεγάλες νίκες αποτυπώνονται και στα νομίσματα που ταξίδευαν σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο. Στην πρόσθια όψη απεικονίζεται το κεφάλι της προστάτιδας Θεάς Αθηνάς να φορά κράνος με κλαδί ελιάς και στην οπίσθια το ιερό της σύμβολο, η κουκουβάγια. Μια παράδοση λέει ότι το ξημέρωμα της ναυμαχίας της Σαλαμίνας μια

κουκουβάγια κάθισε στο κατάρτι της τριήρους του Θεμιστοκλή, κάτι που θεωρήθηκε καλός οιωνός. Οι Αθηναίοι αποτύπωσαν τη νίκη στις Πλαταιές για πρώτη φορά στον ναό της Αθηνάς Νίκης στην Ακρόπολη. Πηγή: Shutterstock

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποια ιδέα διαμορφώθηκε στον ελληνικό κόσμο για να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τον περσικό κίνδυνο; Μπορείτε να την εντοπίσετε και στην απάντηση που έδωσαν οι Αθηναίοι στον Μαρδόνιο, σύμφωνα με τον ιστορικό Ηρόδοτο; (κείμενο, Πηγή 1)
2. Ποια συναισθήματα αναπτύχθηκαν στους Έλληνες απέναντι στους Πέρσες μετά τις λαμπρές νίκες των Ελλήνων; Με ποια χαρακτηριστικά περιγράφονται και απεικονίζονται οι Πέρσες στις τέχνες και στις παραδόσεις στις επόμενες γενιές; (Πηγή 2 και εικόνες)
3. «Οι μεγάλες νίκες των Περσικών Πολέμων». Τι σας εντυπωσίασε περισσότερο στους Περσικούς Πολέμους; Διαλέξτε έναν τρόπο να το περιγράψετε ή να το απεικονίσετε. Εργαστείτε ομαδικά και δημιουργήστε στην τάξη σας μια έκθεση που μπορεί να είναι και με ψηφιακά εργαλεία.

Αποτιμητής

1. Ποιο ήταν το αποτέλεσμα της μάχης των Πλαταιών και της ναυμαχίας της Μυκάλης;
2. Ποια σημασία είχε για τους Έλληνες η νίκη τους εναντίον των Περσών; Πώς αντιμετωπίστηκε αυτή η νίκη από τους ίδιους τους Έλληνες αλλά και από άλλους λαούς;

Περσικοί Πόλεμοι

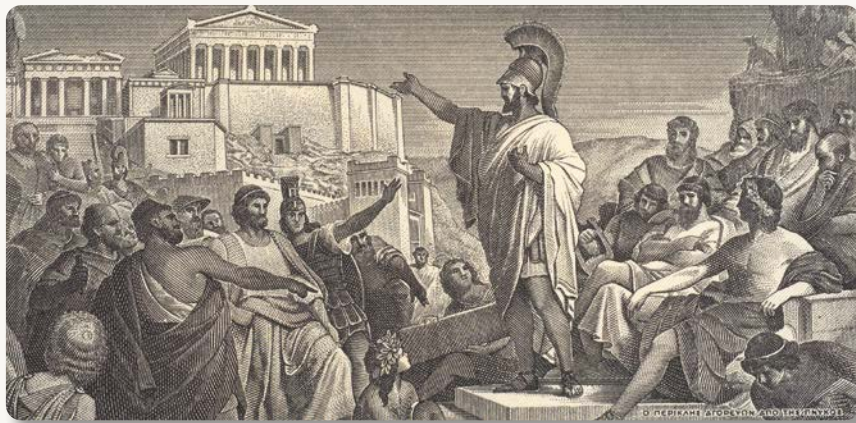
Γλωσσάρι

Αλέξανδρος Α΄ της Μακεδονίας ή Αλέξανδρος ο Φιλέλληνας: Ήταν γιος του Αμύντα, βασιλιάς της Μακεδονίας, όταν την υπέταξε ο στρατηγός Μαρδόνιος. Όπως γράφει ο Ηρόδοτος, τη νύχτα πριν από τη μάχη των Πλαταιών πήγε κρυφά στους φρουρούς των Αθηναίων για να ενημερώσουν τον Πausanία ότι ο Μαρδόνιος αποφάσισε να τους επιτεθεί μόλις ξημερώσει. Αυτό το έκανε γιατί, όπως έλεγε, ήταν και ο ίδιος Έλληνας και δεν ήθελε να σκλαβωθεί η Ελλάδα.

Μηδίζω: Το να υποστηρίζει κανείς τους Μήδους (Πέρσες) και να συμπεριφέρεται όπως αυτοί. Για τους αρχαίους Έλληνες η κατηγορία για μηδισμό ήταν πολύ σοβαρή. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, η πόλη-κράτος της Θήβας συμμαχισε με τους Πέρσες και πολέμησε στο πλευρό τους στη μάχη των Πλαταιών.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4 ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

- 4.1 Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή δύναμη
- 4.2 Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή
- 4.3 Η κοινωνία και η ζωή στην αρχαία ελληνική πόλη
- 4.4 Ο χρυσός αιώνας της τέχνης
- 4.5 Η Αθήνα γίνεται σχολείο της Ελλάδας

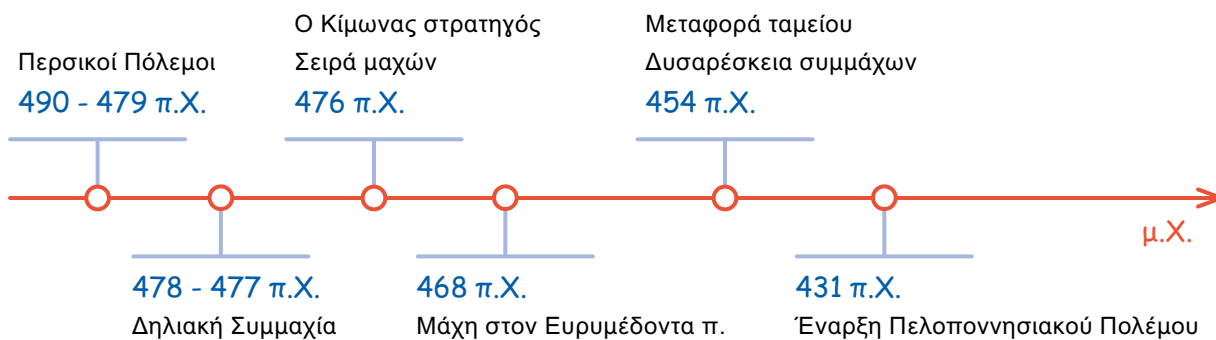

Ο Περικλής αγορεύει στην Πνύκα, όπως σχεδιάστηκε σε χαρτονόμισμα των 50 δραχμών (1955). Πηγή: Shutterstock

4.1

Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή δύναμη

Μετά το τέλος των Περσικών Πολέμων, τον 5ο αιώνα π.Χ., η Αθήνα έγινε η πιο ισχυρή δύναμη στην Ελλάδα. Πολλές πόλεις του Αιγαίου και της Ιωνίας συγκεντρώθηκαν γύρω της, ιδρύοντας το 478/7 π.Χ. την Α' Αθηναϊκή/Δηλιακή Συμμαχία. Η Αθήνα με ικανούς ηγέτες απελευθέρωσε οριστικά τις πόλεις της συμμαχίας από τους Πέρσες και επέκτεινε σε αυτές την **ηγεμονία** της, ενώ ήρθε σε σύγκρουση και με τη Σπάρτη.

1. Αναπαράσταση των συμμαχιών το 431 π.Χ. με τα κυριότερα γεγονότα κατά την περίοδο της Δηλιακής Συμμαχίας

Η Συμμαχία της Δήλου

Η Αθήνα, μετά τις μεγάλες νίκες εναντίον των Περσών, γεμάτη αυτοπεποίθηση ανέλαβε την προστασία των ελληνικών πόλεων του Αιγαίου και της Μικράς Ασίας. Αυτές συσπειρώθηκαν γύρω της επειδή φοβόντουσαν νέα εισβολή των Περσών, αλλά και εξαιτίας της αυταρχικής συμπεριφοράς του Σπαρτιάτη βασιλιά Πausανία. Έτσι η Αθήνα, με πρωτεργάτη τον Αριστείδη, προσκάλεσε τα ελληνικά κράτη να δημιουργήσουν μια κοινή συμμαχία γνωστή με την ονομασία Δηλιακή ή Α΄ Αθηναϊκή Συμμαχία.

Σκοπός της συμμαχίας ήταν η απελευθέρωση και προστασία των ελληνικών πόλεων από τους Πέρσες. Οι πόλεις της συμμαχίας ήταν αυτόνομες και είχαν από μία ψήφο στο συνέδριο της συμμαχίας που γινόταν στη Δήλο, το κέντρο της συμμαχίας. Όπως καθόρισε ο «Δίκαιος» Αριστείδης, κάθε πόλη πρόσφερε ή πλοία στον συμμαχικό στόλο ή χρήματα στο συμμαχικό ταμείο που διαχειρίζονταν δέκα Αθηναίοι, οι Ελληνοταμίεις. Αρχηγοί των πολεμικών επιχειρήσεων ήταν οι Αθηναίοι.

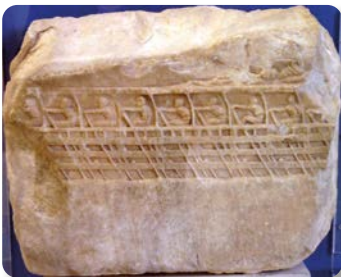
Η ηγεμονία της Αθήνας

Η συμμαχία έγινε ισχυρή με τον Αθηναίο στρατηγό Κίμωνα. Πολιτική του ήταν η Αθήνα να κυριαρχεί στη θάλασσα και η Σπάρτη στη στεριά, με την **Πελοποννησιακή Συμμαχία** που είχε δημιουργήσει. Αρχικά, ο Κίμωνας ελευθέρωσε τη Θράκη και τον Ελλήσποντο από τους Πέρσες. Στη συνέχεια οι Αθηναίοι νίκησαν τους Πέρσες στον ποταμό Ευρυμέδοντα και έβαλαν οριστικό τέλος στην περσική απειλή.

Αυτές οι επιτυχίες άλλαξαν τη συμπεριφορά της Αθήνας, που φρόντιζε πια να εξυπηρετεί μόνο τα δικά της συμφέροντα. Το συμμαχικό ταμείο μεταφέρθηκε στην Αθήνα, η οποία αποφάσιζε μόνη της για τα ζητήματα της συμμαχίας. Δυσανεστημένοι πολλοί σύμμαχοι προσπάθησαν να αποχωρήσουν, αλλά οι Αθηναίοι τούς εμπόδισαν με βίαιο τρόπο. Επιθυμώντας περισσότερο έλεγχο στην Ελλάδα, η Αθήνα συγκρούστηκε και με τη Σπάρτη και με πόλεις της Πελοποννησιακής Συμμαχίας. Ο ελληνικός κόσμος ήταν πια χωρισμένος σε δύο συμμαχίες που λειτουργούσαν ανταγωνιστικά μεταξύ τους.

2. Προτομή του Κίμωνα στη Λάρνακα της Κύπρου, έργο του γλύπτη Γεώργιου Αλεξανδρόπουλου. Πατέρας του Αθηναίου στρατηγού και πολιτικού (510-450 π.Χ.) ήταν ο στρατηγός Μιλτιάδης. Ο Κίμων ήταν ανδρείος και γενναϊόδωρος. Λένε ότι άφηνε τους κήπους χωρίς φράχτες για να παίρνουν καρπούς οι συμπολίτες του. Διαδέχτηκε τον Αριστείδη στην ηγεσία των αριστοκρατικών και εκλέχτηκε από τους Αθηναίους στρατηγός για 14 χρόνια. Πέθανε στην Κύπρο, σε μια αποστολή των Αθηναίων εναντίον των Περσών. Πηγή: Shutterstock

3. Ανάγλυφο με παράσταση τριήρους, γνωστό ως Ανάγλυφο Leptis (τέλη 5ου αιώνα π.Χ., Μουσείο Ακρόπολης). «Όπως λέει ο κωμικός Αριστοφάνης, ο Θεμιστοκλής έδωσε την Αθήνα με τον Πειραιά και τη στεριά με τη θάλασσα. Έτσι τα δικαιώματα των απλών ανθρώπων του λαού τα αύξησε απέναντι στους αριστοκράτες και τους γέμισε θάρρος, γιατί την πολιτική εξουσία την πήραν στα χέρια τους οι ναύτες, οι καπετάνιοι και οι караβοκέρηδες, και η θάλασσα έγινε η μάνα της δημοκρατίας» (Πλούταρχος, Βίοι, Θεμιστοκλής, ΟΕΔΒ, 1998, σελ. 79).

Πηγή 1

Η Αθήνα γίνεται αρχηγός των ελληνικών δυνάμεων

Η Σπάρτη είχε διορίσει τον Πausανία αρχηγό των ελληνικών δυνάμεων. Επειδή όμως συμπεριφερόταν σαν τύραννος με βίαιη συμπεριφορά, οι σύμμαχοι ζητούσαν να γίνουν αρχηγοί οι Αθηναίοι. Στο μεταξύ οι Λακεδαιμόνιοι ανακάλεσαν τον Πausανία στη Σπάρτη, γιατί τον κατηγορούσαν για προδοσία και συνεργατή των Περσών. Οι Λακεδαιμόνιοι δεν έστειλαν άλλους στρατηγούς, από φόβο μη διαφθαρούν όπως ο Πausανίας. Ήθελαν ν' απαλλαγούν από τις ευθύνες του πολέμου εναντίον των Μήδων και θεωρούσαν τους Αθηναίους ικανούς να αναλάβουν την αρχηγία.

Θουκυδίδης, *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, 1.94-1.95, μτφρ. Α. Βλάχος (δισκευή).

Πηγή 2

Αριστείδης ο «Δίκαιος»

Ο Αριστείδης, όταν στάλθηκε στρατηγός στον πόλεμο μαζί με τον Κίμωνα, έβλεπε τον Πausανία και τους άλλους στρατηγούς των Σπαρτιατών να είναι σκληροί και αντιπαθείς στους άλλους συμμάχους. Ο ίδιος όμως συμπεριφερόταν με πραότητα και καλοσύνη και επηρέασε τον Κίμωνα, ώστε να φέρεται όμορφα στους συμμάχους, να είναι καταδεκτικός στις εκστρατείες. Χωρίς να το καταλάβουν οι Σπαρτιάτες, πήρε την ηγεμονία όχι με τα όπλα ή τα πλοία, αλλά με την καλή του γνώμη και την πολιτική του.

Πλούταρχος, *Αριστείδης*, ΧΧΙΙΙ, Μαστραπάς, Α. (2003)
Η ιστορία του αρχαίου κόσμου και οι πηγές της σ. 344

4. Αναπαράσταση των νεωσοίκων του Πειραιά

Οι νεώσοικοι ήταν δημόσιες εγκαταστάσεις, τεράστια κλειστά υπόστεγα όπου φυλάσσονταν και συντηρούνταν τα πολεμικά πλοία (τριήρεις) της Αθήνας στα τρία φυσικά λιμάνια του Πειραιά. Η Αθήνα στήριξε τη δύναμή της στη θάλασσα με σταθερό ισχυρό στόλο από 200 πλοία. Οι τριήρεις ήταν ταχύτατες και ευέλικτες, έτοιμες να επέμβουν ακόμα και σε μακρινές αποστάσεις, και έκαναν την Αθήνα κυρίαρχη στον ελληνικό κόσμο. Πηγή: <https://museumfinder.gr/listing/naftiko-mouseio-ellados/>

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιες ήταν οι κύριες αιτίες που οδήγησαν τις ελληνικές πόλεις του Αιγαίου και της Μικράς Ασίας να συσπειρωθούν γύρω από την Αθήνα και να σχηματίσουν τη Δηλιακή Συμμαχία; Πιστεύετε ότι οι ενέργειες και οι επιτυχίες του Κίμωνα επηρέασαν τη στάση της Αθήνας απέναντι στους συμμάχους της Δηλιακής Συμμαχίας; (Πηγές 1 και 2)
2. Τι μας δείχνουν οι πρώτες συγκρούσεις ανάμεσα στην Αθηναϊκή/Δηλιακή και την Πελοποννησιακή Συμμαχία; Τι εκτιμάτε ότι έγινε στη συνέχεια;
3. Τι ρόλο έπαιξε το λιμάνι του Πειραιά ώστε να γίνει η Αθήνα ναυτική δύναμη; Ισχύει το ίδιο στη σημερινή εποχή;

Αποτιμητής

1. Τι αξιοποίησε η Αθήνα για να γίνει μεγάλη δύναμη μετά τους Περσικούς Πολέμους;
2. Πώς οργανώθηκε η Δηλιακή (Α' Αθηναϊκή) Συμμαχία;
3. Ποια ήταν η συμπεριφορά της Αθήνας απέναντι στα μέλη της συμμαχίας;
4. Παρέμειναν ενωμένοι οι Έλληνες μετά τους Περσικούς Πολέμους;

Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή δύναμη

Γλωσσάρι

Αποστασία: Η αποχώρηση από μια συμμαχία. Οι σύμμαχοι της Αθήνας διαμαρτύρονταν επειδή οι Αθηναίοι παραβίαζαν την αυτονομία τους, δεν λογάριζαν τη γνώμη τους και άρχιζαν να ιδρύουν αποικίες στα εδάφη τους για να εκμεταλλεύονται τον φυσικό τους πλούτο.

Ηγεμονία: Η κυριαρχία ενός κράτους ή μιας ομάδας ανθρώπων πάνω σε άλλους.

Πελοποννησιακή Συμμαχία: Ήταν μια ένωση κρατών της Πελοποννήσου με αρχηγό τη Σπάρτη. Δημιουργήθηκε τον 6ο αιώνα π.Χ. Σύμμαχοι της Σπάρτης ήταν σχεδόν όλες οι πελοποννησιακές πόλεις εκτός του Άργους και των πόλεων της Αχαΐας. Μετά το 460 π.Χ. ξέσπασε πόλεμος μεταξύ Αθηναίων και Πελοποννησίων. Οι Πελοποννήσιοι νίκησαν στη μάχη της Τανάγρας το 457 π.Χ., αλλά το ίδιο έτος οι Αθηναίοι νίκησαν στα Οινόφυτα. Ο πόλεμος αυτός τελείωσε με συμβιβασμό το 446 π.Χ.

4.2

Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή

Η Αθήνα του 5ου αιώνα π.Χ. και η δημοκρατία συνδέονται με τα χρόνια του χαρισματικού πολιτικού και ηγέτη Περικλή. Με τις μεταρρυθμίσεις του, το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας ενισχύθηκε περισσότερο, ώστε οι εξουσίες να ασκούνται από όλους τους πολίτες. Η αθηναϊκή δημοκρατία, η αρχαιότερη στον κόσμο, δημιούργησε ιδέες και αξίες που διαμόρφωσαν τα δημοκρατικά πολιτεύματα στα νεότερα χρόνια.

Εδραίωση της δημοκρατίας από τον Κλεισθένη

Εκκλησία του Δήμου
Βουλή των Πεντακοσίων

6ος αι. π.Χ.

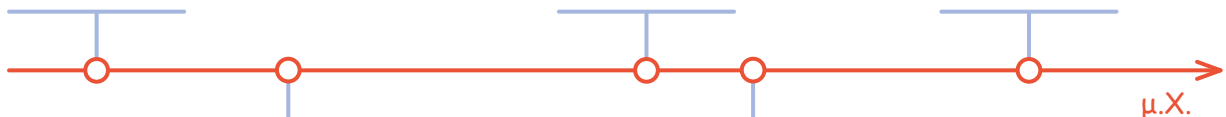
Καθιέρωση μισθού
Ενθάρρυνση συμμετοχής

5ος αι. π.Χ.

Κοινωνικές τάξεις:

Αθηναίοι πολίτες - μέτοικοι - δούλοι

5ος αι. π.Χ.

5ος αι. π.Χ.

Εκλογή του Περικλή ως στρατηγού
Νέα εποχή για την αθηναϊκή δημοκρατία

5ος αι. π.Χ.

Ανάπτυξη των θεσμικών οργάνων:
Εκκλησία του Δήμου - Βουλή των Πεντακοσίων - Ηλιαία - 9 άρχοντες - 10 στρατηγοί

Η πολιτική οργάνωση

Το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας ενισχύθηκε όταν ο **Περικλής** από τη δημοκρατική παράταξη εκλέχτηκε στρατηγός. Καθιέρωσε **μισθούς** για τους πολίτες που αναλάμβαναν αξιώματα. Έτσι, τους ενθάρρυνε να συμμετέχουν στα κοινά, με αποτέλεσμα όλες οι εξουσίες να ασκούνται από δημοκρατικά όργανα στα οποία κυριαρχούσε ο λαός.

Η Εκκλησία του Δήμου ήταν το κυρίαρχο όργανο της αθηναϊκής δημοκρατίας, καθώς οι Αθηναίοι πολίτες που συνεδρίαζαν στην Πνύκα εξέλεγαν άρχοντες, αποφάσιζαν για τους νόμους, για πόλεμο, ειρήνη ή συμμαχία με άλλες πόλεις-κράτη, καθώς και για θρησκευτικά θέματα.

1. Η Στήλη της Δημοκρατίας ή Ψήφισμα (Νόμος) κατά της τυραννίας (337/6 π.Χ., Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα). Στην ανάγλυφη παράσταση, η Δημοκρατία στέκεται όρθια και στεφανώνει τον προσωποποιημένο δήμο (λαό), ο οποίος κάθεται σε θρόνο και κρατά σκήπτρο. Το ψήφισμα προέβλεπε αυστηρά μέτρα εναντίον εκείνων των πολιτών που θα προσπαθούσαν να ανατρέψουν τη δημοκρατία. Από τις επιγραφές μαθαίνουμε ότι τον 4ο αιώνα π.Χ. η θεά Αθηνά λατρευόταν και με την προσωνυμία «Δημοκρατία».

Πηγή: <https://shorturl.at/rjVIG>

Η Βουλή αποτελούνταν από 500 βουλευτές που διορίζονταν με κλήρωση (50 από κάθε φυλή) για ένα έτος. Στο **Βουλευτήριο** προετοιμάζαν τα προβουλευμάτα, έκαναν οικονομικούς ελέγχους, φρόντιζαν για τον στρατό και τον στόλο, ενώ συνεργάζονταν διαρκώς με τους άρχοντες και με τους στρατηγούς.

Τα λαϊκά δικαστήρια (Ηλιαία), με έξι χιλιάδες κληρωτούς δικαστές, πήραν όλες τις αρμοδιότητες από τον Άρειο Πάγο, που δίκαιζε μόνο τις υποθέσεις για φόνο. Σχεδόν όλοι οι άρχοντες της πόλης διορίζονταν με κλήρωση για έναν χρόνο και πριν αναλάβουν καθήκοντα περνούσαν από **δοκιμασία**. Οι δέκα στρατηγοί εκλέγονταν από τον λαό και μπορούσαν να εκλεγούν ξανά εάν διέθεταν στρατηγικές και ηγετικές ικανότητες.

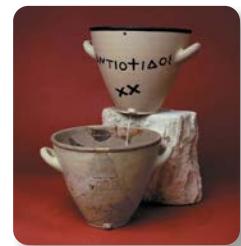
2. Ο Περικλής αγορεύει στην Πνύκα, όπως σχεδιάστηκε σε χαρτονόμισμα των 50 δραχμών (1955).
Πηγή: Shutterstock

Η κοινωνική οργάνωση

Η κοινωνία της Αθήνας διαιρούνταν σε τρεις, άνισες μεταξύ τους ομάδες.

- Οι Αθηναίοι πολίτες κατάγονταν από γονείς Αθηναίους. Μόνο οι άνδρες συμμετείχαν στην Εκκλησία του Δήμου και είχαν τα ίδια δικαιώματα απέναντι στους νόμους.
- Οι μέτοικοι ήταν ξένοι από άλλες πόλεις οι οποίοι έμεναν μόνιμα στην Αθήνα πληρώνοντας το **μετοίκιο**. Δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα και ασχολούνταν κυρίως με το εμπόριο.
- Οι δούλοι ήταν κτήμα κάποιου ελεύθερου πολίτη και δεν είχαν δικαιώματα. Δούλευαν στα χωράφια, στα μεταλλεία, στα σπίτια, αλλά και ως αστυνομικοί, παιδαγωγοί ή λογιστές.

3. Η κλεψύδρα μετρούσε τον χρόνο που είχαν στη διάθεσή τους οι ομιλητές στην Εκκλησία του Δήμου ή στα δικαστήρια της Ηλιαίας. Έχει γραμμένο το όνομα της Αντιοχίδος φυλής, ενώ τα δύο ΧΧ μάς ενημερώνουν ότι το νερό με το οποίο ήταν γεμάτη ήταν δύο χόες (περίπου 6,4 λίτρα). Όταν άρχιζε τον λόγο ο ομιλητής, απομάκρυναν το πώμα από την τρύπα της βάσης και η ομιλία του τελείωνε με το άδειασμα του νερού (Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα). Πηγή: Odysseus Culture

Πηγή 1

Η προσωπικότητα του Περικλή

Ο Περικλής είχε κύρος, μεγάλες ικανότητες και αποδείχτηκε ανώτερος χρημάτων. Συγκρατούσε τον λαό χωρίς να περιορίζει την ελευθερία του. Δεν παρασυρόταν από τον λαό, αλλά εκείνος τον καθοδηγούσε. Δεν προσπαθούσε να αποκτήσει επιρροή με παράνομα μέσα και δεν κολάκευε το πλήθος με ρητορείες. Όταν καταλάβαινε ότι οι συμπολίτες του γίνονταν υπερβολικά τολμηροί, τους συγκρατούσε με τα λόγια του και όταν τους έβλεπε φοβισμένους, τους έδινε θάρρος. Έτσι η πολιτεία φαινομενικά ήταν δημοκρατία, ενώ πραγματικά την κυβερνούσε ο πρώτος της πολίτης.

Θουκυδίδης, *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Β, 65, μτφρ. Α. Βλάχος (διασκευή).

Πηγή 2

Στην Πνύκα ο δήμος αποφάσισε

Από το πρωί συνεδρίαζε ο δήμος στον λόφο της Πνύκας. Οι ληξιαρχοί έκαναν έλεγχο στους πολίτες που έμπαιναν στον χώρο, ο οποίος φυλασσόταν από τους δημόσιους δούλους με βαμμένο κόκκινο σκοινί. Αφού γίνονταν οι θρησκευτικές τελετές, ο κήρυκας διάβαζε την ημερήσια διάταξη. Ο πρόεδρος καλούσε στο βήμα τους ρήτορες. Αφού ολοκλήρωναν τις ομιλίες τους, ακολουθούσε η ψηφοφορία με χειροτονία (σήκωναν το χέρι τους). Η φρουρά επέβαλλε την τάξη εάν χρειαζόταν. Οι γραμματείς έγραφαν τα ψηφίσματα και η συνεδρίαση ολοκληρωνόταν έως τη δύση του ήλιου.

Σακελλαρίου, Μ.Β. (2012), *Η αθηναϊκή δημοκρατία*, σσ. 249-253 (διασκευή).

Πηγή 3

Οι μέτοικοι στην αθηναϊκή κοινωνία

Μετά τους Περσικούς Πολέμους, πολλοί μετανάστες ήρθαν στην Αθήνα για να βρουν εργασία, από κωπηλάτες, έμποροι μέχρι και τραπεζίτες. Οι Αθηναίοι τους αποδέχονταν ευπρόσδεκτα, γιατί πρόσφεραν στην οικονομική ανάπτυξη της πόλης. Οι μέτοικοι επέλεγαν για προστάτη έναν Αθηναίο πολίτη που τους εκπροσωπούσε στις δημόσιες αρχές. Δεν είχαν δικαίωμα να αποκτήσουν περιουσία, όμως συμμετείχαν στις γιορτές της πόλης, ανέπτυσαν φιλικές σχέσεις με Αθηναίους πολίτες, οργάνωναν συμπόσια και είχαν κάθε λόγο να είναι ικανοποιημένοι από το δημοκρατικό πολίτευμα.

Σακελλαρίου, Μ.Β. (2012), *Η αθηναϊκή δημοκρατία*, σσ. 177-141 (διασκευή).

4. Μαρμάρινο κληρωτήριο (3ος αιώνας π.Χ., Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα). Χρησιμοποιούνταν για την κλήρωση των δικαστών και των βουλευτών, ώστε να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες, αλλά και να προστατεύεται το πολίτευμα από τη διαφθορά. Είχε δέκα κάθετες σειρές για να τοποθετούνται οι πινακίδες με τα ονόματα των πολιτών. Αριστερά, σε χάλκινο σωλήνα, έριχναν τυχαία λευκά και μαύρα σφαιρίδια. Με το χύρισμα του μοχλού, αν απελευθερωνόταν λευκό σφαιρίδιο, οι δέκα πολίτες της πρώτης σειράς ορίζονταν δικαστές της ημέρας. Αν απελευθερωνόταν μαύρο σφαιρίδιο, οι δέκα πολίτες απαλλάσσονταν. Η διαδικασία επαναλαμβανόταν μέχρι τη συγκέντρωση του απαιτούμενου αριθμού.

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποια ήταν τα κύρια θεσμικά όργανα της αθηναϊκής δημοκρατίας και ποιος ήταν ο ρόλος τους; Μπορείτε να εντοπίσετε τα στοιχεία της προσωπικότητας του Περικλή που τα ενίσχυσαν; (Κείμενο και Πηγή 1)

Η κοινωνία στα χρόνια του Περικλή

2. «**Η κοινωνία της Αθήνας**» Χωριστείτε σε τρεις ομάδες, όσες και οι τρεις μεγάλες κοινωνικές ομάδες στην αρχαία Αθήνα. Παρουσιάστε πώς διαφοροποιούνταν οι ρόλοι της κάθε ομάδας στην κοινωνία.
3. «**Μια συνέλευση στην Πνύκα**» Εργαστείτε ατομικά ή ομαδικά και δημιουργήστε μια ιστορία κόμικ με θέμα μια συνέλευση στην Πνύκα. Συμβουλευτείτε και την Πηγή 2. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε και ψηφιακά εργαλεία.

Αποτιμητής

1. Ποιες μεταρρυθμίσεις έφερε ο Περικλής στο πολίτευμα της Αθήνας και ποια αποτελέσματα είχαν;
2. Ποια ήταν τα βασικά πολιτικά όργανα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας και ποιος ήταν ο ρόλος τους;
3. Ποιες ήταν οι κοινωνικές ομάδες της αρχαίας Αθήνας; Ήταν ίσες μεταξύ τους;

Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή

Γλωσσάρι

Βουλευτήριο: Ήταν κτίριο στην Αρχαία Αγορά όπου συνεδρίαζαν οι βουλευτές κάθε μέρα εκτός από τις γιορτές. Εκεί φυλάσσονταν και τα ψηφίσματα (νόμοι) του δήμου. Στην Αγορά συνεδρίαζαν και τα δικαστήρια της Ηλιαίας.

Δοκιμασία των αρχόντων: Πριν αναλάβουν καθήκοντα οι άρχοντες, η Βουλή έλεγχε εάν ήταν Αθηναίοι πολίτες, εάν είχαν κληρωθεί ξανά, εάν πλήρωναν τους φόρους και εάν φέρονταν καλά στους γονείς τους. Τις απαντήσεις τις επιβεβαίωναν μάρτυρες που πρότειναν οι ίδιοι και δεν αμφισβητούνταν από άλλους μάρτυρες.

Μετοίκιο: Είδος φόρου που πλήρωναν οι μέτοικοι (ξένοι) οι οποίοι ήταν μόνιμα εγκατεστημένοι στην Αθήνα. Οι άνδρες πλήρωναν δώδεκα δραχμές τον χρόνο, ενώ οι γυναίκες έξι δραχμές.

Μισθός: Η χρηματική αποζημίωση που έπαιρναν οι πολίτες από την πολιτεία για τις υπηρεσίες τους στα δημόσια αξιώματα. Οι βουλευτές και οι άρχοντες πληρώνονταν για ολόκληρη τη θητεία τους, ενώ οι δικαστές για τις ημέρες που δίκάζαν. Ήταν ένα μέτρο που πήρε ο Περικλής για να δώσει τη δυνατότητα και στους φτωχούς πολίτες να συμμετέχουν στα δημόσια αξιώματα.

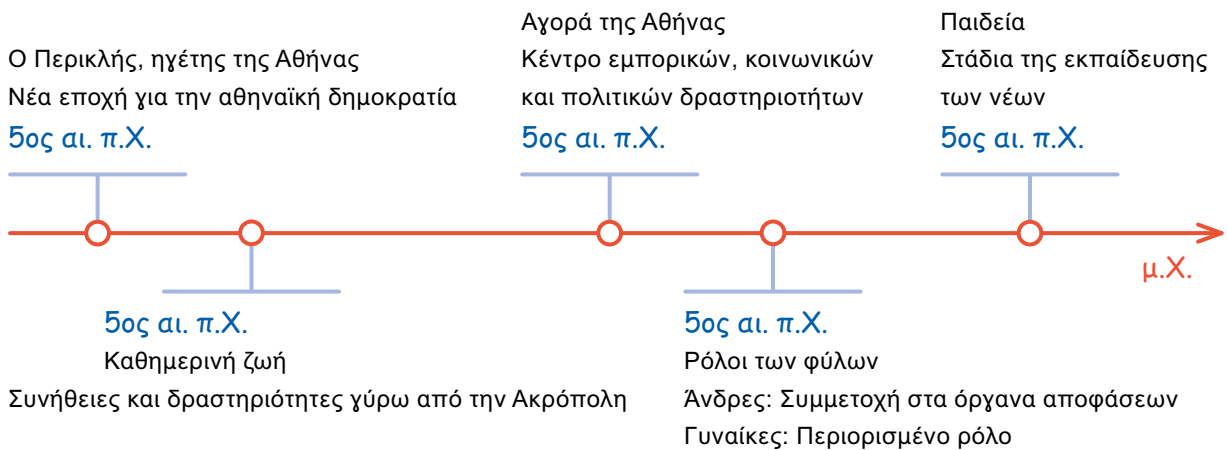
Περικλής (495-429 π.Χ.) (περί + κλέος: περιτριγυρισμένος από δόξα): Ο πατέρας του Ξάνθιππος ήταν ένας από τους στρατηγούς στη ναυμαχία της Μυκάλης. Ήταν έξυπνος στρατιωτικός ηγέτης της Αθήνας για περίπου τριάντα χρόνια και σπουδαίος ρήτορας. Τα 50 χρόνια μετά τους Περσικούς Πολέμους ονομάστηκαν «Εποχή του Περικλή» ή «Αιώνας του Περικλή».

Προβουλεύματα: Τα προκαταρκτικά σχέδια νόμων και αποφάσεων που η Βουλή έστελνε στην Εκκλησία του Δήμου. Η Εκκλησία του Δήμου μπορούσε να τα δεχθεί, να τα απορρίψει ή και να τα τροποποιήσει.

4.3

Η κοινωνία και η ζωή στην αρχαία ελληνική πόλη

Στα κλασικά χρόνια η κοινωνία και η ζωή στην πόλη της Αθήνας συνδέονται με το δημοκρατικό πολίτευμα που γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Κάτοικοι από όλες τις κοινωνικές ομάδες, πλούσιοι ή φτωχοί, τεχνίτες, αγρότες, μέτοικοι και δούλοι, διαμόρφωσαν την καθημερινή ζωή και τον πολιτισμό της αρχαίας Αθήνας, που υπήρξε το σημαντικότερο κέντρο του ελληνικού κόσμου.

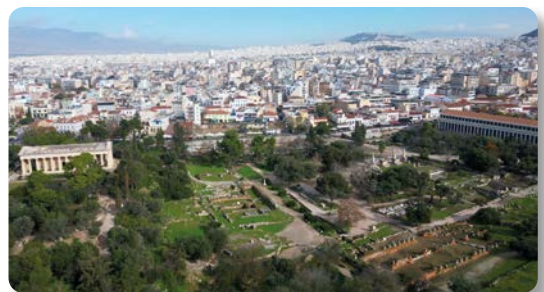

Κοινωνικές δραστηριότητες

Το κέντρο της καθημερινής ζωής στην Αθήνα ήταν οι περιοχές γύρω από την Ακρόπολη. Ανάμεσα στους μικρούς δρόμους απλώνονταν τα περισσότερα σπίτια, μικρά και λιτά, αλλά και τα διώροφα των πλούσιων Αθηναίων. Η λειτουργία της αθηναϊκής δημοκρατίας ενθάρρυνε τις κοινωνικές και πολιτικές δραστηριότητες. Στην Αγορά, στα **συμπόσια**, στο θέατρο, στις θρησκευτικές τελετές και γιορτές οι κάτοικοι διασκέδαζαν, συζητούσαν, αντάλλασσαν ιδέες και πληροφορίες.

Η θέση της γυναίκας

Στην Αθήνα οι γυναίκες δεν ασχολούνταν με την πολιτική, αλλά κυρίως με τις δουλειές του σπιτιού. Στον γυναικωνίτη μάθαιναν κυρίως να γνέθουν, να υφαίνουν και να καλλωπίζονται. Ακόμη, μάθαιναν μουσική και χορό για να συμ-

1. Η Αγορά της Αθήνας στα βορειοδυτικά του Ιερού Βράχου της Ακρόπολης. Σε αυτή, για τη λειτουργία της δημοκρατίας χτίστηκαν δημόσια κτίρια και ιερά, με έντονη διοικητική, πολιτική, δικαστική, εμπορική, κοινωνική, πολιτιστική και θρησκευτική δραστηριότητα. Στον χώρο σήμερα δεσπόζουν η Στοά του Αττάλου (δεξιά), η οποία στέγαζε τα εμπορικά καταστήματα, και ο ναός του Ηφαίστου (αριστερά), προστάτη των μεταλλουργών. Η Αγορά διασχίζεται από την οδό Παναθηναίων, που οδηγούσε την πομπή των Παναθηναίων στην Ακρόπολη. Πηγή Shutterstock

μετέχουν στις θρησκευτικές τελετές και γιορτές. Η πιο σημαντική στιγμή της γυναίκας ήταν ο γάμος και η δημιουργία οικογένειας. Ο πατέρας φρόντιζε να βρει τον κατάλληλο σύζυγο, να του δώσει προίκα και να ετοιμάσει λαμπρή γαμήλια τελετή.

Η αγωγή των νέων

Η εκπαίδευση στην Αθήνα ήταν ιδιωτική, προαιρετική και αφορούσε τα αγόρια. Είχε σκοπό να τους δώσει τα εφόδια ώστε να γίνουν **«καλοί καγαθοί» πολίτες**, με ενδιαφέρον για τα δημόσια πράγματα. Τα παιδιά μέχρι επτά ετών μάθαιναν στο σπίτι καλούς τρόπους και συνήθειες από τους γονείς, την παραμάνα ή τον **παιδαγωγό**. Στη συνέχεια, τα αγόρια εκπαιδεύονταν από τον **γραμματιστή** να γράφουν και να διαβάζουν, από τον **παιδοτρίβη** φυσική αγωγή και από τον **κιθαριστή** μουσική. Στην ηλικία των είκοσι ετών υπηρετούσαν στον στρατό και ολοκλήρωναν τον βασικό κύκλο σπουδών. Οι νέοι που ήθελαν ανώτερη εκπαίδευση για να κάνουν σταδιοδρομία στην πολιτική μάθαιναν από τους **σοφιστές** την τέχνη της ρητορικής, ώστε να πείθουν με τις ομιλίες τους στον δήμο και στα δικαστήρια. Παρά το δημοκρατικό πολίτευμα, στην Αθήνα οι φτωχοί πολίτες και οι γυναίκες είτε αποκτούσαν μόνο τη βασική μόρφωση είτε έμεναν αναλφάβητοι.

2. Σκηνές σχολείου. Στο κέντρο ο δάσκαλος καθισμένος κρατά ανοικτό πάπυρο με στίχους από την Ιλιάδα, ενώ απέναντί του ο μαθητής απαγγέλλει όρθιος. Πίσω του ο παιδαγωγός παρακολουθεί καθισμένος. Από την άλλη πλευρά, ο μουσικοδιδάσκαλος καθισμένος διδάσκει τον μαθητή του να παίζει λύρα. Στον τοίχο είναι κρεμασμένα αντικείμενα χρήσιμα για το σχολείο (λύρα, θήκη αυλών, κιβώτιο για βιβλία), αλλά και για το συμπόσιο (κύλικες). Λεπτομέρεια από την κύλικα του Δούριδος (485-480 π.Χ., Παλαιό Μουσείο, Βερολίνο).

Πηγή 1

Μία μέρα στην Αγορά της Αθήνας

Η Αγορά, λέει ο Μειδίας, είναι το κέντρο της πολιτικής και οικονομικής ζωής της πόλης. Εδώ γίνονται οι θρησκευτικές γιορτές, οι θεατρικοί αγώνες και οι πολιτικές μας συγκεντρώσεις. Εδώ έρχονται φιλόσοφοι, ρήτορες, έμποροι και ο κόσμος για να μάθει τα νέα της πόλης. Οι Αθηναίοι ρωτούν, συζητούν, παζαρεύουν, φωνάζουν, τσακώνονται, χαζεύουν, πολιτικολογούν. Ανάμεσά τους χωρικοί, **αγορανόμοι**, **μετρονόμοι**, γυναίκες φτωχές, ψαράδες, ρήτορες, δούλοι και αργόσχολοι. Ένα πλήθος πολύβουο, που δεν παύει να κυκλοφορεί από την αυγή έως τη δύση του ήλιου.

Κροντηρά, Λ., *Πρώτη γνωριμία με την Αθήνα του Περικλή*, σσ. 58-70 (διασκευή).

Πηγή 2

Τα επαγγέλματα των Αθηναίων

Γιατί όπου το υλικό ήταν πέτρα, χαλκός, ελεφαντόδοντο, χρυσός, έβενος, κυπαρισσόξυλο, οι τεχνίτες που κατεργάζονταν και επεξεργάζονταν αυτά ήταν οικοδόμοι, πλάστες, χαλκουργοί, μαρμαράδες, χρυσοχόοι, τεχνίτες ελεφαντόδοντου, ζωγράφοι, διακοσμητές. Εκείνοι πάλι που έστελναν και προμήθευαν αυτά ήταν έμποροι και ναύτες και караβοκύρηδες για τα υλικά που έρχονταν μέσω της θάλασσας, ενώ για τα υλικά που έρχονταν μέσω ξηράς ήταν αμαξοποιοί και ζευγολάτες και αμαξάδες και schoinoποιοί και λινουργοί και βυρσοδέψες και οδοποιοί και μεταλλουργοί.

Πλούταρχος, *Περικλής*, 12.6, μτφρ. Θ. Παπακωνσταντίνου (διασκευή).

3. Τσαγκάρης. Λεπτομέρεια από τη μελανόμορφη πελίκη του Ζωγράφου Ευχαρίδη (500-470 π.Χ., Ashmolean Museum, Οξφόρδη). Ο τεχνίτης καθισμένος παίρνει μέτρα από νεαρό Αθηναίο, κόβοντας ένα κομμάτι δέρμα γύρω από το πόδι του. Στο εργαστήριο του Σίμωνα του τσαγκάρη στην Αγορά σύχναζε ο φιλόσοφος Σωκράτης, ο οποίος δίδασκε δωρεάν στους μαθητές του με τις σπουδαίες διδασκαλίες του.

Πηγή 3

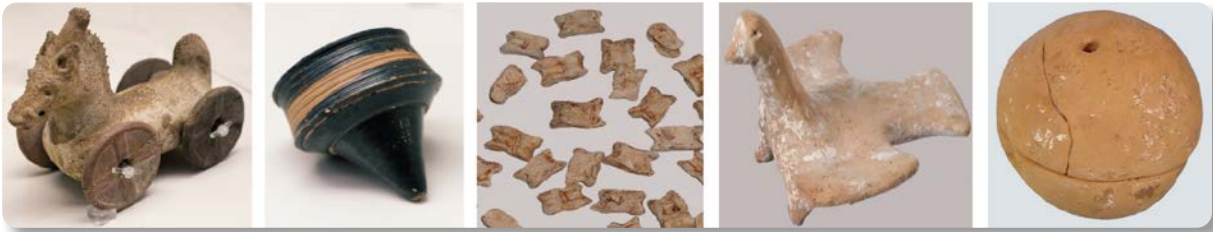
Η γυναίκα στη δημόσια ζωή της Αθήνας

Οι Αθηναίες δε συμμετείχαν στην πολιτική ζωή, όμως στις θρησκευτικές εκδηλώσεις και γιορτές είχαν σημαντικές θέσεις και αξιώματα. Το πιο υψηλό δημόσιο αξίωμα ήταν της έρειας στον ναό της Αθηνάς Πολιάδος στην Ακρόπολη. Για τις υπηρεσίες της στην πόλη την τιμούσαν με δημόσιο έπαινο, στεφάνι και μισθό. Πρωταγωνιστικό ρόλο είχαν οι γυναίκες στα Παναθήναια, όπου κρατούσαν τα κάνιστρα (κανηφόροι), τα σκαμνιά (δίφρους) και τον πέπλο της θεάς, ενώ τα Θεσμοφόρια και τα Αδώνια ήταν γιορτές αποκλειστικά για γυναίκες.

Lefevre, F. (2007), *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας*, μτφρ. Α. Κεφαλά (διασκευή).

4. Πήλινη μελανόμορφη λήκυθος (δοχείο λαδιού) του Ζωγράφου του Άμασι (550-530 π.Χ.) Απεικονίζει χαμήλια πομπή όπου η νύφη, ο χαμπρός και ο κουμπάρος μεταφέρονται με άμαξα στο σπίτι του χαμπρού. Τους συνοδεύουν φίλοι και συγγενείς με κιθάρες, δάδες, τραγούδια και δώρα (Μητροπολιτικό Μουσείο, Νέα Υόρκη).
Πηγή: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/254843>

5. Αριστερά, αλογάκι με ρόδες και σβούρα (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα). Δεξιά, αστράγαλοι, πήλινο παιχνίδι σε σχήμα πουλιού και πήλινη κουδουνίστρα (Αρχαιολογικό Μουσείο Άρτας). Αγόρια και κορίτσια έπαιζαν με πήλινα ή ξύλινα παιχνίδια. Η κουδουνίστρα ηρεμούσε τα μωρά, ενώ τα κότσια (αστράγαλοι), οι σβούρες, τα ζάρια (πεσσοί), οι κούκλες (πλαγγόνες), οι μπάλες, τα τύμπανα, το ξύλινο αλογάκι (άθυρμα) έκαναν τα παιχνίδια τους διασκεδαστικά. Δεν έλειπαν και τα ομαδικά παιχνίδια που παίζονται έως τις μέρες μας, όπως το κρυφτό, το κυνηγητό και η τυφλόμυγα.

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. «Μια μέρα στην Αγορά της Αθήνας»

Κάντε ένα ταξίδι στον χρόνο και ζήστε μια μέρα στην Αγορά της Αθήνας. Ποιους θα συναντούσατε και τι επαγγέλματα θα έκαναν; Τα συναντάμε στη σημερινή εποχή; Πώς οι καθημερινές δραστηριότητες συνδέονταν με τη λειτουργία της δημοκρατίας; (Κείμενο και Πηγές 1, 2)

2. «Εκπαιδεύοντας τον Αρίσταρχο»

Ο Αρίσταρχος μεγαλώνει σε μια γειτονιά της αρχαίας Αθήνας. Πώς περνά τη μέρα του και πώς εκπαιδεύεται από τα παιδικά του χρόνια μέχρι να γίνει ενήλικας; Μπορείτε να αναπαραστήσετε σκηνές από την καθημερινή του ζωή και να τις συγκρίνετε με τις δικές σας στη σημερινή εποχή; (Κείμενο και Εικόνες 2 και 5)

3. «Τα όνειρα της Ασπασίας»

Η Ασπασία είναι ένα κορίτσι που ζει στην αρχαία Αθήνα. Ποια όνειρα μπορούσε να κάνει για τη ζωή της και τη θέση της ως γυναίκα στην αρχαία Αθήνα; Θα υπήρχαν διαφορές αν ζούσε στη αρχαία Σπάρτη ή στη σημερινή εποχή; Παρουσιάστε την Ασπασία στην αρχαία και στη σημερινή εποχή. (Πηγή 3, Εικόνες 4, 6)

Αποτιμητής

1. Πώς επηρέασε η δημοκρατία την καθημερινή ζωή των Αθηναίων;
2. Ποιες ήταν οι βασικές ασχολίες και ο τρόπος ζωής των γυναικών;
3. Πώς οργανωνόταν η αγωγή των νέων;

Τα παιχνίδια από την
αρχαιότητα έως σήμερα

Η κοινωνία και η ζωή στην
αρχαία ελληνική πόλη

6. Ανατολική ζωφόρος του Παρθενώνα, λίθος 5 (Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο).

Η παράδοση του πέπλου της Θεάς Αθηνάς στη γιορτή των Παναθηναίων. Αριστερά, δύο νεαρές κόρες με χιτώνα και ιμάτιο μεταφέρουν στο κεφάλι δίφρους (σκαμνιά). Πιθανώς είναι οι αρρηφόροι, κορίτσια 7-11 ετών που ύφαιναν τον πέπλο της Θεάς. Δεξιά, η ιέρεια της Θεάς Αθηνάς ετοιμάζεται να πάρει το σκαμνί από το κεφάλι της δεύτερης κόρης. Πίσω από την ιέρεια, ένας ψηλός άνδρας, ο άρχοντας βασιλιάς, διπλώνει ή ξεδιπλώνει τον πέπλο της Αθηνάς, με τη βοήθεια ενός αγοριού. Πηγή: Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peplos_scene_BM_EV.JPG)

Γλωσσάρι

Γραμματιστής: Ο δάσκαλος που μάθαινε τα παιδιά να γράφουν και να διαβάζουν τον Όμηρο. Οι μαθητές έγραφαν με την ξύλινη γραφίδα πάνω στην καλυμμένη με κερί πινακίδα. Ο δάσκαλος συχνά χάριζε στα παιδιά αστράγαλους για επιβράβευση.

Δέκα αγορανόμοι και δέκα μετρονόμοι: Ήταν άρχοντες που εκλέγονταν από τον δήμο για τον έλεγχο των τροφίμων στην Αγορά και εάν χρησιμοποιούνται τα νόμιμα μέτρα και σταθμά για το βάρος των προϊόντων. Οι παραβάτες πλήρωναν πρόστιμο.

«Καλός καγαθός» πολίτης: Αυτός που καλλιεργεί το σώμα αλλά και το πνεύμα, ώστε να μπορεί να συμμετέχει ενεργά στην οικογενειακή και την πολιτική ζωή.

Κιθαριστής: Ο δάσκαλος της μουσικής που μάθαινε στα παιδιά να παίζουν λύρα ή αυλό, να τραγουδούν και να χορεύουν κύκλιους χορούς στις μεγάλες γιορτές της πόλης.

Παιδαγωγός: Ο έμπιστος δούλος της οικογένειας που συνόδευε τα αγόρια στο σχολείο.

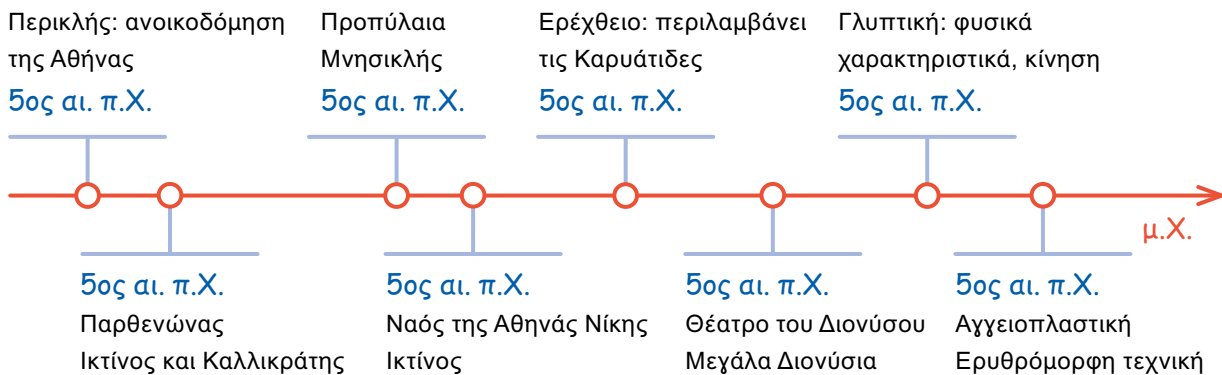
Παιδοτρίβης: Ο δάσκαλος της γυμναστικής και υπεύθυνος να τηρούνται οι κανόνες των αθλημάτων (αχώνες δρόμου, πένταθλο, πυγμαχία) στην παλαίστρα ή στο στάδιο.

Σοφιστές: Ήταν μορφωμένοι άνθρωποι που έρχονταν στην Αθήνα από όλα τα μέρη της Ελλάδας και δίδασκαν με πληρωμή φιλοσοφία και ρητορική σε ανοικτούς δημόσιους χώρους.

Συμπόσιο (συν + πόσις): Αγαπημένος τρόπος διακέδασης των ανδρών. Το συμπόσιο ξεκινούσε με κρασί και ακολουθούσε το δείπνο. Έπιναν κρασί αραιωμένο με νερό για να μη ζαλίζονται και να μπορούν να συζητούν, να παίζουν επιτραπέζια παιχνίδια και να τραγουδούν για πολλές ώρες.

4.4 Ο χρυσός αιώνας της τέχνης

Στα **κλασικά** χρόνια η ελληνική τέχνη έφτασε στη μεγαλύτερη ακμή της, κατακτώντας την τεχνική της ομορφιάς, της αρμονίας και του μέτρου. Στην Ακρόπολη υλοποιήθηκε το φιλόδοξο πρόγραμμα του Περικλή, με μια σειρά από αριστουργήματα αρχιτεκτονικής και γλυπτικής, πρότυπα αξεπέραστης ομορφιάς και τελειότητας στην ιστορία της τέχνης. Για τον λόγο αυτό η **κλασική εποχή** χαρακτηρίζεται ως «ο χρυσός αιώνας της τέχνης».

Αρχιτεκτονική

Μετά την καταστροφή από τους Πέρσες η Αθήνα γνώρισε μεγάλη καλλιτεχνική ανάπτυξη. Οι Αθηναίοι υποστήριξαν τα φιλόδοξα προγράμματα ανοικοδόμησης του Περικλή, που οραματίστηκε την Αθήνα ως κέντρο της δημοκρατίας και των τεχνών. Τις εργασίες στην Ακρόπολη συντόνιζε ο σπουδαίος γλύπτης Φειδίας με μια ομάδα από τους καλύτερους αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες της εποχής. Στα μαρμάρινα οικοδομήματα συνδυάστηκε με μεγαλοπρέπεια η αρμονία, η ισορροπία και η συμμετρία, πρότυπα κλασικής ομορφιάς και τελειότητας για πολλά κτίρια αρχιτεκτονικής σε όλο τον κόσμο.

1. Άποψη του Παρθενώνα. Πηγή: Shutterstock

Γλυπτική

Ο ναός της Αθηνάς Παρθένου (Παρθενώνας) σχεδιάστηκε από τους αρχιτέκτονες Ικτίνο και Καλλικράτη σε δωρικό ρυθμό με ιωνικά στοιχεία. Η εντυπωσιακή είσοδος, τα Προπύλαια, σε δωρικό ρυθμό, ήταν έργο του Μνησικλή, ενώ ο μικρός ιωνικός ναός της Αθηνάς Νίκης ήταν έργο του Ικτίνου. Στη συνέχεια χτίστηκε το **Ερέχθειο**, ο ναός της Αθηνάς Πολιάδος, με τις περίφημες Καρυάτιδες, αντί για κίονες, να κρατούν τον ναό. Νέο οικοδόμημα αρχιτεκτονικής ήταν και το θέατρο που χτίστηκε για πρώτη φορά στα νότια της Ακρόπολης. Ήταν αφιερωμένο στον θεό Διόνυσο, προστάτη των διαγωνισμών των θεατρικών παραστάσεων στα Μεγάλα Διονύσια.

Κεραμική - Αγγειογραφία

Τα αγάλματα της κλασικής εποχής ξεφεύγουν από τη μετωπική στάση του Κούρου της αρχαϊκής εποχής. Οι τέλειες αναλογίες και στάσεις στο σώμα παρουσιάζουν ηρεμία, ομορφιά και φυσικότητα, αλλά και συναισθήματα και έντονες κινήσεις. Τα ανάλαφρα ρούχα και τα περίπλοκα χτενίσματα στα γυναικεία αγάλματα αναδεικνύουν την ομορφιά του σώματος.

Στην Αθήνα οι αγγειογράφοι σταδιακά προτιμούσαν την ερυθρόμορφη από τη μελανόμορφη τεχνική. Στο μαύρο φόντο του αγγείου ζωγράφιζαν τις μορφές ανοιχτόχρωμες, φωτεινές, γεμάτες κίνηση και με πολλές λεπτομέρειες στο σώμα και στα ρούχα. Όπως και στη γλυπτική, οι καλλιτέχνες εμπνέονταν από σκηνές της μυθολογίας, αλλά και από την καθημερινή και δημόσια ζωή, όπως τα συμπόσια, οι γιορτές και οι τελετές.

2. Τα Προπύλαια, η εντυπωσιακή, επιβλητική είσοδος στην Ακρόπολη, που χτίστηκαν μεταξύ 437 και 431 π.Χ. Στη βόρεια πτέρυγα ανοίγεται ένα δωμάτιο, γνωστό από τον περιηγητή Πausανία ως Πινακοθήκη, καθώς ήταν διακοσμημένο με ζωγραφικούς πίνακες. Στη νότια βρίσκεται ο μικρός ναός της Αθηνάς Νίκης, ο οποίος κατασκευάστηκε μεταξύ 426 και 421 π.Χ. Στο πλάτωμα μεταξύ Προπυλαίων και Ερέχθειου ξεχώριζε το πανύψηλο χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς Προμάχου, έργο του γλύπτη Φειδία. Πηγή: Shutterstock

3. Το Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών. Χτίστηκε το 1856 από μάρμαρο, σε σχέδιο του αρχιτέκτονα Θεόφιλου Χάνσεν, ο οποίος εμπνεύστηκε από την κλασική αρχιτεκτονική των μνημείων της Ακρόπολης. Στο κεντρικό αέτωμα εικονίζεται η γέννηση της Αθηνάς, ενώ στα πλάγια η Αθηνά ως προστάτιδα των τεχνών. Στην είσοδο βρίσκονται οι ανδριάντες του Σωκράτη και του Πλάτωνα, ενώ πάνω σε ψηλούς ιωνικούς κίονες βρίσκονται αγάλματα της Αθηνάς και του Απόλλωνα. Θεωρείται ένα από τα ωραιότερα νεοκλασικά οικοδομήματα στον κόσμο. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 1

Τα μεγάλα έργα και η ευημερία των πολιτών

Ο Περικλής έστρεψε τον λαό προς τα μεγάλα έργα, ώστε να ωφελούνται όσοι έμεναν στην πόλη. Οι τεχνίτες ξυλουργοί, γλύπτες, χαλκουργοί, μαρμαράδες, επιχρυσωτές, ελεφαντουργοί, ζωγράφοι, κοσμηματογράφοι επεξεργάζονταν λιθάρι, χαλκό, ελεφαντόδοντο, χρυσάφι, έβενο και ξύλο κυπαρισσιού. Τις μεταφορές έκαναν στη θάλασσα οι έμποροι, οι ναύτες και κυβερνήτες πλοίων, και στην ξηρά αμαξάδες, σκοινοποιοί, λιναράδες, εργάτες δερμάτων, οδοποιοί και μεταλλωρύχοι. Έτσι, όλες αυτές οι εργασίες μοίραζαν και σκορπούσαν, μπορεί να πει κανείς, την ευημερία σε όλους τους πολίτες.

Πλούταρχος, *Περικλής*, 12.6, μφρ. Χ. Οικονόμου (διασκευή).

4. Ερυθρόμορφος αμφορέας του Ζωγράφου του Αχιλλέα (περ. 450 π.Χ., Γρηγοριανό Ετρουσκικό Μουσείο, Βατικανό). Ο Αχιλλέας χωρίς κράνος είναι όρθιος σαν άγαλμα. Φορά πολεμική στολή με δερμάτινο θώρακα, κοντό χιτώνα με πτυχώσεις. Στηρίζει το βάρος του σώματος στο αριστερό πόδι, ενώ με το δεξί ακουμπά ξυπόλυτος στο έδαφος μόνο με τα δάχτυλα. Στο αριστερό χέρι έχει τυλιγμένο το ιμάτιο και κρατά ένα μεγάλο κοντάρι.

Ένωσε τα κομμάτια του αγάλματος του έφηβου αθλητή

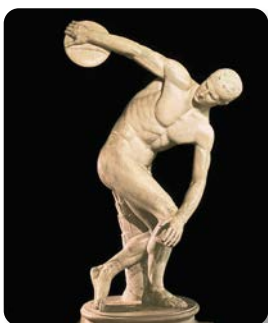

Πηγή 2

Παρθενώνας, ένας τέλειος αρχαίος ναός

Θεωρείται ο τέλειος αρχαίος ναός με παγκόσμια αναγνώριση. Συνδυάζει την κομψότητα, την αρμονία και το μέτρο στις αναλογίες. Το πεντελικό μάρμαρο φώτιζε τα μέρη του ναού, στα οποία δεν υπάρχει ούτε μία ευθεία γραμμή και ορθή γωνία. Στο εσωτερικό υπήρχε το φημισμένο χρυσελεφάντινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς, ύψους δώδεκα μέτρων, έργο του Φειδία. Τα γλυπτά των αετωμάτων αναπαριστούσαν τη γέννηση της θεάς και τη διαμάχη με τον Ποσειδώνα, οι μετόπες μυθικές μάχες και η ζωφόρος την πομπή των Παναθηναίων.

Μουσείο Ακρόπολης, *Οδηγός* (2017), σσ. 194-195 (διασκευή).

5. Ο δισκοβόλος του Μύρωνα. Ρωμαϊκό μαρμάρινο αντίγραφο (1ος αιώνας μ.Χ.) χάλκινου έργου του 450 π.Χ. (Εθνικό Μουσείο της Ρώμης, Θέρμες Διοκλητιανού). Ο Αθηναίος γλύπτης θαυμαζόταν για τη ζωντάνια και τη φυσικότητα που έδινε στα έργα του. Ο αθλητής με ηρεμία στο πρόσωπο και αυτοσυγκέντρωση έχει λυγίσει τα γόνατα και είναι έτοιμος να ανασηκωθεί για να ρίξει τον δίσκο όσο πιο μακριά μπορεί. Στο άγαλμα αποτυπώνονται με ακρίβεια οι λεπτομέρειες του σώματος του αθλητή.

6. Τρεις από τις έξι Κόρες, γνωστές ως Καρυάτιδες, τα περίφημα αγάλματα που διακοσμούσαν και στήριζαν αντί για κίονες την οροφή της νότιας πρόστασης στον ναό του Ερεχθείου στην Ακρόπολη. Οι Κόρες φορούν πέπλο και ιμάτιο με πλούσιες πτυχώσεις. Στηρίζονται στο δεξί πόδι, ενώ το αριστερό προβάλλει μπροστά. Τα πλούσια μαλλιά τους είναι περίτεχνα χτενισμένα με πλεξούδα που πέφτει στην πλάτη. Πέντε από τις Καρυάτιδες βρίσκονται στο Μουσείο της Ακρόπολης, ενώ η έκτη στο Βρετανικό Μουσείο, αφού αποσπάστηκε από τον λόρδο του Έλγιν το 1804. Πηγή: Shutterstock

7. Δυτική ζωφόρος του Παρθενώνα, λίθος 10 (Μουσείο Ακρόπολης, Αθήνα). Δύο νεαροί ιππείς καλπάζουν ζωηρά προς τα αριστερά. Ο πρώτος φορά κοντό χιτώνα και ο δεύτερος κοντό χιτώνα και χλαμύδα. Χαϊδεύει τη χαίτη του αλόγου του, που με τα τέσσερα πόδια στον αέρα μοιάζει σαν να πετάει. Θεωρείται ότι ο λίθος λαξεύτηκε από τον Αγοράκριτο, μαθητή και συνεργάτη του Φειδία, στον γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα. Από το σύνολο της ζωφόρου σήμερα σώζονται 50 μέτρα στο Μουσείο της Ακρόπολης, 80 μέτρα στο Βρετανικό Μουσείο, ένας λίθος στο Μουσείο του Λούβρου και κάποια θραύσματα σε διάφορα ευρωπαϊκά μουσεία.

Πηγή 3

Τα γλυπτά της ζωφόρου του Παρθενώνα

Η ζωφόρος είναι μια συνεχής ζώνη από ανάγλυφες παραστάσεις στο πάνω μέρος του σηκού του ναού, μέσα από την εξωτερική κιονοστοιχία του. Θέμα της ήταν η πομπή των Παναθηναίων προς την Ακρόπολη. Αποτελείται από 115 λίθους, μήκους 160 μέτρων και ύψος σχεδόν ένα μέτρο. Ξεκινούσε με την προετοιμασία της πομπής και ακολουθούσαν οι ιππείς και τα άρματα, οι προσφορές και τα ζώα της θυσίας, και τέλος, η παράδοση του πέπλου της θεάς με την παρουσία των θεών του Ολύμπου στο μέσον της ανατολικής πλευράς.

Μουσείο Ακρόπολης, Οδηγός (2017).

8. Το θέατρο της Επιδαύρου (τέλος 4ου αιώνα π.Χ.), έργο του Πολύκλειτου του Νεότερου, αφιερωμένο στον θεραπευτή θεό της αρχαιότητας, Ασκληπιό. Θεωρείται το τελειότερο θέατρο της αρχαιότητας στο σχέδιο, στην κατασκευή και στην ακουστική. Τα μουσικά και θεατρικά δρώμενα προσφέρουν μέχρι σήμερα αισθητική και ψυχική απόλαυση. Στο Φεστιβάλ της Επιδαύρου, σπουδαίοι καλλιτέχνες από όλο τον κόσμο διακρίνονται στη σκηνή του για τις ερμηνείες τους. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 4

Ο «χρυσός αιώνας» στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια τέχνη

Τον 19ο αιώνα άκμασε ο νεοκλασικισμός και τα έργα του ονομάστηκαν κλασικιστικά, καθώς οι Ευρωπαίοι αρχιτέκτονες, ζωγράφοι και γλύπτες εμπνέονταν και μιμούνταν τα κλασικά έργα. Μέχρι και σήμερα αρχιτέκτονες από όλο τον κόσμο υιοθετούν στα οικοδομήματα, στα αετώματα, στις στέγες και στον γλυπτό διάκοσμο τις δωρικές, ιωνικές και κορινθιακές κιονοστοιχίες. Οι γλύπτες και οι ζωγράφοι έχουν πρότυπο τα κλασικά αγάλματα, τα ανάγλυφα και τις παραστάσεις. Στα νεότερα χρόνια στην Ελλάδα, πολλά κτίρια έχουν δανειστεί στοιχεία από την κλασική τέχνη και ονομάζονται νεοκλασικά.

Ρηντ, Χ. κ.ά. (1986), *Λεξικό εικαστικών τεχνών*, σσ. 222-223 (δισκευή).

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. **«Τα έργα στην Ακρόπολη».** Μπείτε στη θέση του Φειδία, ο οποίος παρουσιάζει στις ομάδες εργασίας (αρχιτέκτονες, γλύπτες, αγγειογράφους, εργάτες) το πρόγραμμα ανοικοδόμησης στην Ακρόπολη. Μοιράστε ρόλους και η κάθε ομάδα να παρουσιάσει την εργασία που έχει αναλάβει (αρχιτεκτονική, γλυπτική, κεραμική, αγγειογραφία), ώστε τα έργα να έχουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κλασικής τέχνης.
2. **«Τα γλυπτά ανήκουν στον Παρθενώνα».** Απευθυνθείτε στους υπεύθυνους του Βρετανικού Μουσείου και προσπαθήστε να τους πείσετε με επιχειρήματα να δεχτούν την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα. Στολίστε την επιστολή σας με τις ζωγραφιές σας.
3. Εντοπίστε στην πόλη που ζείτε ή στην πιο κοντινή με τον τόπο σας έργα τα οποία εμπνέονται από την κλασική τέχνη. Μπορείτε να κάνετε και μια διαδικτυακή αναζήτηση νεοκλασικών κτιρίων στον κόσμο.

Αρχαία ελληνική ενδυμασία

Αποτιμητής

1. Ποια κτίρια οικοδομήθηκαν στην Ακρόπολη της Αθήνας και ποιοι τα σχεδίασαν;
2. Ποια είναι τα βασικά γνωρίσματα της τέχνης του 5ου αιώνα; Γιατί θεωρείται κλασική;

Γλωσσάρι

Ο «Χρυσός Αιώνας» της τέχνης

Ερέχθειο: Ήταν σύνθετο οικοδόμημα σε δύο μέρη. Ανατολικά ήταν αφιερωμένο στην Αθηνά, όπου στέγαζε το ξύλινο λατρευτικό της άγαλμα. Δυτικά ήταν αφιερωμένο στη λατρεία του Ποσειδώνα, του Ερεχθέα, του Ηφαίστου και του Βούτη, αδελφού του Ερεχθέα.

Κλασική τέχνη: Ονομάστηκε η τέχνη που δημιουργήθηκε τον 5ο και τον 4ο αιώνα π.Χ. Για πολλούς αιώνες ήταν πρότυπο και μέτρο σύγκρισης για κάθε καλλιτεχνικό έργο.

Κλασικός: Ο αξεπέραστος, αυτός που έχει αιώνια αξία και αναγνώριση.

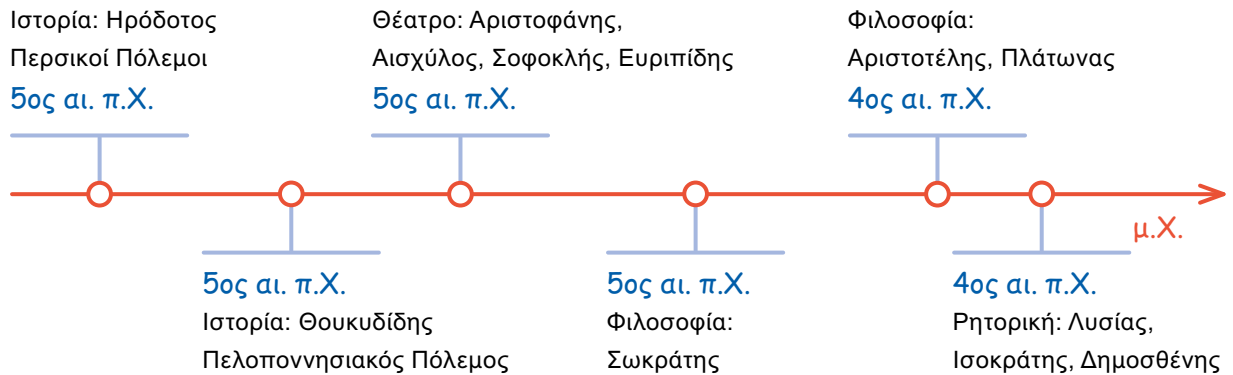
Λόρδος του Έλγιν, Thomas Bruce: Σκοτσέζος στρατιωτικός, διπλωμάτης. Όταν η Ελλάδα βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή, αφαίρεσε με πριόνι ή λοστούς πολλά γλυπτά κυρίως από τον Παρθενώνα, τον Ναό της Αθηνάς Νίκης και μία από τις Καρυάτιδες του Ερεχθείου. Σήμερα τα γλυπτά βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο, ενώ στο Μουσείο της Ακρόπολης έχουν τοποθετηθεί τα γύψινα αντίγραφα τους μέχρι να επιστραφούν και να γίνει η επανένωσή τους με τα μνημεία στα οποία ανήκουν.

Πινακοθήκη: Βρισκόταν στη βόρεια πτέρυγα των Προπυλαίων. Όπως μας αναφέρει ο Πausanias, τη διακοσμούσαν οι ζωγραφικοί πίνακες του Πολύγνωτου, οι οποίοι δεν έχουν διασωθεί. Ο Πολύγνωτος από τη Θάσο ζωγράφισε τη μάχη του Μαραθώνα πάνω στους τοίχους της Ποικίλης Στοάς στην Αγορά. Οι Αθηναίοι τον τίμησαν με την ιδιότητα του Αθηναίου πολίτη.

4.5

Η Αθήνα γίνεται σχολείο της Ελλάδας

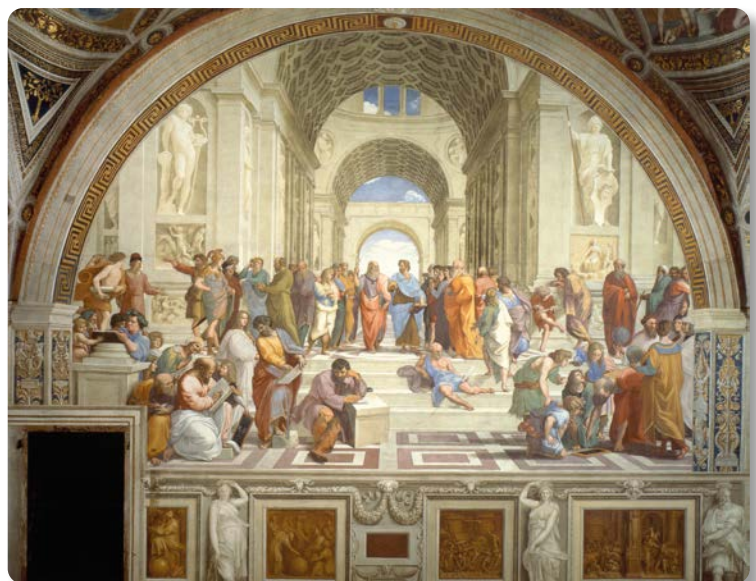
Στα κλασικά χρόνια η Αθήνα έγινε πολιτιστικό και πνευματικό κέντρο για τους σημαντικότερους επιστήμονες, φιλοσόφους και καλλιτέχνες ολόκληρου του ελληνικού κόσμου. Οι επιστήμες, η φιλοσοφία, τα γράμματα και η τέχνη του θεάτρου ανέδειξαν την Αθήνα, σύμφωνα με τα λόγια του Περικλή, σε «Σχολείο της Ελλάδος».

Ιστορία

Τον 5ο αιώνα π.Χ. γράφτηκαν δύο σπουδαία ιστορικά έργα. Ο Ηρόδοτος έγραψε για τα κατορθώματα των Ελλήνων στους Περσικούς Πολέμους, ενώ ο Αθηναίος Θουκυδίδης για τη σύγκρουση ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Πίστευε ότι αυτός ο πόλεμος θα είναι ο πιο σημαντικός, γιατί οι αντίπαλοι ήταν δυνατοί, έχοντας ο καθένας μαζί του τους μισούς Έλληνες.

1. Η «Σχολή των Αθηνών» (1509-1511, Αποστολικό Παλάτι, Βατικανό). Το θέμα της τοιχογραφίας του Ραφαήλ είναι η αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Σε ένα μεγαλοπρεπές κτήριο διάσημοι φιλόσοφοι, μαθηματικοί και επιστήμονες συμμετέχουν σε μια φανταστική συνέλευση. Στο κέντρο ο Πλάτωνας και ο διάσημος μαθητής του Αριστοτέλης συζητούν μεταξύ τους. Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία μελετήθηκε από τους καλλιτέχνες της Αναγέννησης κατά τον 15ο αιώνα, αρχικά στην Ιταλία και στη συνέχεια σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Ρητορική

Η ρητορική είχε σημαντική θέση στη δημόσια ζωή της Αθήνας και οι ρήτορες δίδασκαν στους νέους την τέχνη να πείθουν, να συμβουλεύουν ή να επηρεάζουν τους συμπολίτες τους. Σπουδαίοι ρήτορες, όπως ο Δημοσθένης, ο Λυσίας και ο Ισοκράτης, εκφώνησαν **λόγους** στην Εκκλησία του Δήμου, στα δικαστήρια και σε γιορτές ή επίσημες τελετές.

Φιλοσοφία

Οι φιλόσοφοι ασχολήθηκαν με τον άνθρωπο και την κοινωνία μέσα στην οποία ζει. Ο Σωκράτης, μέσα από τις ερωτήσεις που υπέβαλλε, οδηγούσε τους συμπολίτες του στην αναζήτηση της γνώσης, της αλήθειας και της αρετής. Ο μαθητής του, ο **Πλάτωνας**, δίδασκε ότι ο άνθρωπος θα πρέπει να αναζητά το δίκαιο, το ωραίο και το ηθικό. Ο Αριστοτέλης πίστευε ότι το σπουδαιότερο αγαθό στον άνθρωπο είναι η ευδαιμονία (ευτυχία) και η φιλία. Ανέπτυξε ακόμα πολλές επιστήμες, όπως η Αστρονομία, η Ζωολογία, η Βοτανική και η Γεωγραφία.

Θέατρο

Στην Αθήνα αναπτύχθηκε ιδιαίτερα η τέχνη του θεάτρου μέσα από την **τραγωδία** και την κωμωδία. Στο θέατρο οι Αθηναίοι διασκέδαζαν και παρακολουθούσαν τα μεγάλα ζητήματα που αφορούσαν τη ζωή και τα προβλήματα της πόλης. Δίνονταν δωρεάν εισιτήρια για τις θεατρικές παραστάσεις σε όσους αδυνατούσαν να πληρώσουν το αντίτιμο, και με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες διδάσκονταν να αποφεύγουν την αλαζονεία και την κακή συμπεριφορά, και να καλλιεργούν το μέτρο και την αρετή. Οι πλούσιοι Αθηναίοι αναλαμβάναν τον ρόλο των **χορηγών** των θεατρικών παραστάσεων. Στο θέατρο του Διονύσου διακρίθηκαν οι τραγικοί ποιητές Αισχύλος, Σοφοκλής και Ευριπίδης, ενώ ο αγαπημένος κωμικός ποιητής της Αθήνας ήταν ο **Αριστοφάνης**.

Πηγή 1

Αθήνα, πόλη των γιορτών

Εκεί (στην Αθήνα) ναοί κι
αγάλματα θεών,
πομπές θυσίες και γλέντια
όλο το χρόνο·
κι ο κάμπος λουλουδίζει,
βαστά πασίχαρ' η γιορτή του
Βάκχου μέρες
κι η χώρ' αστράφτει και βουίζει
από χορούς, τραγούδια και φλογέρες.
Αριστοφάνης, *Νεφέλες*, στ. 300-313,
μτφρ. Κ. Βάρναλης (διασκευή).

Πηγή 2

Αθήνα, πόλη του πνεύματος

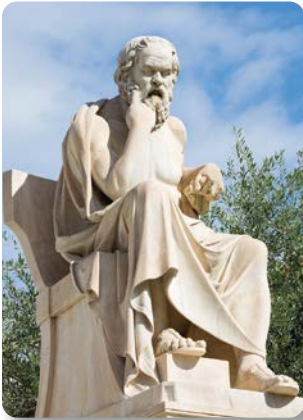
Τόσο πολύ ξεπέρασε η πόλη μας όλους
τους άλλους στην πνευματική ανάπτυξη
και στην τέχνη του λόγου, ώστε οι δικοί
της μαθητές έγιναν δάσκαλοι στους άλ-
λους. Το όνομα πάλι Έλληνες το έκανε
να μη συμβολίζει πια την καταγωγή, αλλά
την καλλιέργεια του πνεύματος.
Ισοκράτης, *Πανηγυρικός*, 50,
μτφρ. Στ. Μπαζάκου.

Πηγή 3

Αθήνα, σχολείο της Ελλάδος

Υποστηρίζω ότι η πόλη μας αποτελεί σχολείο της Ελλάδας σε όλες τις εκδηλώσεις. Ο κάθε πολίτης χωριστά μπορεί να παρουσιάσει τον εαυτό του αυτοδύναμο σε πολλές δραστηριότητες με χάρη και επιδεξιότητα. Αυτά που λέω δεν είναι παινήματα αλλά η αλήθεια, και το αποδεικνύει η δύναμη της πόλης που, αν τη γνωρίσει κάποιος, φανερώνεται ανώτερη από τη φήμη της. Και επειδή η δύναμή μας φανερώνεται με έργα, οι σύγχρονοί μας μας θαυμάζουν, αλλά θα μας θαυμάζουν και οι μελλοντικές γενιές.

Θουκυδίδης, *Περικλέους Επιτάφιος*, Β 41, μτφρ. Α. Βλάχος (διασκευή).

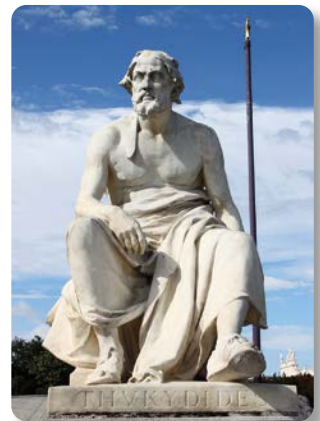

2. Άγαλμα του Σωκράτη (469/399 π.Χ.) μπροστά από το κτίριο της Ακαδημίας Αθηνών. Υπήρξε ο πιο σημαντικός από τους φιλοσόφους της αρχαιότητας. Στην Αγορά, στα γυμναστήρια, στις παλαίστρες, στους περιπάτους και στα συμπόσια ρωτούσε τους συμπολίτες του τι είναι ανδρεία, δικαιοσύνη, αρετή. Προσποιούνταν ότι δεν γνωρίζει, αλλά ότι μέσα από τον διάλογο ενδιαφερόταν να μάθει. Ο ίδιος δεν έγραψε τίποτα και οι φιλοσοφικές του απόψεις παρουσιάζονται στα έργα του μαθητή του, Πλάτωνα. Οι ιδέες του προκαλούν το ενδιαφέρον των φιλοσόφων μέχρι σήμερα.

Πηγή: Shutterstock

3. Άγαλμα του Θουκυδίδη (460-395 π.Χ.) έξω από το Κοινοβούλιο της Αυστρίας, στη Βιέννη. Ο Θουκυδίδης γεννήθηκε στον Δήμο Αλιμούντα (Άλιμο) Αττικής. Έγραψε την Ιστορία του για να μείνει αιώνιο απόκτημα των ανθρώπων. Για τα γεγονότα του πολέμου δεν περιορίστηκε σε μύθους, τυχαίες πληροφορίες ή στην προσωπική του γνώμη. Έκανε προσεκτική έρευνα για να αναζητήσει τα αίτια και τα αποτελέσματα των γεγονότων, γι' αυτό θεωρείται ο θεμελιωτής της επιστήμης της Ιστορίας.

Πηγή: Shutterstock

4. Αρχαίες ελληνικές μάσκες, οι οποίες ήταν απαραίτητες στις θεατρικές παραστάσεις της τραγωδίας και της κωμωδίας. Το αθηναϊκό θέατρο γρήγορα εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο. Η Αθήνα ήταν πνευματικό κέντρο και πόλος έλξης για ποιητές και υποκριτές (ηθοποιούς).

Πηγή: Shutterstock

Οι εκπρόσωποι των γραμμάτων των τεχνών και των επιστημών του χρυσού αιώνα της Αθήνας

Πηγή 4

Αθήνα, κάστρο της Ελλάδος

Ω λιόλαμπρη και μενεξεδοστεφανωμένη και χλιοτραγουδισμένη, Αθήνα, κάστρο της Ελλάδος, θεόπνευστη πολιτεία!

Πίνδαρος, *Διθυράμβων* 5.

Πηγή 5

Αθήνα, πόλη των θαυμαστών έργων

Τα έργα υψώνονται περήφανα σε μέγεθος και αξεπέραστα σε ομορφιά και σε χάρη και οι τεχνίτες συναγωνίζονταν να ξεπεράσουν ο ένας τον άλλον στην καλλιτεχνική εργασία. Τα έργα του Περικλή θαυμάζονται, γιατί στο καθένα ανθίζει μια νεότητα που διατηρείται στο πέρασμα του χρόνου σαν να έχουν μέσα τους μια πνοή αμάραντη και μια αγέραστη ψυχή.

Πλούταρχος, *Περικλής* 13. (Ο Πλούταρχος είδε τα έργα του Περικλή 500 χρόνια μετά τη δημιουργία τους), μτφρ. Μ. Οικονόμου (διασκευή).

Πηγή 6

Αθήνα, πόλη της δημοκρατίας

Ελεύθερη είν' η πόλη μας, δεν είναι στο χέρι ενός ο λαός, κυρίαρχος, δίνει την αρχή σε πολίτες για ένα χρόνο· προνόμιο δεν υπάρχει για τον πλούσιο· δικαιώματα έχει τα ίδια και ο φτωχός.

Ευριπίδης, *Ικέτιδες*, στ. 404-408.

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Οι συγγραφείς που έζησαν και δημιούργησαν στην Αθήνα μέσα από τα έργα τους εγκωμιάζουν την Αθήνα και τον «χρυσό αιώνα του Περικλή». Ποια χαρακτηριστικά της αθηναϊκής πολιτείας και των Αθηναίων πολιτών εγκωμιάζονται στα αποσπάσματα των κειμένων;
2. Πώς το αρχαίο αθηναϊκό θέατρο συνέβαλε στην πολιτιστική και κοινωνική ανάπτυξη της πόλης και ποιοι ήταν οι κυριότεροι εκπρόσωποι της τραγωδίας και της κωμωδίας;
3. «**Στην Ακαδημία του Πλάτωνα**». Η Ακαδημία του Πλάτωνα τιμά τους ιστορικούς, τους ρήτορες και τους φιλοσόφους, οι οποίοι με το έργο τους ανέδειξαν την πολιτική και κοινωνική ζωή στην αρχαία Αθήνα. Διαλέξτε ένα πρόσωπο των γραμμάτων εποχής και παρουσιάστε το σε αυτή την εκδήλωση.

Αποτιμητής

1. Ποιοι ήταν οι σημαντικότεροι ιστορικοί του 5ου αιώνα; Με ποια ιστορικά γεγονότα ασχολήθηκαν;
2. Ποιος ήταν ο ρόλος της ρητορικής; Ποιοι ήταν οι σημαντικότεροι ρήτορες;
3. Με ποια θέματα ασχολήθηκαν οι φιλόσοφοι της κλασικής εποχής;
4. Ποια σημασία είχε το θέατρο για τους αρχαίους Αθηναίους;

Η Αθήνα γίνεται σχολείο της Ελλάδος

Γλωσσάρι

Αριστοφάνης (450-386 π.Χ.): Γεννήθηκε στην Αθήνα, στη σημερινή Πλάκα. Παρουσίασε τις κωμωδίες του σε θεατρικούς αγώνες μετά την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου. Μέσα από τα έργα του εξέφραζε τη νοσταλγία του για την ειρηνική ζωή, υπερασπιζόταν τη συμφιλίωση των πόλεων και κατηγορούσε όσους παρέσερναν τον λαό στη διχόνοια και τη σύγκρουση. Πάνω απ' όλα, ήθελε να δείξει πόσο βλαπτικός ήταν ο πόλεμος για τους συμπολίτες του.

Κωμωδία: Ένα από τα τρία είδη του δράματος, που αναπτύχθηκε στην Αθήνα παράλληλα με το δημοκρατικό πολίτευμα. Οι κωμικοί ποιητές δημιουργούσαν φανταστικούς κόσμους και μέσα από αυτούς μιλούσαν με θάρρος για επίκαιρα θέματα. Σατίριζαν πρόσωπα, ασκούσαν κριτική για καταστάσεις που έβλαπταν την Αθήνα και περνούσαν τα μηνύματά τους, ώστε να οδηγήσουν τους Αθηναίους να αποφασίσουν για το καλό της πόλης.

Λόγοι: Οι ομιλίες που εκφωνούσαν οι ρήτορες και διακρίνονταν σε τρία είδη. Οι δικανικοί που εκφωνούνταν στα δικαστήρια, οι συμβουλευτικοί στην Εκκλησία του Δήμου και οι πανηγυρικοί στις γιορτές και τις δημόσιες τελετές.

Πλάτωνας (424/423-348/347 π.Χ.): Θεωρείται ο κορυφαίος Έλληνας φιλόσοφος, γνωστός για τους *Διαλόγους* του και για την ίδρυση της Ακαδημίας στα νότια της πόλης των Αθηνών. Ήταν μαθητής του Σωκράτη και αναφέρεται στον δάσκαλό του σχεδόν σε όλα του τα έργα, τα οποία αποτελούν τη βάση της δυτικής φιλοσοφίας.

Τραγωδία: Ένα από τα τρία είδη του δράματος, που αναπτύχθηκε στην Αθήνα τον 5ο αιώνα π.Χ. από Αθηναίους τραγικούς ποιητές. Τα θέματα της τραγωδίας ήταν η ειρήνη, ο πόλεμος, η δικαιοσύνη ή η παραβίαση ενός νόμου. Οι θεατρικές παραστάσεις προκαλούσαν το ενδιαφέρον όλων των πολιτών που τις παρακολουθούσαν, ακόμη και σε καιρό πολέμου. Μέσα από τις διδασκαλίες των τραγωδιών οι Αθηναίοι πολίτες εκπαιδεύονταν να υπηρετούν και να αποφασίζουν για την πόλη τους στο δημοκρατικό πολίτευμα.

Χορηγός: Ο πλούσιος Αθηναίος πολίτης που αναλάμβανε να καλύψει τα έξοδα μιας θεατρικής παράστασης στη γιορτή προς τιμήν του θεού Διόνυσου, στα Μεγάλα Διόνυσια. Αν κέρδιζε στους θεατρικούς αγώνες, βραβευόταν μαζί με τον ποιητή με ένα στεφάνι από κισσό.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ -
ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ - ΘΗΒΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

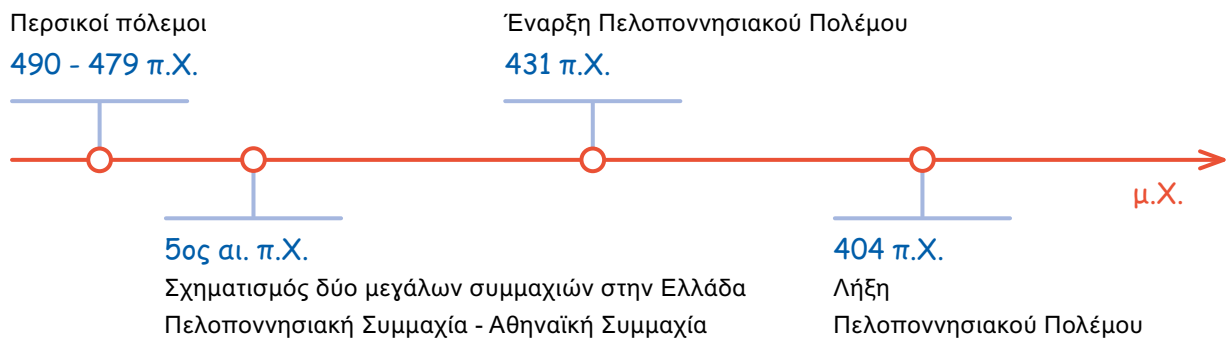
- 5.1 Τα αίτια του Πελοποννησιακού Πολέμου
- 5.2 Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου και το τέλος του
- 5.3 Η ηγεμονία της Σπάρτης
- 5.4 Η ηγεμονία της Θήβας

Ο θάνατος του Αλκιβιάδη, Michele de Napolì (1808-1892), Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Νάπολι
Πηγή: Wikimedia Commons (<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alcibiades7220.jpg>)

5.1 Τα αίτια του Πελοποννησιακού Πολέμου

Μετά τους Περσικούς Πολέμους, η Αθήνα και η Σπάρτη, ηγέτιδες της Αθηναϊκής και της Πελοποννησιακής Συμμαχίας, ανταγωνίζονταν για το ποια θα ελέγχει την Ελλάδα. Η Αθήνα απέκτησε μεγάλη δύναμη και θέλησε να επεκταθεί σε περιοχές για τις οποίες ενδιαφέρονταν και οι Πελοποννήσιοι. Αποτέλεσμα ήταν να αρχίσει ένας μακροχρόνιος πόλεμος μεταξύ Ελλήνων, που είναι γνωστός ως Πελοποννησιακός Πόλεμος.

Αθηναϊκή και Πελοποννησιακή Συμμαχία

Μετά τους Περσικούς Πολέμους, στην Ελλάδα είχαν σχηματιστεί δύο μεγάλες συμμαχίες. Στην Αθηναϊκή Συμμαχία συμμετείχαν πόλεις των νησιών του Αιγαίου, της Ιωνίας, της Χαλκιδικής, της Θράκης, και η ηγέτιδα πόλη, η Αθήνα. Στη **Πελοποννησιακή** Συμμαχία εντάσσονταν όλες σχεδόν οι πόλεις της Πελοποννήσου, με αρχηγό τη Σπάρτη. Χάρη στον στόλο τους, οι Αθηναίοι ήταν πολύ δυνατοί στη θάλασσα, ενώ οι Πελοποννήσιοι υπερέχονταν στον πεζικό στρατό.

1. Αθηναϊκή Συμμαχία και Πελοποννησιακή Συμμαχία

Η αιτία του πολέμου

Η Σπάρτη ήταν μια πόλη με **ολιγαρχικό** πολίτευμα, ενώ η Αθήνα είχε δημοκρατία. Επομένως, ο τρόπος διοίκησης και ζωής ήταν διαφορετικός. Και οι δύο όμως ήταν ισχυρές πόλεις, που ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για την ηγεσία της Ελλάδας. Οι Αθηναίοι σταδιακά απέκτησαν μεγάλη δύναμη, γεγονός που φόβισε τους Σπαρτιάτες και αποτέλεσε την αιτία του πολέμου που ακολούθησε.

Αφορμές του πολέμου

Οι Αθηναίοι θέλησαν να επεκτείνουν την επιρροή τους στη Δυτική Ελλάδα και την Ιταλία. Για τις ίδιες όμως περιοχές ενδιαφέρονταν και οι Κορίνθιοι, σύμμαχοι των Σπαρτιατών, που ανησύχησαν από τις ενέργειες των Αθηναίων. Οι Κορίνθιοι βρίσκονταν σε διαμάχη με τους Κερκυραίους, οι οποίοι ζήτησαν τη βοήθεια των Αθηναίων. Εκείνοι απάντησαν θετικά, διότι ήθελαν να έχουν καλές σχέσεις με την Κέρκυρα, που ήταν σημαντική πόλη της Δυτικής Ελλάδας. Σε **αντίποινα**, οι Κορίνθιοι βοήθησαν την **Ποτίδαια**, μια πόλη η οποία ήταν αποικία τους, αλλά και σύμμαχος με την Αθήνα, να αποχωρήσει από την Αθηναϊκή Συμμαχία. Οι Αθηναίοι στη συνέχεια απαγόρευσαν στους Μεγαρείς, συμμάχους της Σπάρτης, να χρησιμοποιούν τα λιμάνια της Αθηναϊκής Συμμαχίας. Όλα αυτά τα γεγονότα αποτέλεσαν τις αφορμές του πολέμου.

Η έναρξη του πολέμου

Μετά από όλα αυτά οι εκπρόσωποι των πόλεων της Πελοποννησιακής Συμμαχίας συγκεντρώθηκαν στη Σπάρτη και αποφάσισαν να κηρύξουν τον πόλεμο στην Αθήνα. Έτσι, ξεκίνησε ο Πελοποννησιακός Πόλεμος. Ήταν ένας πόλεμος μεταξύ Ελλήνων, ο οποίος προκάλεσε μεγάλες καταστροφές στα πολλά χρόνια που διήρκεσε.

Πηγή 1

Τα αίτια και οι αφορμές του Πελοποννησιακού Πολέμου (σταυρόλεξο)

Ο βασιλιάς της Σπάρτης Αρχίδαμος μιλά στους Σπαρτιάτες

Πού θα στηριχτούμε για να κηρύξουμε έναν πόλεμο ενώ είμαστε απροετοίμαστοι; Στο ναυτικό υστερούμε πολύ απέναντί τους και θα χρειαστεί πολύς καιρός για να προετοιμαστούμε. Στον πλούτο μας; Εκεί υστερούμε περισσότερο. Υπερτερούμε σε οπλισμό και αριθμό ανδρών και θα μπορούμε να λεηλατούμε τη γη τους με συχνές επιδρομές. Η κυριαρχία τους εκτείνεται σε πολλές περιοχές και θα μπορούν να προμηθεύονται από τη θάλασσα ό,τι χρειάζονται. Αν δεν αποκτήσουμε υπεροπλία στη θάλασσα, τότε εμείς θα παθαίνουμε περισσότερες από εκείνους συμφορές.

Θουκυδίδης, *Ιστορίες*, 1, 80.3-80.4.

2. Ανάγλυφο από το Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης.
Πηγή: Shutterstock

Πηγή 2

Ο Περικλής μιλά στην Εκκλησία του Δήμου για τη δύναμη των Αθηναίων

Αν έρθουν να εισβάλουν στο έδαφός μας, θα πάμε εμείς με τα καράβια μας στα δικά τους εδάφη. Η λεηλασία ενός μέρους της Πελοποννήσου θα έχει πολύ σοβαρότερες συνέπειες από τη λεηλασία ολόκληρης της Αττικής. Εκείνοι δεν μπορούν να αποκτήσουν άλλα εδάφη χωρίς να πολεμήσουν, ενώ εμείς έχουμε άφθονη γη και στα νησιά και στην ηπειρωτική Ελλάδα. Η κυριαρχία μας στη θάλασσα είναι τεράστιο πλεονέκτημα.

Θουκυδίδης, *Ιστορίες*, 1, 143, 4-5.

3. Οκτώ βιβλία του Πελοποννησιακού Πολέμου γραμμένα από τον Θουκυδίδη, τον γιο του Ολόρου. Σελίδα τίτλου σε έκδοση του 1829 (Houghton Library, Harvard University).

Πηγή 3

Η αιτία του πολέμου

Θα εκθέσω πρώτα ποιες ήταν οι αιτίες για παράπονα και διαμαρτυρίες που οδήγησαν στον πόλεμο, για να μην αναρωτιέται κανείς αργότερα για ποια αιτία οι Έλληνες περιπλέχτηκαν σε τόσο μεγάλο πόλεμο. Η πραγματική βέβαια αιτία ήταν, καθώς νομίζω, το ότι η μεγάλη ανάπτυξη της ισχύος της Αθήνας φόβισε τους Λακεδαιμονίους και τους ανάγκασε να πολεμήσουν.

Θουκυδίδης, *Ιστορίες*, 1, 23, 4-6.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια θεωρεί ο Θουκυδίδης πραγματική αιτία του Πελοποννησιακού Πολέμου;
2. Στην ομιλία του ο Αρχίδαμος τι επισημαίνει στους Σπαρτιάτες;
3. Ποια είναι, σύμφωνα με τον Περικλή, τα πλεονεκτήματα που έχουν οι Αθηναίοι απέναντι στους Σπαρτιάτες;

Αποτιμητής

1. Σε ποιες συμμαχίες ήταν διαιρεμένος ο ελληνικός κόσμος;
2. Ποια ήταν η αιτία του Πελοποννησιακού Πολέμου και ποιες οι αφορμές του;

Γλωσσάρι

Αντίποινα: Πράξεις με σκοπό την εκδίκηση.

Αρχίδαμος: Βασιλιάς της Σπάρτης για σχεδόν σαράντα χρόνια (469-427 π.Χ.).

Θουκυδίδης: Σημαντικός Αθηναίος ιστορικός που έγραψε την ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Πελοποννησιακή Συμμαχία: Η ένωση των πόλεων της Πελοποννήσου με αρχηγό τη Σπάρτη.

Πολίτευμα: Ο τρόπος που διοικείται ένα κράτος.

Ποτίδαια: Πόλη της Χαλκιδικής. Ήταν αποικία των Κορινθίων, αλλά είχε γίνει μέλος της Αθηναϊκής Συμμαχίας.

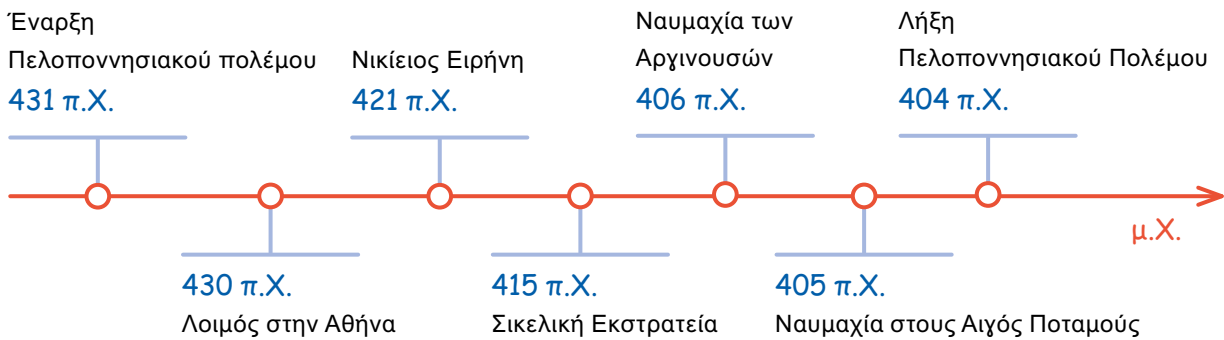
Τα αίτια και οι αφορμές του Πελοποννησιακού Πολέμου

5.2

Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου και το τέλος του

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος άρχισε το 431 π.Χ. Το επόμενο έτος ένας θανατηφόρος λοιμός προκάλεσε χιλιάδες θύματα στην Αθήνα και κόστισε τη ζωή και του ηγέτη της, του Περικλή. Αν και ο Αθηναίος στρατηγός Νικίας πέτυχε μια προσωρινή διακοπή του πολέμου, οι Αθηναίοι πείστηκαν από τον Αλκιβιάδη να εκστρατεύσουν στη Σικελία, όπου ακολούθησε μεγάλη καταστροφή. Κατόπιν οι Σπαρτιάτες απέκτησαν, με τη βοήθεια των Περσών, ισχυρό στόλο, συνέτριψαν τους Αθηναίους και αναδείχτηκαν τελικά νικητές σε έναν μακροχρόνιο πόλεμο που προκάλεσε μεγάλες συμφορές στην Ελλάδα.

Η έναρξη του πολέμου

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος ξεκίνησε το 431 π.Χ., με τις δυνάμεις των Πελοποννησίων να εισβάλλουν στην Αττική και να καταστρέφουν τη γη των Αθηναίων. Ακολουθώντας όμως τις προτάσεις του Περικλή, οι Αθηναίοι απέφυγαν να πολεμήσουν με τον ισχυρό πελοποννησιακό στρατό και έμειναν μέσα στην πόλη τους, με τα **Μακρά Τείχη** να

1. Οι κυριότερες μάχες και ναυμαχίες του Πελοποννησιακού Πολέμου

2. Τα Μακρά Τείχη. Πηγή: Wikimedia Commons
<https://tinyurl.com/3kj8c6w2>

τους προστατεύουν. Ταυτόχρονα, ο αθηναϊκός στόλος έκανε επιδρομές στα παράλια της Πελοποννήσου.

Ο λοιμός

Το 430 π.Χ. **λοιμός** έπληξε την Αθήνα και προκάλεσε τον θάνατο πολλών Αθηναίων, μεταξύ των οποίων και του Περικλή. Για δέκα χρόνια οι δύο πλευρές συγκρούονταν σε διάφορα σημεία της Ελλάδας, χωρίς αποτέλεσμα. Εξαντλημένες πλέον, το 421 π.Χ. αποφάσισαν να συνάψουν ειρήνη. Στις διαπραγματεύσεις πρωταγωνίστησε ο Αθηναίος στρατηγός Νικίας και η ειρήνη ονομάστηκε Νικίειος ειρήνη.

Η Σικελική Εκστρατεία

Η ειρήνη όμως διήρκεσε μόλις έξι χρόνια. Το 415 π.Χ. ο νεαρός Αθηναίος στρατηγός **Αλκιβιάδης** έπεισε τους συμπατριώτες του, παρά τις αντιρρήσεις του **Νικία**, να εκστρατεύσουν εναντίον των Συρακουσών, της ισχυρότερης πόλης της Σικελίας. Εάν νικούσαν, θα ενίσχυαν τη δύναμή τους και θα μπορούσαν να επιβληθούν και στη Σπάρτη. Ωστόσο, η Σικελική Εκστρατεία κατέληξε σε μεγάλη καταστροφή για την Αθήνα, καθώς η Σπάρτη στάθηκε στο πλευρό των Συρακουσίων.

Το τέλος του πολέμου

Στη συνέχεια οι Σπαρτιάτες αποφάσισαν να πλήξουν τους Αθηναίους στην πηγή της δύναμής τους, στη θάλασσα. Με χρήματα που τους έδωσαν οι Πέρσες, ναυπήγησαν ισχυρό στόλο. Αν και ηττήθηκαν από τους Αθηναίους στη ναυμαχία των **Αργινουσών** το 406 π.Χ., το 405 κατάφεραν να καταστρέψουν τον αθηναϊκό στόλο στους **Αιγός Ποταμούς**.

Οριστικά ηττημένοι, οι Αθηναίοι υποχρεώθηκαν να συνάψουν ειρήνη με ταπεινωτικούς όρους το 404 π.Χ. Ο μακροχρόνιος πόλεμος κατέληξε σε νίκη της Σπάρτης, όμως προκάλεσε δεκάδες χιλιάδες νεκρούς και μεγάλες καταστροφές σε όλη την Ελλάδα.

Πηγή 1

Για ποιους λόγους ο Αλκιβιάδης πρότεινε τη Σικελική Εκστρατεία

Με περισσότερο ζήλο από όλους προωθούσε την εκστρατεία ο Αλκιβιάδης, θέλοντας να πάει κόντρα στον Νικία και επειδή τον έκαιγε ο πόθος να γίνει στρατηγός. Είχε την ελπίδα πως με αυτόν αρχηγό οι Αθηναίοι θα κυριεύαν τη Σικελία και την Καρχηδόνα και συγχρόνως, αν πετύχαινε, θ' αύξαινε και τη δική του θέση με πλούτο και δόξα.

Θουκυδίδης, *Ιστορίες*, 6.15-1-4.

3. Η ναυμαχία στους Αιγός Ποταμούς, το 405 π.Χ., κατά την οποία ο Σπαρτιάτης ναύαρχος Λύσανδρος κατέστρεψε τον αθηναϊκό στόλο, θέτοντας έτσι τέλος στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Χαρακτικό από το Hutchinson's History of the Nations (1915). Πηγή: Classic Image / Alamy Stock Photo

Πηγή 2

Ο Νικίας κατηγορεί τον Αλκιβιάδη για την εκστρατεία στη Σικελία

Ακόμη και αν νικήσουμε, η Σικελία είναι μακριά για να μπορούμε να την εξουσιάσουμε... Κάποιος εδώ καμαρώνει επειδή τον εκλέξατε στρατηγό και σας παροτρύνει να εκστρατεύσετε, λογαριάζοντας μόνο το δικό του συμφέρον. Άλλωστε είναι πάρα πολύ νέος για να είναι αρχηγός και επιθυμεί μόνο να τον θαυμάζουν για τα άλογά του και να μπορεί από τα οφέλη του αξιώματός του να καλύπτει τις δαπάνες της πολυέξοδης ζωής του. Μην του δώσετε την ευκαιρία να δοξαστεί διακινδυνεύοντας την τύχη της πολιτείας.

Θουκυδίδης, *Ιστορίες*, 6.11-12.

Πηγή 3

Η ναυμαχία στους Αιγός Ποταμούς

Οι Αθηναίοι σκορπίζονταν στη στεριά για αναζήτηση τροφίμων. Την πέμπτη ημέρα διέταξε ο **Λύσανδρος** τον στόλο του να πλεύσει προς τους Αιγός Ποταμούς. Μόλις οι Αθηναίοι τους είδαν να πλησιάζουν, επιχείρησαν να επιστρέψουν στα πλοία τους, αλλά ήταν πολύ αργά. Μερικά πλοία δεν έφυγαν ποτέ από την ακτή, άλλα βγήκαν στη θάλασσα με μόνο μια σειρά κουπιών, άλλα με δύο. Ολόκληρος ο αθηναϊκός στόλος είτε κατελήφθη είτε καταστράφηκε. Τα πληρώματα σφαγιάστηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν.

Νάιτζελ Μπάγκναλ, *Πελοποννησιακός πόλεμος – Αγώνας για την κυριαρχία*, σ. 430

4. Ο θάνατος του Αλκιβιάδη. Έργο του Michele de Napolì (1839, Μουσείο Καποντιμόντε, Νάπολη).

Πηγή 4

Οι φάσεις του
Πελοποννησιακού
Πολέμου

Οι κυριότερες φάσεις
και το τέλος του
Πελοποννησιακού Πολέμου

Οι όροι ειρήνης που δέχτηκαν οι Αθηναίοι

Οι Κορίνθιοι και οι Θηβαίοι δεν ήθελαν να κάνουν συνθήκη με τους Αθηναίους, αλλά να τους αφανίσουν. Οι Λακεδαιμόνιοι αρνήθηκαν να καταστρέψουν μια ελληνική πόλη που τόσες υπηρεσίες είχε προσφέρει όταν μεγάλοι κίνδυνοι είχαν απειλήσει την Ελλάδα. Δέχτηκαν να γίνει ειρήνη με τον όρο ότι οι Αθηναίοι θα γκρεμίσουν τα Μακρά Τείχη και τα τείχη του Πειραιά, θα παραδώσουν όλα τους τα πλοία εκτός από δώδεκα, θα φέρουν πίσω τους εξόριστους, θα έχουν ίδιους εχθρούς και φίλους με τους Λακεδαιμονίους.

Ξενοφώντας, *Ελληνικά*, 2.2.19-21.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Πιστεύετε ότι ήταν μεγάλη απώλεια για την Αθήνα ο θάνατος του Περικλή;
2. Για ποιους λόγους ήθελε ο Αλκιβιάδης να γίνει η εκστρατεία στη Σικελία και ποιες αντιρρήσεις εξέφραζε ο Νικίας;
3. Ποια λάθη έκαναν οι Αθηναίοι στη ναυμαχία στους Αιγός ποταμούς; Ποιους όρους επέβαλαν οι Σπαρτιάτες στους Αθηναίους στο τέλος του πολέμου και πώς τους κρίνετε;

Αποτιμητής

1. Ποια τακτική ακολούθησαν οι Αθηναίοι στα πρώτα χρόνια του πολέμου;
2. Ποιες επιπτώσεις είχε ο λοιμός για την Αθήνα;
3. Ποια τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των πρωταγωνιστών του Πελοποννησιακού πολέμου;
4. Γιατί οι Αθηναίοι εκστράτευσαν στη Σικελία και ποιο ήταν το αποτέλεσμα της εκστρατείας;
5. Πώς κατόρθωσαν τελικά οι Σπαρτιάτες να νικήσουν; Ποιες ήταν οι συνέπειες του πολέμου;

Γλωσσάρι

Αιγός ποταμοί: Περιοχή στον Ελλήσποντο, όπου σε ναυμαχία καταστράφηκε ο αθηναϊκός στόλος από τους Σπαρτιάτες το 405 π.Χ.

Αλκιβιάδης: Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός, πρωταγωνιστής του Πελοποννησιακού Πολέμου. Έπεισε τους Αθηναίους να εκστρατεύσουν στη Σικελία, αλλά πριν φτάσει εκεί κατηγορήθηκε για ασέβεια και κατέφυγε στη Σπάρτη για να αποφύγει την καταδίκη του. Μετά την καταστροφή στη Σικελία, επέστρεψε στην Αθήνα, έγινε ξανά στρατηγός, αλλά ύστερα από μια αποτυχία αυτοεξορίστηκε στη Μικρά Ασία, όπου δολοφονήθηκε από τους Πέρσες.

Αργινούσες: Μικρά νησιά κοντά στη Λέσβο, όπου ο αθηναϊκός στόλος νίκησε τον σπαρτιατικό το 406 π.Χ.

Λοιμός: Μεταδοτική ασθένεια που προκαλεί τον θάνατο πολλών ανθρώπων.

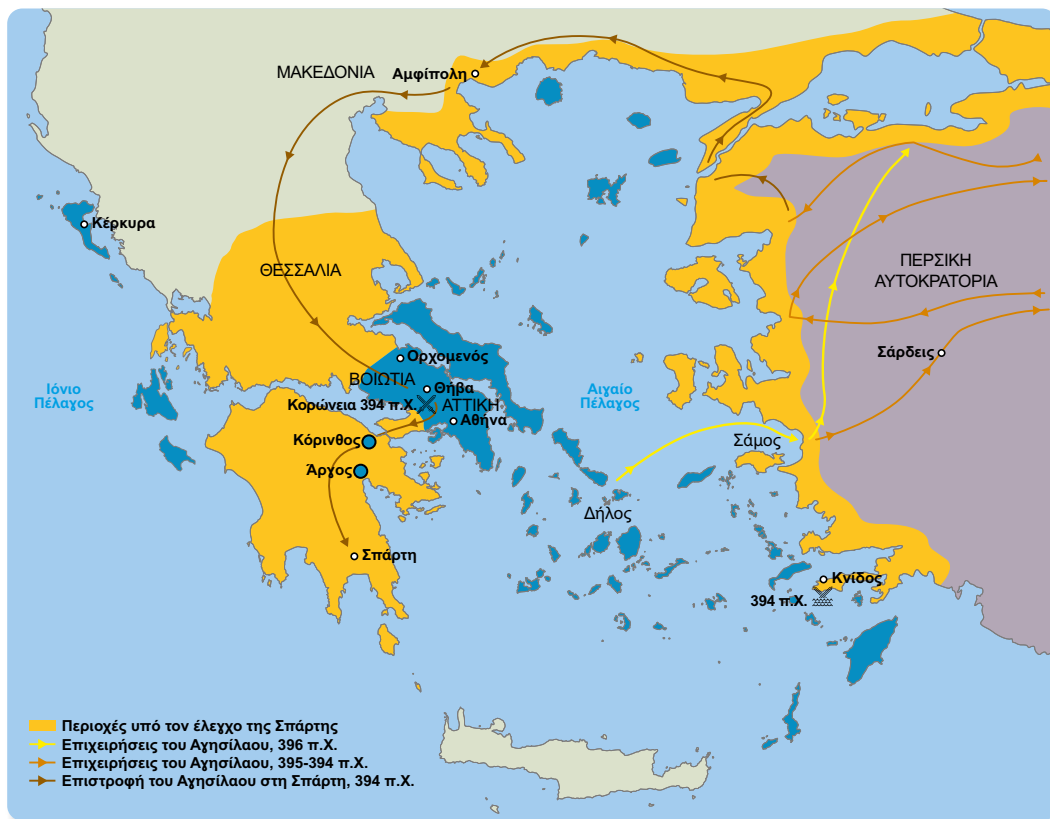
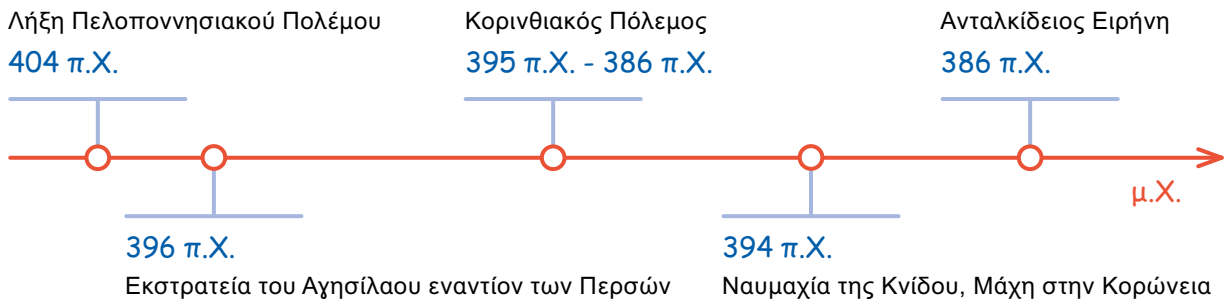
Λύσανδρος: Σπαρτιάτης ναύαρχος ο οποίος νίκησε τον αθηναϊκό στόλο στους Αιγός Ποταμούς.

Μακρά Τείχη: Τείχη τα οποία ένωναν την Αθήνα με τον Πειραιά. Χάρη στα Μακρά Τείχη τα τρόφιμα που τα πλοία μετέφεραν στον Πειραιά μπορούσαν να φτάσουν με ασφάλεια έως την Αθήνα. Έτσι οι Αθηναίοι δε βασιζόνταν μόνο στην παραγωγή της γης τους προκειμένου να συντηρηθούν.

Νικίας: Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός. Χάρη στις ικανότητές του σταμάτησε ο πόλεμος το 421 π.Χ. για έξι χρόνια. Αν και δεν ήθελε να πραγματοποιηθεί η Σικελική Εκστρατεία, πήγε στη Σικελία ως στρατηγός, όπου και σκοτώθηκε.

5.3 Η ηγεμονία της Σπάρτης

Μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, οι Σπαρτιάτες κυριάρχησαν στην Ελλάδα και εκστράτευσαν στη Μικρά Ασία κατά των Περσών. Τότε πολλές ελληνικές πόλεις συμάχησαν εναντίον της Σπάρτης και άρχισε ο **Κορινθιακός ή Βοιωτικός Πόλεμος**. Οι Πέρσες υποστήριζαν τότε τη μία και τότε την άλλη πλευρά, ώσπου κατέληξαν στην Ανταλκίδειο Ειρήνη. Οι πόλεις της Μικράς Ασίας και η Κύπρος πέρασαν στην κυριαρχία των Περσών.

1. Η σπαρτιατική ηγεμονία με τις περιοχές επιρροής της (404 π.Χ.-371 π.Χ.) και τα κυριότερα γεγονότα της περιόδου

Πόλεμος Σπαρτιατών - Περσών

Μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο οι Σπαρτιάτες ήταν πλέον κυρίαρχοι. Ομάδες οπαδών τους άρχισαν να εξουσιάζουν τις ελληνικές πόλεις. Στην Αθήνα τη διακυβέρνηση ανέλαβαν τριάντα ολιγαρχικοί, οι οποίοι κυβέρνησαν τόσο σκληρά, ώστε ονομάστηκαν τύραννοι και σύντομα ανατράπηκαν.

Οι Σπαρτιάτες κυρίαρχοι

Ο Πέρσης βασιλιάς Δαρείος Β' είχε βοηθήσει τους Σπαρτιάτες στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, παίρνοντας ως αντάλλαγμα τις πόλεις της Μικράς Ασίας. Όταν όμως πέθανε, οι Σπαρτιάτες, οι Έλληνες της Μικράς Ασίας και χιλιάδες Έλληνες μισθοφόροι τάχθηκαν στο πλευρό του νεότερου γιου του, **Κύρου**, στον πόλεμο που έκανε κατά του αδελφού του, **Αρταξέρξη**. Ο Κύρος όμως σκοτώθηκε και ο Αρταξέρξης απαίτησε τις πόλεις της Μικράς Ασίας, που ζήτησαν βοήθεια από τη Σπάρτη. Με ηγέτη τον βασιλιά **Αγησίλαο**, σπαρτιατικός στρατός εκστράτευσε στη Μικρά Ασία και νίκησε επανειλημμένως τους Πέρσες. Η Σπάρτη αποκτούσε πλέον μεγάλη δύναμη.

Κορινθιακός Πόλεμος

Τότε η Αθήνα, η Θήβα, η Κόρινθος, το Άργος και άλλες πόλεις συμάχησαν εναντίον της, λαμβάνοντας οικονομική βοήθεια από τους Πέρσες. Ένας νέος πόλεμος, ο Βοιωτικός-Κορινθιακός, ξεκινούσε. Ο Αγησίλαος έλαβε διαταγή να επιστρέψει στην Ελλάδα. Το 394 π.Χ. νίκησε στην **Κορώνεια** της **Βοιωτίας** τους αντιπάλους της Σπάρτης. Την ίδια χρονιά όμως ο περσικός στόλος, με αρχηγό τον Αθηναίο **Κόνωνα**, νίκησε τους Σπαρτιάτες στη ναυμαχία της **Κνίδου**. Οι Σπαρτιάτες έχασαν τον έλεγχο του Αιγαίου και η Αθήνα οικοδόμησε πάλι τα Μακρά Τείχη με περσικά χρήματα.

Ανταλκίδειος Ειρήνη

Όμως, για μια ακόμη φορά ο Αρταξέρξης, ανήσυχος μήπως οι Αθηναίοι αυξήσουν πολύ τη δύναμή τους, άλλαξε στάση. Το 386 π.Χ. ο Σπαρτιάτης ναύαρχος **Ανταλκίδας** διαπραγματεύτηκε μαζί του μια συμφωνία, που ονομάστηκε Ανταλκίδειος Ειρήνη και επιβλήθηκε σε όλους τους Έλληνες. Η Σπάρτη διατηρούσε τον έλεγχο στην Ελλάδα, αλλά οι μικρασιατικές πόλεις και η Κύπρος πέρασαν στους Πέρσες, οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν τις συγκρούσεις μεταξύ των Ελλήνων και πέτυχαν τους στόχους τους.

2. Το αρχαίο θέατρο και το λιμάνι στην Κνίδο.

Πηγή: Shutterstock

3. Η στήλη του Δεξίλεω.

Αρχαίο αττικό επιτύμβιο ανάγλυφο (Αρχαιολογικό Μουσείο Κεραμεικού, Αθήνα). Ο δεκαεννιάχρονος Δεξίλεως, από την περιοχή του Θορικού Αττικής, σκοτώθηκε το 394 π.Χ. στον Κορινθιακό Πόλεμο ως μέλος του αθηναϊκού ιππικού σε μάχη κοντά στην Κόρινθο.

Το μνημείο παρουσιάζει ομοιότητες με τα σύγχρονα κενοτάφια, όπως το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη.

Πηγή 1

Οι όροι της Ανταλκιδείου Ειρήνης

Ο βασιλεύς Αρταξέρξης κρίνει δίκαιο οι πόλεις της Ασίας ν' ανήκουν σ' αυτόν και από τα νησιά οι Κλαζομενές και η Κύπρος. Και των άλλων ελληνικών πόλεων, μικρών και μεγάλων, (κρίνει δίκαιο) να επιτρέψει την αυτονομία, εκτός από τη Λήμνο, Ίμβρο και Σκύρο. Αυτές ν' ανήκουν όπως και στο παρελθόν στους Αθηναίους. Και όποιοι δεν εφαρμόζουν αυτή την ειρήνη, αυτούς εγώ θα τους πολεμήσω, μαζί μ' εκείνους που την αποδέχονται, στην ξηρά και στη θάλασσα, με πλοία και με χρήματα.

Ξενοφώντας, *Ελληνικά*, 5, 1. (31).

Πηγή 2

Ο χαρακτήρας του Αγησίλαου

Ο Αγησίλαος ήταν ευλαβής και πίστευε πως όσοι καλοπερνούν δεν είναι ακόμη ευτυχισμένοι, όποιοι όμως έχουν πεθάνει ένδοξα είναι καλότυχοι. Την αντρείοσύνη του την έδειχνε με σύνεση, παρά με ριψοκίνδυνες ενέργειες, και ασκούσε τη σοφία του με έργα, παρά με λόγια. Επιθυμούσε τις καλές πράξεις απ' ό,τι τα ωραία σώματα. Ο Αγησίλαος με τέλειο τρόπο αποδείχτηκε ωφέλιμος στην πατρίδα του, φέρνοντας μεγάλη ευεργεσία στην πόλη του, και άφησε σ' ολόκληρη τη γη μνημεία της αρετής του.

Ξενοφώντας, *Αγησίλαος*, 11.5-11.16.

Πηγή 3

Η μάχη της Κορώνειας

Οι Θηβαίοι διέσπασαν την αμυντική γραμμή των Ορχομενίων. Ο Αγησίλαος ξεδίπλωσε γρήγορα τη φάλαγγά του και την οδήγησε εναντίον τους. Οι Θηβαίοι προχωρούσαν με μεγάλη ορμή, αλλά με ανδρεία ο Αγησίλαος τους επιτέθηκε κατά μέτωπο. Οι στρατιώτες μάχονταν με τις ασπίδες τους, σώμα με σώμα. Όταν η νίκη έγειρε προς το μέρος του Αγησίλαου, τον μετέφεραν τραυματισμένο στην πρώτη γραμμή. Είχε αρκετά τραύματα, όμως δεν ξέχασε τον θεό. Διέταξε να παραταχθεί το στράτευμα και να στήσουν τρόπαιο για να τιμήσουν τον Απόλλωνα.

Ξενοφώντας, *Αγησίλαος*, 2.9-2.16 (διασκευή).

4. Χάλκινο κράνος κορινθιακού τύπου (500-475 π.Χ.). Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Κορίνθου. Αυτός ο τύπος κράνους έχει την καταγωγή του στην Κόρινθο και καλύπτει πλήρως το κεφάλι, αφήνοντας ελεύθερα μόνο τα μάτια, τη μύτη και το στόμα. Παρά την περιορισμένη όραση και ακοή που προσέφερε, αποτελούσε δημοφιλές κράνος για τους οπλίτες της οπλιτικής φάλαγγας. Πηγή: Dreamstime

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί πιστεύετε ότι οι ελληνικές πόλεις συμμάχησαν εναντίον της Σπάρτης και γιατί οι Πέρσες στήριξαν τις πόλεις που ήταν ενάντια στη Σπάρτη;
2. Ποιοι ήταν οι όροι της Ανταλκιδείου Ειρήνης;
3. Να χωριστείτε σε ομάδες, να ερευνήσετε για τη δραστηριότητα όσων συντέλεσαν στην Ανταλκίδειο Ειρήνη και να παρουσιάσετε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη.

Αποτιμητής

1. Με ποιους τρόπους ασκούσαν την κυριαρχία τους οι Σπαρτιάτες;
2. Γιατί οι Σπαρτιάτες ήρθαν σε σύγκρουση με τους Πέρσες;
3. Ποιες ήταν οι αιτίες του Κορινθιακού Πολέμου;
4. Τι προέβλεπε η Ανταλκίδειος Ειρήνη; Ποιους ωφελούσε;

Η ηγεμονία της Σπάρτης
(σταυρόλεξο)

Η ηγεμονία
της Σπάρτης

Γλωσσάρι

Αγησίλαος: Βασιλιάς της Σπάρτης για σχεδόν σαράντα χρόνια. Πραγματοποίησε επιτυχημένη εκστρατεία εναντίον των Περσών και νίκησε τους αντίπαλους της Σπάρτης στη μάχη στην Κορώνεια.

Ανταλκίδας: Σπαρτιάτης ναύαρχος και πολιτικός, υπεύθυνος για τη συμφωνία μεταξύ Σπαρτιατών και Περσών που πήρε το όνομά του (Ανταλκίδειος Ειρήνη).

Αρταξέρξης Β΄: Ο μεγαλύτερος γιος του Δαρείου Β΄. Έγινε βασιλιάς των Περσών και επέβαλε την Ανταλκίδειο Ειρήνη (ή αλλιώς Ειρήνη του Βασιλιά) στους Έλληνες.

Βοιωτία: Πεδινή και εύφορη περιοχή της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. Σημαντικότερες πόλεις της κατά την αρχαιότητα ήταν η Θήβα και ο Ορχομενός.

Βοιωτικός-Κορινθιακός Πόλεμος: Πόλεμος μεταξύ της Σπάρτης, από τη μία πλευρά, και της Αθήνας, της Θήβας, της Κορίνθου και του Άργους από την άλλη. Ονομάστηκε έτσι διότι οι σημαντικότερες μάχες έγιναν στη Βοιωτία και γύρω από την Κόρινθο.

Κνίδος: Πόλη στη Μικρά Ασία που ίδρυσαν οι Δωριείς. Στη θάλασσα της Κνίδου πραγματοποιήθηκε το 394 π.Χ. ναυμαχία μεταξύ Σπαρτιατών και Περσών, με νικητές τους Πέρσες.

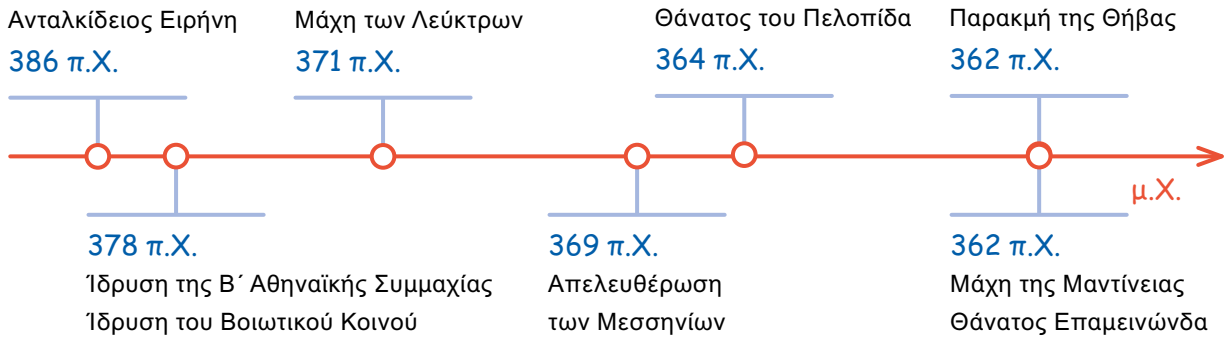
Κόνων: Αθηναίος στρατηγός που νίκησε στην Κνίδα τους Σπαρτιάτες.

Κορώνεια: Πόλη στη Βοιωτία. Στη μάχη της Κορώνειας το 394 π.Χ. οι Σπαρτιάτες νίκησαν τους Θηβαίους και τους Αθηναίους.

Κύρος: Νεότερος γιος του βασιλιά Δαρείου Β΄ της Περσίας. Διεκδίκησε τον θρόνο του πατέρα του, αλλά σκοτώθηκε από τον μεγαλύτερο αδελφό του, Αρταξέρξη.

5.4 Η ηγεμονία της Θήβας

Οι Θηβαίοι δημιούργησαν το **Βοιωτικό Κοινό** και, αφού κέρδισαν τους Σπαρτιάτες στη μάχη των **Λευκτρών**, διεκδίκησαν την ηγεμονία της Ελλάδας. Η επιτυχία τους οφειλόταν στον εκπαιδευμένο στρατό τους και στους δύο ικανούς στρατηγούς τους, τον **Επαμεινώνδα** και τον **Πελοπίδα**. Όμως, μέσα σε λίγα χρόνια οι στρατηγοί τους σκοτώθηκαν και οι Θηβαίοι, αν και νίκησαν ξανά τους Σπαρτιάτες στη Μαντίνεια, δεν μπόρεσαν να κυριαρχήσουν στην Ελλάδα.

1. Η Θήβα και οι περιοχές που κατά περιόδους τέθηκαν υπό την ηγεμονία της ή συμμαχούν μαζί της (371-362 π.Χ.).

Το Βοιωτικό Κοινό

Λίγα χρόνια μετά την Ανταλκίδειο Ειρήνη, ο πόλεμος στην Ελλάδα ξανάρχισε. Οι Αθηναίοι πήραν την πρωτοβουλία να ενώσουν πόλεις του Αιγαίου Πελάγους σε μια νέα συμμαχία (Β' Αθηναϊκή Συμμαχία), η οποία στρεφόταν κατά της Σπάρτης. Οι Θηβαίοι δημιούργησαν το Βοιωτικό Κοινό, δηλαδή μια ένωση των πόλεων της Βοιωτίας. Σε αντίθεση με την Πελοποννησιακή και την Αθηναϊκή Συμμαχία, το Βοιωτικό Κοινό δεν ήταν μόνο στρατιωτική συμμαχία: διέθετε κοινούς άρχοντες, τους Βοιωτάρχες, κοινό νόμισμα και μια κοινή συνέλευση όλων των Βοιωτών, η οποία όμως συνεδρίαζε στη **Θήβα**. Έτσι οι Θηβαίοι εξασφάλιζαν την ηγεσία του κοινού.

Μάχη των Λεύκτρων

Οι Σπαρτιάτες όμως δεν αναγνώριζαν το Βοιωτικό Κοινό και έστειλαν τον βασιλιά τους Κλεόμβροτο με ισχυρές δυνάμεις να εισβάλει στη Βοιωτία. Οι αντίπαλοι στρατοί συγκρούστηκαν στα Λεύκτρα, όπου ο Θηβαίος στρατηγός Επαμεινώνδας εφάρμοσε την τακτική της «λοξής φάλαγγας». Τοποθέτησε περισσότερους στρατιώτες στην αριστερή πλευρά της θηβαϊκής παράταξης και έτσι διέσπασε την άμυνα των Σπαρτιατών, πετυχαίνοντας σπουδαία νίκη. Στη μάχη αυτή διακρίθηκε επίσης ο **Ιερός Λόχος**, μια επίλεκτη μονάδα νεαρών Θηβαίων με αρχηγό τον Πελοπίδα, τον άλλο σπουδαίο στρατηγό της Θήβας.

Μάχη της Μαντίνειας

Μετά την ήττα στα Λεύκτρα, η Σπάρτη αποδυναμώθηκε, ενώ η Θήβα απέκτησε πολλούς συμμάχους και μεγάλη επιρροή στην Κεντρική Ελλάδα και στην Πελοπόννησο. Οι Μεσσήνιοι απελευθερώθηκαν από τη Σπάρτη και ίδρυσαν ανεξάρτητο κράτος με θηβαϊκή βοήθεια. Όμως ο Πελοπίδας σκοτώθηκε στη Θεσσαλία το 364 π.Χ. Το 362 π.Χ. ο θηβαϊκός στρατός νίκησε ξανά τον σπαρτιατικό στη μάχη της Μαντίνειας, αλλά ο Επαμεινώνδας σκοτώθηκε. Χωρίς ικανούς ηγέτες πια, οι Θηβαίοι δεν μπορούσαν να επιβάλουν την ηγεμονία τους στην Ελλάδα. Αλλά και οι άλλες μεγάλες δυνάμεις, η Αθήνα και η Σπάρτη, είχαν επίσης εξασθενήσει από τους διαρκείς πολέμους.

2. Το τρόπαιο στήθηκε, όπως ήταν η συνήθεια, στο πεδίο της μάχης των Λεύκτρων το 371 π.Χ. από τους Θηβαίους με στρατηγό τον Επαμεινώνδα μετά τη νίκη τους εναντίον των Λακεδαιμονίων. Από ένα αρχαίο βοιωτικό νόμισμα πληροφορούμαστε για τη μορφή των τροπαίων: πάνω σε έναν στύλο στερεωνόταν μια πανοπλία από τα όπλα που αφαιρέθηκαν από τους ηττημένους αντιπάλους. Πηγή: Shutterstock

3. Νόμισμα του Βοιωτικού Κοινού. Ως εμπροσθότυπο έχει την Περσεφόνη και ως οπισθότυπο τον Ποσειδώνα με τρίαινα και δελφίни. Έχει και την επιγραφή ΒΟΙΩΤΩΝ

Πηγή 1

Η κατάσταση στην Ελλάδα μετά τη μάχη της Μαντινείας

Ο θεός τα 'φερε έτσι, ώστε καθεμιά από τις δύο παρατάξεις να στήσει τρόπαιο σαν να 'χε νικήσει. Οι δυο τους έδωσαν πίσω νεκρούς εχθρούς σαν νικητές, αλλά και οι δυο περισυνέλεξαν δικούς τους νεκρούς σαν νικημένοι. Ενώ και η μία και η άλλη ισχυρίζονταν ότι είχαν νικήσει, καμιά τους δεν βγήκε από τη μάχη ενισχυμένη σε εδάφη, πόλεις ή εξουσία. Μετά τη μάχη η Ελλάδα γνώρισε ακόμα μεγαλύτερη αναταραχή από πριν.

Ξενοφώντας, *Ελληνικά*, 7.5, 26-27.

Πηγή 2

Η λοξή φάλαγγα

Στα Λεύκτρα ο Επαμεινώνδας έκανε επίθεση με την αριστερή πτέρυγα του πεζικού παραταγμένη σε μεγάλο βάθος 50 ανδρών εναντίον της δεξιάς πτέρυγας του εχθρού με βάθος 12 ανδρών, που διοικούσε ο Κλεόμβροτος. Η έφοδος έγινε με τόση ορμή, ώστε ο εχθρός αιφνιδιάστηκε εντελώς. Ο βασιλιάς και 400 Σπαρτιάτες έπεσαν στο πεδίο της μάχης. Η επινόηση της νέας τακτικής από τον Επαμεινώνδα, έναν από τους μεγαλύτερους στρατηγούς, αποτελεί σταθμό στη στρατιωτική τέχνη.

Wilcken, U., *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, σσ. 275-276.

Η ηγεμονία της
Θήβας

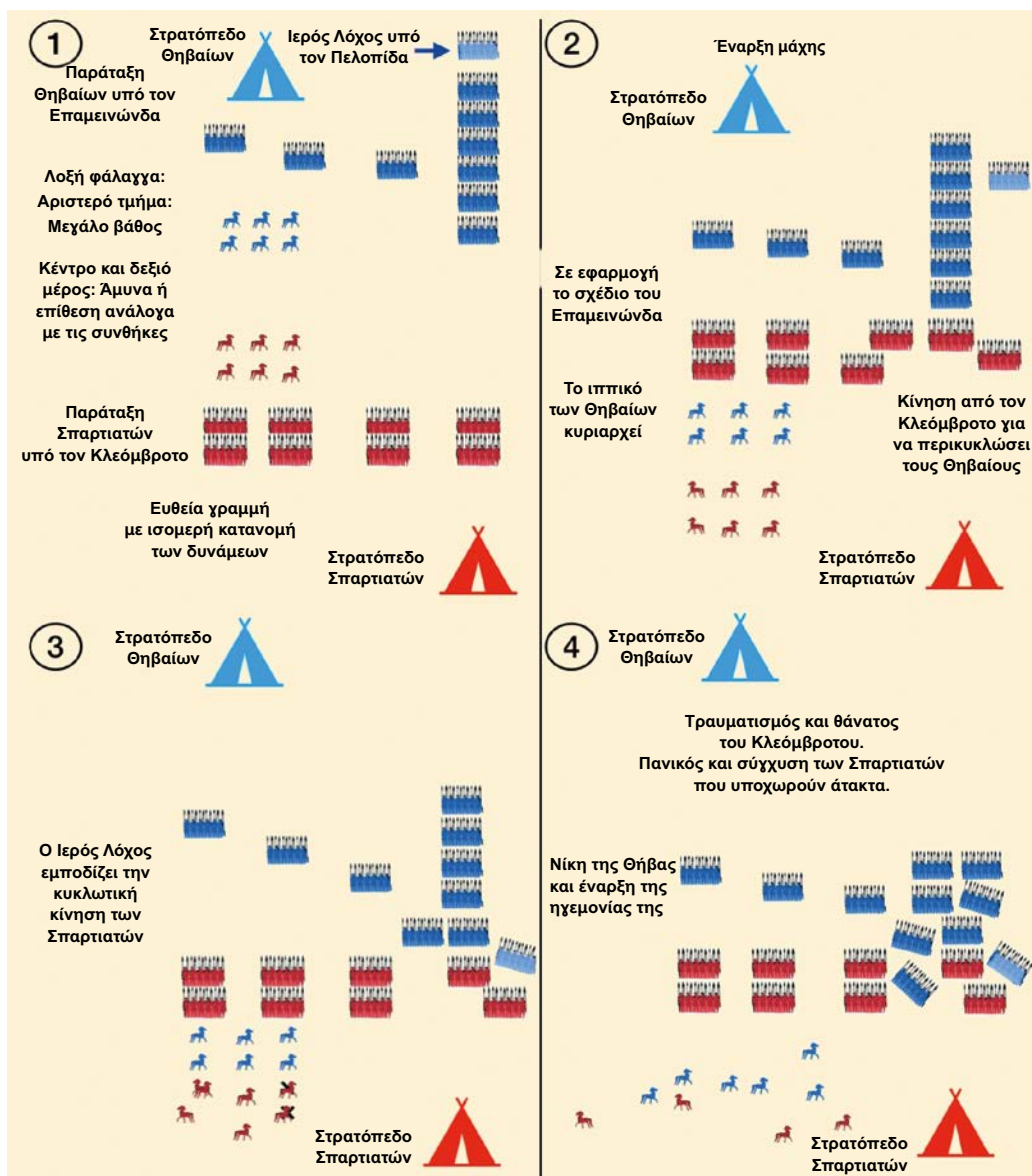
4. Επαμεινώνδας. Εικονογράφηση του Veselin Isaloni (1903) στο έργο του Κορνήλιου Νέπωμα, *Περί επιφανών ανδρών*.

Πηγή 3

Ο χαρακτήρας και η φιλία του Επαμεινώνδα και του Πελοπίδα

Ήταν και οι δυο τους το ίδιο πλασμένοι για την κάθε αρετή. Ο Πελοπίδας έβρισκε μεγαλύτερη ευχαρίστηση στη γυμναστική, ενώ ο Επαμεινώνδας στη μάθηση. Τις ελεύθερες ώρες τις διαθέτανε ο πρώτος συχνάζοντας στις παλαιότερες και στα κυνήγια, ενώ ο άλλος ακούοντας κάτι και φιλοσοφώντας. Σπουδαιότερο το ότι μέσα σε τόσους αγώνες και σε τόσες στρατιωτικές και πολιτικές ηγεσίες διαφύλαξαν μεταξύ τους σταθερά μια απείραχτη αγάπη και φιλία.

Πλούταρχος, *Πελοπίδας*, IV.

5. Η εφαρμογή της λοξής φάλαγγας στη μάχη των Λεύκτρων. Πηγή: Συγγραφική ομάδα

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Πώς ήταν οργανωμένο το Βοιωτικό Κοινό;
2. Ποια ήταν η νέα στρατηγική τακτική που εφάρμοσε ο Επαμεινώνδας στα Λεύκτρα;
3. Τι ήταν ο Ιερός Λόχος;

Αποτιμητής

1. Ποια ήταν τα βασικά γνωρίσματα του Βοιωτικού Κοινού; Σε τι διέφερε από την Πελοποννησιακή και την Αθηναϊκή Συμμαχία;
2. Ποιο γεγονός οδήγησε στην αύξηση της δύναμης της Θήβας; Ποια ήταν η συμβολή του Επαμεινώνδα και του Πελοπίδα σε αυτή;
3. Ποια κατάσταση επικρατούσε στην Ελλάδα μετά τη μάχη της Μαντινείας;

Γλωσσάρι

Βοιωτικό Κοινό: Η ένωση που είχαν δημιουργήσει οι πόλεις της Βοιωτίας υπό την ηγεσία των Θηβαίων.

Επαμεινώνδας: Θηβαίος στρατηγός και πολιτικός.

Θήβα: Πόλη της Βοιωτίας.

Ιερός Λόχος: Ήταν η καλύτερη στρατιωτική μονάδα της Θήβας. Αποτελούνταν από 300 Θηβαίους στρατιώτες πολύ καλά εκπαιδευμένους.

Λεύκτρα: Αρχαία πόλη στη Βοιωτία, κοντά στη Θήβα.

Μαντινεία: Αρχαία πόλη της Αρκαδίας, στην Πελοπόννησο.

Πελοπίδας: Θηβαίος στρατηγός, πολιτικός και διοικητής του Ιερού Λόχου. Μαζί με τον Επαμεινώνδα έκαναν τη Θήβα μια πολύ ισχυρή πόλη.

Η ηγεμονία της Θήβας
(σταυρόλεξο)

ΕΝΟΤΗΤΑ 6 ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

- 6.1 Η Μακεδονία μια νέα ελληνική δύναμη
- 6.2 Μέγας Αλέξανδρος: Η προσωπικότητα και το έργο του
- 6.3 Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου

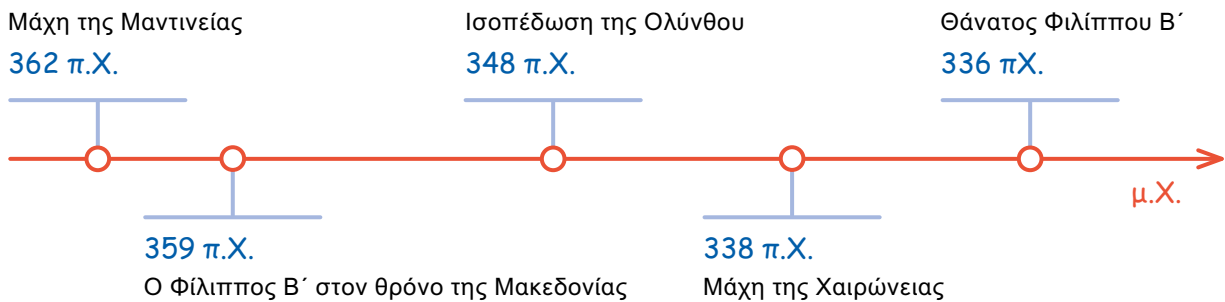

Ο Μέγας Αλέξανδρος ιδρύει την Αλεξάνδρεια, Placido Costanzi (1702-1759),
Μουσείο Τέχνης Γουόλτερς. Πηγή: Wikimedia
<https://shorturl.at/voO16>

6.1

Η Μακεδονία μια νέα ελληνική δύναμη

Ο Φίλιππος Β΄ ανέλαβε βασιλιάς της Μακεδονίας το 359 π.Χ. Οργάνωσε τον στρατό του και σε λίγα χρόνια η Μακεδονία έγινε μια ισχυρή πανελλήνια δύναμη που νίκησε τους Αθηναίους και τους Θηβαίους στη μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ. Ο Φίλιππος Β΄ στόχευε να εκστρατεύσει στην Ασία κατά των Περσών. Δολοφονήθηκε όμως το 336 π.Χ. και τον διαδέχθηκε ο γιος του Αλέξανδρος.

1. Χάρτης της Μακεδονίας το 336 π.Χ.

Ο πλούτος της Μακεδονίας

Το βασίλειο της Μακεδονίας, με πρωτεύουσα την Πέλλα, ήταν πλούσιο σε ξυλεία και σε αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, καθώς είχε εύφορες πεδιάδες και πολλά δάση. Υπέφερε όμως από εμφύλιους πολέμους και επιδρομές από τους Βόρειους γείτονές του, τους **Ιλλυριούς**, οι οποίοι το **ληλατούσαν**. Η κατάσταση αυτή άλλαξε όταν βασιλιάς έγινε ο Φίλιππος Β' (359 π.Χ.), σε ηλικία είκοσι δύο ετών.

Ο στρατός του Φιλίππου

Ο Φίλιππος ήταν εξαιρετικός διπλωμάτης και ικανότατος στρατιωτικός αρχηγός. Αξιοποίησε τον πλούτο της Μακεδονίας και δημιούργησε έναν πανίσχυρο στρατό, πολύ καλά εξοπλισμένο και εκπαιδευμένο στα πρότυπα του Ιερού Λόχου. Το κύριο στρατιωτικό σώμα ήταν η μακεδονική φάλαγγα. Οι άνδρες της έφεραν περικεφαλαία, κρατούσαν στρογγυλή ασπίδα και ξίφος. Το χαρακτηριστικό τους όπλο ήταν ένα μακρύ δόρυ μήκους 4-5 μέτρων, η **σάρισα**.

Η επέκταση της Μακεδονίας

Αρχικά, ο Φίλιππος συνέτριψε τους Ιλλυριούς, διασφαλίζοντας τα βόρεια σύνορά του. Σχεδίαζε όμως να επεκταθεί και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Βασικοί του αντίπαλοι ήταν οι Αθηναίοι. Χρησιμοποιώντας και στρατιωτικά και διπλωματικά μέσα επικράτησε στη Χαλκιδική, στη Θράκη και στη Θεσσαλία. Τα ορυχεία χρυσού και **αργύρου** της Θράκης ενίσχυσαν την οικονομική του δύναμη. Στη συνέχεια στράφηκε στη Νότια Ελλάδα. Το 338 π.Χ., χάρη στην έξυπνη τακτική του, νίκησε τους Θηβαίους και τους Αθηναίους στη Χαιρώνεια της Βοιωτίας. Στη Θήβα τοποθέτησε φρουρά, αλλά στους Αθηναίους συμπεριφέρθηκε με γενναιοδωρία.

Το συνέδριο της Κορίνθου

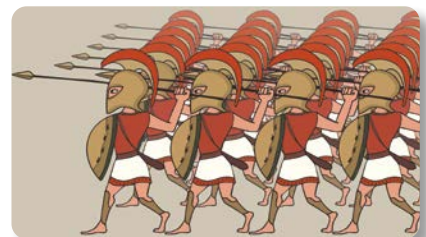
Η Μακεδονία κυριαρχούσε πλέον σε όλη την Ελλάδα. Ο Φίλιππος συγκάλεσε συνέδριο στην Κόρινθο, στο οποίο συμμετείχαν πολλές πόλεις, όχι όμως και η Σπάρτη. Αποφασίστηκε οι Έλληνες να εκστρατεύσουν εναντίον των Περσών με αρχηγό τον Μακεδόνα βασιλιά, για να τους τιμωρήσουν για τις συμφορές που είχαν προκαλέσει στην Ελλάδα. Ωστόσο, ο Φίλιππος το 336 π.Χ. δολοφονήθηκε. Έτσι, την εκστρατεία τελικά πραγματοποίησε ο γιος του, Αλέξανδρος.

2. Η χρυσή λάρνακα του Φιλίππου Β'. Στο επάνω μέρος φέρει το αστέρι της Βεργίνας, ένα αρχαίο ελληνικό σύμβολο (Μουσείο Βασιλικών Τάφων των Αιγών, Βεργίνα). Πηγή: Shutterstock

3. Μετάλλιο νίκης που φέρει τη μορφή του Φιλίππου Β' (3ος αιώνας μ.Χ., Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας, Παρίσι).

4. Σχεδιαστική αναπαράσταση της μακεδονικής φάλαγγας. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 1

Η άποψη του Δημοσθένη για τον Φίλιππο

Γιατί, Αθηναίοι, ο μεγαλύτερος φόβος είναι τούτος, μήπως δηλαδή ο Φίλιππος ανατρέψει την όλη κατάσταση και αποσπάσει κάτι από τα συμφέροντά μας στη Χαλκιδική, καθώς είναι πανούργος και φοβερός άνθρωπος στο να εκμεταλλεύεται τις καταστάσεις, άλλοτε υποχωρώντας, όταν χρειαστεί, άλλοτε απειλώντας. Τον κάνει πολύ επικίνδυνο το γεγονός ότι είναι απόλυτος κύριος της όλης κατάστασης στο κράτος του, ο ίδιος στρατηγός και μαζί απόλυτος μονάρχης και διαχειριστής των δημοσίων εσόδων, πανταχού παρών στον στρατό.

Δημοσθένης, Α΄ Ολυμπιακός, 4-5 (διασκευή).

Πηγή 2

Η συναρπαστική στιγμή της αποκάλυψης

Εκείνη τη στιγμή, αντιμετωπίσαμε κάτι που φαινόταν αδιανόητο. Μια χρυσή **λάρνακα** με εντυπωσιακό ανάγλυφο αστέρι στο κάλυμμά της. Προσεγγίσαμε τον τάφο, ανοίξαμε τη λάρνακα, και τα συναισθήματά μας ήταν ανάμεικτα από έκπληξη και δέος. Η στιγμή έδειχνε ότι είχαμε ανακαλύψει τον τάφο ενός βασιλιά, και αν η χρονολογία ήταν σωστή, διερωτηθήκαμε αν είχαμε στα χέρια μας τα λείψανα του Φιλίππου. Ένωσα μια ισχυρή ανατριχίλα, σαν ηλεκτρικό ρεύμα να διαπερνά τη σπονδυλική μου στήλη. Ήταν τρομακτικό και αδύνατο για τον νου μου.

Απόσπασμα από το βιβλίο *Το χρονικό της Βεργίνας* του αρχαιολόγου Μανόλη Ανδρόνικου, που ανακάλυψε τους βασιλικούς τάφους της Βεργίνας (διασκευή).

Πηγή 3

Ένωσε τα κομμάτια του χρυσού
στεφανιού βελανιδιάς του Φιλίππου Β΄

Η μακεδονική φάλαγγα

Η μακεδονική φάλαγγα αποτέλεσε το κυριότερο στρατιωτικό σώμα των Μακεδόνων και αναδείχτηκε στον καθοριστικότερο παράγοντα για τα επιτεύγματα του μακεδονικού στρατού. Κύρια γνωρίσματα της φάλαγγας, τα οποία τη διακρίνουν από το σπλιτικό σώμα των άλλων ελληνικών πόλεων, ήταν η σύνταξή της και ο σπλισμός των στρατιωτών της. Οι άνδρες της φάλαγγας έφεραν περικεφαλαία, θώρακα και περικνημίδες, κρατούσαν στρογγυλή ασπίδα και ξίφος. Το διακριτικό τους όμως όπλο ήταν ένα μακρύ δόρυ μήκους 4-5 μέτρων, η λεγόμενη σάρισα. Οι στρατιώτες παρατάσσονταν συνήθως σε 16 σειρές· οι 5 πρώτες κρατούσαν προτεταμένες σε οριζόντια διάταξη τις σάρισες, ενώ οι πίσω σειρές τις στήριζαν στους ώμους των μπροστινών τους στρατιωτών.

IME (<http://www.ime.gr/chronos/06/gr/politics/index103.html>)

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Στον Α' Ολυνθιακό λόγο ο Δημοσθένης προσπαθεί να πείσει τους Αθηναίους να βοηθήσουν την πόλη Όλυνθο της Χαλκιδικής στον πόλεμό της κατά του Φιλίππου. Να εντοπίσετε τις λέξεις ή φράσεις στην Πηγή 1 με τις οποίες ο Δημοσθένης τονίζει τον χαρακτήρα του Φιλίππου Β'. Ποια διαφορά φαίνεται να υπάρχει μεταξύ Μακεδονίας και Αθήνας ως προς την άσκηση της εξουσίας;

2. Μετά τη μάχη της Χαιρώνειας ποια είναι η κυρίαρχη δύναμη στην Ελλάδα, ποιον στόχο έχει και ποια πολιτική ακολουθεί;

3. «Μικροί αρχαιολόγοι»

Η ανασκαφή που αναλάβατε στη Βεργίνα βρίσκεται σε εξέλιξη. Κρατάτε ημερολόγιο, καταγράφετε, φωτογραφίζετε και φροντίζετε τα αντικείμενα. Μπείτε στη θέση του αρχαιολόγου και αναπτύξτε έναν διάλογο μεταξύ σας.

- Τι συναισθήματα νιώθετε αντικρίζοντας τα αρχαιολογικά αντικείμενα;
- Τι υποθέσεις κάνετε για τον κάτοχο των αντικειμένων;
- Ποια ευρήματα σας οδηγούν και σας πείθουν ότι ο τάφος ανήκει στον βασιλιά Φίλιππο Β';
- Πόσο σπουδαία είναι τα ευρήματα που ανακαλύψατε στην ανασκαφή για την ιστορία της αρχαίας Μακεδονίας;
- Παρουσιάστε στους συμμαθητές και στις συμμαθήτριές σας το ημερολόγιο της ανασκαφής.

Αποτιμητής

1. Ποια κατάσταση επικρατούσε στη Μακεδονία πριν από τον Φίλιππο Β';
2. Με ποιους τρόπους ο Φίλιππος Β' ανέδειξε τη δύναμη της Μακεδονίας; Ποια χαρακτηριστικά είχε ως ηγέτης;
3. Ποιες αποφάσεις έλαβε το συνέδριο της Κορίνθου;

Η Μακεδονία
μια νέα
ελληνική
δύναμη
(σταυρόλεξο)

Γλωσσάρι

Άργυρος: Το ασήμι.

Βεργίνα: Κωμόπολη στον νομό Ημαθίας, χτισμένη στη θέση των αρχαίων Αιγών.

Δημοσθένης: Σημαντικός ρήτορας και πολιτικός της Αθήνας. Υπήρξε φανατικός εχθρός του Φιλίππου Β'.

Ιλλυριοί: Λαός που κατοικούσε στην Ιλλυρία, βόρεια της Μακεδονίας, και έκανε επιδρομές λεηλατώντας τα εδάφη της.

Λάρνακα: Κιβώτιο στο οποίο τοποθετούνται τα οστά του νεκρού.

Ληλατώ: Καταστρέφω μια περιοχή και αρπάζω τα πλούτη της.

Σάρισα: Μακρύ δόρυ με μήκος 5 μέτρα, χαρακτηριστικό όπλο της μακεδονικής φάλαγγας.

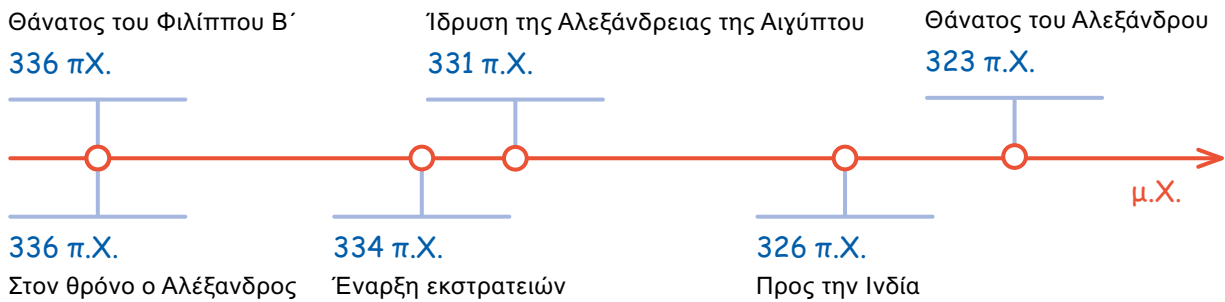

Η Μακεδονία
μια νέα
ελληνική
δύναμη

6.2

Μέγας Αλέξανδρος: Η προσωπικότητα και το έργο του

Μετά τον θάνατο του Φιλίππου Β΄, βασιλιάς έγινε ο γιος του ο Αλέξανδρος. Ο Αλέξανδρος πραγματοποίησε την εκστρατεία που σχεδίαζε ο πατέρας του. Κατέκτησε πολλές περιοχές και δημιούργησε ένα τεράστιο βασίλειο. Το έργο του ήταν τόσο εντυπωσιακό, ώστε έγινε γνωστός ως Μέγας Αλέξανδρος.

1. Τα όρια της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου

Οι ηγετικές ικανότητες του Αλεξάνδρου

Έχοντας λάβει υψηλή μόρφωση από τον Αριστοτέλη, ο Αλέξανδρος είχε το πάθος να είναι πρώτος σε όλα. Έγινε βασιλιάς των Μακεδόνων σε ηλικία είκοσι ετών και πραγματοποίησε την εκστρατεία στην Ασία που σχεδίαζε ο Φίλιππος Β΄. Ξεκίνησε με μικρές δυνάμεις, περίπου 35.000 πεζούς και 5.000 ιππείς. Είχε όμως εκπαιδευτεί πολύ καλά τον στρατό του και ήταν εξαιρετικός στρατηγός. Προετοίμαζε άριστα σχέδια μάχης και νίκησε πολλές φορές τον Πέρση βασιλιά **Δαρείο Γ΄**.

Συμπεριφερόταν όμως με σεβασμό στους αντιπάλους του και κυρίως στην οικογένεια του Δαρείου. Έτσι κέρδισε την αφοσίωση πολλών Περσών, που συνεργάστηκαν μαζί του. Όμως απέναντι σε όσους συνέχιζαν να αντιστέκονται ήταν σκληρός.

Με το χρυσάφι και το ασήμι που οι Πέρσες βασιλείς αποθήκευαν σε θησαυροφυλάκια, έκοψε νομίσματα. Με αυτόν τον τρόπο καλύπτονταν τα έξοδα του στρατού και ενισχυόταν η οικονομία. Με τους τρόπους αυτούς ο Αλέξανδρος δημιούργησε μια τεράστια αυτοκρατορία από την Ελλάδα έως την Ινδία.

Το έργο και η επίδραση του Αλεξάνδρου

Η εκστρατεία του Αλεξάνδρου είχε σημαντικά αποτελέσματα και στον χώρο του πολιτισμού. Με τους αρχιτέκτονες και τους μηχανικούς που πήρε κοντά του, ίδρυσε νέες πόλεις στα εδάφη που κατέκτησε. Στις πόλεις αυτές εγκαταστάθηκαν πολλοί Έλληνες που διέδωσαν τις ελληνικές συνήθειες στην Ανατολή. Η Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο έγινε η σπουδαιότερη πόλη της Μεσογείου. Μια νέα μορφή ελληνικής γλώσσας, η **Αλεξανδρινή Κοινή**, αντικατέστησε σταδιακά τις παλαιότερες διαλέκτους. Επιπλέον, οι επιστήμονες που συνόδευαν τον Αλέξανδρο απέκτησαν νέες γνώσεις για τους τόπους που κατακτούσε.

Ο Αλέξανδρος αποτέλεσε πρότυπο για πολλούς ηγέτες των επόμενων αιώνων. Η ζωή του στάθηκε πηγή έμπνευσης για ζωγράφους, γλύπτες, ποιητές και άλλους καλλιτέχνες σε όλο τον κόσμο. Από την Ινδία και την Αίγυπτο έως την Ελλάδα δημιουργήθηκαν θρύλοι για τα κατορθώματά του, και ονομάστηκε Μέγας.

Ο Αριστοτέλης διδάσκει τον Αλέξανδρο

Πηγή 1

Ο Αριστοτέλης ήταν ο δάσκαλος του Μ. Αλεξάνδρου και τον ανέλαβε όταν ο νεαρός ήταν 13 ετών. Έμεινε κοντά του τρία χρόνια, από το 342 π.Χ. έως το 339 π.Χ. Ο Αριστοτέλης δίδαξε στον Αλέξανδρο τον **Όμηρο**. Τα μαθήματα γίνονταν έξω στη φύση, όπου ο Αριστοτέλης τού μιλούσε και για φιλοσοφία, ιατρική, πολιτική, **ρητορική**. Ο Αλέξανδρος ξεχώριζε την *Ιλιάδα* και αγαπημένος του ήρωας ήταν ο Αχιλλέας.

2. Ο Αριστοτέλης διδάσκει τον Αλέξανδρο. Επιχρωματισμένο χαρακτικό του Charles Laplanche σε έκδοση του 1866.

Πηγή 2

«Προσευχή του Δαρείου όταν έμαθε ότι ο Αλέξανδρος φρόντισε να ταφεί η γυναίκα του που είχε πεθάνει πάνω στη γέφυρα»

Θεοί της γενιάς και του βασιλείου μου, κάντε μου τη χάρη να ξαναπάρω την εξουσία των Περσών αποκαταστημένη με όσα αγαθά την παρέλαβα, για να ανταποδώσω στον Αλέξανδρο, αν νικήσω, τις χάρες που δέχθηκα για όσα αγαπημένα μου πρόσωπα έχασα. Αν όμως από κάποια θεία τιμωρία ή κακοτυχία έχει έλθει ο καθορισμένος από τη μοίρα χρόνος να τελειώσει η κυριαρχία των Περσών, τότε κανένας άλλος άνθρωπος ας μην καθίσει στον θρόνο του Κύρου, εκτός από τον Αλέξανδρο.

Πλούταρχος, *Αλέξανδρος*, 30, 12-13.

3. Μαρμάρινη προτομή του Μ. Αλεξάνδρου (2ος-1ος αιώνας π.Χ., Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο).
Πηγή: Shutterstock

Πηγή 3

Η Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο ήταν η πιο σημαντική πόλη που ίδρυσε ο Μέγας Αλέξανδρος και την κατασκεύασε ο **Δεινοκράτης**. Είχε πολύ μεγάλο λιμάνι και φαρδιούς δρόμους. Ήταν διάσημη για τη βιβλιοθήκη της και τον Φάρο της, στην είσοδο του λιμανιού της, που ήταν ένα από τα επτά θαύματα της αρχαιότητας.

Η προσωπικότητα
του Μεγάλου
Αλεξάνδρου

4. Η ίδρυση της Αλεξάνδρειας από τον Μέγα Αλέξανδρο.
Ελαιογραφία του Placido Costanzi (1736-37, Walters Art Museum, Βαλτιμόρη).

Πίνακας 1. Επιρροές - επιλογές που διαμόρφωσαν την προσωπικότητα του Μ. Αλεξάνδρου και συνέβαλαν στη δημιουργία της αυτοκρατορίας του

Επιρροές – Επιλογές	Περιεχόμενο
Φίλιππος Β΄, πατέρας	Η πολιτική και στρατιωτική επιρροή του διαμόρφωσε το περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε ο Αλέξανδρος.
Ολυμπιάδα, μητέρα	Του άσκησε σημαντική επίδραση με την ενθάρρυνση και την υποστήριξή της.
Αριστοτέλης, δάσκαλος, φιλόσοφος	Τον εκπαίδευσε στο «ευ ζην», στη φιλοσοφία, στις επιστήμες και στον πολιτισμό, και επηρέασε τον τρόπο σκέψης του.
Παρμενίων, στρατηγός	Επηρέασε σημαντικά τη στρατιωτική πορεία του, ως επικεφαλής του στρατού κατά τις εκστρατείες του.
Ηρακλής – Αχιλλέας	Παραδείγματα ανδρείας και πολεμικής ικανότητας που ενίσχυσαν τη φιλοδοξία και το όραμά του.
Όμηρος και έπη	Πηγή έμπνευσης και ηρωισμού. Σύνδεση με τις αξίες του ελληνικού πολιτισμού.
Επαφή με διάφορους πολιτισμούς	Οι πολιτισμοί της Περσίας, της Αιγύπτου και της Ινδίας διεύρυναν και επηρέασαν τις πολιτιστικές του αντιλήψεις.
Πολιτικές επιλογές	Η ίδρυση πόλεων και η αφοσίωση στον πολυπολιτισμό βοήθησαν τη στρατιωτική και πολιτική του κυριαρχία.
Θρησκεία	Προσπάθησε να ενσωματώσει και να συμφιλιώσει διάφορες θρησκευτικές παραδόσεις στην αυτοκρατορία του, κερδίζοντας την αποδοχή των κατακτημένων λαών.

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Γιατί ο Αλέξανδρος δεν μάζεψε το χρυσάφι αλλά έκοψε νομίσματα, και τι πέτυχε με αυτή του κίνηση;
2. Διαβάστε την Πηγή 1 και πείτε τι ένιωθε ο Δαρείος για τον Αλέξανδρο.
3. Χωριστείτε σε ομάδες και βρείτε και παρουσιάστε στην τάξη βιβλία και έργα τέχνης για τον Μ. Αλέξανδρο. Με βάση αυτά δημιουργήστε στη συνέχεια τις δικές σας αφίσες και κολλάζ για τον Μ. Αλέξανδρο.

Αποτιμητής

1. Ποιες ηγετικές ικανότητες είχε ο Αλέξανδρος; Πώς συμπεριφερόταν στους αντιπάλους του;
2. Πώς επηρέασε την οικονομία η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου;
3. Ποιες συνέπειες είχε η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου στο πεδίο του πολιτισμού;
4. Πώς αντιμετωπίστηκε ο Μέγας Αλέξανδρος από τους ανθρώπους που έζησαν μετά από αυτόν;

Γλωσσάρι

Αλεξανδρινή Κοινή: Η μορφή της ελληνικής γλώσσας που μιλιόταν από την εποχή του Αλεξάνδρου έως και τον 6ο αιώνα μ.Χ. Βασίστηκε στην αττική διάλεκτο.

Αριστοτέλης: Σημαντικός φιλόσοφος και δάσκαλος του Μ. Αλεξάνδρου. Του δίδαξε Όμηρο, φιλοσοφία, ποίηση, ρητορική.

Δαρείος Γ΄: Ο τελευταίος αυτοκράτορας της Περσικής Αυτοκρατορίας. Έχασε από τον Μ. Αλέξανδρο στις μάχες της Ισσού και των Γαυγάμηλων.

Δεινοκράτης: Έλληνας αρχιτέκτονας που ακολούθησε τον Μ. Αλέξανδρο στην εκστρατεία του. Σχεδίασε και κατασκεύασε πολλά σημαντικά έργα, όπως την πόλη της Αλεξάνδρειας.

Όμηρος: Ο μεγαλύτερος ποιητής της αρχαιότητας. Έργα του είναι η *Οδύσσεια* και η *Ιλιάδα*.

Ρητορική: Η τέχνη του να μιλάει κάποιος όμορφα και να καταφέρνει να πείσει τους άλλους.

Ο Μέγας Αλέξανδρος: Η
προσωπικότητα και το έργο του
(σταυρόλεξο)

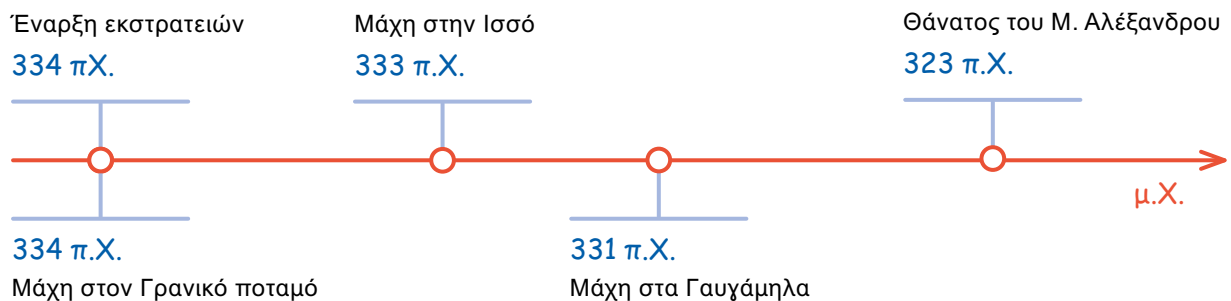

Ο Μέγας Αλέξανδρος:
Η προσωπικότητα
και το έργο του

6.3

Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου

Ο Μ. Αλέξανδρος ξεκίνησε την εκστρατεία του στην Ανατολή το 334 π.Χ. Αρχικά νίκησε τους Πέρσες σατράπες της Μικράς Ασίας στον Γρανικό ποταμό και στη συνέχεια τον ίδιο τον Πέρση βασιλιά Δαρείο Γ΄ στην Ισσό και στα Γαυγάμηλα. Μέσα σε δέκα χρόνια κατέκτησε τη Μικρά Ασία, την Αίγυπτο, την Περσία και έφτασε μέχρι την Ινδία. Οι Έλληνες που εγκαταστάθηκαν στις περιοχές αυτές διέδωσαν στοιχεία του πολιτισμού τους στους ντόπιους κατοίκους, αλλά και επηρεάστηκαν από αυτούς.

1. Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου

Βασικοί σταθμοί της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου

Ο Αλέξανδρος για δύο χρόνια εργάστηκε σκληρά προκειμένου να εγκαθιδρύσει την εξουσία του στην Ελλάδα και να προετοιμάσει τον στρατό του, και το 334 π.Χ. πέρασε από τον Ελλήσποντο στη Μικρά Ασία και επιτέθηκε στους Πέρσες. Αρχικά νίκησε τους Πέρσες **σατράπες** της περιοχής στον Γρανικό ποταμό. Στη συνέχεια προχώρησε στη Μικρά Ασία και έλυσε τον **γόρδιο δεσμό**, προκαλώντας θαυμασμό με την ευφυΐα του. Το 333 π.Χ. αντιμετώπισε τον Πέρση βασιλιά **Δαρείο Γ΄** στην Ισσό της Συρίας. Αν και ο Δαρείος είχε συγκεντρώσει τεράστιο στρατό, ο Μ. Αλέξανδρος αιφνιδίασε τους Πέρσες και τους νίκησε. Στη συνέχεια κατέλαβε τη Συρία και την Αίγυπτο. Το 331 π.Χ. αντιμετώπισε και πάλι τον Δαρείο στην ανοιχτή πεδιάδα των Γαυγάμηλων. Για μια ακόμη φορά ο Μ. Αλέξανδρος απέδειξε τις στρατηγικές του ικανότητες, επιτέθηκε στο κέντρο της αντίπαλης παράταξης και πέτυχε σπουδαία νίκη. Αφού κατέκτησε τη Μεσοποταμία και την Περσία, προχώρησε στην Ινδία, όπου νίκησε τον βασιλιά Πύρο. Οι στρατιώτες του όμως, εξαντλημένοι από τον μακροχρόνιο πόλεμο, αρνήθηκαν να συνεχίσουν την εκστρατεία. Ο Αλέξανδρος συμφώνησε να επιστρέψουν και κατευθύνθηκε στη Βαβυλώνα. Εκεί αρρώστησε σοβαρά και πέθανε το 323 π.Χ., αφού πρώτα τον αποχαίρησαν οι πιστοί του στρατιώτες.

2. Ο γόρδιος δεσμός

Η επέκταση του ελληνισμού στην Ανατολή

Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου έχει μεγάλη ιστορική σημασία. Στις πόλεις που ο ίδιος και οι διάδοχοί του ίδρυσαν στην Ανατολή εγκαταστάθηκαν Έλληνες, οι καινούργιοι κυρίαρχοι. Οι πόλεις αυτές είχαν ελληνικούς θεσμούς, θέατρα, γυμνάσια και ναούς. Πολλοί ντόπιοι ζούσαν εκεί, μάθαιναν ελληνικά και ακολουθούσαν τις ελληνικές συνήθειες. Αλλά και οι Έλληνες υιοθέτησαν πολλά στοιχεία από τους πανάρχαιους πολιτισμούς της Ανατολής. Ιδιαίτερα οι θεοί της Αιγύπτου και της Συρίας έγιναν πολύ δημοφιλείς. Έτσι, μέσα από την αλληλεπίδραση Ελλήνων και ντόπιων δημιουργήθηκε ο νέος **ελληνιστικός κόσμος**.

3. Ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου. Χαρακτικό σε έκδοση του 1908 βασισμένο σε πίνακα του Κ. Piloty (1886).

Πηγή 1

Ο Αλέξανδρος εναντίον του Δαρείου

Ο Δαρείος επιτέθηκε και ο Αλέξανδρος διέταξε να χτυπήσουν το περσικό ιππικό. Ο ίδιος οδήγησε τις δυνάμεις του. Οι ιππείς επιτέθηκαν διασπώντας ένα τμήμα της περσικής φάλαγγας. Δημιουργήθηκε κενό και επιτέθηκε ο Αλέξανδρος με ορμή στον Δαρείο. Έγινε μάχη σώμα με σώμα. Ο Αλέξανδρος και οι ιππείς του προχωρούσαν, πίεζαν τους Πέρσες και τους χτυπούσαν με τα δόρατα. Η μακεδονική φάλαγγα τους χτυπούσε με τις σάρισες. Ο Δαρείος τράπηκε σε φυγή και το περσικό ιππικό τρομοκρατήθηκε.

Αρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, Γ, 3, 5, 7.

4. Μωσαϊκό της Μάχης στην Ισσό (2ος αιώνας π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης).
Δημόσιας χρήσης. Φωτογραφία: © Berthold Werner, άδεια CC BY-SA 3.0

Πηγή 2

Η στρατηγική ικανότητα του Αλεξάνδρου

Πληροφορήθηκε ο Αλέξανδρος ότι ο Δαρείος πλησιάζει και σκέφτηκε πως οι θεοί του έδιναν την ευκαιρία με μία μάχη να νικήσει την αυτοκρατορία των Περσών. Παρότρυνε με κατάλληλα λόγια τους στρατιώτες στον υπέρ πάντων αγώνα και τοποθέτησε τις μονάδες του πεζικού και τις **ίλες** του ιππικού ανάλογα με τη διαμόρφωση του εδάφους. Τοποθέτησε τους ιππείς μπροστά από το στράτευμα, ενώ τη φάλαγγα των πεζών την έβαλε πίσω ως εφεδρεία. Ο ίδιος προχωρούσε να αντιμετωπίσει τους εχθρούς, έχοντας τις μονάδες ιππικού.

Διόδωρος Σικελιώτης, *Ιστορική Βιβλιοθήκη*, 17, 33.

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ο Μ. Αλέξανδρος πήρε στην εκστρατεία μαζί του μια ομάδα συμβούλων.
 - α. Για ποιον λόγο νομίζετε ότι τους πήρε και ποιος ήταν ο ρόλος τους;
 - β. Αναπαραστήστε τη διαδικασία προετοιμασίας της εκστρατείας επιλέγοντας ρόλους όπως στρατηγοί, μηχανικοί, γιατροί, γεωγράφοι, ιστορικοί, καλλιτέχνες και αρχιτέκτονες.
2. Πιστεύετε ότι ο Μ. Αλέξανδρος γνώριζε τον χρησμό για όποιον έλυνε τον γόρδιο δεσμό; Τι πέτυχε με την πράξη του αυτή;
3. Πώς κρίνετε την ενέργεια του Μ. Αλεξάνδρου να τον αποχαιρετήσουν οι στρατιώτες του πριν πεθάνει; Τι φανερώνει αυτή η πράξη του; Δραματοποιήστε τη σκηνή.

Αποτιμητής

1. Σε ποιες μάχες νίκησε ο Μέγας Αλέξανδρος τους αντιπάλους του;
2. Ποια ιστορική σημασία είχε η εκστρατεία του Αλεξάνδρου για τους Έλληνες και για τους λαούς της Ανατολής;

Γλωσσάρι

Γόρδιος δεσμός: Ήταν ένας περίπλοκος κόμπος που έδενε το άρμα του Γόρδιου, μυθικού βασιλιά της Φρυγίας. Σύμφωνα με την παράδοση, όποιος έλυνε τον γόρδιο δεσμό θα γινόταν βασιλιάς σε όλη την Ασία. Ο Μέγας Αλέξανδρος έκοψε τον γόρδιο δεσμό με το σπαθί του.

Δαρείος Γ΄: Ο τελευταίος αυτοκράτορας της Περσικής Αυτοκρατορίας. Έχασε από τον Μ. Αλέξανδρο στις μάχες της Ισσού και των Γαυγάμηλων.

Ελληνιστικός κόσμος: Ο κόσμος της Ελλάδας και της Ανατολής (Μικράς Ασίας, Συρίας, Αιγύπτου) την εποχή που ακολούθησε τον θάνατο του Αλεξάνδρου. Κοινή γλώσσα ήταν τα ελληνικά.

Ίλη: Είναι μια μονάδα ιππικού.

Σατράπης: Ήταν ο διοικητής της σατραπείας, δηλαδή μιας μεγάλης περιοχής του περσικού κράτους.

Μακεδονία

Η εκστρατεία του
Μεγάλου Αλεξάνδρου
(σταυρόλεξο)

Η εκστρατεία του
Μεγάλου Αλεξάνδρου

ΕΝΟΤΗΤΑ 7 ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

- 7.1 Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου διασπάται
- 7.2 Η καθημερινή ζωή στα ελληνοιστικά χρόνια
- 7.3 Οι τέχνες και τα γράμματα
- 7.4 Το ρωμαϊκό κράτος
- 7.5 Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη
- 7.6 Η υποταγή του ελληνικού κόσμου

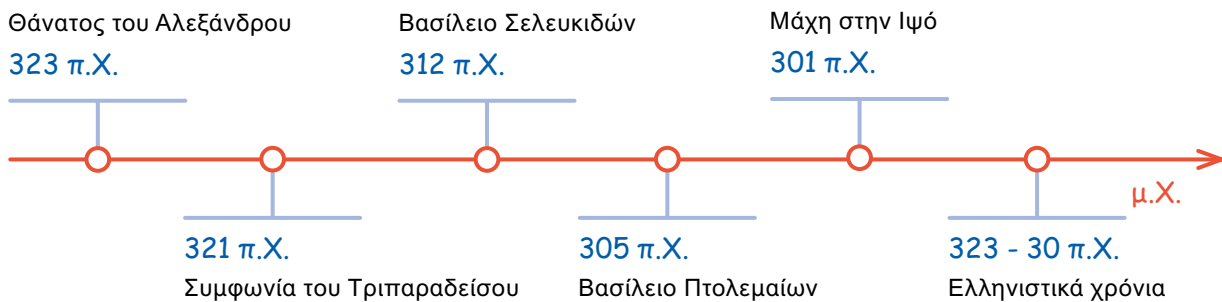

Ο Αννίβας στην Ιταλία. Τοιχογραφία του Jacopo Ripanda,
Παλάτσο ντέι Κονσερβατόρι, Ρώμη.
Πηγή: Wikimedia

7.1

Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου διασπάται

Ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου προκάλεσε πολλά προβλήματα. Δεν είχε ορίσει τον διάδοχό του και οι στρατηγοί του συγκρούστηκαν μεταξύ τους. Το τεράστιο βασίλειό του διασπάστηκε και δημιουργήθηκαν τρία βασίλεια: των Αντιγονιδών, των Πτολεμαίων και των Σελευκιδών.

Οι «Πόλεμοι των Διαδόχων»

Ο ξαφνικός θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου προκάλεσε πολλά προβλήματα στο κράτος του. Διάδοχος δεν είχε οριστεί και ο γιος του ήταν βρέφος. Οι στρατηγοί του διαφώνησαν για το πώς θα μοιράσουν την εξουσία. Οι πρώην συμπολεμιστές έγιναν εχθροί, δημιούργησαν δικούς τους στρατούς και πολέμησαν για πολλά χρόνια μεταξύ τους. Οι συγκρούσεις αυτές είναι γνωστές ως «Πόλεμοι των **Διαδόχων**». Κατά τη διάρκειά τους, ο στρατηγός **Κάσσανδρος** διέταξε να θανατωθούν η γυναίκα του Μ. Αλεξάνδρου, Ρωξάνη, και ο γιος του, Αλέξανδρος Δ΄. Τελικά, οι στρατηγοί του Μ. Αλεξάνδρου **διέσπασαν** την αυτοκρατορία του σε χωριστά κράτη, στα οποία έγιναν βασιλείς, δημιουργώντας νέες **δυναστείες**. Τα κράτη αυτά είναι γνωστά ως «ελληνιστικά βασίλεια». Τα σημαντικότερα ήταν τα βασίλεια των **Σελευκιδών**, των **Πτολεμαίων** και των **Αντιγονιδών**, που πήραν το όνομά τους από τους ιδρυτές τους και συνέχισαν να πολεμούν μεταξύ τους.

Οι Σελευκίδες

Ο στρατηγός του Μ. Αλεξάνδρου **Σέλευκος** δημιούργησε το βασίλειο των Σελευκιδών σε εδάφη της Μικράς Ασίας, της Συρίας, της Μεσοποταμίας και της Περσίας. Πρωτεύουσα ήταν η Αντιόχεια, πόλη που ίδρυσε ο Σέλευκος στη Συρία. Στο βασίλειο αυτό κατοικούσαν πολλοί διαφορετικοί λαοί, τους οποίους οι Σελευκίδες βασιλείς σεβάστηκαν, παραχωρώντας τους προνόμια.

Οι Πτολεμαίοι

Ο στρατηγός και στενός φίλος του Μ. Αλεξάνδρου **Πτολεμαίος** ίδρυσε δικό του κράτος στην πλούσια Αίγυπτο. Πρωτεύουσα

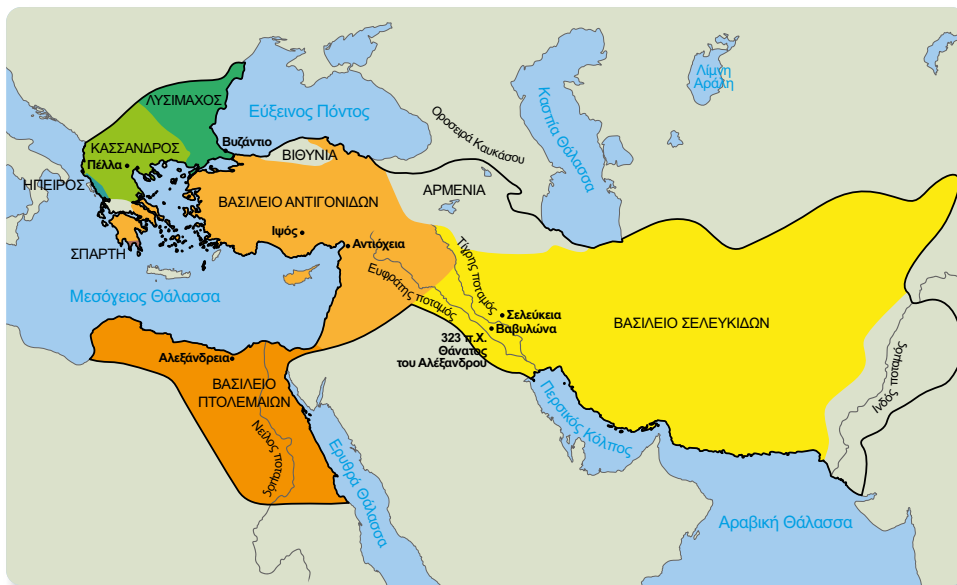

1. Προτομή του Πτολεμαίου του Α΄ (3ος αιώνας π.Χ., Μουσείο Λούβρου, Παρίσι).

ήταν η Αλεξάνδρεια, ένα κέντρο εμπορίου και πολιτισμού που διέθετε τη μεγαλύτερη βιβλιοθήκη της αρχαιότητας. Το βασίλειο των Πτολεμαίων αναπτύχθηκε οικονομικά πάρα πολύ χάρη στο εμπόριο και στη γεωργία.

Οι Αντιγονίδες

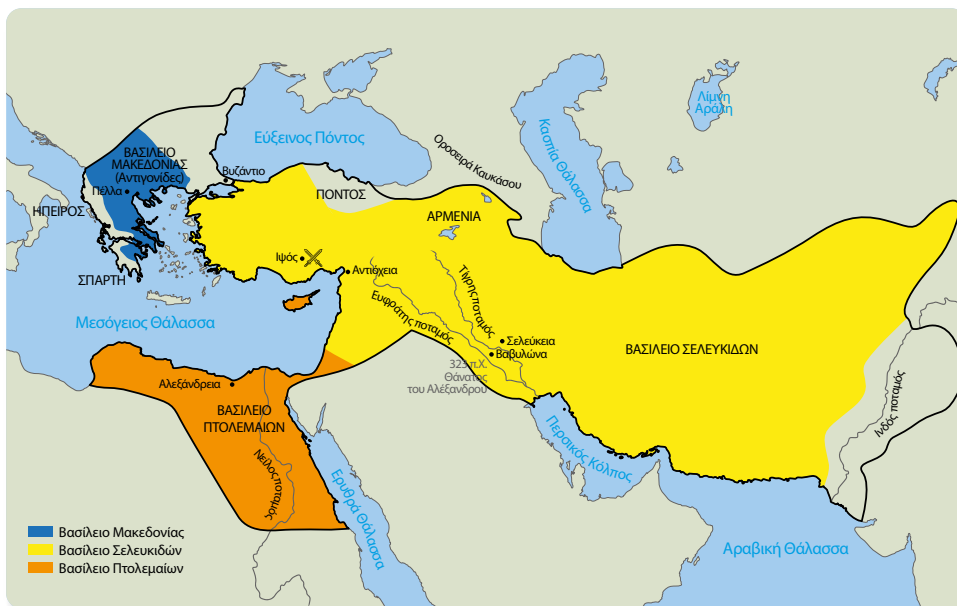
Ο στρατηγός Αντίγονος προσπάθησε χωρίς επιτυχία να δημιουργήσει δικό του κράτος στα ασιατικά εδάφη της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου. Τελικά, οι απόγονοί του έγιναν βασιλιάδες στη Μακεδονία. Την εποχή των Αντιγονιδών, η Μακεδονία ήταν σημαντική στρατιωτική δύναμη, αναπτύχθηκε οικονομικά και επεκτάθηκε στη Νότια Ελλάδα.

2. Τα ελληνιστικά βασίλεια μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου

Η αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου διασπάται

3. Τα Ελληνιστικά Βασίλεια μετά το 276 π.Χ.

Πηγή 1

Ο Φάρος της Αλεξάνδρειας

Στην αρχαία Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, πάνω σε ένα μικρό νησί κοντά στο λιμάνι, χτίστηκε ένας πολύ ψηλός πύργος που βοήθησε τους ναυτικούς να φτάνουν με ασφάλεια στην πόλη. Ήταν ο περίφημος Φάρος, έργο του αρχιτέκτονα Σώστρατου από την Κνίδο, και κατασκευάστηκε στα χρόνια του βασιλιά Πτολεμαίου Β'. Από την κορυφή του, φλόγες και καθρέφτες έριχναν δυνατό φως στη θάλασσα, οδηγώντας τα πλοία ακόμα κι όταν είχε σκοτάδι ή ομίχλη. Το οικοδόμημα αυτό θεωρήθηκε εξαιρετικό για την εποχή του και συγκαταλέγεται ανάμεσα στα Επτά Θαύματα του Αρχαίου Κόσμου.

Κείμενο συγγραφικής ομάδας

Ακολουθώντας το φως
του Φάρου της
Αλεξάνδρειας

4. Ο Φάρος της
Αλεξάνδρειας σε αλεξανδρινό
νόμισμα του 2ου αιώνα μ.Χ.
Πηγή: Wikimedia Commons

Πηγή 2

Η δεύτερη διαίρεση του κράτους του Μ. Αλεξάνδρου

Το 321 π.Χ., δύο χρόνια μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, έγινε στον Τριπαράδεισο της Συρίας μια συμφωνία των στρατηγών του γενναίου βασιλιά. Συγκεντρώθηκαν οι στρατηγοί του Μ. Αλεξάνδρου και συμφώνησαν ποια εδάφη θα λάβει ο καθένας και τον τρόπο διοίκησης. Ήταν η δεύτερη διαίρεση του κράτους του Μ. Αλεξάνδρου, η πρώτη είχε γίνει το 323 π.Χ. στη Βαβυλώνα. Τότε οι στρατηγοί δεν είχαν τηρήσει τη συμφωνία και είχαν συγκρουστεί μεταξύ τους.

Lefevre, F. (2016), *Ιστορία του αρχαίου ελληνικού κόσμου*, σσ. 359-360.

Πηγή 3

Αντίγονος Α': Ιδρυτής του βασιλείου των Αντιγονιδών

Ο Αντίγονος Α' ήταν στρατηγός του Μ. Αλεξάνδρου και μετά τον θάνατο του ίδρυσε ένα σημαντικό βασίλειο στην περιοχή της Μικράς Ασίας που πήρε το όνομά του, το βασίλειο των Αντιγονιδών, το 306 π.Χ. Το πλούσιο κράτος του το επέκτεινε κατακτώντας την Κύπρο, τη Φοινίκη και άλλες περιοχές. Πέθανε στη μάχη της Ιψού το 301 π.Χ. πολεμώντας ενάντια στον Σέλευκο, τον Κάσσανδρο και τον Λυσίμαχο. Διάδοχός του, ο γιος του, ο **Δημήτριος ο Πολιορκητής**.

Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού,
(<http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=3629>)

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Γιατί χρειάστηκε να γίνουν μέσα σε δύο χρόνια δύο συμφωνίες μεταξύ των στρατηγών του Μ. Αλεξάνδρου για το μοίρασμα της αυτοκρατορίας του; Τι στόχο είχε κάθε στρατηγός;
2. Ποιος πιστεύετε ότι ήταν ο λόγος που δολοφονήθηκαν η Ρωξάνη και ο γιος του Μ. Αλεξάνδρου;
3. Εργαστείτε σε ομάδες και βρείτε πληροφορίες για τη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας.

Αποτιμητής

1. Ποιο πρόβλημα προέκυψε στην αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου μετά τον θάνατό του;
2. Τι εννοούμε με τον όρο Πόλεμοι των Διαδόχων;
3. Ποια βασίλεια δημιουργήθηκαν μετά τη διάσπαση της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου; Σε ποιες περιοχές εκτεινόταν τα βασίλεια αυτά και ποιοι τα κυβερνούσαν;

5. Νόμισμα που απεικονίζει το Σέλευκο, τον στρατηγό του Μ. Αλεξάνδρου.
Πηγή: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/330169>

Γλωσσάρι

Αντίγονος: Σημαντικός στρατηγός του Φιλίππου Β' και του Μ. Αλεξάνδρου.

Αντιγονίδες: Η βασιλική δυναστεία που ίδρυσε ο Αντίγονος.

Δημήτριος Πολιορκητής: Γιος του στρατηγού Αντίγονου. Ικανός στρατηγός που πραγματοποίησε μεγάλες εκστρατείες, κατασκευάζοντας πολιορκητικές μηχανές.

Διασπώ: Χωρίζω κάτι σε δύο ή περισσότερα τμήματα.

Διάδοχοι: Οι σημαντικότεροι στρατηγοί του Μ. Αλεξάνδρου που πολέμησαν μεταξύ τους για την εξουσία και δημιούργησαν τα ελληνιστικά βασίλεια.

Δυναστεία: Βασιλική οικογένεια.

Κάσσανδρος: Ήταν μαθητής του Αριστοτέλη μαζί με τον Μ. Αλέξανδρο. Δεν συμμετείχε στην εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου. Έγινε βασιλιάς της Μακεδονίας και ίδρυσε την πόλη της Θεσσαλονίκης.

Πτολεμαίοι: Η βασιλική δυναστεία που ίδρυσε ο Πτολεμαίος.

Πτολεμαίος: Ήταν ένας από τους πιο πιστούς και ικανούς στρατηγούς του Μ. Αλεξάνδρου. Μετά τον θάνατό του ίδρυσε στην Αίγυπτο το βασίλειο των Πτολεμαίων με πρωτεύουσα την Αλεξάνδρεια.

Σελευκίδες: Η βασιλική δυναστεία που ίδρυσε ο Σέλευκος.

Σέλευκος: Ένας από τους διαδόχους του Μ. Αλεξάνδρου, ο οποίος έγινε βασιλιάς σε μεγάλο τμήμα της πρώην Περσικής Αυτοκρατορίας. Από αυτόν πήρε το όνομά του το βασίλειο των Σελευκιδών.

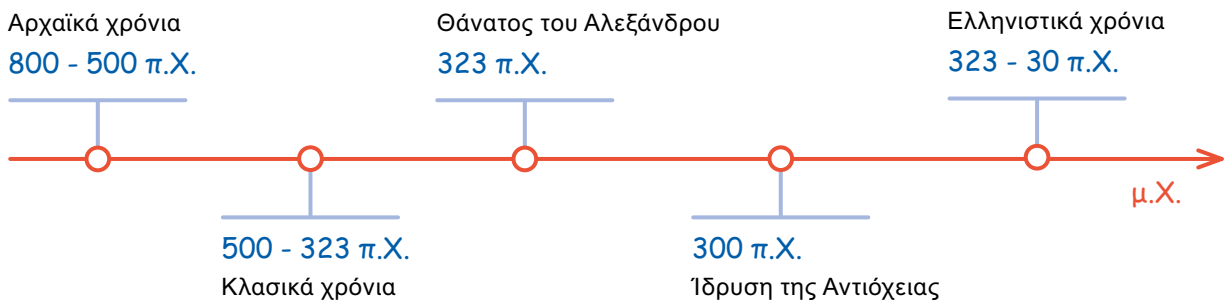
Τα βασίλεια, οι στρατηγοί και οι πρωτεύουσες μετά τη διάσπαση της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου

7.2

Η καθημερινή ζωή στα ελληνιστικά χρόνια

Οι νέες πόλεις που ίδρυσαν ο Μ. Αλέξανδρος και οι διάδοχοί του αναπτύχθηκαν οικονομικά και εκεί εγκαταστάθηκαν πολλοί Έλληνες που αναζητούσαν ευκαιρίες πλουτισμού. Έφεραν μαζί τους τους θεούς τους, αλλά λάτρευαν και τους θεούς των ντόπιων με γιορτές και αγώνες. Η ελληνική γλώσσα έγινε η επίσημη γλώσσα της Ανατολής.

1. Η οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη των εδαφών που κατέκτησε ο Μ. Αλέξανδρος

Μετανάστευση Ελλήνων στην Ανατολή

Στα ελληνιστικά χρόνια πολλοί Έλληνες μετανάστευσαν από την Ελλάδα στην Ανατολή, για να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή στις πόλεις που ίδρυσαν ο Μ. Αλέξανδρος και οι διάδοχοί του. Έγιναν στρατιωτικοί, γαιοκτήμονες, έμποροι και κρατικοί υπάλληλοι. Αποτελούσαν επομένως την ανώτερη τάξη στα ελληνιστικά βασίλεια. Οι περισσότεροι ντόπιοι βρίσκονταν σε κατώτερη θέση. Οι **ιερείς** τους όμως είχαν προνόμια, τα έθιμά τους γίνονταν σεβαστά από τους Έλληνες και συχνά Έλληνες και ντόπιοι παντρεύονταν μεταξύ τους.

Οι νέες πόλεις

Οι νέες πόλεις απέκτησαν ελληνικούς θεσμούς και έγιναν διοικητικά, εμπορικά και πολιτιστικά κέντρα. Οι σημαντικότερες ήταν η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, η Αντιόχεια, η Πέργαμος και η **Σελεύκεια**. Ήταν πυκνοκατοικημένες, με φαρδιούς δρόμους και μεγάλα **ανάκτορα**. Οι κάτοικοί τους ήταν και Έλληνες και ντόπιοι. Πολλοί ασχολούνταν με το εμπόριο και τη **βιοτεχνία**. Κατασκευάστηκαν λιμάνια που διευκόλυναν το θαλάσσιο εμπόριο. Έτσι δημιουργήθηκε μια πλούσια τάξη εμπόρων που πωλούσε προϊόντα σε μακρινές περιοχές. Οι νέοι αθλούνταν στα γυμναστήρια και στις **παλαίστρες**, ενώ τεράστιες βιβλιοθήκες εξυπηρετούσαν όσους ήθελαν να αποκτήσουν νέες γνώσεις. Οι περισσότεροι κάτοικοι όμως ζούσαν κάτω από δύσκολες συνθήκες, χωρίς ανέσεις.

Γλώσσα, λατρείες και γιορτές

Οι κάτοικοι των νέων πόλεων μιλούσαν την ελληνική γλώσσα σε μια πιο απλή μορφή της, την Ελληνιστική Κοινή. Αυτή τη γλώσσα χρησιμοποιούσαν οι έμποροι και σε αυτή γράφονταν οι νόμοι και τα βιβλία. Όμως οι ντόπιοι κάτοικοι της υπαίθρου συνέχισαν να μιλάνε τις δικές τους γλώσσες. Οι Έλληνες μετέφεραν στην Ανατολή τις λατρείες των θεών του Ολύμπου, αλλά έμαθαν να **λατρεύουν** και άλλους θεούς, όπως την **Ίσιδα** και τον **Σάραπι**. Σε επιβλητικά θέατρα και μεγαλοπρεπείς ναούς διοργάνωναν αγώνες και γιορτές για τους θεούς για να ψυχαγωγούνται. Έτσι, ο ελληνικός τρόπος ζωής διαδόθηκε στην Ανατολή, αλλά και επηρεάστηκε από αυτή.

Πηγή 1

Η Αντιόχεια

Η Αντιόχεια ιδρύθηκε στα τέλη του 4ου αιώνα π.Χ. από τον στρατηγό του Μ. Αλεξάνδρου Σέλευκο Α΄. Ο Σέλευκος Α΄, για να τιμήσει τον πατέρα του Αντίοχο, έδωσε το όνομά του στην πόλη. Η Αντιόχεια ήταν από τις πιο σημαντικές πόλεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Είχε πολύ μεγάλη οικονομική ανάπτυξη και συγκέντρωσε μεγάλο πλούτο. Για αρκετούς αιώνες αποτέλεσε σημαντικό κέντρο των γραμμάτων και των τεχνών.

Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού,
Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.

2. Ψηφιδωτό με τον Θεό Διόνυσο που βρέθηκε στην περιοχή της Αντιόχειας (2ος-3ος αιώνας μ.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Χατάι, Αντάκεια). Πηγή: Wikimedia

Πηγή 2

Η θεά Ίσιδα

Μια από τις πρώτες αλλοδαπές θεότητες που δέχτηκαν οι Έλληνες ήταν η Ίσιδα. Ήταν γνωστή ως θεά της βλάστησης και του κάτω κόσμου και γι' αυτό την ταύτιζαν με την Περσεφόνη και με τη Δήμητρα. Δίδαξε την καλλιέργεια της γης και επέβαλε τον σεβασμό στον όρκο. Η λατρεία της στον ελληνικό χώρο ξεκίνησε τον 4ο αιώνα π.Χ. και επεκτάθηκε σε όλη τη Μεσόγειο. Οι Πτολεμαίοι τη θεωρούσαν την πιο καλόβουλη και φιλεύσπλαχη θεά.

Τιβέριος, Μ., Καθηγητής Αρχαιολογίας, εφημ. *Το Βήμα*, 24 Νοεμβρίου 2008.

3. Το ανάγλυφο της θεάς Ίσιδας με στάχυα και σκήπτρο στα χέρια, στο ιερό της Ίσιδας στο Δίον. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 3

Η Πέργαμος

Μια πόλη που από το τέλος του 3ου αιώνα π.Χ. αναδείχθηκε σε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα του ελληνιστικού κόσμου είναι η Πέργαμος στη Μικρά Ασία. Η λέξη Πέργαμος σημαίνει οχυρό και την πόλη την έκτισε ο βασιλιάς Λυσίμαχος, ένας από τους διαδόχους του Μ. Αλεξάνδρου, ως τόπο φύλαξης του ταμείου του, που περιείχε 9.000 τάλαντα. Στην Πέργαμο ιδρύθηκε μια σημαντική βιβλιοθήκη που ήταν η δεύτερη σε μέγεθος μετά από εκείνη της Αλεξάνδρειας.

Πηγή: Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα

Η καθημερινή ζωή
στα ελληνιστικά χρόνια
(σταυρόλεξο)

4. Ο βωμός του Δία στην Πέργαμο (Μουσείο Περγάμου, Βερολίνο). Πηγή: Shutterstock

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Σε ποια γλώσσα είναι γραμμένο το ψηφιδωτό που βρέθηκε σε ανασκαφές στην περιοχή της Αντιόχειας; Ποια γλώσσα είχε επικρατήσει;
2. Η θεά Ίσιδα δεν ανήκει στους δώδεκα θεούς του Ολύμπου, αλλά στην Ελλάδα συναντάμε ναούς αφιερωμένους σε αυτήν. Τι μας δείχνει αυτό το γεγονός;
3. Να συγκρίνετε τον τρόπο ζωής (οικογένεια, θέση της γυναίκας, συμπόσια, θρησκεία) στις πόλεις της Ανατολής με αυτόν στις πόλεις του ελλαδικού χώρου. Επισκεφτείτε τους σύνδεσμους <https://www.ime.gr/chronos/06/gr/society/index302.html>, https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/hellenistic/page_009.html για να απαντήσετε την ερώτηση.

Αποτιμητής

1. Γιατί στα ελληνιστικά χρόνια πολλοί Έλληνες μετανάστευσαν στην Ανατολή; Ποιους ρόλους ανέλαβαν εκεί και τι είδους σχέσεις είχαν με τους ντόπιους κατοίκους;
2. Πώς ήταν διαμορφωμένες οι ελληνικές πόλεις της Ανατολής; Πώς ζούσαν οι κάτοικοί τους;
3. Ποιες γλώσσες μιλούσαν και ποιες θεότητες λάτρευαν οι κάτοικοι της ελληνιστικής Ανατολής;

Γλωσσάρι

Η καθημερινή ζωή
στα ελληνιστικά χρόνια

Ανάκτορο: Το παλάτι του βασιλιά. Από εκεί οι βασιλιάδες

και οι συνεργάτες τους οργάνωναν τη διοίκηση των βασιλείων τους.

Σάραπις: Παραλλαγή του Αιγύπτιου θεού που ονομαζόταν Οσέραπις. Ο Σάραπις λατρεύτηκε αρχικά από τους Πτολεμαίους και έγινε ο προστάτης της Αλεξάνδρειας. Η λατρεία του όμως διαδόθηκε και αλλού στον ελληνικό κόσμο. Ήταν χθόνιος θεός και ταυτιζόταν με τον Πλούτωνα, θεό του Κάτω Κόσμου. Επίσης θεωρούνταν ότι είχε θεραπευτικές ικανότητες.

Ιερείς: Οι άνθρωποι που οργάνωναν τη λατρεία των θεών.

Ίσις: Θεά που λάτρευαν οι αρχαίοι Αιγύπτιοι. Πίστευαν ότι είχε διδάξει στους ανθρώπους πώς να αλέθουν το σιτάρι, πώς να υφαίνουν και τον θεσμό του γάμου.

Παλαίστρα: Ήταν ένας χώρος όπου τα παιδιά μάθαιναν διάφορα αθλήματα και χορούς, και προετοιμάζονταν για τους αγώνες.

Βιοτεχνία: Είναι μια μονάδα παραγωγής που κατασκευάζει προϊόντα χρήσιμα για τον άνθρωπο.

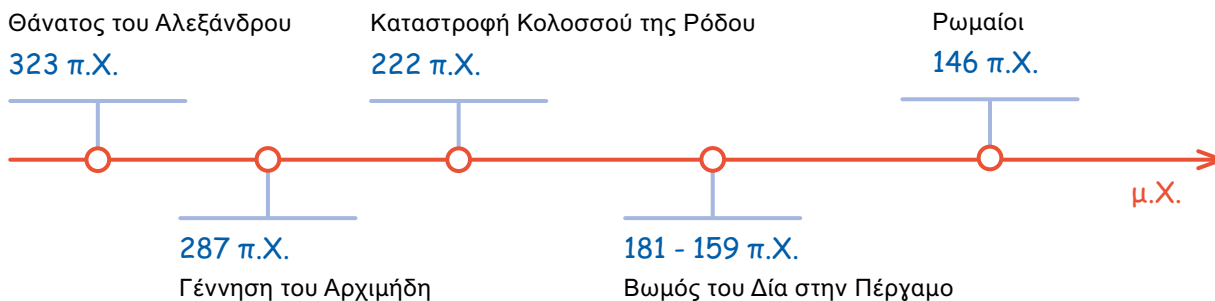
Συμπόσιο: Συνάντηση πολλών ανδρών για φαγητό, ποτό και διασκέδαση.

Σελεύκεια: Πόλη που γνώρισε ανάπτυξη κατά την ελληνιστική εποχή. Βρίσκεται κοντά στον ποταμό Τίγρη και πήρε το όνομά της από τον Μακεδόνα στρατηγό Σέλευκο, τον ιδρυτή της δυναστείας των Σελευκιδών.

7.3

Οι τέχνες και τα γράμματα στα ελληνιστικά χρόνια

Οι νέες πόλεις που ίδρυσαν ο Μ. Αλέξανδρος και οι διάδοχοί του αναπτύχθηκαν οικονομικά και εκεί εγκαταστάθηκαν πολλοί Έλληνες που αναζητούσαν ευκαιρίες πλουτισμού. Έφεραν μαζί τους τους θεούς τους, αλλά λάτρευαν και τους θεούς των ντόπιων με γιορτές και αγώνες. Η ελληνική γλώσσα έγινε η επίσημη γλώσσα της Ανατολής.

1. Η ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών στα ελληνιστικά χρόνια

Ο πλούτος των ελληνοιστικών κρατών

Τα ελληνοιστικά κράτη ήταν μεγάλα σε έκταση και πλούσια. Οι σημαντικότερες πόλεις τους, η Αλεξάνδρεια, η Πέργαμος και η Αντιόχεια, διέθεταν τεράστια κτίρια και μεγαλοπρεπείς ναούς που έδειχναν τη δύναμη των βασιλιάδων τους. Ο πλούτος επέτρεπε επίσης να αναπτυχθούν οι τέχνες και τα γράμματα. Οι ελληνοιστικοί βασιλείς πίστευαν ότι η δύναμή τους φανερωνόταν και με αυτόν τον τρόπο.

Οι τέχνες

Εκείνη την εποχή κατασκευάστηκαν τρία από τα επτά θαύματα της αρχαιότητας: ο Φάρος της Αλεξάνδρειας, ο Κολοσσός της Ρόδου και ο βωμός του Δία στην Πέργαμο. Η γλυπτική τέχνη άκμαζε. Στα αγάλματα της εποχής οι καλλιτέχνες απέδιδαν με εξαιρετικό τρόπο την κίνηση και την έκφραση των ανθρώπων. Σημαντικότερος γλύπτης ήταν ο Λύσιππος και μόνο αυτόν εμπιστευόταν ο Αλέξανδρος για τα **πορτρέτα** του.

Τα γράμματα

Μεγάλη ήταν επίσης η ανάπτυξη των γραμμάτων. Στις βιβλιοθήκες των ελληνοιστικών πόλεων φιλόλογοι μελετούσαν τους παλαιότερους Έλληνες συγγραφείς, ενώ ποιητές και φιλόσοφοι δημιουργούσαν νέα έργα που ταίριαζαν περισσότερο στην εποχή τους. Στην ιστορία ξεχώρισε ο Πολύβιος, που έγραψε για την επέκταση της Ρώμης στη Μεσόγειο.

Οι επιστήμες

Ιδιαίτερα προόδευαν επιστήμες όπως τα Μαθηματικά, η Αστρονομία, η Μηχανική και η Ιατρική. Ο Αρχιμήδης από τις Συρακούσες, ο σημαντικότερος μαθηματικός, φυσικός και μηχανικός της αρχαιότητας, εφηύρε την **τροχαλία** και τον **κοχλία**. Ο **Ευκλείδης**, μαθηματικός από την Αλεξάνδρεια, διακρίθηκε στη γεωμετρία. Οι σχολές ιατρικής της Αλεξάνδρειας και της Κω απέκτησαν μεγάλη φήμη. Στη γεωγραφία ξεχώρισε ο **Ερατοσθένης**, που μέτρησε την περίμετρο της Γης, και στην αστρονομία ο **Ίππαρχος** και ο Αρίσταρχος από τη Σάμο, που πρώτος υποστήριξε ότι ο ήλιος είναι το κέντρο του σύμπαντος. Όλες αυτές οι γνώσεις που αποκτήθηκαν στα ελληνοιστικά χρόνια είναι πολύ σημαντικές για τις επιστήμες ακόμη και σήμερα.

2. Ο Μέγας Αλέξανδρος έφιππος σε μνημείο στη Θεσσαλονίκη.
Πηγή: Shutterstock

3. Η νίκη της Σαμοθράκης (Μουσείο Λούβρου, Παρίσι).
Πηγή: Shutterstock

Οι τέχνες και τα γράμματα στα ελληνοιστικά χρόνια

Πηγή 1

Ο ρόλος του ιστορικού

Όταν επωμίζεται κανείς την ευθύνη του ιστορικού, πρέπει να τα λησμονήσει όλα τούτα και συχνά να εξυμνεί και με τους πιο μεγάλους επαίνους να στολίζει τους εχθρούς, όταν το επιβάλλουν οι πράξεις τους, και πολλές φορές να κατηγορεί και να κατακρίνει, έτσι που να τους φέρνει ντροπή, τους πιο αγαπητούς του, όταν αυτό απαιτούν οι λαθεμένες τους ενέργειες. Γιατί, όπως ένα ζώο καταντάει άχρηστο αν χάσει τα μάτια του, και η ιστορία, αν της αφαιρέσουμε την αλήθεια, απομένει ανώφελη διήγηση.

Πολύβιος, 1, 14.

Πηγή 2

Ο Κολοσσός της Ρόδου

Άξιο θαυμασμού, περισσότερο απ' όλα, ήταν το κολοσσιαίο άγαλμα του Ήλιου στη Ρόδο, φιλοτεχνημένο από τον Χάρητα τον Λίνδιο, μαθητή του Λύσιππου. Αυτό το άγαλμα είχε ύψος 33 μ. και 56 χρόνια μετά την έγερσή του κατέρρευσε από έναν σεισμό, αλλά ακόμα και πεσμένο στο έδαφος είναι ένα θαύμα. Στο εσωτερικό βλέπουμε μεγάλο όγκο βράχων, που με το βάρος τους ο καλλιτέχνης σταθεροποίησε το άγαλμα. Έκαναν δώδεκα χρόνια να το τελειώσουν και στοίχισε 300 τάλαντα.

Πλίνιος, *Φυσική Ιστορία*, XXXIV, 41.

4. Ο Κολοσσός της Ρόδου σε ελληνικό γραμματόσημο. Πηγή: Shutterstock

Πηγή 3

Ο Αρίσταρχος για το ηλιακό μας σύστημα

Ο κόσμος είναι το όνομα που δίνουν οι αστρονόμοι σε μία σφαίρα, που στο κέντρο της βρίσκεται η Γη και η ακτίνα της σφαίρας αυτής είναι ίση με την απόσταση του Ήλιου και της Γης. Αυτή την εξήγηση δίνουν οι αστρονόμοι. Αλλά ο Αρίσταρχος έγραψε ένα βιβλίο και ισχυρίζεται ότι ο πραγματικός κόσμος είναι πολύ μεγαλύτερος. Πιστεύεται ότι οι αστέρες και ο Ήλιος είναι ακίνητοι, η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο σε κυκλική τροχιά, που στο κέντρο της βρίσκεται ο Ήλιος.

Αρχιμήδης, *Ψαμμίτης*.

Ερωτήσεις κατανόησης - Δραστηριότητες

1. Ποιοι ήταν οι σημαντικότεροι μαθηματικοί αυτής της εποχής; Για ποιον λόγο ξεχώρισαν;
2. Ποιον γλύπτη είχε διαλέξει ο Αλέξανδρος για να φτιάχνει τα πορτρέτα του; Τι συμπεραίνετε από αυτή του την πράξη;
3. **α.** Εργαστείτε σε ομάδες και βρείτε πληροφορίες για τα τρία θαύματα της αρχαιότητας που δημιουργήθηκαν αυτή την εποχή για να τις παρουσιάσετε στην τάξη.
β. Δημιουργήστε μοντέλα των τριών θαυμάτων της αρχαιότητας και ζήστε την εμπειρία της αρχιτεκτονικής αυτών των εντυπωσιακών κατασκευών.

Αποτιμητής

1. Ποιοι παράγοντες διευκόλυναν την ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών στα ελληνιστικά χρόνια;
2. Ποια σημαντικά οικοδομήματα και μνημεία δημιουργήθηκαν στα ελληνιστικά χρόνια;
3. Σε ποιους τομείς των τεχνών και των γραμμάτων σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος;
4. Ποιοι σημαντικοί επιστήμονες έζησαν στα ελληνιστικά χρόνια και τι προσέφεραν στην επιστήμη;

Γλωσσάρι

Ίππαρχος: Μελέτησε τον Ήλιο, τη Σελήνη και τα αστέρια, και θεωρείται ο μεγαλύτερος αστρονόμος της αρχαιότητας.

Ευκλείδης: Μαθηματικός που γεννήθηκε και έζησε στην Αλεξάνδρεια. Θεωρείται από τους σημαντικότερους μαθηματικούς.

Ερατοσθένης: Γεωγράφος που σχεδίασε χάρτες του τότε γνωστού κόσμου και υποστήριξε ότι η Γη είναι μια σφαίρα.

Κοχλίας: Πρόκειται για μια μηχανή που τραβάει τα νερά. Εφευρέτης είναι ο Αρχιμήδης και τη χρησιμοποιούμε και σήμερα.

Τροχαλία: Ένα εργαλείο που μας βοηθάει να σηκώνουμε μεγάλα και βαριά αντικείμενα.

Πορτρέτο: Η ζωγραφική, η φωτογραφία, η γλυπτική μόνο του προσώπου.

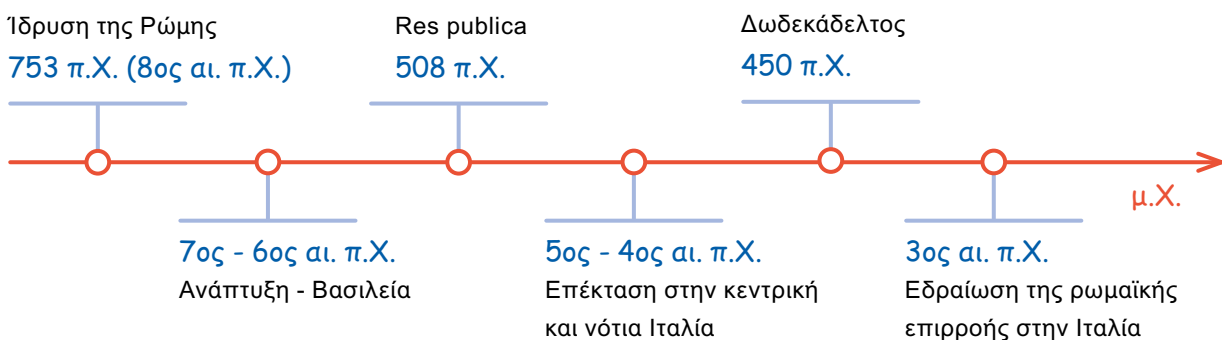
Οι τέχνες και τα γράμματα
στα ελληνιστικά χρόνια
(σταυρόλεξο)

Το πρώτο παζλ
της αρχαιότητας

7.4 Το ρωμαϊκό κράτος

Η Ρώμη, μια πόλη στην κεντρική Ιταλία, σταδιακά απέκτησε σημαντικό πληθυσμό και οικονομική δύναμη. Η βασιλεία καταργήθηκε και δημιουργήθηκε ένα νέο πολίτευμα στο οποίο κυριαρχούσε το συμβούλιο της Συγκλήτου. Οι Ρωμαίοι ξεπέρασαν τις κοινωνικές συγκρούσεις μεταξύ πατρικίων και πληβείων, και στη συνέχεια επικράτησαν σε όλη την ιταλική χερσόνησο.

Η ίδρυση της Ρώμης

Η Ρώμη βρίσκεται στο κέντρο της Ιταλίας, στην περιοχή του Λατίου, και τη διασχίζει ο **Τίβερης** ποταμός. Σύμφωνα με την παράδοση ιδρύθηκε από τον **Ρωμύλο**, απόγονο του Αινεία, ενός ήρωα της Τροίας που εγκαταστάθηκε στο Λάτιο. Σταδιακά απέκτησε σημαντικό πληθυσμό, αναπτύχθηκε οικονομικά και εξελίχθηκε σε μια πόλη-κράτος που την κυβερνούσαν βασιλείς.

Res publica

Επειδή ο τελευταίος βασιλιάς, ο Ταρκύνιος, συμπεριφερόταν τυραννικά, οι Ρωμαίοι τον ανέτρεψαν και κατέλυσαν το βασιλικό πολίτευμα το 508 π.Χ. Το νέο πολίτευμα ονομαζόταν «res publica», που σημαίνει τα δημόσια πράγματα. Ανώτεροι άρχοντες ήταν οι δύο ύπατοι, υπεύθυνοι για τον στρατό και τη δικαιοσύνη. Εκλέγονταν από τη συνέλευση των Ρωμαίων πολιτών και παρέμεναν στο αξίωμά τους μόνο για έναν χρόνο. Αρχικά οι ύπατοι προέρχονταν μόνο από τις οικογένειες των πατρικίων, των πλούσιων δηλαδή αριστοκρατών της Ρώμης που διέθεταν μεγάλες εκτάσεις γης και κοπάδια ζώων. Ο υπόλοιπος λαός, οι πληβείοι, που ήταν αγρότες, έμποροι και βιοτέχνες, αποκλείονταν από τα αξιώματα.

1. Ο μύθος των δίδυμων αδελφών, Ρωμύλου και Ρέμου, που σώθηκαν από μία λύκαινα, όπως τον σχεδίασε ο Τζούλιο Ρομάνο Μητροπολιτικό Μουσείο, Νέα Υόρκη.

Πηγή: <https://shorturl.at/LwCi7>

Ύστερα από αγώνες δύο περίπου αιώνων, τελικά οι πληβείοι απέκτησαν συμμετοχή στα αξιώματα, ενώ γραπτοί νόμοι περιόριζαν τις εξουσίες των αρχόντων.

Η Σύγκλητος

Η Σύγκλητος ήταν ένα συμβούλιο 300 περίπου μελών που ανήκαν στις σημαντικότερες οικογένειες της Ρώμης. Η **θητεία** τους ήταν **ισόβια**. Οι άρχοντες πρότειναν στις συνελεύσεις των Ρωμαίων πολιτών μέτρα τα οποία πιο πριν είχε εγκρίνει η Σύγκλητος και οι συνελεύσεις ακολουθούσαν σχεδόν πάντοτε τη γνώμη της Συγκλήτου. Έτσι η Σύγκλητος έλεγχε τη Ρώμη.

Η Ρώμη κυριαρχεί στην Ιταλία

Μετά το τέλος των συγκρούσεων μεταξύ πατρικίων και πληβείων, η Ρώμη, διαθέτοντας ισχυρό στρατό, σταδιακά κυριάρχησε σε όλη την ιταλική χερσόνησο. Παραχωρούσε όμως τα δικαιώματα του Ρωμαίου πολίτη σε όσους συνεργάζονταν μαζί της. Έτσι κέρδισε την πίστη των Ιταλών στην εξουσία της.

2. Η ιταλική χερσόνησος κατά την περίοδο της ίδρυσης και της οργάνωσης της Ρώμης σε πόλη-κράτος

3. Η σταδιακή εξάπλωση της Ρώμης στην ιταλική χερσόνησο μέχρι τον 3ο αιώνα π.Χ.

Πηγή 1

Ο Αινείας γοητεύεται από την τοποθεσία όπου αργότερα ιδρύθηκε η Ρώμη

Ο Αινείας θαυμάζει και ρίχνει πρόθυμα ματιές ολόγυρα, μαγεύεται από τα μέρη και χαρούμενος ρωτά το καθετί και ακούει τις θύμησες για τα έργα των παλαιών ανθρώπων. Μαθαίνει ότι αυτά τα δάση κατοικούσαν ντόπιοι και νύμφες. Προχωρώντας του δείχνουν έναν βωμό και βλέπει ένα μεγάλο άλσος που ο Αινείας ονόμασε Άσυλο. Τον οδηγούν στο **Καπιτώλιο** και του λένε ότι στον λόφο αυτό έχουν δει τον ίδιο τον Δία να μαζεύει τα σύννεφα.

Βιργίλιο, *Αινειάδα* στ. 310-340 (διασκευή).

4. Άποψη του Παλατινού λόφου.
Πηγή: Shutterstock

Πηγή 2

Ο Ρωμύλος

Σύμφωνα με τον μύθο, ο Αινείας έφυγε από την Τροία όταν την κατέλαβαν οι Έλληνες και εγκαταστάθηκε στο Λάτιο. Απόγονοί του ήταν τα δίδυμα αδέρφια Ρωμύλος και Ρέμος, γιοι του Άρη και της κόρης του βασιλιά Νουμίτορα, ο οποίος όμως εκδιώχθηκε από το βασίλειό του. Τα δίδυμα εγκαταλείφθηκαν στον Τίβερη ποταμό, όπου τα τάισε μια λύκαινα. Όταν μεγάλωσαν, βοήθησαν τον παππού τους να ξαναγίνει βασιλιάς. Αργότερα ο Ρωμύλος έγινε αρχηγός ομάδων νέων ληστών και ίδρυσε στον **Παλατίνο λόφο** τη Ρώμη.

5. Ένα γλυπτό από τον Καθεδρικό Ναό της Μαρίας Σάαλ που απεικονίζει τη λύκαινα να θηλάζει τα δίδυμα βρέφη Ρωμύλο και Ρώμο. Πηγή: Shutterstock

Το ρωμαϊκό κράτος

6. Αναπαράσταση συνεδρίασης της ρωμαϊκής Συγκλήτου. Τοιχογραφία του Cesare Maccari (1889) στο Παλάτσο Μαντάμα στη Ρώμη, έδρα σήμερα της Γερουσίας της Ιταλικής Δημοκρατίας.

Πηγή 3

Πώς οι Ρωμαίοι εκμεταλλεύτηκαν τις κατακτήσεις τους στην Ιταλία

Οι Ρωμαίοι σταδιακά κατέκτησαν την Ιταλία και, παίρνοντας ένα μέρος της καλλιεργήσιμης γης, είτε ίδρυσαν πόλεις είτε εγκαθιστούσαν δικούς τους πολίτες σε κλήρους γης στις ιταλικές πόλεις που ήδη υπήρχαν. Η τακτική αυτή υιοθετήθηκε ως εναλλακτική λύση αντί της τοποθέτησης φρουρών. Και από την κατακτημένη αυτή γη, όση ήδη καλλιεργούνταν τη μοίραζαν σε αυτούς τους αποίκους, ή την πωλούσαν, ή την ενοικίαζαν σε Ρωμαίους και άλλους Ιταλούς.

Αππιανός, *Ρωμαϊκοί Εμφύλιοι*, 1.1.7.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι αποτέλεσμα είχε για τη Ρώμη το τέλος της διαμάχης μεταξύ πατρικίων και πληβείων;
2. Γιατί οι ύπατοι είχαν μόνο έναν χρόνο θητεία και όχι περισσότερο;
3. Να χωριστείτε σε ομάδες και να συγκρίνετε την κοινωνική και πολιτική οργάνωση της Ρώμης με αυτήν της Σπάρτης και της Αθήνας

Αποτιμητής

1. Ποιο πολίτευμα είχε η Ρώμη αρχικά; Ποια αλλαγή έγινε το 508 π.Χ. και γιατί;
2. Για ποιους λόγους οι πατρικίοι και οι πληβείοι ήλθαν σε σύγκρουση στη Ρώμη; Ποιο ήταν το αποτέλεσμα της σύγκρουσης;
3. Ποια ήταν η θέση της Συγκλήτου στη Ρώμη;
4. Ποια πολιτική ακολούθησαν οι Ρωμαίοι απέναντι στους υπόλοιπους Ιταλούς;

Το ρωμαϊκό κράτος

Γλωσσάρι

Δωδεκάδελτος: Έτσι ονομάστηκαν οι πρώτοι γραπτοί νόμοι της Ρώμης, που γύρω στο 450 π.Χ. καταγράφηκαν σε δώδεκα πινακίδες (δέλτοι).

Ισόβια θητεία: Το να είναι κανείς μέλος ενός συμβουλίου για όσο ζει.

Καπιτώλιος λόφος: Ένας από τους επτά λόφους της Ρώμης. Εκεί λατρευόταν ο Δίας.

Παλατίνος λόφος: Ένας από τους επτά λόφους της Ρώμης. Εκεί, σύμφωνα με την παράδοση, ο Ρωμύλος ίδρυσε την πρώτη πόλη της Ρώμης.

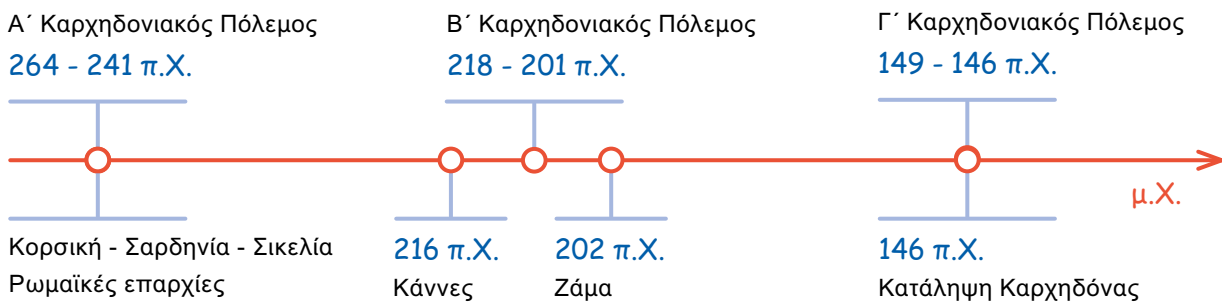
Ρωμύλος: Ιδρυτής και πρώτος βασιλιάς της Ρώμης.

Τίβερης: Ποταμός στην κεντρική Ιταλία που διασχίζει τη Ρώμη.

7.5

Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη

Η Καρχηδόνα ήταν μια πολύ πλούσια πόλη στη Βόρεια Αφρική που έλεγχε πολλές περιοχές της Δυτικής Μεσογείου. Η επεκτατική της πολιτική την έφερε σε σύγκρουση με τη Ρώμη. Οι πόλεμοι μεταξύ Ρώμης και Καρχηδόνας κράτησαν για πολύ μεγάλο διάστημα και έληξαν με την καταστροφή της Καρχηδόνας και την υποταγή της στη Ρώμη.

Η Καρχηδόνα

Η Καρχηδόνα ήταν αποικία των Φοινίκων στη Βόρεια Αφρική, η οποία εξελίχθηκε σε εμπορική και στρατιωτική υπερδύναμη. Έλεγχε τις ακτές της Βόρειας Αφρικής, τμήματα της Σικελίας και άλλες περιοχές της Δυτικής Μεσογείου. Οι έμποροι της διακινούσαν σιτάρι, σπρωροκηπευτικά, χρυσό και ελεφαντόδοντο. Τον 5ο και τον 4ο αιώνα π.Χ. οι σχέσεις της με τη Ρώμη ήταν φιλικές.

Α΄ Καρχηδονιακός Πόλεμος

Καθώς όμως η Ρώμη είχε επεκταθεί σε όλη την Ιταλία τον 3ο αιώνα π.Χ., δεν μπορούσε να ανεχθεί την καρχηδονιακή παρουσία στη γειτονική Σικελία. Η σύγκρουση μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων ήταν αναπόφευκτη και κράτησε περίπου 120 χρόνια. Ο Πρώτος Καρχηδονιακός Πόλεμος ξεκίνησε στη Σικελία το 264 π.Χ. Η αποφασιστικότητα των Ρωμαίων, που για πρώτη φορά δημιούργησαν πολεμικό στόλο, οδήγησε στη νίκη τους το 241 π.Χ. Η Σικελία, η Σαρδηνία και η Κορσική έγιναν ρωμαϊκές **επαρχίες**.

Β΄ Καρχηδονιακός Πόλεμος

Αντιδρώντας στην ήττα τους, οι Καρχηδόνιοι επεκτάθηκαν στην Ισπανία, χώρα πλούσια σε σιτηρά και μέταλλα. Το 218 π.Χ. ο ικανότατος Καρχηδόνιος στρατηγός Αννίβας εισέβαλε με τον στρατό του από την Ισπανία στην Ιταλία και νίκησε τους Ρωμαίους στις

1. Πορτρέτο του Αννίβα (247-181 π.Χ.) σε χαρτονόμισμα της Τυνησίας. Πηγή: Shutterstock

2. Η μάχη μεταξύ Σκιπίωνα και Αννίβα στη Ζάμα, όπως τη σχεδίασε ο Κορνέλιος Κόρτ (Μητροπολιτικό Μουσείο, Νέα Υόρκη).
 Πηγή: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/389779>

Κάννες το 216 π.Χ. Καθώς καταλάμβανε πολλές ιταλικές πόλεις, οι Ρωμαίοι βρέθηκαν σε πολύ δύσκολη θέση. Πολέμησαν όμως με επιμονή στην Ιταλία, στη Σικελία και στην Ισπανία, και έστειλαν στρατό στην Αφρική. Ο Αννίβας εγκατέλειψε την Ιταλία για να υπερασπιστεί την πατρίδα του. Το 202 π.Χ. ηττήθηκε από τον Ρωμαίο στρατηγό **Σκιπίωνα** στη μάχη της **Ζάμας** και οι Καρχηδόνιοι παραχώρησαν την Ισπανία στη Ρώμη.

Γ' Καρχηδονιακός Πόλεμος

Το 149 π.Χ. οι Ρωμαίοι αποφάσισαν να υποτάξουν οριστικά την Καρχηδόνα, που ήταν ακόμα πλούσια. Έπειτα από τριετή πόλεμο η πόλη καταλήφθηκε το 146 π.Χ. Έτσι δημιουργήθηκε η επαρχία της Αφρικής, που πλήρωνε φόρο στους Ρωμαίους.

3. Οι τρεις φάσεις των Καρχηδονιακών Πολέμων και τα αποτελέσματά τους

Πηγή 1

Οι δυσκολίες της εκστρατείας του Αννίβα

Οι στρατιώτες έβλεπαν το χιόνι και ανησυχούσαν. Η χιονόπτωση συνεχίστηκε τις επόμενες ημέρες. Είχε χάσει πολλούς από τους άντρες του από τα χέρια των εχθρών και τη διάβαση των ποταμών στην πορεία του, ενώ οι γκρεμοί και οι δυσκολίες των **Άλπεων** του κόστισαν όχι μόνο άντρες, αλλά πολύ περισσότερα άλογα και **υποζύγια**. Στην κοιλάδα του Πάδου έφτασαν τελικά περίπου 20.000 πεζοί, 6.000 ιππείς και λιγιστοί από τους 37 ελέφαντές του.

Πολύβιος, *Ιστορία* Γ 54.1-Γ 56.2 (διασκευή).

4. Ο Αννίβας διασχίζει τις Άλπεις (λεπτομέρεια). Έργο του Jacopo Ripanda (1506-1506, Μουσεία Καπιτωλίου, Ρώμη).

Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη (σταυρόλεξο)

Πηγή 2

Γάιος Δουίλιος, ο πρώτος Ρωμαίος ύπατος που νίκησε στη θάλασσα τους Καρχηδόνιους

Κατά τη διάρκεια της θητείας του, ήταν ο πρώτος που σημείωσε επιτυχία με στόλο στη θάλασσα και για πρώτη φορά ετοίμασε και εξόπλισε ναυτικές δυνάμεις και στόλο, και με αυτά τα πλοία νίκησε σε μάχη στην ανοιχτή θάλασσα ολόκληρο τον καρχηδονιακό στόλο... Στον ναυτικό του **θρίαμβο** παρουσίασε στον λαό τα λάφυρα και έβαλε πολλούς ελεύθερους Καρχηδόνιους αιχμαλώτους να βαδίζουν μπροστά από το άρμα του...

5. Ρωμαϊκό πλοίο εμβολίζει σκάφος των Καρχηδονίων. Πηγή: Shutterstock

Degrassi, A. *Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae* (ILLRP), Firenze, 1957, αρ. 319.

Πηγή 3

Η μάχη στις Κάννες

Οι Ρωμαίοι αποφάσισαν να πολεμήσουν με οκτώ σώματα στρατού, κάτι που δεν είχαν ξανακάνει προηγουμένως. Κάθε σώμα είχε πέντε χιλιάδες άντρες εκτός από τους συμμάχους. Πάντοτε μέχρι τότε οι Ρωμαίοι πολεμούσαν με τέσσερα σώματα, που το καθένα τους είχε δύναμη τεσσάρων χιλιάδων πεζών και διακοσίων ιππέων. Τώρα όμως, τόσο είχαν ταραχτεί και τόσο είχαν φοβηθεί για το μέλλον, που αποφάσισαν να πολεμήσουν όχι μόνο με τέσσερα αλλά με οκτώ σώματα στρατού.

Πολύβιος, *Ιστορία*, Γ, 107.9-15 (διασκευή).

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισαν οι Καρχηδόνιοι όταν έκαναν την εκστρατεία στη Ρώμη;
2. Γιατί οι Ρωμαίοι ήθελαν να υποτάξουν την Καρχηδόνα; Ποιοι ήταν οι λόγοι;

Αποτιμητής

1. Πού βασιζόταν η δύναμη και ο πλούτος της Καρχηδόνας;
2. Γιατί οι Ρωμαίοι ήρθαν σε σύγκρουση με τους Καρχηδονίους; Ποια αποτελέσματα είχε ο Πρώτος Καρχηδονιακός Πόλεμος;
3. Ποια προβλήματα προκάλεσε ο Αννίβας στους Ρωμαίους και πώς αυτοί τα αντιμετώπισαν;
4. Γιατί ξέσπασε ο Τρίτος Καρχηδονιακός Πόλεμος και ποιο αποτέλεσμα είχε;

Γλωσσάρι

Άλπεις: Η μεγαλύτερη οροσειρά της Ευρώπης. Είναι το φυσικό σύνορο της Ιταλίας με άλλες χώρες της Ευρώπης.

Επαρχίες: Οι περιφέρειες στις οποίες χωριζόταν η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Τη διοίκηση αυτών των περιφερειών ασκούσε ένας Ρωμαίος αξιωματούχος.

Ζάμα: Τοποθεσία κοντά στην Καρχηδόνα όπου οι Ρωμαίοι νίκησαν τους Καρχηδόνιους το 202 π.Χ.

Θρίαμβος: Η παρέλαση που έκανε ένας στρατηγός με τον στρατό του στη Ρώμη, ύστερα από μια μεγάλη νίκη.

Κάννες: Τοποθεσία στη νοτιοανατολική Ιταλία που έγινε η σημαντική μάχη Ρωμαίων και Καρχηδονίων.

Καρχηδονιακοί Πόλεμοι: Οι τρεις πόλεμοι μεταξύ Καρχηδονίων και Ρωμαίων.

Σκιπίωνας: Ρωμαίος στρατηγός που νίκησε τον Αννίβα στη κρίσιμη μάχη της Ζάμας.

Υποζύγιο: Ζώο, άλογο ή γαϊδούρι, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά διαφόρων πραγμάτων.

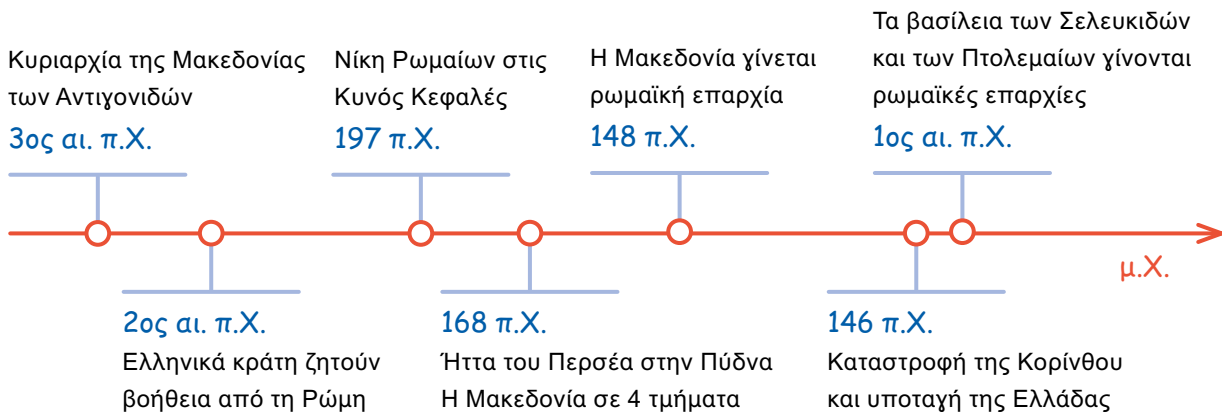
Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη

7.6

Η υποταγή του ελληνικού κόσμου

Στην Ελλάδα των ελληνιστικών χρόνων πολλές πόλεις ενώθηκαν σε συμπολιτείες για να γίνουν πιο ισχυρές απέναντι στους Μακεδόνες. Η επεκτατική πολιτική των Μακεδόνων ώθησε άλλα ελληνικά κράτη να στραφούν στη Ρώμη για βοήθεια. Οι Ρωμαίοι παρουσιάστηκαν ως ελευθερωτές, νίκησαν επανειλημμένως τους Μακεδόνες και, εκμεταλλευόμενοι τις διαμάχες μεταξύ των Ελλήνων, υπέταξαν σταδιακά όλο τον ελληνιστικό κόσμο στην αυτοκρατορία τους.

Οι συμπολιτείες

Τον 3ο αιώνα π.Χ. η σπουδαιότερη δύναμη στην Ελλάδα ήταν η Μακεδονία των Αντιγονιδών, που βρισκόταν σε σύγκρουση με πολλές πόλεις της νότιας Ελλάδας. Οι τελευταίες, για να γίνουν ισχυρότερες, δημιούργησαν **συμπολιτείες**, ενώσεις δηλαδή πόλεων με ίσα δικαιώματα, κοινό νόμισμα και στρατό. Οι σημαντικότερες ήταν η Αχαϊκή Συμπολιτεία στην Πελοπόννησο και η Αιτωλική στη Στερεά Ελλάδα.

Η επέμβαση της Ρώμης στην Ελλάδα

Η επεκτατική πολιτική των Μακεδόνων ώθησε άλλα ελληνικά κράτη να ζητήσουν βοήθεια από τη Ρώμη. Οι Ρωμαίοι διακήρυξαν ότι θα προστατέψουν την ελευθερία των ελληνικών πόλεων και συγκρούστηκαν με τους Μακεδόνες, έχοντας πολλούς Έλληνες στο πλευρό τους. Το 197 π.Χ. νίκησαν τον Μακεδόνα βασιλιά Φίλιππο Ε΄ στη μάχη των **Κυνός Κεφαλών** και τον υποχρέωσαν να περιοριστεί στα εδάφη της Μακεδονίας. Το 168 π.Χ. ο γιος του Φιλίππου Ε΄ **Περσέας** ηττήθηκε στην **Πύδνα**

1. Ο Περσέας στην πρόσθια όψη τετράδραχμου που κόπηκε στα χρόνια της βασιλείας του Μητροπολιτικό Μουσείο, Νέα Υόρκη.

Πηγή: <https://shorturl.at/xy6FM>

από τους Ρωμαίους. Το μακεδονικό κράτος διαιρέθηκε σε τέσσερα τμήματα που πλήρωναν φόρο στους Ρωμαίους. Η Ρώμη πλέον κυριαρχούσε στην Ελλάδα. Διαιτήτευσ στις διαρκείς συγκρούσεις μεταξύ των ελληνικών πόλεων, υποστηρίζοντας πότε τη μία πλευρά και πότε την άλλη. Κρατούσε έτσι τους Έλληνες διαιρεμένους και ανίσχυρους.

Η υποταγή του ελληνιστικού κόσμου στη Ρώμη

Το 148 π.Χ., ύστερα από μια αποτυχημένη εξέγερση, η Μακεδονία έγινε ρωμαϊκή επαρχία. Το 146 π.Χ. οι Ρωμαίοι επενέβησαν σε μια διαμάχη μεταξύ της Αχαϊκής Συμπολιτείας και της Σπάρτης. Νίκησαν τον στρατό των Αχαιών στη μάχη της **Λευκόπετρας**, κατέστρεψαν την Κόρινθο και όλη η Ελλάδα υποτάχθηκε πλέον στη Ρώμη. Τον 1ο αιώνα π.Χ. τα εξασθενημένα από εμφύλιους πολέμους βασίλεια των Σελευκιδών και των Πτολεμαίων έγιναν επίσης ρωμαϊκές επαρχίες. Η Ρώμη είχε κατακτήσει όλο τον ελληνιστικό κόσμο, αλλά οι ελληνικές πόλεις διατήρησαν τους παραδοσιακούς θεσμούς αυτοδιοίκησής τους υπό τον έλεγχο Ρωμαίων επαρχιακών διοικητών.

2. Ο ελληνικός κόσμος στις αρχές του 2ου αιώνα π.Χ. και οι καθοριστικές μάχες που ακολούθησαν. Στον ένθετο χάρτη απεικονίζεται η ολοκληρωτική υποταγή του ελληνιστικού κόσμου στους Ρωμαίους

3. Αργυρό ημίδραχμο (τριώβολο) της Αχαικής Συμπολιτείας (τέλη 3ου-αρχές 2ου αιώνα π.Χ.).

Πηγή: Wikimedia Commons
<https://tinyurl.com/3bzdv5f>

4. Χρυσός στατήρας της Αιτωλικής Συμπολιτείας. Στην πρόσθια όψη, κεφαλή της Αθηνάς με κορινθιακό κράνος και στην οπίσθια γυναικεία μορφή, η Αιτωλία, καθισμένη σε γαλατικές και μακεδονικές ασπίδες (περ. 280-188 π.Χ., Νομισματικό Μουσείο, Αθήνα).

Πηγή 1

Ο Αγέλαος συμβουλεύει τους Έλληνες

Ποτέ δεν πρέπει να πολεμούν οι Έλληνες μεταξύ τους, αλλά να χρωστούν μεγάλη χάρη στους θεούς, αν μπορούσαν δένοντας τα χέρια, όπως αυτοί που περνάνε ποτάμια, να αποκρούουν τις επιθέσεις των βαρβάρων σώζοντας τον εαυτό και τις πόλεις τους. Αν ποτέ τα νέφη της Δύσης έρθουν στην Ελλάδα, πολύ φοβούμαι ότι θα σταματήσουμε να φιλονικούμε μεταξύ μας και θα παρακαλούμε τους θεούς να μας δώσουν πάλι την ελευθερία να ρυθμίζουμε τις διαφορές μας μόνοι μας, αλλά θα είναι πολύ αργά.

Πολύβιος, *Ιστορίες*, 5, 104.

Πηγή 2

Η μάχη στην Πύδνα

Ο Αιμίλιος είδε ότι η μακεδονική φάλαγγα είχε διασπαστεί και διέταξε επίθεση. Χρησιμοποίησε τους πολεμικούς του ελέφαντες για να απωθήσει το ιππικό και το ελαφρύ πεζικό. Επέτρεψε στους άντρες του να σφάζουν χωρίς να πιάνουν αιχμαλώτους. Τουλάχιστον 20.000 Μακεδόνες είχαν χάσει τη ζωή τους και τα ρέματα της περιοχής ήταν κόκκινα και 11.000 αιχμαλωτίστηκαν τις επόμενες ημέρες και πουλήθηκαν ως δούλοι. Ο Περσέας με λίγες χιλιάδες ιππείς και ελάχιστο πεζικό διέφυγαν στην Πέλλα.

Τίτος Λίβιος, 44, 40-42 και Πλούταρχος, Αιμίλιος Παύλος, 20-22 (διασκευή).

Η υποταγή
του ελληνικού κόσμου
(σταυρόλεξο)

5. Ο θρίαμβος του Αιμίλιου Παύλου (λεπτομέρεια). Ελαιογραφία του Antoine Charles Horace Vernet (1789, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη).

Πηγή 3

Η καταστροφή της Κορίνθου από τον Ρωμαίο στρατηγό Μόμμιο

Ο **Μόμμιος** την τρίτη ημέρα άρχισε να καίει την Κόρινθο. Τους περισσότερους άντρες οι Ρωμαίοι τους σκότωσαν. Τις γυναίκες και τα παιδιά τούς πούλησαν. Τα πιο θαυμάσια αντικείμενα που κοσμούσαν την πόλη τα πήρε ο ίδιος ο Μόμμιος. Τα τείχη των πόλεων που είχαν πολεμήσει τους Ρωμαίους τα κατεδάφιζε. Άρχισε να καταργεί τις δημοκρατίες, διόριζε τους άρχοντες με βάση την περιουσία τους και απαγόρευε να έχουν οι Έλληνες κτήματα έξω από τα σύνορα της πόλης τους.

Παυσανίας, *Αχαϊκά*, 7.16 (διασκευή).

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια τακτική εφάρμοσαν οι Ρωμαίοι για να κατακτήσουν πιο εύκολα την Ελλάδα;
2. Τι συμβούλευε τους Έλληνες ο στρατηγός Αγέλαος;
3. Μετά τη νίκη στη Λευκόπετρα πώς συμπεριφέρθηκαν οι Ρωμαίοι;

Αποτιμητής

1. Τι ήταν οι συμπολιτείες και για ποιον σκοπό δημιουργήθηκαν;
2. Τι προκάλεσε την επέμβαση των Ρωμαίων στις υποθέσεις της Ελλάδας;
3. Ποιες μεθόδους ακολούθησαν οι Ρωμαίοι για να γίνουν κυρίαρχοι στην Ελλάδα;

Γλωσσάρι

Αγέλαος ο Ναυπάκτιος: Στρατηγός της Αιτωλικής Συμπολιτείας.

Αιμίλιος Παύλος: Ρωμαίος στρατηγός που νίκησε τον Περσέα στη μάχη της Πύδνας.

Κυνός Κεφαλές: Περιοχή στη Θεσσαλία όπου νικήθηκε ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος Ε΄ από τους Ρωμαίους.

Λεύκιος Μόμμιος: Ρωμαίος στρατηγός που νίκησε τον στρατό της Αχαϊκής Συμπολιτείας στη μάχη της Λευκόπετρας.

Λευκόπετρα: Περιοχή κοντά στην Κόρινθο. Εκεί ο ρωμαϊκός στρατός νίκησε τις δυνάμεις της Αχαϊκής Συμπολιτείας.

Περσέας: Ο τελευταίος βασιλιάς της Μακεδονίας, γιος του Φιλίππου Ε΄. Ηττήθηκε από τους Ρωμαίους στη μάχη της Πύδνας.

Πύδνα: Χωριό στην περιοχή της Πιερίας όπου ο ρωμαϊκός στρατός νίκησε τον μακεδονικό στρατό.

Συμπολιτεία: Η ένωση πολλών πόλεων σε ένα κράτος. Όλες οι πόλεις-μέλη της συμπολιτείας είχαν ίσα δικαιώματα. Πρόκειται για μια μορφή ομοσπονδιακού κράτους.

Η υποταγή
του ελληνικού κόσμου

Ευρετήριο ονομάτων και όρων

Περιλαμβάνονται ονόματα σημαντικών προσώπων και όροι που αναφέρονται σε βασικά θέματα της Ιστορίας της αρχαίας Ελλάδας.

Όρος	σελίδα
Αγάλματα, 18, 48, 49, 51, 53, 99, 100, 101, 102, 150, 151	
Αγωγή, εκπαίδευση, 34, 36, 37, 38, 94, 95, 97, 98, 104, 105, 106, 132, 147, 150	
Αγώνες, γιορτές, 17, 25, 26, 27, 38, 42, 55, 58, 98, 102, 108, 145, 146	
Αλέξανδρος ο Μέγας, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 143, 145, 149	
Βασιλεία, Βασιλεία, 28, 127, 128, 131, 132, 141, 142, 143, 144, 153	
Γραφή, 14, 15, 17	
Γυναίκες, 36, 37, 94, 95, 96	
Δαρείος Α΄, 61, 65	
Δαρείος Γ΄, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139	
Δημοκρατία, 29, 30, 31, 90, 91, 92, 93	
Δούλοι, είλωτες, 91, 95, 33, 35	
Εμπόριο, 11, 12, 24, 29, 33, 77, 146	
Επαμεινώνδας, 121, 122, 123, 124, 125	
Επιστήμες, 55, 57, 150, 151, 152	
Θέατρο, 105, 106, 107, 108	
Θεμιστοκλής, 75, 76, 77, 79	
Θρησκεία, 11, 15, 16, 25, 27, 61, 146, 147, 148	
Κεραμική, αγγεία, 15, 18, 48, 49, 50, 53, 100	
Κλεισθένης, 44, 45, 46, 47	
Λεωνίδα, 69, 70, 71, 72, 73, 74	

Όρος	σελίδα
Λυκούργος, 33, 34, 35	
Μετακινήσεις ελληνικών πληθυσμών, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 24, 25, 26, 27, 146	
Μιλτιάδης, 64, 65, 66, 67, 68	
Ναοί, 20, 48, 49, 50, 52	
Νόμοι, 40, 43, 44, 99, 100, 101, 102	
Ξέρξης, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 78, 79	
Ολιγαρχία, 28, 31, 33	
Ομηρικά έπη, 15, 16, 17, 132, 135	
Οπλιτική φάλαγγα, 20, 21, 22, 23, 30	
Πελοπίδας, 121, 122, 124, 125	
Περικλής, 90, 91, 93, 99, 101, 104, 112, 113, 114	
Ποίηση, 15, 17, 54, 55, 56, 57, 58, 105, 107, 108	
Πολιτεύματα, 28, 29, 30, 31	
Ρώμη, ρωμαϊκή κατάκτηση της Ελλάδας, 153, 152, 153, 154, 155, 156, 161, 162, 163, 164	
Σόλωνας, 31, 44, 45	
Συμπολιτείες, Κοινά, 161, 163, 164, 121, 122, 12	
Τέχνες, 15, 18, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 99, 100, 101, 102, 103, 149, 150, 151, 152	
Τυραννία, 28, 29, 30, 31	
Φιλοσοφία, 105, 106, 108	
Φίλιππος Β΄, 127, 128, 129, 130, 131, 132	

Χρονολογικός πίνακας

- 1200 π.Χ. (περίπου) ○ Κατάρρευση μυκηναϊκού πολιτισμού.
 - 1200-1000 π.Χ. (περίπου) ○ Μετακινήσεις ελληνικών φύλων στην Ελλάδα και στη Μικρά Ασία.
 - 10ος ή 9ος αιώνας π.Χ. ○ Δημιουργία αλφαβητικής ελληνικής γραφής.
 - 8ος-6ος αιώνες π.Χ. ○ Ίδρυση ελληνικών αποικιών στις ακτές της Μεσογείου.
 - 776 π.Χ. ○ Σύμφωνα με την παράδοση, τελούνται οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες.
 - 753 π.Χ. ○ Σύμφωνα με την παράδοση, ιδρύεται η Ρώμη.
 - 7ος και 6ος αιώνας π.Χ. ○ Τύραννοι σε πολλές ελληνικές πόλεις.
 - 594/3 π.Χ. ○ Ο Σόλων επώνυμος άρχοντας στην Αθήνα.
 - 560 (περίπου) - 510 π.Χ. ○ Τυραννίδα Πεισιστρατιδών στην Αθήνα.
 - 546 π.Χ. ○ Υποταγή πόλεων της Μικράς Ασίας στους Πέρσες.
 - 510-507 (περίπου) π.Χ. ○ Εκδίωξη τυράννων και δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις Κλεισθένη στην Αθήνα.
 - 499-494 π.Χ. ○ Ιωνική Επανάσταση.
 - 490 π.Χ. ○ Μάχη του Μαραθώνα.
 - 480 π.Χ. ○ Μάχη των Θερμοπυλών και ναυμαχία της Σαλαμίνας.
 - 479 π.Χ. ○ Μάχη των Πλαταιών και ναυμαχία της Μυκάλης.
 - 478/7 π.Χ. ○ Ίδρυση της Α΄ Αθηναϊκής (Δηλιακής) Συμμαχίας.
 - 431 π.Χ. ○ Έναρξη Πελοποννησιακού Πολέμου.
 - 415-413 π.Χ. ○ Σικελική εκστρατεία.
 - 405 π.Χ. ○ Ήττα Αθηναίων στους Αιγός Ποταμούς.
 - 404 π.Χ. ○ Τέλος Πελοποννησιακού Πολέμου. Έναρξη σπαρτιατικής ηγεμονίας.
 - 395-386 π.Χ. ○ Κορινθιακός-Βοιωτικός Πόλεμος.
 - 386 π.Χ. ○ Ανταλκίδειος ειρήνη.
 - 371 π.Χ. ○ Μάχη των Λεύκτρων. Έναρξη θηβαϊκής ηγεμονίας.
 - 362 π.Χ. ○ Μάχη της Μαντινείας.
 - 360/59 π.Χ. ○ Ο Φίλιππος Β΄ βασιλιάς στη Μακεδονία.
 - 338 π.Χ. ○ Μάχη της Χαιρώνειας. Μακεδονική κυριαρχία στην Ελλάδα.
 - 336 π.Χ. ○ Δολοφονία Φιλίππου Β΄. Ο Αλέξανδρος βασιλιάς στη Μακεδονία.
 - 334-323 π.Χ. ○ Εκστρατεία Μεγάλου Αλεξάνδρου και κατάκτηση του περσικού κράτους.
 - 323 π.Χ. ○ Θάνατος Αλεξάνδρου στη Βαβυλώνα.
 - 323-276 π.Χ. ○ Πόλεμοι των Διαδόχων. Σταδιακή δημιουργία των ελληνιστικών Βασιλείων των Πτολεμαίων (Αίγυπτος), των Σελευκιδών (Ασία) και των Αντιγονιδών (Μακεδονία).
 - 264-241 π.Χ. ○ Α΄ Καρχηδονιακός Πόλεμος.
 - 218-201 π.Χ. ○ Β΄ Καρχηδονιακός Πόλεμος.
 - 197 π.Χ. ○ Νίκη των Ρωμαίων επί των Μακεδόνων στις Κυνός Κεφαλές.
 - 168 π.Χ. ○ Νίκη των Ρωμαίων επί των Μακεδόνων στην Πύδνα. Διάλυση του Μακεδονικού βασιλείου.
 - 149-146 π.Χ. ○ Γ΄ Καρχηδονιακός Πόλεμος.
 - 148 π.Χ. ○ Η Μακεδονία γίνεται ρωμαϊκή επαρχία.
 - 146 π.Χ. ○ Η Ρώμη υποτάσσει την Αχαϊκή Συμπολιτεία και καταστρέφει την Κόρινθο. Το ίδιο έτος η Ρώμη καταστρέφει την Καρχηδόνα.
 - 64 π.Χ. ○ Το βασίλειο των Σελευκιδών καταλύεται και τα εδάφη του γίνονται ρωμαϊκή επαρχία.
 - 30 π.Χ. ○ Το βασίλειο των Πτολεμαίων καταλύεται και τα εδάφη του γίνονται ρωμαϊκή επαρχία.
- μ.Χ. ↓

Βιβλιογραφία

- Andreau, J., & Descat, R., *Δούλος στην Ελλάδα και τη Ρώμη*, μτφρ. Δ. Παπαδουκάκης, Αθήνα 2013.
- Austin, M.M., & Vidal-Naquet, P., *Οικονομία και Κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Τ. Κουκουλιός, Αθήνα 1998.
- Baslez, M.-F., *Πολιτική ιστορία του αρχαίου ελληνικού κόσμου*, μτφρ. Μ. Στεφάνου, Αθήνα 2013.
- Bury, J.B., & Meiggs, R., *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος μέχρι τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, μτφρ. Κ.Ν. Πετρόπουλος, Αθήνα 1978.
- Davies, J.K., *Δημοκρατία και Κλασική Ελλάδα*, μτφρ. Γ. Τσολάκης, επιμέλεια Ι. Κ. Ξυδόπουλος, Θεσσαλονίκη 2014.
- Durando, F., *Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Δ. Γεδεών, Αθήνα 1998.
- Gehrke, H.J., *Ιστορία του Ελληνιστικού κόσμου*, μτφρ. - βιβλιογραφική επιμέλεια Α. Χανιώτης, εποπτεία Κ. Μπουραζέλης, Αθήνα 2003.
- Glötz, G., *Η ελληνική «πόλις»*, μτφρ. Α. Σακελλαρίου, Αθήνα 1981.
- Hall, J., *Αρχαία Ελληνική Ιστορία. Η αρχαϊκή περίοδος 1200-479 π.Χ.*, μτφρ. Ι. Ξυδόπουλος, Θεσσαλονίκη 2013.
- Lefèvre, F., *Ιστορία του αρχαίου ελληνικού κόσμου*, μτφρ. Α. Κεφαλά & Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2016.
- Mossé, Cl., *Η Αρχαϊκή Ελλάδα. Από τον Όμηρο ως τον Αισχύλο*, μτφρ. Σ. Πασχάλης, Αθήνα 1987.
- Mossé, Cl., & Schnapp-Courbeillon, A., *Επίτομη Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας*, μτφρ. Λ. Στεφάνου), Αθήνα 1996.
- Osborne, R., *Η Γένεση της Ελλάδας, 1200-479 π.Χ.*, μτφρ. Τ. Σιέτη, Αθήνα 2000.
- Lesky, A., *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, μτφρ. Α. Τσοπανάκης, Θεσσαλονίκη 2003.
- Schuller, W., *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας από την Κρητομυκηναϊκή εποχή ως το τέλος των κλασικών χρόνων*, μτφρ. Α. Καμάρα & Χρ. Κοκκινιά, εποπτεία Κ. Μπουραζέλης, Αθήνα 1999.
- Shipley, G., *Ο Ελληνικός κόσμος μετά τον Αλέξανδρο, 323-30 π.Χ.*, μτφρ. Μ. Ζαχαριάδου, Αθήνα 2012.
- Walbank, F. W., *Ο Ελληνιστικός Κόσμος*, μτφρ. Τ. Δαρβέρης, επιμέλεια Π. Νίγδελης & Λ. Μανωλόπουλος, Θεσσαλονίκη 1999.
- Wilcken, Ul., *Αρχαία ελληνική Ιστορία*, μτφρ. Ι. Τουλουμάκος, Αθήνα 1976.
- Ανδρόνικος, Μ., *Το χρονικό της Βεργίνας*, Αθήνα, 2006.
- Βλασόπουλος, Κ., & Μπαθρέλλου, Ε., *Η ζωή μου όλη. Καθημερινές ιστορίες δούλων από την αρχαιότητα*, Ηράκλειο 2020.
- Θανασιά, Ν., *Αξιοποίηση Εναλλακτικών Διδακτικών Προσεγγίσεων και Αξιολόγησης στην Ιστορία: Η Αγορά της Αθήνας ως μελέτη περίπτωσης*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Τομέας Ανθρωπιστικών Σπουδών, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ιστορία και Διδακτική Ιστορίας, Αθήνα 2015.
- Κυρτάτας, Δ., *Η Ελληνική Αρχαιότητα: Πόλεμος – Πολιτική – Πολιτισμός*, Θεσσαλονίκη 2010.
- Μαστραπάς, Α., *Η ιστορία του αρχαίου κόσμου και οι πηγές της*, Αθήνα 2003.
- Μπουραζέλης, Κ., *Οι Τρόφιμοι της Λύκαινας. Συνοπτική ιστορία των Ρωμαίων και της πολιτείας τους από την ίδρυση της Ρώμης έως και την εποχή του Διοκλητιανού (753 π.Χ.-305 μ.Χ.)*, Αθήνα 2017.
- Σακελλαρίου, Μ. Β., *Η αθηναϊκή δημοκρατία*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2004.
- Ψαρράκη-Μπελεσιώτη, Ν., *Αρχαία τέχνη για παιδιά δημοτικού*, Μουσείο Μπενάκη, Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Αθήνα 2000.

